

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**1960-1980 DÖNEMİ
TÜRKİYE SOLUNUN KIBRIS POLİTİKASI**

İHSAN ÖMER ATAGENÇ

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

ARALIK 2015

1960-1980 DÖNEMİ TÜRKİYE SOLUNUN KIBRIS POLİTİKASI

İhsan Ömer ATAGENÇ

**DOKTORA TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ARALIK 2015

İhsan Ömer ATAGENÇ tarafından hazırlanan "1960-1980 Dönemi Türkiye Solunun Kıbrıs Politikası" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Doç. Dr. Soyalp TAMÇELİK

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

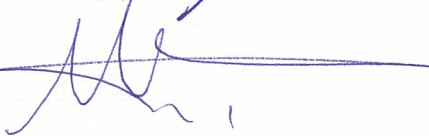
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan: Prof. Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN

Uluslararası İlişkiler, Gazi Üniversitesi

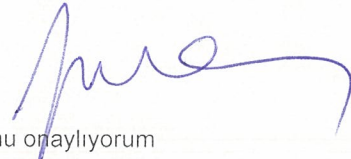
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Prof. Dr. Fırat PURTAŞ

Uluslararası İlişkiler, Gazi Üniversitesi

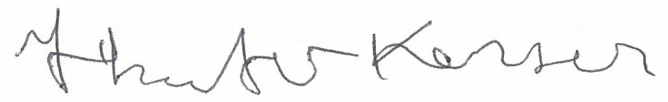
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Prof. Dr. Hasan Ali KARASAR

Uluslararası İlişkiler, Atılım Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU

Genel Türk Tarihi, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 14/12/2015

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Suna BAŞAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İhsan Ömer ATAGENÇ

14.12.2015

1960-1980 DÖNEMİ TÜRKİYE SOLUNUN KIBRIS POLİTİKASI
(Doktora Tezi)

İhsan Ömer ATAGENÇ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Aralık 2015

ÖZET

27 Mayıs askeri müdahalesinin ardından Türk siyasal hayatında daha geniş bir yer edinen Türkiye solu, iç politik meselelere olduğu kadar dış politik meselelere de yakın ilgi göstermiştir. U2 olayı, Jüpiter Füzeleri ve Johnson Mektubu ile başlayan değişim süreci Türkiye solunu yakından ilgilendirmiştir. NATO üyeliği ve İkili Anlaşmalar meseleleri üzerinden başlayan tartışma süreci Kıbrıs meselesine kadar uzanmıştır. Bu tartışma ortamı her ne kadar solun iktidarla bir mücadelesi olarak başlasa da süreç içinde bir iç tartışma niteliği de kazanmıştır. Genel olarak bakıldığında homojen bir görüntü verdiği iddia edilen Türkiye solunun aslında iddia edildiği kadar homojen olmadığı Kıbrıs meselesi örneğinde de netleşmektedir. Solun farklı kanatlarının farklı kavramları merkeze alarak değerlendirdiği Kıbrıs meselesi, bu konuda düşünsel ortaklığın oldukça sınırlı olmasını da beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Türkiye solunun Kıbrıs meselesi ile olan ilişkisi gerek Türkiye solunun kendi içindeki bölünmelerini anlayabilmek, gerekse Türk dış politikasını muhalif bir gözle anlayabilmek için oldukça önemli örneklerle doludur.

Bilim Kodu : 1141
Anahtar Kelimeler : Türk dış politikası, Türk siyasal hayatı, Türkiye solu, Askeri müdahale, Kıbrıs
Sayfa Adedi : 220
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Soyalp TAMÇELİK

TURKISH LEFT'S CYPRUS POLICY DURING THE 1960-1980 PERIOD
(Ph. D. Thesis)

İhsan Ömer ATAGENÇ

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

December 2015

ABSTRACT

The Turkish Left, which gained a larger place in Turkish political life after the coup d'état of May 27, has expressed close interest in foreign policy issues as well as domestic political issues. The process of change, starting with the U2 incident, Jupiter Missiles and Johnson Letter involved the Turkish Left closely. This platform of debate, albeit has started as a struggle of the left with government, it was qualified an internal debate character in the process. In a general sense, it is clarified in the Cyprus Issue sample that the Turkish Left, in which alleged to make a homogenous image, was not as homogenous as it subjected to. The Cyprus Issue that was evaluated by the different wings of left with different concepts brings with the limited intellectual partnership in this subject. To understand both the fragmentation in Turkish Left and the Turkish foreign policy in a dissident position, the relationship of the Turkish Left with the Cyprus Issue replete with significant samples in this period.

Science Code : 1141

Key Words : Turkish foreign policy, Turkish political Life, Turkish left, Coup D'etat, Cyprus

Page Number : 220

Supervisor : Doç. Dr. Soyalp TAMÇELİK

TEŞEKKÜR

Doktora tez çalışması, bu işi kendine meslek eden her kişi için belki de en kritik dönemdir. Böylesi kritik bir dönemde tatmin edici bir çalışma ortaya çıkarmak kadar çalışma konusunu tespit edebilmek, çalışma yöntemine karar vermek ve danışman-öğrenci arasında bir uyum sağlayabilmek de bir o kadar önemlidir. Karşılıklı ilgi alanlarını oldukça net bir şekilde tespit edip bu alanların kesişim noktalarındaki en verimli çalışma konusunu bulabilme şansına erişen bir doktora öğrencisi olarak tüm anlayışı, tüm özverisi ve bana doktora başladığım ilk günden beri öğrettiği her şey için danışmanım Doç. Dr. Soyalp TAMÇELİK'e, çalışma konularıma bakış açılarıma büyük ölçüde yön veren, fikirlerini hiçbir zaman esirgemeyen ve en az danışmanım kadar bana bu süreçte destek olan değerli bilim ve düşünce adamı Prof. Dr. Kurtuluş KAYALI'ya, gerek kaynak tarama sürecinde gerekse tezin gidişatı ile ilgili görüşlerinden yararlandığım sevgili dostum Arş.Gör. Barış MUTLUAY'a, düşünsel ve manevi desteğini her an yanımda hissettiğim can dostum Ferhat EROĞLU'na, böylesine sıkıntılı bir süreçte eksikliklerini hiç hissettirmeyen, her türlü desteği sunarak bu çalışmanın bitmesinde en büyük pay sahibi olan anneme ve babama, yol arkadaşım, eşim Aslı ATAGENÇ'e bana gösterdikleri sabır ve özveri için teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE SOLU VE DIŞ POLİTİKA

1.1. TÜRKİYE SOLUNUN DIŞ POLİTİKAYA BAKIŞI: SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM	31
1.2. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA SOL ARGÜMANLARI OLUŞTURAN TEMEL KAVRAMLAR	33
1.2.1. Emperyalizm	33
1.2.2. Anti-Emperyalizm/Bağımsızlıkçılık	37
1.2.3. “Millî”lik/”Ulusal”lık	43
1.2.4. Enternasyonalizm	47
1.3. TÜRKİYE SOLUNUN DIŞ POLİTİKAYA BAKIŞINDA TEMEL EĞİLİMLER	51
1.3.1. Üçüncü Dünyacılık	51
1.3.2. SSCB Merkezli Dış Politika/Sovyetçilik	57
1.3.3. Sovyet Sosyal Emperyalizmi Tezi/Maoculuk	60
1.4. TÜRKİYE SOLUNUN DIŞ POLİTİKA GÜNDEMİ	63
1.4.1. İkili Anlaşmalar ve NATO	63
1.4.2. SSCB ile İlişkiler	67

1.4.3. Ortadoğu ve Üçüncü Dünya	71
---------------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

27 MAYIS SONRASINDA TÜRKİYE SOLUNUN ŞEKİLLENDİĞİ SİYASAL ORTAM

2.1. İÇ SİYASAL GELİŞMELER VE ETKİLERİ	77
2.1.1.27 Mayıs'ın Niteliği ve Tartışmalar	77
2.1.2. 27 Mayıs Sonrası Türk Siyasal Hayatındaki Değişim	85
2.1.3. 27 Mayıs ve Türkiye Solunun Düşünsel Gelişimi	92
2.2. DIŞ SİYASAL GELİŞMELER VE ETKİLERİ	99
2.2.1. Kopuş-Süreklilik Bağlamında 27 Mayıs Dönemi Türk Dış Politikası	99
2.2.2. ABD ile İlişkiler	103
2.2.3. SSCB ile İlişkiler	109
2.2.4. Bağlantısızlar Hareketi ve Üçüncü Dünya	112
2.2.5. Kıbrıs Meselesi'nin Türk Siyasal Hayatındaki Yeri ve 27 Mayıs Sonrası Niteliği	114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE SOLU VE KIBRIS

3.1. ULUSLARARASI GELİŞMELER IŞIĞINDA KIBRIS MESELESİNE TÜRKİYE SOLUNUN GENEL BAKIŞI	123
3.2. 1960-1971 DÖNEMİ: LONDRA-ZÜRİH SİSTEMİNDEN "BAĞIMSIZ VE FEDERATİF KIBRIS" SÖYLEMİNE	125
3.2.1. 27 Mayıs Sonrası Dönem	126
3.2.2. Johnson Mektubu ve Sonrası	130
3.2.2. 1967 Albaylar Cuntası	139
3.2.3. Boğaziçi-Geçitkale Olayları ile Artan Tedhiş Faaliyetleri	141

Sayfa

3.2.5. Dönemin Diğer Gündemleri.....	144
3.2.5.1. Federasyon/Taksim Meselesi	144
3.2.5.2. Kıbrıs Türk Cemaati Liderliği ve TMT'ye Bakış	149
3.2.5.3. İngiliz Üslerinin Türkiye'ye Devri Meselesi	153
3.3. 1971-1980 DÖNEMİ: BARIŞ HAREKATI VE SONRASINDA TÜRKİYE SOLU	156
3.3.1. Barış Harekatı Süreci	156
3.3.2. Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Kurulması ve Sonrası	163

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**TÜRKİYE SOLUNUN DIŞ POLİTİKA VE KIBRIS MESELESİNE BAKIŞININ
KAVRAMSAL ANALİZİ**

4.1. TÜRKİYE SOLUNUN DIŞ POLİTİKAYA BAKIŞI	171
4.2. TÜRKİYE SOLUNUN KIBRIS MESELESİNE BAKIŞI	178
4.2.1. Genel Bakış	178
4.2.2. Federasyon Meselesi	180
4.2.3. Kıbrıs Meselesi Bağlamında Sol İçinde Farklılıklar	186
4.2.4. 1970'li Yıllar ve Değişim.....	193
4.2.5. AKEL Meselesi.....	197
SONUÇ	199
KAYNAKÇA.....	207
ÖZGEÇMİŞ.....	219

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKEL	Emekçi Halkın İlerici Partisi
ASD	Aydınlık Sosyalist Dergi
ÇKP	Çin Komünist Partisi
MDD	Milli Demokratik Devrim
NATO	Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü
PDA	Proleter Devrimci Aydınlık
SBKP	Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SD	Sosyalist Devrim
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
THKO	Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
TİKKO	Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TMT	Türk Mukavemet Teşkilatı
YKP	Yunanistan Komünist Partisi

GİRİŞ

“Türkiye solu” şeklinde genel bir başlık üzerinde akademik çalışma yapıldığında bu çalışmanın zaman aralığı Osmanlı’nın son döneminde başlamakta ve günümüze kadar uzanmaktadır. Ancak bu çalışmanın konusu 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 tarihleri arasındaki süreçte Türkiye solunu dış politika tercihleri bağlamında anlamaya çalışmaktır. Bu aralık bağlamında Türkiye solunu sınırlandırmanın bir takım sebepleri bulunmaktadır. Bunların başında gelen husus Türkiye solunun ideolojik anlamda en üretken ve tartışmaların en yoğun olduğu dönemi kapsamasıdır. Yalnızca dış politika alanı çerçevesinde değil siyaset, ekonomi ve tarih gibi başlıca alanlarda yapılan zengin çalışmaların büyük bir çoğunluğu bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu sebeple dış politika tercihlerini anlayabilmek için Türkiye solunun entelektüel alana yaptıkları katkılardan söz etmek gerekecektir.

Türkiye solu, bu dönemde Türkiye’yi bir bütün olarak anlama çabası içerisine girmiştir. Yalnızca mevcut dönemin değil geçmişten günümüze tüm yönleriyle Türkiye’nin tarihini, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısının ortaya konması gerektiği düşünülmüştür. Bu ihtiyaç Türkiye solunun önde gelen entelektüellerinin İslam tarihinden Türklerin tarihine, sömürgecilik tarihinden II. Meşrutiyet’e, Osmanlı tarihinden Cumhuriyetin kuruluşuna gelen süreci analiz edilmesinin yolunu açmıştır. Türkiye’nin en önemli Marksist kuramcılarının kabul edilen Hikmet Kıvılcımlı’yı Türkiye solunun bu özelliğini ortaya koyan eserleri ile (*Osmanlı Tarihinin Maddesi* ve *Allah, Peygamber, Kitap*¹ vb.) ön plana çıkan düşünürler arasında göstermek mümkündür. Bunun yanı sıra Türkiye solu oldukça önemli sosyologları da akademi dünyasına kazandırmıştır. Bu sosyologların en önde gelenleri ise Amerikan sosyoloji ekolünün etkisinde eğitim gören Niyazi Berkes ve Behice Boran’dır. Türkiye solunun bu iki önemli sosyoloğu Türkiye’yi ve Türk toplumunu anlayabilmek açısından oldukça önemli çalışmalar yapmışlardır. Özellikle de Niyazi Berkes’in çalışmaları, Türk modernleşmesini ve dönemin Türkiye’sini anlamak açısından oldukça önemli çalışmalar olmuştur. *Türkiye’de Çağdaşlaşma, 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?, Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal*

¹ Kıvılcımlı, H. (2007). *Osmanlı Tarihinin Maddesi*. İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları.

*Devrimler*² gibi kitapları o dönemin konu ile ilgili önemli kaynakları arasında yer almaktadır. Sosyolojinin yanı sıra Doğan Avcıoğlu ve Sencer Divitçioğlu gibi dönemin önde gelen iki önemli iktisat tarihçisinden de bahsetmek gerekecektir. Her ne kadar çalışmalarının tamamı iktisat merkezli olmasa da iktisadi meselelerin ön plana alındığı bir anlatının eserlere hakim olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda Avcıoğlu'nun *Türklerin Tarihi* ve *Türkiye'nin Düzeni*³, Sencer Divitçioğlu'nun *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu* ile *Kök Türkler*⁴ isimli eserleri de bu bağlamda ön plana çıkan yayınlar arasındaki yerini almıştır. Server Tanilli'nin *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*⁵, İsmail Cem'in *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*⁶ gibi eserler o dönemde Türkiye solunun akademik dünyaya yaptığı katkıların yalnızca bir kısmını oluşturmaktadır. Aslında, bahsi geçen kişiler ve eserlerin ortak bir özelliği bulunmaktadır. Bu eserlerin neredeyse tamamı *makro tarih* çalışmalarıdır. Yukarıda da değindiğimiz üzere Türkiye solu bugünün Türkiye'sini anlamaya çalışırken uygarlık tarihinin derinliklerine girecek kadar çalışma alanını geniş tutmuştur. Bu durumun en önemli sebebi ise Türkiye solunun bilimsel yöntem pozisyonunu Tarihsel Materyalizm ekseninde almış olmasıdır. Tarihsel materyalizmin yaşadığımız dönemi bir bütünün parçası olarak ele alan anlayışı ve tarihe bir bütün olarak bakılması gerektiği ihtiyacı sol entelektüelleri makro ölçekteki çalışmalara yöneltmiştir. Yukarıdaki örneklerle bakıldığı zaman bu eserlerin böyle bir ihtiyacın sonucu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bugünü anlayabilmek için geçmiş dönemin izlerini arayan sol entelektüeller bu eserleri Marksizmin sınıfsal analizlerini kullanarak alt-yapı/üst-yapı ilişkisi bağlamında incelemişlerdir. "Alt-yapı" ve "Üst-yapı" kavramları ile kastettiğimiz şey ise toplumsal yapıya ait kurumların niteliğine ilişkindir. Marksizmin toplumsal yapı kuramının temelini oluşturan bu kavramlar aynı zamanda toplumsal değişimi de açıklayan kavramlardır. "Alt-yapı" dan kastedilen o ülkenin ekonomik temelini

² Berkes, N. (2002). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, (1965). *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?*. İstanbul: İstanbul Matbaası, (1965). *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*. İstanbul: Yön Yayınları.

³ Avcıoğlu, D. (1998). *Türkiye'nin Düzeni: Dün-Bugün-Yarın*. İstanbul: Tekin Yayınevi, (1978). *Türklerin Tarihi*, İstanbul: Tekin Yayınevi.

⁴ Divitçioğlu, S. (2003). *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, (2000). *Kök Türkler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

⁵ Tanilli, S. (2007). *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*. İstanbul: Alkım Yayınları.

⁶ Cem, İ. (2008). *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

oluşturan ve ülkedeki üretim ilişkilerini belirleyen öğeleri içeren bir kavramdır. “Üst-yapı” ise ahlak, eğitim ve din gibi toplumun kültürel değerlerini ifade eden bir kavram olup bu kavramların değişimi Marksist terminoloji açısından alt-yapıdaki değişime ve gelişme bağlıdır.⁷ Türkiye toplumunu da yakın dönem bağlamında ele alırken bunu bahsi geçen kavramların kullanımını net bir şekilde görmek mümkündür. Toplumsal değişim ve dönüşümlerdeki ağırlığı ekonomik nedenlere dayandıran bu tarih anlayışı açısından toplumları ve özellikle de Türkiye toplumunu inceleyebilmenin yolu “hakim sınıflar” ve “ezilen sınıflar” ikilemini gerçekçi, bir şekilde tespit edebilmekten geçmektedir. Bir diğer ihtiyaç da düzenin değişimine yönelik olan ihtiyaçtır. Marx’ın, “anlamak yetmez, değiştirmek de gerekir”⁸ şeklinde özetleyebileceğimiz siyasal duruşun Türkiye’ye olan yansıması da aynı noktada olmuş ve sol entelektüeller düzeni önce anlamaya daha sonra da değiştirmeye yönelik bir çaba içerisine girmişlerdir. 60-80 döneminde özellikle de 70’li yıllara kadar sol entelektüellerin en kritik akademik tartışmalarından biri olan “Asya Tipi Üretim Tarzı/Feodal Üretim Tarzı” tartışmaları⁹ da böylesi bir zeminde ortaya çıkmıştır. Dönemin hakim sınıflarının kim ya da kimler olduğu konusunda yaşanan anlaşmazlık akademik alanda bir bölünmeye sebep olmuştur. Doğan Avcıoğlu ve Behice Boran gibi aydınlar “Feodal Üretim Tarzı” (FÜT) tezine daha yakın dururken Sencer Divitçioğlu ve Selahattin Hilav gibi aydınlar “Asya Tipi Üretim Tarzı”(ATÜT)’nin Osmanlı Devleti’ne hakim olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu tartışmaların Osmanlı’nın düzenini anlamak açısından oldukça önemli bir tartışma olduğunu söylemek mümkündür fakat yeterli değildir. Bu tartışma aynı zamanda Cumhuriyet Türkiye’sini anlamak ve tanımlamak için de kullanılmıştır. Osmanlı’nın merkezi ya da feodal olması aynı zamanda 1923 yılında kurulan cumhuriyetin sosyolojik yapısının anlaşılmasına da yardımcı olacaktır.

⁷ Nikitin. (2012). *Ekonomi Politik* (çev. H. Konur). Ankara: Sol Yayınları, s. 22, 23.

⁸ Özçınar, S. (2013). Tarihsel Materyalizm’de Diyalektik ve Belirlenimcilik. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 6(2), s. 96.

⁹ Türkiye’de “Asya-Tipi Üretim Tarzı” tartışmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Avcıoğlu, D. *Türkiye’nin Düzeni: Dün-Bugün Yarın*. İstanbul: Tekin Yayınevi, Divitçioğlu, S. (2003). *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu*. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Aydın, S., Ünüvar, K. (2007). ATÜT Tartışmaları ve Sol. M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 1082-1088, Kayalı, K. (2007). ATÜT Tartışmasının Hafife Alınmasının Nedenleri ve Bu Tartışmaların Atlanan Ruhu. M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 1089-1094.

Bu noktada Türkiye solunun gerek siyasal gerekse akademik olarak ayırım noktalarının daha anlaşılır şekilde tespit edileceği bir noktaya gelinmektedir. Türkiye solunun siyasal olarak bölünmesinin arkasında bu tartışmaya konu olan bir takım hususların bu bölünmeye neden olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye solunun bu dönemdeki bölünmeleri ve aralarındaki tartışmalar güncel sol entelektüellerin de doğrudan ilgi alanı içine girmiştir. Her ne kadar Türkiye solu 1960-1980 döneminde makro ölçekli çalışmalara büyük bir yer ayırmış olsa da günümüz sol entelektüellerinin kendi tarihlerini incelerken makro ölçekteki çalışmalara özel bir yer ayırdığını söylemek güçtür. Türkiye’de solun tarihini bir bütün olarak inceleyebilmek için çok sayıda eser olduğunu söylemek oldukça zordur. Zira, Türkiye solunun entelektüelleri belli bir dönemden itibaren anı kitaplarına ya da kendini bulunduğu fraksiyonları ön plana çıkaracak kısa aralıklı çalışmalara vaktini daha çok ayırmıştır. 1990’lı yıllardan itibaren “anı” kitaplarında yaşanan yükselişe bakıldığında konu ile ilgili incelemelerden ziyade bir “hesaplaşma” ihtiyacının daha yoğun olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu noktadan hareketle bu geleneği bozan oldukça önemli çalışmaların da varlığından bahsetmek gerekir ki, bu eserlerden tez çalışması içinde hem bilgi hem de içerik yönünden istifade edilmiştir. Burada 3 temel kaynak ve çeşitli yardımcı bahsedeceğiz. Bu kitaplardan ilki; Ergun Aydınoglu’nun *Türkiye Solu: 1960-1980* adlı eseridir. Bu eser, çalışmaya konu olan temel eserlerin başında gelmektedir. Bir diğer eser Haluk Yurtsever’in *Türkiye Solunun Yükselişi ve Düşüşü: 1960-1980* adlı eseridir. Üçüncü eser de İletişim Yayınları’nın *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce* serisinden çıkan sekizinci kitap olan *Sol* başlıklı cilttir. Bu kitap yalnızca çalışmanın konusunu olan dönemi değil Osmanlı’nın son döneminden günümüze Türkiye solunun evrimini anlatan oldukça kapsamlı bir çalışmadır. Bu üç temel eser gerek içerdiği bilgiler gerekse Türkiye solunun kategorizasyonu bağlamında yardımcı kaynaklar olmuşlardır. Bunun yanı sıra Çetin Yetkin’in *Türkiye’de Soldaki Bölünmeler*, Mustafa Şener’in *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP* ve Vehbi Ersan’ın *1970’lerde Türkiye Solu* isimli çalışmaları da yardımcı kaynaklar olarak kullanılmıştır. İlk iki eser 1960-1971 dönemine ağırlık verirken, sonuncu eser 1971 ve sonrası dönemi yoğun olarak incelemiştir. Bu çalışmada Türkiye solunun temel bölünmelerini anlatmaya çalışırken bu üç temel kitabın ana

sistematikinden hareket edeceğiz. Bu üç temel eserden hareketle Türkiye solunun çalışmaya da konu olan çeşitli bölünmeleri ve ayrılıklarından bahsedilmesi gerekmektedir.

Türkiye solunu anlamaya çalışırken iki temel ayrım üzerinden hareket etmek oldukça yerinde olacaktır. İki askeri müdahalenin arasına sıkıştırdığımız çalışma sürecini iki ana ayrım noktasına getiren yine bir askeri müdahale olacaktır. 12 Mart askeri müdahalesi, Türkiye solunu anlamaya çalışırken kullanacağımız önemli bir dönüm noktası olacaktır. Bu bağlamda Türkiye solunun bu dönemini anlayabilmek için 1960-1971 ve 1971-1980 olarak iki ana dönem üzerinden hareket edilecektir. Türkiye solunun dış politika konularındaki yaklaşımı daha sağlıklı bir biçimde inceleyebilmek için Türkiye solu içinde yaşanan tartışmaları, ayrımları ve ortaklıkların anlaşılması gerekmektedir. Bu noktada da zamansal bir bölünmenin yanısıra buna paralel olarak kurucu ideolojiye, SSCB ve Üçüncü Dünya ile ilişkilere bağlı olarak da “emperyalizm”, “millilik”, “enternasyonalizm” gibi solun temel yönelimlerini belirleyen kavramlar üzerinden de temel ayrımlar ifade edilecektir

İlk dönem yani 1960-1971 yılları arasına kapsayan bir başka ifadeyle 27 Mayıs ve 12 Mart askeri müdahaleleri arasında kalan dönem Türkiye solunun düşünsel olarak etkisinin en yoğun olduğu dönemi ifade etmektedir. 27 Mayıs sonrası dönemde Türkiye solunun temel özellikleri incelendiği zaman başat özelliklerinden ilki Milli Mücadele dönemi ve Atatürk’e olan atıfların belirginliğidir. Bu nitelik, “milli”/“ulusal” kavramları ile bir araya geldiği zaman o dönemin karakterinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Türkiye’ye ait ya da Türkiyeli bir sosyalizm mücadelesi açısından “milli” olabilmek ya da “milli” kalabilmenin zaruri olması da bu dönemin belirgin özelliklerinin başında gelmektedir. Solun bu dönemki algılarına genel bir pencereden bakıldığında Türkiye, II. Dünya Savaşı yıllarının ardından İkili Anlaşmalar ve NATO üyeliği süreci ile birlikte yeniden “emperyalizmin” güdümüne giren ve bağımsızlığını giderek kaybeden bir ülke haline gelmiştir. Sol açısından burada söz konusu olan emekçi sınıfların bağımsızlığından önce ülkenin siyasi ve ekonomik bağımsızlığını sağlayabilmek gelmektedir. Bu noktada bu dönemin “milli” karakterini yansıtan şey ulusal bağımsızlığın her yönüyle sağlanabilmesi hususudur. Bu “milli bağımsızlık”

kavramının merkeze alındığı devrim mücadelesinin anahtarı da Milli Mücadele döneminde saklıdır.¹⁰ Mustafa Kemal'in liderliğinde yapılan bağımsızlık savaşının Türk halkına kazandırdığı ruh yeniden canlandırılmalı ve Mustafa Kemal'in tam bağımsız Türkiye'si, sosyalizme giden yolda inşa edilmelidir. "Türk Sosyalizmi" ya da "Türkiye'ye Özgü Sosyalizm"¹¹ adı verilen bu kavramın çıkış noktasının Milli Mücadele dönemidir ve 1960-1971 dönemini karakterize eden bu yaygın görüş Türkiye solunun o dönemdeki temel hareket noktalarını ifade etmektedir.

Bu dönemin önemli bir diğer özelliği sosyalizm mücadelesinin temellerini yakından ilgilendiren bir konu olan "sınıf" meselesine olan mesafedir. "Sınıf" meselesi, o döneme kadar ülkede gerek akademik gerek toplumsal mecrada önemli bir tartışma konusu olmamıştır. Türkiye'nin o dönem yaşadığı "ulusal" nitelikli problemlerin "sınıf" meselesinin ikinci planda kalmasındaki rolü oldukça büyüktür. Mücadelenin sınıfsal zeminleri Türkiye solunun gündeminde olmasına rağmen, özellikle de sosyalizm bağlamında işçi sınıfı realitesinin giderek daha da belirgin olmaya başladığı bir dönemde "işçi sınıfı"nı merkeze alan bir siyasetin çok da belirgin olmadığını ifade etmek gerekir. Türkiye İşçi Partisi (TİP) haricinde Türkiye solunun o dönemdeki başat aktörlerinin "işçi sınıfının henüz yeterince olgunlaşmadığı"¹² şeklindeki ifadesi ve işçi sınıfından önce mücadeleye daha hazır olan ve örgütlenmesi gereken farklı sınıfların arasında yaratılacak bir ittifak modeli üzerinden sosyalizme ulaşma ihtiyacı bu dönemin temel özelliklerinden birini teşkil etmektedir.

Bu dönemin "sosyalizm" algısı "Kemalist devrim" perspektifi ile oldukça teşnedir. "Milli" niteliği ön plana çıkarken "sınıf" kavramının özellikle de "işçi sınıfı" kavramının geri planda olması da Türkiye solunun bu döneminin Kemalizme en yakın dönem olmasıyla da yakından alakalıdır. Kemalizmle kurulan ilişki yalnızca bunlarla da sınırlı değildir. Türkiye solu bu dönemde, Milli Mücadele döneminin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyalizme giden yolda önemli bir

¹⁰ Ünsal, A. (2003). TİP'in Ulusal Bağımsızlık Anlayışı. G. Vassaf (Editör). *Mehmet Ali Aybar Sempozyumları 1997-2002*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, s. 247-252.

¹¹ Aksakal, H. (2009). "Güler Yüzlü" Bir Sosyalist, İlkeli Bir Siyasetçi: Mehmet Ali Aybar'ın Türk Siyasal Yaşamındaki Yeri ve Önemi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (20), s. 97, 98.

¹² Atılğan, G. (2008). *Yön-Devrim Hareketi: Marksizm ile Kemalizm Arasında Geleneksel Aydınlar*. İstanbul: Yordam Kitap, s. 155.

başlangıç olduğu iddiasından hareket etmektedir ve 1923'te başlayan bu sürecin devamının sosyalizme gideceği yönünde kuvvetli bir inanca da sahiptir.¹³

Bu dönemin başka bir özelliği de Türkiye'de "Kemalist" olarak tanınan aydınların önemli bir bölümünün 27 Mayıs sonrasında Türkiye solu içinde aldığı pozisyonudur. "Kemalizm" ya da "Atatürkçülük" olarak adlandırabilecek siyasal tavır, kaynağını Mustafa Kemal'den ve Milli Mücadele döneminden devralsa da süreç içinde oldukça farklı yorumları ile farklı "Kemalizm" algılarının ortaya çıktığını söylemek mümkün olacaktır. 27 Mayıs sonrasında Türkiye solunun Kemalizmle ilişki kurması Türk siyasal hayatında "Sol Kemalizm"¹⁴ olarak bilinen bir akımın ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Böyle bir tanımlama yapıldığı zaman bununla bağlantılı olarak bir "Sağ Kemalizm"nin¹⁵ de var olduğunu da söylemek yanlış olmayacaktır. Bu ayrımın 27 Mayıs sonrası dönemde belirginleşmesinin pek çok sebebi vardır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Demokrat Parti (DP) dönemlerinin "tek parti" niteliği içerisinde sosyalizmin ideolojik ve pratik olarak aktif olmadığı görülmektedir. 27 Mayıs döneminin görece ifade özgürlüğü ortamında Türkiye solunun birikiminin ortaya çıktığını da söylemek mümkün olacaktır. Farklı partilerin ve farklı yayın organlarının ardı ardına ortaya çıktığı bir dönem içinde "Kemalizm"e yaklaşım konusunda farklılaşmaların daha da belirginleştiği bir sürece girilmiştir. 1950'li yıllarda böylesi bir ayrım çok belirgin olmamakla birlikte *Forum* dergisi örneğinde görüleceği üzere daha sonradan farklı yerlerde pozisyon alacak olan yazarların (Muammer Aksoy, Turhan Feyzioğlu, Aydın Yalçın gibi) 1950'li yıllarda birbirine daha az mesafeli olduğunu görülmektedir. DP döneminin siyasal etkilerinin burada önemli bir noktayı oluşturduğunu söylemek gerekmektedir. 27 Mayıs sonrasında ise Kemalizm çok farklı argümanlar üzerinden temsil edilmeye başlanmıştır. "Kemalizm" kavramının "Atatürkçülük" kavramı ile yer değiştirmesine sahne olan DP döneminin ardından iki farklı

¹³ Buna örnek olarak Türkiye İşçi Partisi'nin 1964 yılında yayınladığı program metni verilebilir. "Türkiye İşçi Partisi Programı" kitabının iki önsözü bulunmaktadır. Bunlardan ilki 21 Ekim 1920 tarihli "Büyük Millet Meclisi'nin Beyanname" başlıklı metin ile 1 Aralık 1921 tarihli Mustafa Kemal Atatürk'e ait olan ve "Atatürk Diyor Ki:" başlıklı konuşma metninden bir bölümdür. İkinci örnek ise Doğan Avcıoğlu önderliğinde çıkan Yön dergisinin ilk sayısında yayınlanan "Bildiri" metni içindeki atıflardır. Bildiri metni için bkz. (1961). Bildiri. (1961). *Yön*. (1), s. 12, 13.

¹⁴ Alpkaya, F. (2002). Bir 20. Yüzyıl Akımı: Sol Kemalizm. A. İnsel (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 477-500.

¹⁵ Bora, T., Taşkın, Y. (2002). Sağ Kemalizm. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 529-545.

Kemalizm algısının ortaya çıktığı görülecektir. Bunlardan birincisi koşulsuz şartsız Batı ile ilişkilerin kurulmasına taraftar, liberal politikalar ve yabancı sermaye ile uyumlu, “Sovyet tehdidi” merkezli güvenlik algısına sahip olup NATO üyeliğinden asla vazgeçmek istemeyen, Atatürk’ü statik bir konumda algılayarak kanunlarla yaratılan dokunulmazlık üzerinden durağan bir “statüko” yaratan bir Kemalizm bulunmaktadır. Öte yandan Milli Mücadele döneminin anti-emperyalist ruhundan hareket eden, devletçi ve milli bir ekonomiden yana, “milli” bir kalkınma ve sanayileşme hedefleyen, Türkiye’nin ulusal güvenliği açısından SSCB’den önce “NATO” tehdidi olduğunu iddia eden ve kendi kararlarını alabilen “ulusal” bir orduya dönüşü talep eden, Mustafa Kemal’e dokunulmaz bir put olarak değil değişime açık, sorgulanabilir ve Türkiye’nin bağımsızlık sürecinin anahtarı olan bakan “devrimci” bir Kemalizm bulunmaktadır. Kemalizmin sağ ve sol yorumları olarak nitelendirebileceğimiz yaklaşım farklılıkları 27 Mayıs sonrası Türkiye solunu oldukça yakından ilgilendiren konulardan birisi olmuştur.

Türkiye solunun bu dönemi “milli” hassasiyetleri bağlamı ön plana çıkan hatta daha da ileri giderek “milliyetçilik” ile ilişkilendirilen bir dönemi de ifade etmektedir. Tabi buradaki milliyetçilik anlayışı bilinenin ötesinde hem siyasal hem de ekonomik altyapısı olan bir milliyetçilik anlayışıdır. Bağımsız olabilmek için “milli” hassasiyetlerin önemine değinmek zaruridir. Ancak bu milliyetçilik algısı Mustafa Kemal’in “Tam bağımsızlık ancak ekonomik bağımsızlıkla mümkündür”¹⁶ şiarından hareketle bir milliyetçilik inşası içine girmiştir. Çalışmamızda da görüleceği gibi bu milliyetçilik algısı “milli ekonomi”, “milli kalkınma” ve “milli savunma” ilkeleri üzerine inşa edilmektedir.¹⁷ Milli Mücadele döneminin ardından kurulan cumhuriyeti kuran halkın bir “millet” olduğu gerçeği de yadsınmamakta, “millet”in bağımsız kalabilmesinin ön koşulu olarak yukarıdaki ilkelerin hayata geçirilmesi öngörülmektedir.

¹⁶ İnternet: Türkiye Büyük Millet Meclisi 1. Dönem 3. Yasama Yılı Açılış Konuşmaları. (1922, Mart). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*. Cilt 8. https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/1d3yy.htm adresinden 08.09.2015 tarihinde alınmıştır.

¹⁷ Atılğan, G. (2009). Sosyalist Milliyetçilik Söylemi (Türkiye, 1961-1968): Temeller, Ayrılıklar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3), s. 15, Özdemir, H. (1986). *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi*, Ankara: Bilgi Yayınevi, s. 133-135.

1960-1971 döneminin oldukça önemli tartışmalarından birinin günümüz Türkiye'sini açıklama noktasındaki konumundan bahsedilmesi gerekecektir. "ATÜT tartışması" adı altında daha önce ifade edilen tartışma belli bir noktadan sonra ilerleyerek Türkiye'nin o dönemini anlamaya doğru bir yol kat etmiştir. Türkiye'nin de özellikle cumhuriyet kurulurken "feodal" olup olmadığı meselesi ATÜT tartışmalarının devamında ortaya çıkan meselelerdir. Öyle ki, Türkiye solunun yavaş yavaş sosyalist devrim/milli demokratik devrim tartışmasına girdiği dönemde bu tezlerin doğruluğunu kanıtlayabilmek açısından Türkiye'nin feodal olup olmadığı meselesi oldukça kritik bir noktada durmaktadır. 27 Mayıs'ın ardından gelişen ortam Türkiye solunu tatmin eden ve Türkiye'nin sorunlarına kalıcı çözüm getirdiğini düşündüren çok fazla yönü bulunmamaktadır. Özellikle de Süleyman Demirel iktidarı ile birlikte sürecin yeniden kendi açılarından DP dönemini andıran halleri solun yeniden bir "devrim" süreci içine girmesine sebep olmuştur. Devrim ile ilgili tartışmalar ise 1960-1980 döneminin en belirleyici tartışma konuları arasındaki yerini almıştır. Devrimin niteliğinden çok devrimin kimlerle ve nasıl yapılacağına yönelik başlayan tartışmaların Türkiye solunun içinde oldukça geniş ve derin yarıklar açtığını söylemek mümkün olacaktır. Tartışmaların kaynağında olan husus kabaca bir "strateji" meselesidir. "Strateji"den kasıt ise az önce de belirtildiği gibi sosyalizme giden yolda yapılacak bir devrimin "kimlerle" ve "hangi araçlarla" yapılacağı meselesine dayanmaktadır. Strateji kavramının belirtilen bu anlamı ötesinde başka bir anlamı bulunmamaktadır. ATÜT tartışmasının içeriğine de tam bu noktada ihtiyaç bulunmaktadır.

ATÜT ve benzeri tartışmaların ana kaynağı Türkiye'nin düzenini anlama ihtiyacıdır. Türkiye'nin bugününü anlayabilmek için geçmişten geleceğe bir bütün olarak süreci sağlıklı bir şekilde analiz etmek gerekmektedir. Zira hiçbir olay veya olgu durduk yere ortaya çıkmaz ve yok olmaz noktasından hareket edildiğinde Türkiye'yi anlayabilmek için bütüncül bir tarihsel bakış açısına sahip olunması gerektiği de ortaya çıkacaktır. ATÜT tartışmasının yanıt aradığı en önemli sorunun Osmanlı'nın feodal bir devlet olup olmadığı sorusu olduğundan bahsedilmiştir. Bu kritik soru o dönemin Türkiye'si için de sorulmuş ve Cumhuriyetin kurulduğu düzenin şifreleri de bu soru içinde aranmaya başlamıştır. Türkiye'nin mevcut sınıfsal dinamiklerini açıklayabilmek de bu soruya cevap aramaktan geçmiştir.

Türkiye solunun belli bir bölümü Türkiye'nin özellikle de doğusunda feodal yapının hala devam ettiğini ve bir devrim için feodaliteyle de mücadele edilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. "Milli Demokratik Devrim"¹⁸ çatısı altında ifade edilen bu görüş açısından Kemalist devrim Türkiye'nin bağımsızlığı açısından oldukça önemli bir hamledir ve savaşını feodal unsurlara karşı vermeye de devam etmiştir. Kemalist devrim feodal unsurları tasfiye noktasında yetersiz kalmış ve yarım kalan toprak reformu Türkiye'de feodalitenin varlığını devam ettirmesine sebep olmuştur. Feodal yapının temsilcileri ise kapitalizmin uzantısı olarak sömürü düzeninin bir parçası haline gelmiş ve Türkiye'nin bağımsızlığına karşı faaliyetlerine hızla devam etmektedir. Bu sebeple Türkiye'de gerçekleşecek bir devrim aynı zamanda "feodal mütegalibe" ye karşı olan mücadeleden de geçecektir.¹⁹ Kemalist devrimin anti-emperyalist ve bağımsızlıkçı özelliklerinden hareket ettiğini ve Mustafa Kemal'in önderliğinden feyz aldıklarını iddia eden Doğan Avcıoğlu'nun Yön Dergisi ve Mihri Belli'nin önderlik ettiği Milli Demokratik Devrimcilik (MDD) Türkiye devriminin yolunun bu noktalardan geçtiğine dikkat çekmiştir. Bu tutumu aynı zamanda Türkiye İşçi Partisi'nde de görmekteyiz. Özellikle de partinin ilk dönemi olan Mehmet Ali Aybar dönemi, benzer hususları ortaya koyarak böylesi bir mücadelenin önemine değinmiştir. Tabi "feodal mütegalibe" ile mücadele meselesi "toprak reformu"na olan ihtiyaç bağlamında bir ortaklık yaratırken Yön ve TİP açısından "feodal mütegalibe" ile mücadele fikri MDD çevresindeki kadar belirgin ve belirleyici değildir. Bu konuda ortaklığı yaratan husus Kemalist devrimin benzer problemlerle uğraşmış olması ve o dönemde çözülemeyen böylesi önemli bir problemin Türkiye'nin gidişatını yakında ilgilendirmesidir.

MDD'nin daha belirgin olduğu bu konu üzerinden farklı başlıklar açmak da mümkün olacaktır. Bu noktadan hareketle devrimin kimlerle yapılacağı sorusuna da cevap yine "feodalite" meselesi üzerinden verilmiş ve "feodal mütegalibe"nin de dahil edildiği emperyalizme hizmet eden sınıflara karşı "milli burjuvazi" ile de

¹⁸ "Milli Demokratik Devrim" (MDD) görüşü, Türkiye Komünist Partisi'nin 40'lı yıllardaki isimlerin Mihri Belli'nin öncülük ettiği, Şefik Hüsnü'nün "Aydınlık" gazetesini dergiye dönüştürerek Doğu Perinçek, Vahap Erdoğan, Muzaffer İlhan Erdost gibi isimleri bünyesinde barındırmış, "68 Hareketi" olarak bilinen öğrenci hareketlerinin başlangıcında ve gelişiminde önemli rol oynamıştır. MDD hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ateşoğlu, E. (2009). *Türk Siyasal Yaşamında Milli Demokratik Devrim*. İstanbul: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.

¹⁹ Belli, M. (1970). *Yazılar 1965-1970*, Ankara: Sol Yayınları, s. 228, 229.

hareket edilmesi gerektiği ve tüm “milli” nitelikli sınıfların aynı cephe içinde bir mücadele vermesi gerektiğinden bahsedilmektedir.²⁰ Bu “milli cephe” meselesi Kemalist devrim içinde bir karşılık bulmasına rağmen aynı zamanda Çin devrimine de önemli ölçüde gönderme yapmakta ve Çin’deki devrim modelini çağrıştıracak ölçüde milli sınıflar meselesine önem vermektedir. Daha sonra göreceğimiz gibi “Çin” merkezli bir sosyalizm mücadelesi de MDD saflarından Türkiye soluna dahil olmuştur. “Milli” olma hususu Yön ve TİP açısından da oldukça hassas bir noktadır ve Türkiye solunun belli bir dönemine yön veren “millici” olma özelliği bu dönemin temel belirleyicilerinden birisi olagelmıştır. “Milli burjuvazi” meselesi yine Kemalist devrim döneminden kendine referanslar bulsa dahi yine Türkiye solunun bütünü açısından bir karşılık bulmamış Yön’ün ve TİP’in “milli burjuvazi” konusuna bakışı MDD’den büyük ölçüde mesafeli olmuştur. Çünkü, Yön açısından esas hareket noktası “Kapitalist olmayan yol” fikri üzerinden sosyalizme geçişin yollarını aramaktır. Bu yolda da sadece kar etmeyi düşünen özel teşebbüs ve yarattığı burjuva sınıfına dayanarak ilerlemek mümkün değildir. Başka bir ifadeyle Yön için burjuva “milli” değildir. “Milli burjuva” diye bir sınıf olmadığı için böyle bir ittifak modeli de Yön’ün gündeminde değildir.²¹ TİP ise yukarıda da bahsedildiği gibi işçi sınıfı öncülüğünde bir sosyalist devrim mücadelesi inşa etmekte ve egemen sınıflar-emekçi sınıflar karşıtlığı üzerinden bir siyasal tez kurduğu ve burjuvaziyi de “egemen sınıflar” içinde tanımlaması gerekçesiyle “milli burjuvazi” kavramını gündemine almamıştır.²²

MDD’nin Türkiye soluna getirdiği ikinci önemli yenilik ise “köycülük” meselesi üzerinden şekillenmiştir. Feodaliteyi merkeze alan bu görüş aynı zamanda köy merkezli bir kalkınma ve devrim modelini de benimsemiştir.²³ Daha sonraki dönemlerde silahlı mücadelenin Türkiye solunu etkisi altına aldığı süreçte devrimin köyden başlaması gerektiğine olan inanç yine MDD merkezli stratejilerin başka bir mecrada yorumlanmış hali olup bu akımın temsilcilerinin de MDD çatısı altında siyasete başladığını da hatırlatmak gerekir.²⁴ Yön ve TİP açısından ise

²⁰ Belli, *a.g.e.*, s. 258.

²¹ Atılğan, *a.g.e.*, s. 90.

²² Şener, M. (2007). Türkiye İşçi Partisi, M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 367.

²³ Belli, *a.g.e.*, s. 244-248.

²⁴ Yurtsever, H. (2008). *Yükseliş ve Düşüş: Türkiye Solu 1960-1980*. İstanbul: Yordam Kitap, s. 106.

“köy” meselesi oldukça önemli olmakla birlikte bu iki akımın da “köycü” olduğunu söylemek zordur. TİP, parlamentoda temsil edilmesi ve işçi sınıfının öncülüğü meselesine vurgu yapması bağlamında, Yön ise temelinde bir aydın hareketi olması ve sanayileşme yanında kalkınma hamlelerine bağlı bir devrim modeli kurgulaması bağlamında da “kentli” hareketlerdir. ATÜT tartışmalarında Osmanlı’nın feodal bir yapıya sahip olduğunu savunan görüş, cumhuriyetin kuruluş sürecinde bu konu ile ilgili bir süreklilik iddiası da taşımakta ve gerçekleştirilemeyen toprak reformu meselesini öne sürerek feodalitenin kalıntılarıyla mücadeleyi bir öncelik olarak programlarına almaktadır.

1960’lı yıllara damga vuran bu üç ana akım arasında Kemalist devrimi sahiplenme ve “millî” hassasiyetlere sahip olma noktasında çok çeşitli ortak nokta bulunurken yöntem konusunda büyük ölçüde farklılıkları da içinde barındırmaktadır. Devrime kimin öncülük edeceği meselesi bu üç ana akım arasındaki temel farkları anlamak bakımından oldukça önemlidir. Yön, aydınlar ve zinde kuvvetleri ön plana koyarken MDD köyü ve köylü emekçi sınıfları, TİP ise işçi sınıfını ön plana koymuştur. Düşünsel olarak birbirine yakın duran ancak yöntem konusunda birbirinde sert bir şekilde ayrılan akımlar 1960-1971 döneminin belirleyici akımları olmuştur. Yön dergisi daha doğrusu Yön dergisini oluşturan çevre Yön dergisinin çıktığı dönemde akademik çalışmalar ve çok sayıda bilimsel faaliyetle gündeme oturmuş bir yapıdır. Özellikle ilk yıllarında Türkiye’nin entelektüel birikimini dergi sayfalarından buluşturan Yön dergisi pek çok yazar, aydın ve siyasetçiyi Türk düşünce hayatına kazandırmıştır. 60’lı yılların ikinci yarısından itibaren özellikle de 68 yılının gerilimli ortamında Türkiye solunda yavaş yavaş meclise olan güvenin sarsılmaya başladığını ve parlamento dışı yollar aranmaya başladığı da görülmektedir. “Parlamento dışı yollar” olarak ifade edilen şeyin temelinde parlamentonun artık işlemediği ve seçim yoluyla iktidar değiştirmenin imkanının kalmadığı iddiası bulunmaktadır.

MDD, kendi içinde yavaş yavaş “silahlı mücadele” vb. farklı eğilimleri doğurmaya başlarken Yön çevresi “zinde kuvvetler” adını verdiği silahlı kuvvetlerle devlete ait nizami bir kurum aracılığı ile yeni devrim modelleri inşa etmeye başlamıştır. TİP bu konuda yeni modellere açık bir şekilde uzak durmuş gerek bir siyasi parti olması hem de parlamentoda temsil edilen bir siyasi parti olması

sebebiyle parlamento dışı yöntemlere uzak kalmıştır. TİP bu dönemin son yıllarında dış bir aktörle tartışmaya girmekten ziyade iç çekişmelere sahne olan yönetim değişikliği ile sonuçlanan bir süreç yaşamıştır. Yön parlamento dışı mücadeleyi “Devrim” dergisi döneminde silahlı kuvvetler desteğinde ararken MDD içinden çıkan gruplar silahlı mücadeleye dayalı bir “halk savaşı” verilmesi konusunda görüşler ortaya atmaya başlamışlardır. Bu değişim ve dönüşüm süreci içinde 12 Mart askeri müdahalesinin gerçekleşmesi ile birlikte bu fikirler bir süre daha devam etmiş, Türkiye solunun tarihine damga vuran çeşitli isimlerin idam sürecinde ya da silahlı çatışma sürecinde infaz edilmeleri ve silahlı kuvvetler içindeki küçük gruplarla ittifak kurmak suretiyle siyasete müdahale edebilmenin 12 Mart ile birlikte oldukça zor olduğunun fark edilmesi belli bir dönemin kapanmasına da sebep olmuştur.

Türkiye solunun farklı bir bölümünün ise Kemalizmle oldukça mesafeli olduğunu ve Kemalizmi tartışmaya açtıkları görülmektedir. ATÜT tartışması ise bu konuda bir başlangıcı teşkil etmektedir. ATÜT tartışmasında Osmanlı devletinin “Asya Tipi Üretim Tarzı” modeline sahip olduğunu savunan görüş ise merkeziyetçi perspektife karşı bir tavır geliştirmişler ve merkez-çevre ikilemi bağlamında Osmanlı’dan cumhuriyete bir süreklilik olduğunu iddia etmişlerdir. Cumhuriyetin de tıpkı Osmanlı’nın geçmiş döneminde olduğu gibi sahip olduğu merkeziyetçilik siyasal anlamda halen etkilerini sürdürmektedir. Türkiye solu içinde bu görüşü savunan kesim ise Kemalizmle hesaplaşma bağlamında araya ciddi şekilde mesafe koymaya başlayan ekibi de oluşturmaktadır. İdris Küçükömer örneği üzerinden hareket ettiğimiz zaman merkeze ait Batıcı-laik elitler ile çevreye İslamcı-Doğucu halk arasında süregelen bir gerilim bulunmaktadır. Osmanlı’dan günümüze taşınan bu ikilem Mustafa Kemal’in iktidarında da devam etmiştir. Tek cümleyle özetleyecek olursak bu görüşün ana eksenini merkezin değişime kapalı ve otoriter yönelimleri ile “sağ”ı, çevrenin merkezin baskısı altında ezilmiş, değişime açık ve özgürlükçü yönelimleri ile “sol” olduğu yönündedir. İttihat ve Terakki’den Meclis’teki “1. Grup”a oradan da CHP’ye uzanan süreç Türkiye’de sağ temsil ederken Hürriyet ve İtilaf’tan Meclis’teki “2. Grup”a oradan da DP’nin tabanına

uzanan süreç ise solu temsil etmektedir.²⁵ Bu farklılığın en kısa açıklaması ise solun giderek Kemalizmle arasına mesafe koymaya başlamasıdır. Ant dergisi, 1960-1971 döneminde Türkiye solunun Kemalizmle hesaplaşmaya başlamasının ilk örneklerinden birisini oluşturmuştur.

Yukarıda bahsedilen iki ana eksenin dışında Türkiye Komünist Partisi (TKP)'nin varlığından söz etmek gerekmektedir. TKP, 1920'de kurulmuş ve 1951 yılında gerçekleşen tutuklamalar ile bir yasal alanın dışında kalmıştır. Yurtiçinde faaliyet yapması mümkün olmayan TKP'nin yurtdışında örgütlenmesi ve SSCB'ye eksenli bir siyasal algı geliştirmiş olması Türkiye siyasetinden uzak kalmasına ve Türkiye ile ilgili tartışmaların Yön, TİP ve MDD çevresine nazaran üretimlerin daha sınırlı olmasına da sebep olmuştur. TKP, 1974 yılı ile birlikte yeniden organize olan Türkiye solu içinde daha belirgin bir yeri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu ana eksenlerin dışında olan bir diğer özne de Hikmet Kıvılcımlı ve çevresidir. Türkiye'nin önemli Marksist kuramcılarında biri olan Kıvılcımlı, Türkiye ve dünya üzerine yazdığı sayısız makale ve kitapla "teorik önderlik" mertebesine ulaşmıştır. Bu durum her ne kadar dönem içinde Türkiye solunun bütününe yansımaya da Kıvılcımlı'nın yayınlarına baktığımız zaman çalışma alanları ve yayınların niteliği kendisini pek çok kişinin önüne geçirmiştir.

1971-1980 dönemi olarak adlandırılan ikinci dönem ise 12 Mart ve 12 Eylül askeri müdahaleleri arasındaki süreci kapsamaktadır. Bu dönem ilk döneme göre daha hareketli, sıcak tartışmaların ve çatışmaların yaşandığı bir dönem olmuştur. 12 Mart sürecinde Türkiye solunun büyük bir bölümünün 1974 yılına kadar cezaevinde kalmış olması hem bu süreçte ciddi bir hesaplaşmaya girmeyi hem de yeni örgütlenme modellerini gündeme getirmeyi sağlamıştır. 1960'lı yılların ikinci yarısında başlayan "anti-parlamentarizm" 12 Mart sonrası süreci de etkileyerek farklı bir formda varlığını devam ettirmiştir. "Cici demokrasi" olarak nitelenen²⁶ kavram üzerinden parlamenter demokrasinin artık Türkiye'nin sorunlarına çözüm olamayacağına yönelik inanç, sosyalizme giden yolda devrim için farklı çözüm önerilerini de beraberinde getirmiştir. 1971 öncesinin anti-parlamentarizmi "zinde

²⁵ Küçükömer, İ. (2010). *Batılılaşma ve Düzenin Yabancılaşması*. İstanbul: Profil Yayıncılık, s. 85-96.

²⁶ Atılğan, G. (2007). Yön-Devrim Hareketi. M. Gültekinil (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 661.

kuvvetlerle” ittifakta aranırken 1971 sonrası süreçte anti-parlamentarizm, halkın kendi silahlı birliklerini oluşturmalarında aranmaya başlamıştı. Bu dönem aynı zamanda devrimin nereden başlayacağı sorusuna yanıt arandığı da bir dönem olmuştur. Zira, sosyalizm tartışmaları ve devrim modeli kentli bir nitelik taşımaktaydı. İşçi sınıfı merkezli bir sosyalizm modelinin fabrikaları sembol edinen pozisyonu, bunun yanısıra 27 Mayıs sonrası sol düşüncenin ve buna bağlı olarak gelişen öğrenci hareketlerinin Ankara ve İstanbul’daki ağırlıkları sosyalizmin “kentli” dilinin daha yoğun olduğunu göstermekteydi. Ancak, MDD stratejisinin ortaya konmasından 12 Mart sonrasına geline süreçte “kır” olarak tabir edilen ve köylülerin önderlik edeceği bir devrim modelinin daha çok taraftar bulmaya başladığı görülecektir. MDD geleneği içinden yetişen Deniz Gezmiş önderliğindeki Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO), Mahir Çayan önderliğindeki Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) ve İbrahim Kaypakkaya önderliğindeki Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist-Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu (TKP/ML-TİKKO) devrimin “kır”dan başlayacağını iddia ederek silahlı mücadele yoluna girmişlerdir. Bu çabaların hiç biri başarıya ulaşamadığı gibi bugün dahi halen “idol” olan önderlerin yaşamları bu çaba içinde son bulmuştur.

Bu dönemin parti düzlemindeki mücadele alanına baktığımız zaman 12 Mart öncesi kimi yapılanmaların yeniden şekillendiği görülecektir. Bu dönem Haluk Yurtsever’in çalışmasında “re-organizasyon dönemi”²⁷ olarak adlandırılmaktadır. Bu yeniden kurulma döneminin ya da yeniden örgütlenme döneminin başat temsilcilerinden birisi Türkiye İşçi Partisi’dir. 12 Mart sürecine iç bunalım ve liderlik mücadelesi ile giren TİP, 12 Mart sonrasında Behice Boran önderliğinden yeniden kurulmuştur. Önceki döneme göre ikinci dönemdeki TİP’in biraz daha farklı özellikler taşıdığını söylemek mümkün olacaktır. Mehmet Ali Aybar’ın liderliği ile bilinen ilk dönemin söylemi Milli Mücadele ve Mustafa Kemal referansları üzerine kurulu olduğu kadar aynı zamanda SSCB’ye önemli ölçüde bir mesafeyi de barındırmaktaydı. Öyle ki Aybar o dönemde savundukları sosyalizm anlayışını “Hürriyetçi sosyalizm” ve “Güler yüzlü sosyalizm”²⁸ olarak tanımlamaktaydı. “Türkiye’ye özgü sosyalizm” olarak formüle ettiği bu sosyalizm anlayışı “bağımsız”

²⁷ Yurtsever, a.g.e., s. 174.

²⁸ Doğan, Z. (2005). *Türkiyeli Bir Sosyalist: Mehmet Ali Aybar*. İstanbul: Belge Yayınları, s. 234.

kimliğini SSCB'ye karşı da korumak mecburiyetindeydi. 60'lı yıllara damgasını vuran “Ne Amerika Ne Rusya Tam Bağımsız Türkiye” sloganının altında yatan ve Mehmet Ali Aybar'ı bu çok temel MDD söylemi ile yakınlaştıran husus bu noktadadır. Ancak, Boran dönemine bakacak olursak yeni dönem TİP'in SSCB ile bu mesafesini önemli ölçüde azalttığı ve daha Marksist-Leninist bir çizgiye doğru eğilim gösterdiği bir profil çizmeye başlamıştır. TİP'in o dönemki en önemli yayın organları olan *Yürüyüş* ile *Yurt ve Dünya* dergileri incelendiğinde bu değişimi daha net bir şekilde görmek mümkün olacaktır.²⁹

Bunun dışında 12 Mart öncesinde MDD çevresi olarak bilinen ve *Aydınlık* dergisi etrafında örgütlenmiş ve ismini de dergiden alan *Aydınlık* hareketinin de ikiye bölündüğü görülmektedir. Bu dergi Mihri Belli'nin öncülüğünde *Aydınlık Sosyalist Dergi* (ASD) ve Doğu Perinçek'in öncülüğünde *Proleter Devrimci Aydınlık* (PDA) olarak iki farklı koldan yayın hayatlarına devam etmişlerdir. Bu yapının bölünme gerekçesi olarak gösterilen husus ise Belli'nin yurtsever ve devrimci örgütleri tek bir çatı altında toplayacak “milli” bir cephe oluşturması önerisine Perinçek'in “proleter öncülük” adına itiraz etmesi ve böylesi bir cephe fikrinin burjuva milliyetçiliğine teslim edilmiş bir oportünizm olduğunu iddia etmesidir. Perinçek'e göre Belli'nin kurmaya çalıştığı bu yapı “ilkesiz birlik cephesi”dir. Bu bölünme süreci ile birlikte MDD içindeki farklı eğilimlerin yavaş yavaş daha homojen bir hal aldığını ve netleştiğini de söylemek mümkün olacaktır. Türkiye soluna Çin üzerinden gelen akımın temsilciliğini yapan Perinçek bu dönemin tarihine “Maocu” olarak geçmiştir. Pekin merkezli bir sosyalizmin önemine dikkat çeken Perinçek, gerek Pekin'in ve “Başkan Mao”nun yayınlarını Türkçeye çevirterek gerekse kendi çevresi Pekin ekseninde yayınlar yapmak suretiyle Türkiye solunun farklı bir kanadını oluşturmuştur. Perinçek ve kanadının en önemli özelliklerinden birisi SSCB'ye karşı aldığı pozisyon ile ilgilidir. 60'lı yıllarda Mehmet Ali Aybar SSCB'ye karşı koyduğu mesafe ile “Anti-Sovyetçi” şeklinde itham edilmiştir. Ancak Perinçek ve çevresi SSCB'ye yönelik eleştirilerin dozunu iyice artırmış ve “SSCB revizyonizmi” olarak nitelendirdikleri “Sovyet sosyal-emperyalizmi”ne karşı mücadelelerini temel eksen haline getirmişlerdir.

²⁹ Silier, O. (2007). TİP'in İkinci Dönemi. M. Gültekinil (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 443-446.

SSCB eleştirisi süreç içinde deyim yerindeyse “düşmanlığa” dönüşmüştür. Bu da Türkiye solu açısından oldukça farklı bir eğilimin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Buradan da anlaşılacağı üzere Türkiye solu ile ilgili çalışma yapmak oldukça zor ve zahmetli bir çabadır. Onu bir bütün olarak anlayabilmek için hemen hemen tüm kırılmaları, değişimleri, aktörleri, dış etkenleri, aralarındaki mücadele zeminlerini metodolojik bir biçimde analiz etmek gerekmektedir. Çok parçalı ve değişken yapısı nedeniyle bu konuda çalışma yapılmasını ciddi şekilde zorlaştırmaktadır. Ancak bu zorluklar çalışma konusunun ya da konularının zorluğu ile sınırlı değildir. Bunun yanı sıra Türkiye solu ile ilgili çalışma yapmanın en önemli zorluklarından biri bu alana önyargısız bakılmamasıyla alakalıdır. Kendisini Türkiye solunun dışında görenler açısından bu alanı incelemek zaten kimi zaman yasa dışı bir konu incelemek ile eşdeğer olabilir. “Resmi ideoloji”nin dışında, devlet aygıtı ve kurumlarına karşı örgütlenmiş, “işbirlikçi”, kimi zaman “maceracı” ve “ütopik” kimi zaman ise “eli kanlı teröristler” olan Türkiye solu “darbecilikten” “Sovyet ajanlığına” kadar çok çeşitli ithamların gölgesinde sübjektif değerlendirmelere maruz kalmıştır.

Bir diğer ön yargı ise kendisini Türkiye solu içinde tanımlayanlar tarafından oluşturulmaktadır ki bu kişilerin önyargısı diğer önyargıları çoğu zaman aşmakta, bu da siyasi tarihin incelenmesini ve sağlıklı bir şekilde yorumlanmasını imkansız kılmaktadır. Konu ile ilgili araştırma yapan ve kendisini Türkiye solunun bir parçası olarak gören araştırmacılar büyük oranda bir geleneğe aittir ya da kendisini solun gelişim sürecindeki fraksiyonlarla ya da kişilerle tanımlamaya meyillidir. Bu sebeple araştırma yaparken kendi ait hissettiği alanın dışında kalan öznelere karşı daha duygusal kimi zaman daha sübjektif davranabilir. Bu durum araştırmacının niteliği açısından zorluğu ifade etmektedir. Diğer önemli bir zorluk da pek çok yapının sabit olmaması ve farklı dönemlerde farklı tavırlar sergilemiş olmasıdır. Türkiye solu ile ilgili Türkiye’deki genel yargının “Moskovacılık” seviyesine indirgendiği düşünüldüğünde pejoratif anlamda kullanılan bu sıfat “SSCB eksenli” ya da “Sovyetçi” şeklinde realite ile buluştuğunda Hikmet Kıvılcımlı önderliğinde gelişen hareketin ve özellikle de iki dönem içinde de TKP’nin böylesi bir nitelendirmeye daha uygun olduğu görülecektir. Bunun dışında kalan yapılanmalar, yayın organları ve örgütlenmelerin doğrudan “Moskovacı”lıkla itham edilmesi hem eksik

bilginin hem de Türkiye'nin o dönemdeki siyasal gerilimini yaratan nedenlerin sonucudur.

Türkiye solu, sosyalizme ulaşabilmek noktasında hem fikirdir. O dönemde sosyalizmi dünya ölçeğinde temsil etme anlamındaki başat ülkenin SSCB olduğu da bir gerçektir. Ancak, Türkiye solunu anlamaya ve tanımlamaya çalışırken bu kadar karmaşıklığın içinde tek bir niteliğe indirgemeci yaklaşım bu çabayı maalesef sonuçsuz kalacaktır. Bu mesele aynı zamanda bir dış politika meselesi olduğu için de ilerde tekrar değinilecektir.

Türkiye solu bir çalışma alanı olarak tercih edildiği zaman yaşanan en önemli zorluklardan bir diğeri yaşayan aktörlerin inceleme ve araştırma çalışmaları yerine daha öznel bir tarih anlatısı taşıyan anı kitapları ve biyografilere yer vermesidir. Türkiye solu içinde yaşanan bölünme sürecinin ve 12 Eylül'ün ardından bu alan içinde siyasi faaliyet yapmış kişiler çoğunlukla iki belirgin tavır göstermektedirler. Bunlardan ilki siyasal pozisyonunu değiştirenler ve geçmişiyile hesaplaşma adı altında oldukça öznel ve duygusal bir tarih anlatısı ile geçmişini reddetme tavrıdır. Bu kişilerin yayınları ve değerlendirmelerinin taşıdığı yoruma açık, spekülatif ve doğruluğunun ispat edilmesi gereken iddialarını bilimsel kanıt olarak sunmak oldukça zordur. Bu iddiaların önemli bir bölümü farklı siyasal görüşteki kişilerin dönem değerlendirmesi açısından birer "itirafname" gibi görünse de bilimsel faaliyet yürüten ve bu konuda sorumluluğu olan kişiler bu iddiaların doğruluğunu kanıtlamakla mükelleftir. Araştırma yapan kişinin öznelliğine bir de araştırma konusunu oluşturan öznelerin öznelliği eklenince konu daha çok içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Bu kişilerin çalışmaları ve iddiaları bu sebeple tez çalışmasının dışında kalmaktadır.

Diğer bir tavır ise halen siyasal pozisyonunu koruyan kişilerin, kendi örgütsel yapılarını ön plana çıkardığı ve "biz haklıydık" şeklinde özetlenebilecek olan anı ve biyografi çalışmalarıdır. Özellikle 12 Mart'tan sonra yaşanan bölünme ve parçalanmanın Türkiye solu açısından yarattığı infial halen tamir edilemeyen yaraların oluşmasına sebep olmuştur. Türkiye solunun bu süreçte siyasal bir başarı elde edememiş olması, askeri müdahale, cezaevi süreçleri, işkenceler ve hayatlarını yeniden kazanma çabaları psikolojik bir travma etkisi yaratmıştır. 12

Eylül öncesi faaliyetleri sebebiyle pek çok siyasal ve hukuksal bedel ödeyen kişiler bugünden geçmişe baktıklarında bu bedellerin boşuna ödenmemiş olduğunu düşünmek istemektedirler. Bu sebeple de başarısızlığın ya da sorunların sorumluluğunu kendi bulundukları fraksiyonun değil diğer yapıların üzerine yükleyerek bireysel olarak rahatlama ihtiyacı içinde de girmiş olabilirler. Her iki durumda da tarih anlatısı oldukça öznel ve doğruluğunu ispatlamanın kimi zaman imkansız olduğu iddialarla doludur. Bu sebeple bu tarz çalışma üzerinden Türkiye solunu anlamaya çalışmak yanıltıcı ve yanlış yönlendirici olabilir.

Türkiye solunu akademik alanda çalışmanın en temel zorluklarından birisi de arşivlere ulaşma konusundaki sıkıntıdır. Arşivlerden kasıt ise yayınlanan kitaplar, dergiler, bildiriler ve broşürlerdir. Fiziksel olarak çok sayıda yayına ulaşmak neredeyse imkansızdır. Bu yayınların çoğunun “yasaklı” ilan edilmesi ve olası bir mahkumiyet endişesi ile yakılarak yok edilmesi, var olan arşivlerin önemli bir bölümünün “kişisel” kütüphanelerde olması ve kamuya açık yerlerde bulunmaması, arşivlerin bir kısmının sahafların elinde bulunması ve oldukça yüksek rakamlara satılmak istenmesi bu alanda çalışma yapmanın bir diğer zorluğunu teşkil etmektedir. www.solyayin.com adlı internet sitesi elektronik arşiv konusunda oldukça önemli bir adım atmış ve çok sayıda süreli yayını yalnızca okunabilir bir formatta araştırmacılara ulaşmasını sağlamıştır. Ancak bu tekil çaba Türkiye solunun tarihini araştırmak için yeterli olmamaktadır. Türkiye solunu anlamaya çalışırken yararlanılan arşiv kısmı diğerlerinden çok daha önemlidir. Çünkü yukarıda bahsedilen öznel çalışmaların yanında sol yapılanmalara ait kolektif aklı yansıtan kitap, dergi vb. materyaller daha sağlıklı değerlendirmeler yapılmasını sağlamaktadır. Bu çalışmanın ana eksenini de Türkiye solunun yayın tecrübesi üzerine inşa edilmektedir.

Bu çalışma özelinde yaşanan en temel zorluklardan birisi de arşivlere ulaşım ile ilgilidir. Kamuya açık bir alanda arşivlere ulaşma imkanı olmadığı için bu çalışmanın öznesi olan yayınları belli kriterlere göre tercih edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada Türkiye solunun belli bir dönem içindeki tüm yapılanmaları ve tüm aktörlerini kastedilmemiştir. Çok sayıda parti, dernek ve küçük grupların bu süreçte yer aldığını ve bu sayıların yüzlerle ifade edildiğini düşünülürken bunların tamamının inceleme konusu olmasına imkan bulunmamaktadır. Çalışmamızda

yararlandığımız temel kaynaklarımızın içeriğine bakıldığı zaman da döneme iz bırakmış ana eksenler ve o ana eksenlerin ardılı olduğunu iddia eden grupların yalnızca bir kısmının yer aldığı görülecektir. Türkiye solunun ana damarlarını teşkil eden, geçmişle gelecek arasında bir bütünlüğü olan yapılar bu çalışmanın inceleme konusu olmuştur. Genel olarak baktığımız zaman bu öznelere karşımıza bir tablo çıkacaktır.

27 Mayıs sonrasında Türkiye solunu parlamentoda temsil etme yetkisine sahip olmuş ve 1960-1980 dönemine bütünüyle damga vurmuş Türkiye İşçi Partisi, bir aydın hareketi olarak Türkiye'nin entelektüel birikimini bünyesinde barındırmış ve Türk düşünce hayatına pek çok yayın ve kişi kazandırmış, "Sol-Kemalizm" olarak bilenen akımın öncülüğünü üstlenen Doğan Avcıoğlu ve Yön Dergisi çevresi, eski bir TKP'li olan ve içinden çok farklı yöntemleri benimsemiş grup çıkaran Mihri Belli ve "Milli Demokratik Devrim" tezi, dönemin akademik tartışmalarına yeni bir soluk kazandıran, Türkiye solunun Kemalizmle hesaplaşma sürecine önderlik eden Doğan Özgüden ve Ant Dergisi çevresi, DP döneminde legal alandan tasfiye edilen ve kökeni 1920'lere dayanan Türkiye solunun en köklü geleneklerinden Türkiye Komünist Partisi ve MDD geleneği içinde yetişmiş ve Türkiye solunun "Maocu" kanadı olarak bilinen ve Türkiye solunun gündemini farklılaştıran Doğu Perinçek ve çevresi bu çalışmanın konusunu oluşturan Türkiye solunun özneleridir. Hem dönem içindeki siyasal etkileri, özgünlükleri ve buna bağlı olarak arşivlere bir bütün olarak ulaşabilmenin avantajları bu seçimlerde etkili olmuştur.

Çeşitli zorluklarından bahsettiğimiz bu çalışmayı daha anlaşılır kılabilmek için Türkiye solunun 1960-1980 dönemini kapsayan 20 yılın genel bir çerçevesi verilmiştir. Bu genel çerçevenin çizilme sebebi, Türkiye solunun dış politika özelindeki eğilimlerini anlama çabasını kolaylaştırmak içindir. Dış politika ve iç politikanın içiçe geçen yönlerinin fazlalığı ikisini birbirinden ayrı düşünmemeyi de beraberinde getirmektedir. Türkiye solunun karşı çıktığı, değiştirmeye çalıştığı, üzerine kafa yorduğu soruların tamamına yakını Türkiye'nin siyasal ve ekonomik anlamda bağımlı bir ülke olduğu iddiasından kaynaklanmaktadır.

Dış politika hususu da tıpkı iç politikada olduğu gibi bölünmüş bir niteliğe sahiptir. İç politikadaki yöntem tartışmaları kadar kesin ve fazla parçalı olmasa da Türkiye solunun dış politikada tek bir yöntem belirlediğini söylemek eksik bir yaklaşım olacaktır. Bu noktada Türkiye soluna atfedilen “Moskovacılık” hususuna yeniden dönülmesi gerekecektir. Türkiye solunun tarihi konuşulurken genel kabul gören düşüncelerden ilki Türkiye solunu SSCB’nin kontrol ettiği ve “sol” kavramının Moskova’nın çıkarları ile eşit olduğu yönündedir. Sosyalizmin dünya ölçeğindeki en belirgin temsilcisi olarak SSCB’nin Türkiye’de sosyalizmin gelişmesinde bir payı olmadığını söylemek zordur ancak Türkiye’de sosyalizmin SSCB üzerinden kontrol edildiği buna bağlı olarak da Türkiye solunun dış politika algılarının Moskova merkezli olduğu iddiası da oldukça abartılı kalmaktadır. Türk siyasal hayatında CHP’nin 60’lı yılların ikinci yarısında geliştirdiği “Ortanın Solu” söylemi dahi “Ortanın Solu Moskova Yolu” şeklinde bir karşılık bulmuştur. Halbuki oldukça iyi bilinmektedir ki, CHP’nin “Ortanın Solu” üzerinden Türk siyasal hayatına soktuğu bu yeni kavram aynı zamanda Türkiye’ye sosyal demokrasi kavramının girmesini de beraberinde getirmiştir. Sosyal demokrasi algısı olarak da Bülent Ecevit döneminde “İsveç tipi” bir sosyal demokrasi modelinin Türkiye ölçeğinde uygulamaya sokulduğunu da hatırlatmak gerekecektir. Sosyal demokrasi kavramı zaten çıkışı itibariyle sosyalizm kavramının SSCB merkezli algısına bir tepki olarak Kıta Avrupası’nda ortaya çıkan bir fikir akımı olup sosyalizm fikrinin Kıta Avrupası’ndaki temsiliyeti itibariyle olgunlaşan ve SSCB’nin sosyalizm modeline karşı bir mücadele içinde olan bir kavram üzerinden “Moskovacılık” iddiasının oldukça mesnetsiz olduğu da görülecektir.

Bu çalışmayı nasıl bir zeminde gerçekleştirildiğine gelindiğinde öncelikle şu hususun belirtilmesi gerekir ki bu çalışma esas olarak Türkiye solunun 1960 ve 1980 yılları arasında Kıbrıs meselesine bakış açısını temel almaktadır. Bu açıdan bu çalışma betimleyici yönü ağır basan bir çalışma olacaktır. Betimleme hususuna bu tez bağlamında ağırlık verilecektir. Zira, Kıbrıs meselesi incelenirken yayın ağırlığının “resmi ideoloji” olarak nitelendirebileceğimiz dönemin iktidarı ya da iktidarlarının uygulamaları bağlamında ortaya çıktığını görmemiz mümkündür. Kıbrıs meselesi ile ilgili yayınlar Türkiye’de iktidar olabilmiş partilerin ve ağırlıklı olarak “sağ” tandanslı siyasi yapılanmaların algıları etrafında şekillenmiş ve Kıbrıs

meselesi ile ilgili yapılan yayınlar bu temel çerçeveye paralel bir söylemde ortaya çıkmıştır. Bu genel çerçeve içinde ağırlık noktaları Barış Harekatının meşruiyeti ve Türklere sağladığı özgürlük ve Türkiye'nin adada asker bulundurmasının haklılığı ve düşmana karşı kazanılan büyük bir zafer olması ve Denктаş'ın milli bir kahraman olarak dokunulmazlığını ilan etmiş olmasıdır. Buna karşılık Rumlar ve Makarios zalimdir. Yunanistan'ın ve SSCB'nin desteğini alan "Kızıl Papaz" Türkleri katletmiştir. EOKA da bu süreci devam ettirmiştir. Burada öne çıkan iki esas nokta Makarios üzerinden SSCB'ye duyulan tepkidir. Türk siyasetinin "komünizmle mücadele" stratejisi üzerine inşa edilmiş olması gerek siyasilerin gerekse kamuoyunun gözünde tehdidin doğrudan SSCB tarafından hissedilmesini de beraberinde getirmektedir. Makarios'un Rumların liderliğini yaptığı dönem boyunca SSCB eksenli siyaset yaptığı ve "komünist bir papaz" olarak Enosis üzerinden SSCB'ye hizmet etmiş olduğu iddiaları da dikkatlerin SSCB'ye çekilmesi için yeterli olmaktadır. Türk kamuoyu Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait bir ada olduğu ve Batı'nın Akdeniz'de SSCB'ye engel olabilmek adına Akdeniz'de nasıl bir proje yürütmek istediğini ve buna bağlı çeşitli ihtimalleri çok fazla gündemine almamıştır. Bu yönde de genel çerçeve içinde yayın yapılmamıştır. Rumların ve Sovyetlerin "Türk düşmanlığı" üzerine kurulu, Türklerle birlikte bu süreçte yer almayan tüm siyasi aktörlerin "düşman" ilan edildiği ve yaşanan katliamlar sonucunda duygusal boyutu oldukça yüksek ve soğukkanlı değerlendirmelerin yapılamadığı bir Kıbrıs meselesi ile karşı karşıya kalınmıştır.

Kıbrıs meselesinin literatürde bu şekilde karşılık bulmasının elbette pek çok sebebi vardır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi Kıbrıs ile ilgili tarihsel bakiyenin son 50 yıllık dönemde yaşanan katliamlar üzerine kurulmuş olmasıdır. Etnisite ayrımına dayalı bir tedhiş dönemi, Kıbrıs'ın yakın tarihi ile ilgili değerlendirmeleri doğrudan etkileyen ve konu ile ilgili öznel değerlendirmelere daha açık yorumlar yapılmasına da sebep olmuştur. Buna bağlı olarak bir diğer husus Kıbrıs ile ilgili yapılan yayınların "milliyetçi" tonunun oldukça yüksek olmasıdır. Böylesi bir kaotik ortam ise ülke içinde yaşanan siyasal ayrımların geçici olarak son bulmasına da sebep olmuştur. Kıbrıs meselesini irdelerken Türklerin yok sayılması, Rumların Türkleri katletmesi ve Türkiye'nin garantör ülke olarak Türklerin can ve mal güvenliğini sağlamak için adaya çıkmış olması durumlarının

bir arada ortaya çıkardığı meşruiyet durumu ise bu meselenin farklı açılardan ele alınmasını engellemiştir. Adada federatif bir modeli savunmak, adanın bölünmesini savunmak ve adanın Türkiye'ye ilhak edilmesini istemek arasında neredeyse bir fark kalmadığı, "Misak-ı Milli"yi merkez aldığını iddia eden siyasal yönelimlerin sınırları genişletmek ile ilgili bir iç tartışma sürecine girmediği, adada yaşanan trajedinin duygusal dışavurumları sınırsız bir şekilde artırdığı bir ortamda yaşanan gelişmelerin gelecekte neler getireceği ile ilgili farklı değerlendirmelere de ihtiyaç bulunmaktadır. Türkiye solunun Kıbrıs meselesine bakış açısının incelenmesi bu anlamda da oldukça önemlidir.

Bu ifadeden Kıbrıs meselesi ile ilgili belirli bir eksenden başka bir eksene meseleyi taşıma yönünde bir çaba sarf edileceği anlamı çıkmamalıdır. Zira bu yönde alınacak bir tavır, çalışmamızın temel yöntemi olan tanımlama ve konu ile ilgili farklı veriler üzerinden mevcudun dışında bir değerlendirme yapma amacının dışına taşacaktır. Bu çalışma pek çoğu gündeme getirilmemiş, incelenmemiş kaynaklar üzerinden Kıbrıs meselesine farklı bir açıdan bakma imkanı sunmayı amaçlamaktadır. Bahsedilen ana eksene karşı bir pozisyon alınarak bir başka görüşün bu meselede haklı olup olmadığı ya da konu ile ilgili pek çok iddiayı çürütüp yerine Kıbrıs meselesi ile ilgili yeni bir tarih yazımı yapılmayacaktır. Bu çalışma, yazarın konu ile ilgili kişisel değerlendirmelerini değil Türk siyasal hayatına, Türk düşünce hayatına damga vuran sol entelektüellerin bakış açılarını içermektedir.

Çalışmanın temel bir varsayımı bulunmaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere temel varsayım Türkiye solunun homojen bir bütünlük arz etmediği üzerine kuruludur. Bu varsayım Kıbrıs meselesi ile ilgili olmaktan ziyade Türkiye solunun genel niteliği ile de ilgilidir. Bu çalışmanın Türkiye solunun tarihi zemini üzerine kurulmuş olması Kıbrıs meselesinden bağımsız olarak Türkiye solunun çeşitli özelliklerini tanımlamak amacını da taşımaktadır. Yine tanımlama ile başlayacağımız bu çalışmamızın varsayımı ise yapılan bu tanımlamalar esnasında kendiliğinden daha net bir anlam kazanacaktır. Kıbrıs meselesi, öncelikle Türk siyasal hayatını ve Türk dış politikası doğrudan ilgilendiren oldukça kritik bir konu olması sebebiyle, daha sonra da Türkiye solunun kendi içindeki bölünmelerini inceleyebileceğimiz bir laboratuvar olması sebebiyle tercih edilmiştir.

Türkiye solunun Kıbrıs meselesi ile ilgili yaklaşımı hakkında literatürdeki yayın eksiği de gözlerden kaçmamaktadır. Hatta 1960 ve 1980 yılları arasında Türkiye solunun Kıbrıs meselesine bir bütün olarak bakışı oldukça az incelenmemiştir. Bu konu ile ilgili tek çalışma “Deniz Gezmişlerin avukatı” olarak bilinen TİP’in önde gelen isimlerinden ve 68 Hareketi’ne damgasını vurmuş olan Halit Çelenk’in kızı Serpil Çelenk Güvenç’in “İkili Anlaşmalardan Kıbrıs’a Solun Merceğinden Dış Politika: TİP Deneyimi 1960-1971” adlı eseridir. Bu kitap incelendiğinde kitabın yalnızca Kıbrıs meselesi ile ilgili olmadığı görülecektir. Bu eser, Türkiye solunu parlamentoda temsil edebilmiş tek parti olan Türkiye İşçi Partisi’nin düşünsel gelişimini ve mevcut sosyalist yapıları içindeki konumunu bu bağlamda da Türk dış politikasına bakışını detaylı bir biçimde açıklayan ve konuyu Kıbrıs meselesinde özetleyen önemli bir araştırma kitabıdır. Kitap, Halit Çelenk gibi önemli bir siyasal figürün özel arşivinden faydalanılarak hazırlandığı için alanındaki en yetkin kitaplardan biri olarak göze çarpmaktadır. Ancak TİP’in yanı sıra Yön, MDD, Ant ve TKP’nin de Kıbrıs meselesine yaklaşımları kısaca özetlenmiş olup derinlemesine bir incelemeye rastlanmamaktadır. Güvenç’in bu önemli çalışmasının yanı sıra konu ile ilgili iki yüksek lisans tezi de bulunmaktadır. Bu tezlerden ilki Mert Dikici’ye ait olan “Yön Dergisi ve Türk Dış Politikası” başlıklı tez çalışmasıdır. Bu tez çalışması Yön dergisi merkezli olup dönemin muhalif yapılarından birinin çalışılması bağlamında önemli bir çalışmadır ve içinde Kıbrıs meselesi incelemesi olduğundan da dikkat çekicidir. Diğer çalışma ise Songül Aydın’a ait olan “12 Mart 1971 Öncesinde Ant Dergisi” başlıklı tez çalışmasıdır. Bu çalışma da Ant dergisi merkezli olup bir başka muhalif yayın organının çalışılması ve literatüre kazandırılması bağlamında oldukça önemlidir. Aydın bu çalışmasında Ant dergisini dış politika bağlamında incelerken Kıbrıs meselesini de ayrı bir başlık altında değerlendirmiştir. Bahsedilen iki derginin tüm arşivi bu çalışmanın yazarının daha önceki çalışma ve araştırmaları vesilesiyle bütünüyle incelenmiş olup bahsi geçen iki tez çalışması konu itibarıyla yararlanılan iki yardımcı kaynak olmuştur.

Türkiye solunun Kıbrıs meselesine dönem itibarıyla bakabilmek için öncelikle 1960 ve 1980 yılları arasındaki döneme göz atmamız gerekecektir. Bu dönem 27 Mayıs ve 12 Eylül askeri müdahaleleri arasındaki döneme tekabül

etmektedir. İki kritik müdahale çalışma konumuzu oluşturan sürecin niteliklerini ortaya koyabilmek açısından oldukça önemlidir. Zira askeri müdahale kavramı ve ordunun siyasete müdahalesinin 27 Mayıs ile birlikte bir süreklilik kazanması Türkiye solunun konu ile ilgili de bir pozisyon almasını beraberinde getirmiştir. 27 Mayıs ve 12 Eylül arasında yaşanan gelişmelerin Türkiye solunun yönelimlerini doğrudan etkilediğini göz önüne aldığında zaman dönemin temel kırılma noktalarını inceleyerek bu çalışmaya giriş yapılması uygun bulunmuştur.

Dönemin gelişmeleri olarak tarif edilen olaylar ise iki ana başlık altında incelenecektir. Bunlar iç gelişmeler ve dış gelişmelerdir. 27 Mayıs askeri müdahalesi Türkiye solu açısından oldukça kritik bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü 27 Mayıs sonrası süreç Türkiye solunun CHP ve DP tek parti dönemlerinden sonra yeniden ve daha güçlü bir şekilde kuruluşuna tanıklık etmiştir. İlk kez bir sosyalist partinin seçime girmesiyle sürecin yavaş yavaş değiştiğini görmek mümkün olacaktır. 27 Mayıs'ı incelememizin çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan ilki az önce bahsettiğimiz kırılmaya sebep olmasıdır. İkinci sebep, 27 Mayıs'ın bir "devrim" olup olmadığını tartışmaya açmaktır. Çünkü Türkiye solunun 27 Mayıs'a bakışını şekillendiren ana husus Türkiye solunun Kemalizme bakışı ile doğru orantılıdır. Türkiye solunun o dönemdeki temel algısına bakacak olursak DP döneminin ardından gelişen askeri müdahale "Mustafa Kemal"e yeniden dönüşü temsil etmektedir. 27 Mayıs ve Milli Mücadele döneminin eşitlendiği bu yönelim Türkiye solunun Kemalizmle kurduğu ilişkiyi anlamak açısından oldukça önemlidir.

Diğer başlık ise dış gelişmelerdir. Dış politika ve iç politika arasındaki sınırların günden güne daha çok kalkması ve dış politikanın iç politika üzerinde belirgin bir rol oynamaya başlaması dış gelişmelerin yakından incelenmesini de zaruri hale getirmektedir. Tezin inceleme alanı olan 1960-1980 yılları arası dönem dış politika açısından Türkiye'nin görece olarak "özerk" olduğu bir dönemi de ifade etmektedir. Türk-Amerikan ilişkilerinin en çok sekteye uğradığı ve çok taraflı bir dış politika takip etmenin yeniden imkanlarının yaratıldığı bir dönem olarak inişli-çıkışlı bir nitelik sergileyen bu dönemin dış politik gelişmelerini ve yaşanan değişimleri incelemek tez çalışmanın daha sağlıklı bir biçimde ifade edilebilmesi bakımından da oldukça önemlidir. II. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan Soğuk Savaş

süreci ve Türkiye'nin NATO üyeliği üzerinden aldığı pozisyonun sorgulandığı ve eleştirilerin iktidarlardan çok sisteme yöneltildiği bu dönemde yaşanan dış politik gelişmelerin Türkiye'yi farklı bir noktaya taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Her ne kadar ciddi bir değişim ile sonuçlanmasa da belirli ölçülerde kırılmalar yaşandığı da bir gerçektir.

Çalışmanın ikinci bölümü Türkiye solunun dış politika ile ilişkisini açıklamak üzerine inşa edilmiştir. Bu bölümün temel varsayımı ise Türkiye solunun dış politik gelişmelerde bir bütün olarak homojen bir tavır geliştiremediğidir. Türk-Amerikan ilişkileri ve NATO üyeliği üzerinden belirli ölçülerde bir homojenlik iddiası gündeme gelebilir ancak detaylı bir şekilde inceleme yapıldığı zaman Türkiye solu içinde oldukça önemli farklılaşmaların ortaya çıktığını da görmemiz mümkün olacaktır. Türkiye'nin sosyalist bir devrim ile bağımsızlığını kazanacağına olan inancın ortak bir söylem geliştirdiğini iddia etmek de mümkün olabilir fakat bu iddia da yine eksik bir değerlendirmenin sonucunda ortaya çıkmış olacaktır. Bu iddiayı destekleyebilmek açısından öncelikle Türkiye solunun dış politika ekseninde kullandığı temel kavramlara göz atılmıştır. Başta emperyalizm kavramı olmak üzere dış politik analizlerin yapılmasına yardımcı olan kavramlar incelendiği zaman dahi bu farklılıkların ortaya çıktığını görmemiz mümkün olacaktır. Kavramların incelenmesinin ardından Türkiye solunun dış politik pozisyonuna yön veren üç temel akımdan da bahsetmek mümkün olacaktır. Üçüncü Dünyacılık, Sovyetçilik/Enternasyonalizm, Sovyet Sosyal Emperyalizm Tezi/Maoculuk başlıkları altında inceleyeceğimiz bu kısımda Amerikan emperyalizmin tahlilinden hareketle bir dış politika algısı inşa eden Türkiye solunun daha çok çözüme yönelik olarak farklı yolları tercih etmeleri incelenecektir.

Bu bölümün son kısmı ise dönemin gelişmelerine karşı Türkiye solunun dış politika gündemini temel başlıkları ile ele almaktadır. Solun dış politika anlatısında kullandığı temel tanımlar olan "Amerikan emperyalizmi", "İkili Anlaşmalar" ve "NATO" gibi ana inceleme konuları ve bu konulara bağlı olarak ortaya çıkan diğer konular da ana hatları ile incelenecek ve Türkiye solunun dış politikada yaşanan gelişmelere hangi açılardan baktığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın ana konusunu oluşturan Kıbrıs meselesine yaklaşım ise üçüncü ve son bölümü teşkil etmektedir. Türkiye solunun Kıbrıs meselesine yaklaşımı oldukça kritik bir öneme sahiptir. Zira daha önce de bahsettiğimiz gibi Kıbrıs meselesi ile literatür daha çok milliyetçi ve sağ tandanslı fikirlerin etki alanı altındadır. Kıbrıs meselesi ile ilgili sol literatürün Türkiye ölçeğinde yetersiz olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Kıbrıs'ta sosyalist sol ve yayınları ile ilgili bir literatür olduğundan bahsedilebilir. Ancak çalışma Türkiye solunun faaliyetleri ile sınırlıdır. Bunun yanı sıra günümüzde de Türkiye solunun Kıbrıs meselesi ile ilgili pek çok yayını olduğunda da söz etmek mümkündür. Çalışmanın temelini oluşturan zaman aralığı merkezinde bakıldığı zaman bu dönemde Türkiye solunun Kıbrıs meselesine bakışını yansıtan çalışmaların yeterli düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir. Daha önce de bahsettiğimiz üzere konu ile ilgili tek çalışma Serpil Çelenk Güvenç'in çalışmasıdır. Bu çalışma da 1960-1971 dönemine ait olup ağırlıklı olarak TİP'in Kıbrıs gündemine yer vermektedir. Bunun dışında Mehmet Hasgüler'in "Taksim ve Enosis Politikalarının Sonu" adlı kitabında Türkiye solunun bu dönemi 10-15 sayfalık bir bölümde incelenme imkanı bulabilmiştir. Bu kitaplar haricinde Mert Dikici ve Songül Aydın'ın tez çalışmaları konu ile ilgili iki yayın özelinde derli toplu bilgi veren iki kaynak olarak göze çarpmaktadır.

Bahsedilen örnekler dikkate alındığında şu söylenebilir ki Türkiye solunun 1960-1980 dönemi içinde Kıbrıs meselesine yaklaşımı hala çalışılmayı bekleyen bir alan olarak göze çarpmaktadır. Bu alanda yaşanan boşluk, konunun çalışmaya değer olup olmadığı yönünde akıllara birtakım sorular getirebilir. Bu soruya da cevap vermek mümkündür. Kıbrıs meselesinin ortaya çıktığı ve en kritik gelişmelerin yaşandığı dönem Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanından Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kuruluşuna kadar giden dönemdir. Kıbrıs'ın bugününü belirleyen pek çok gelişme ve pek çok lider o dönemde ortaya çıkmış ve Kıbrıs meselesinin bugünkü durumunu doğrudan etkilemiştir. Bu sebeple Kıbrıs meselesini günümüz açısından da daha sağlıklı inceleyebilmek için bu dönemde iktidar dışındaki kaynaklara da başvurulması gerekmektedir. Türkiye solunun Kıbrıs meselesine yönelik çeşitli iddiaları üzerinde oldukça konuşulması gereken tartışma başlıklarını oluşturmuştur. Türkiye soluna o dönemde yöneltilen en temel eleştiri olan

“Sovyetçilik” ve Kıbrıs özelinde buna bağlı olarak gelişen “Makariosçuluk” eleştirisinin Türkiye solunun belli bir yönü itibariyle doğru ancak belli bir yönü itibariyle de oldukça mesnetsiz olduğu da bu çalışma itibariyle görülecektir. En belirgin örneklerden birisi TİP’in iki farklı döneminde iki farklı Kıbrıs yaklaşımının varlığıdır.

Kıbrıs meselesini, Türkiye solunun gözünden okuma ihtiyacı, Amerikan’ın NATO üzerinden gerçekleştirmeye çalıştığı hegemonya planlarını, Rauf Denktaş’ın liderlik pozisyonunu elde etme sürecini, yaşanan katliamlar ile duygusallaşan kamuoyunun Barış Harekatı’nın farklı yönlerini de görmesi gerektiğini, Denktaş’ın Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin (KTFD) kuruluşu ile birlikte kurduğu iktidarı ve niteliğini, Türkiye’de Süleyman Demirel iktidarı ile paralel bir güç kazanımı ve meşruiyet kazanan Kıbrıs Türk liderliğine karşı Türkiye solunun farklı noktalardan getirdiği eleştirileri ve buna bağlı pek çok konuyu anlamlandırabilmek açısından da oldukça önemlidir.

Türkiye solunun Kıbrıs meselesine bakışını incelediğimiz bu çalışmada kaynak taraması ve kaynak tercihleri çeşitli kriterlere bağlı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın iddiası Türkiye solunun bir bütün olarak Kıbrıs meselesine nasıl baktığını açıklamaktan ziyade bu yapının ana eksenlerini teşkil eden akımların bu meseleye bakış açılarını mukayese edebilmektir. Nicelik olarak oldukça kalabalık olan fraksiyonlara sahip olan bir siyasal akıma ait tüm yayınlara ulaşma şansı daha önce de bahsedilen sebepler itibariyle mümkün değildir. Fiziksel olarak kaynaklara ulaşım sorunu kaynak tercih ederken kullandığımız temel kriterlerden birisidir. İkinci husus, incelenen dönemin fikir ortamına yaptığı katkılar ile doğrudan ilgilidir. Türkiye soluna ait her özneyi incelemek mümkün olmadığı için başat aktörler üzerinden bir değerlendirme yoluna gidilmiştir. Başat aktör tanımlamasından kastımız ise Türkiye solunun temel bölünmelerine ya da farklı kollarına öncülük eden, incelediğimiz zaman diliminin mümkün olduğu kadar geniş döneminde varlık gösterebilmiş, yayınları dönemin temel tartışmalarına öncülük etmiş, yayıncılık konusunda istikrara sahip olan öznelerdir.

1960-1980 dönemini incelerken bu süreci iki ana döneme ayırmak gerekmektedir. Bunun en önemli sebebi bu dönem içinde 12 Mart müdahalesinin

Türkiye solu üzerinde yarattığı etkinin boyutları ile ilgilidir. Çalışma içinde daha ayrıntılı bir şekilde inceleneceği üzere iki dönem arasındaki farklar oldukça belirgindir. Bu farklılık durumu dönemin iki ayrı başlık altında incelenmesine neden olmuştur. Bunun dışında düşünsel anlamda yaşanan bölünmenin yanı sıra 12 Mart öncesi yayınlar ve örgütlerle, 12 Mart sonrası yayınlar ve örgütler arasında da büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bu bağlamda iki ana eksenle incelenecek çalışmamızın ilk bölümünde *Yön* dergisi, Mehmet Ali Aybar Dönemi *Türkiye İşçi Partisi*, TİP içindeki muhalif kanatlardan biri olarak entelektüel hayat içinde varlık göstermiş *Ant* dergisi ve *MDD* cenahı ilk dönemin başat aktörleridir. Ancak 12 Mart sonrası döneme bakıldığında bu dönemde ön plana çıkan aktörler yeniden toparlanmaya çalışan Türkiye Komünist Partisi ve yayın organı *Atılım* ile *Yeniçağ* Dergileri, Behice Boran dönemi *Türkiye İşçi Partisi* ve yayın organı *Yürüyüş* dergisi ile *MDD* cenahının bölünmesinden ortaya çıkan Maocu akımın önderi Perinçek liderliğindeki *PDA* ekibi ve yayınlarıdır. İlk dönemde yer alan yapıların ikinci dönemde olmaması ya da farklı bir nitelik kazanması her iki dönemi kendi içinde inceleme mecburiyetini de beraberinde getirmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE SOLU VE DIŞ POLİTİKA

1.1. TÜRKİYE SOLUNUN DIŞ POLİTİKAYA BAKIŞI: SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM

Türkiye solunun dış politik algılarını oluşturan temel kavramlar ve eğilimlere girmeden dış politikaya dönük algının kurulmasındaki temel etkenlerin yarattığı süreklilikten ve belli bir dönemden sonra yaşanan değişimden söz etmek gerekmektedir. Bu süreklilik ve değişim durumunu ortaya konulduğunda temel yönelimleri ve farklılıkları algılamak daha kolay bir hale gelecektir.

İlk olarak şunu belirtmek gerekir ki, Türkiye solunun tarihi yazılırken kullanılan temel bölünme ve kırılma noktaları burada da kendisini göstermiştir. Türkiye solunun 1960-1980 arası süreci incelenirken en belirgin kırılma noktası 12 Mart askeri müdahalesidir. 12 Mart öncesi ve sonrası Türkiye solunun tarihi çeşitli süreklilikleri içermekle beraber sahip olduğu farklılıklar ve yeni yaklaşımları ile önemli bir değişimi de simgelemektedir. Bu bağlamda Türkiye solunun dış politika yaklaşımındaki farklılaşmayı da 1960-1971 ve 1971-1980 dönemi olarak iki farklı perspektif içinde incelenmesi uygun görülmüştür.

İlk dönem, 27 Mayıs ile 12 Mart arasındaki süreci anlatan ve büyük ölçüde “süreklilik” olarak adlandırılan dönemi ifade etmektedir. Bu noktada süreklilikten kasıt Atatürk döneminde uygulanan dış politikanın devam ettirilmesi iddiası üzerine kurulu olan dış politika yaklaşımıdır. Aradan geçen 30 yıllık süreç, değişen aktörleri ve uluslararası sistemi hesaba kattığımızda bu sürekliliğin niteliğini temel ilkeler bağlamında açıklamak mümkün olacaktır.

Türkiye solunun bu dönemi açısından Kemalist dış politika ilkeleri Türkiye'nin bağımsızlığı ve önce bölgesel ardından da küresel barışın tesis edilmesi noktasında oldukça kritiktir. Milli Mücadele dönemi “ulusal bağımsızlık savaşı”nın verildiği bir dönemdir. Emperyalist Batı ülkelerine karşı verilen anti-emperyalist mücadele, bu dönemin temel karakteristiğini oluşturmaktadır. 1923 sonrası kurulan denge siyaseti ve göreceli bağımsızlık döneminin ardından İkili Anlaşmalar ve NATO üyeliği ile yeniden tek yanlı bir bağımlılık noktasına

gelinmesi Milli Mücadele döneminin anti-emperyalist ruhuna olan ihtiyacı yeniden ortaya çıkarmıştır. Milli Mücadele dönemi aynı zamanda “Mazlum Milletler”in emperyalizme karşı başkaldırışını da simgelemektedir. Bu bağlamda ilk Üçüncü Dünyacı yönelimlerin “Mazlum Milletler” bağlamında Türkiye solunun dış politika yaklaşımlarını etkilediğini söylemek mümkün olacaktır. Yön, MDD ve TİP üzerinden baktığımız zaman Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde yaşanan gelişmelere karşı bölgesel ve küresel bir “dayanışma” kurulmasına verilen öneme baktığımız zaman bunu daha net olarak görmek mümkün olacaktır.

Üçüncü bir unsur olarak da Atatürk döneminde uygulanan denge politikasıdır. Türkiye solunun bu dönemi iki kutuplu dönem içinde denge politikasının takip edilmesini ön görmektedir. Denge politikası meselesi ise SSCB ile ilişkiler bağlamında kendisini göstermektedir. Atatürk döneminde iki kutuplu bir uluslararası sistem olmamakla birlikte dünyanın yeni bir savaşın eşiğine gelmesi ve makro ölçekte çıkar çatışması içinde olan devletlerin Türkiye’nin jeo-stratejik ve jeo-politik önemi bağlamında Ankara’dan beklentilerini göz önüne aldığımız zaman iki kutuplu bir dönemin zemininin yavaş yavaş hazırlandığını söylememiz yanlış olmayacaktır. 30’ların ikinci yarısında giderek artan tansiyonun içinde kurulmaya başlayan bu süreçte Mustafa Kemal’in denge merkezli bir dış politika üretme ihtiyacı bu sistemin kurulduğu ve nesnel bir gerçeklik haline geldiği 1945 sonrası dönem itibariyle daha önemli bir ihtiyaç haline gelmiştir. İki başat aktör arasında bir tercih yapmanın Türkiye’nin bağımsızlık sürecine yapacağı muhtemel etkilere karşı bu bölünmede bir taraf olmama noktasında bir ortak görüşün ortaya çıktığını söylememiz mümkündür. İleride daha ayrıntılı şekilde göreceğimiz üzere dönemin temel aktörleri arasında da çeşitli farklılıklar ve değişimler de görülecektir. Ancak iki kutuplu dönem içinde Türkiye’nin tarafsız ve dengeli politikasının Türkiye’nin bağımsızlığı açısından ifade ettiği önem bir ortak söylem olarak kendisini göstermektedir.

1.2. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA SOL ARGÜMANLARI OLUŞTURAN TEMEL KAVRAMLAR

1.2.1. Emperyalizm

Emperyalizm kavramı, solun dış politika algılarının temelini oluşturan en temel kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Solun siyasal tavrı açısından dünyanın mevcut durumunu irdelemek için kapitalizmin dünya ölçeğinde yarattığı duruma bakmak gerekmektedir. Kapitalizmin dünya ölçeğinde yarattığı etkinin son noktası ise emperyalizme varmaktadır. Hilferding'in banka ve sanayi sermayesinin birleşerek "finans-kapital"i oluşturması ve oluşan bu yeni ekonomik gücün emperyalizm kavramına geçişi sağlamasına yönelik görüşlerini "Finans-Kapital" adlı eserinde belirtmiştir.³⁰ Buharin'in emperyalizm kavramını "fetih" kavramından ayıran ve dünya ekonomisi ölçeğinde emperyalizmin gelişimini ve geleceğini incelediği çalışmasındaki³¹ bu iddiaları kendi siyasal yöneliminin merkezine oturtan SSCB'nin kurucu lideri Lenin açısından emperyalizm kapitalizmin son aşamasıdır.³² Bu çalışmada emperyalizm kavramı kuramsal olarak incelenmeyecek, sadece Türkiye solunun emperyalizm kavramına nasıl yaklaştığı açıklanmaya çalışılacaktır. Yalnız şunu belirtmek gerekir ki, emperyalizm kavramı büyük ölçüde Lenin'den devralınmış olup, II. Dünya Savaşı sonrası ABD merkezli gelişen "emperyalizm" kavramı dikkate alınarak Türkiye'ye uygulanmıştır. Bunu sağlayan sebeplerin başında Asya ve Afrika'da yaşanan bağımsızlık mücadeleleri ile birlikte "emperyalizm" kavramının Soğuk Savaş sürecinde "milliyetçilik" kavramını yeniden üretmesi gelmektedir. Bu bağlamda emperyalizm kavramı, milliyetçi ideolojinin "burjuva" karakteri üzerinden tarihsel süreç içinde gelişmesine rağmen II. Dünya Savaşı sonrası yeni bir "milliyetçi" ideolojinin oluşmasını da beraberinde getirmiştir.

Türkiye solu açısından temel referans olarak alınan Lenin'in "emperyalizm" kuramını Türkiye Komünist Partisi doğrudan Lenin'in sınıfsal merkezli analizine oturtmamış, Kurtuluş Savaşı'nın Batı emperyalizmine karşı verdiği mücadeleyi

³⁰ Hilferding, R. (1995). *Finans Kapital*. (çev. Y. Öner). İstanbul: Belge Yayınları.

³¹ Buharin, N. I. (2009). *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*. (çev. U. S. Akalın). İstanbul: Kalkedon Yayınları, s. 131-138.

³² Lenin, V. İ. (1998). *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*. (çev. C. Süreyya). Ankara: Sol Yayınları, s. 99-101.

örnek göstererek “Ulusal Kurtuluş” gerçeğini göz ardı etmemiştir. Bu tavrı da SSCB’nin emperyalizme karşı “ulusal kurtuluş savaşları”nı destekleme kararı almasının rolü önemlidir.³³

Emperyalizm kavramını Türkiye solu açısından en erken dönemde kuramsal bir zemine oturtan kişi, Marksizmin Türkiye’deki en önde gelen temsilcilerinden Hikmet Kıvılcımlı’dır. Kıvılcımlı, eski bir Türkiye Komünist Partisi üyesi olarak SSCB’nin gerek teorisi gerek pratiği ile oldukça yakın bir ilişki kurmuştur. Bu bağlamda Kıvılcımlı yalnızca bir Marksist değil Marksist-Leninist bir kuramcıdır. Emperyalizmi incelediği eserinde Kıvılcımlı, emperyalizmi Lenin’in emperyalizm kuramına paralel bir şekilde açıklamaktadır:

*“Lenin der ki: Emperyalizm, kapitalizmin tarih yolunda vardığı son konaktır; emperyalizm çürüyüp dağılan ve sonuna eren kapitalizmdir. Emperyalizm, kapitalizmin ta kendisinden başka bir şey değildir ama ihtiyarlamış, bir ayağı çukurda, düşüncesinde ve vücudunda iler tutar yer kalmamış, hazır yiyici, iliklerine kadar bozulmuş, bunamış, yatalak, ölüm döşeğine düşmüş bir kapitalizmdir. Emperyalizmde görülen zorbalık, bir canlılık ve gürbüzlük alameti değildir; bu, tıpkı gebermek üzere olan bir hayvanın son fizyolojik debelenişine benzer.”*³⁴

Fethi Naci ise tıpkı Kıvılcımlı gibi iktisadi boyutunun günlük hayata olan etkisini ve kapitalizmle olan ilişkisini ön plana çıkardığı emperyalizm tanımını şu şekilde yapmaktadır:

*“Emperyalizm, bankada dolardır, okullarda süt tozudur, stadyumlarda çıklettir. Emperyalizm, radyolarda ‘Memlekette Sana’dır yağların en güzeli’ nakaratıdır, sofralarda soya yağıdır, limanlarda törenle karşılanan buğdaydır. Düne kadar emperyalizm bunlardı. Ama bugün, emperyalizm sattırılmayan zeytinyağıdır, en sıkışık zamanlarda jet uçaklarımıza verilmeyen yakıttır, ay çiçeğinin düşük fiyatıdır, petrolün yüzde 35 yüksek fiyatıdır...”*³⁵

Naci, emperyalizmi “yeni sömürgecilik” kavramı içinde tanımladığı çalışmasında ise geçmişten günümüze sömürgeciliğin var olduğunu ve sadece biçim değiştirdiğini belirterek dönemin emperyalist politikalarını tarif eden “yeni sömürgecilik” kavramını şu şekilde açıklamaktadır:

“Yeni-sömürgecilik, emperyalizmin ekonomik ve sosyal yapısında meydana gelen değişmelerle; tekelleri daha da zenginleştirmek için tekellerin

³³ Aktükün, İ. (2008). Türkiye’de Sosyalist Muhalefetin Tarihi Üzerine Bazı Değınmeler. A. Komsuoğlu (Editör). *Türkiye’de Siyasal Muhalefet*. İstanbul: Bengi Yayınları, s. 302-305.

³⁴ Kıvılcımlı, H. (2007). *Emperyalizm: Geberen Kapitalizm*, İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları, s. 13.

³⁵ Naci, F. (1965). *Emperyalizm Nedir?*. İstanbul: Gerçek Yayınları, s. 7.

kuvvetleriyle Devlet kuvvetinin birleşmesi demek olan tekelci Devlet kapitalizmi şeklinde emperyalizmin değişime uğramasıyla; işçi hareketlerinin, milli kurtuluş hareketlerinin bastırılmak istenmesiyle; kapitalist rejimi kurtarmak ve saldırı savaşları başlatmak çabalarıyla kendini açığa vurur. Tekelci Devlet kapitalizmi olmadan emperyalist memleketlerin tek başlarına ya da topluca (Mesela Avrupa Ortak Pazarı şeklinde!) bir yeni-sömürgecilik politikası gütmeleri çok güç olurdu.”³⁶

Emperyalizmin Türkiye’ye girişi ise Osmanlı döneminde başlamaktadır. Kapitülasyon adı verilen ekonomik ayrıcalıkların ardından gelen borçlanma süreci ülkeyi yavaş yavaş dışa bağımlı bir hale getirmekte, Balta Limanı anlaşması örneğinde olduğu gibi yapılan iktisadi anlaşmalar Osmanlı devletinin yavaş yavaş bir sömürge ülkesi haline gelmesini sağlamaktaydı. Bu durumun uluslararası siyaseti doğrudan etkileyen bir gerekçesi de bulunmaktadır. Dönemin en önemli emperyalist devleti olarak tanımlanan İngiltere’nin mevcut sistemini devam ettirebilmesi için, dönemin diğer Avrupa imparatorluklarının da bu rekabette yer alabilmesi için Osmanlı devleti üzerinde kurulacak bir hakimiyet tüm ülkeler açısından önem taşımaktaydı. “Doğu Sorunu” adı verilen paylaşım mücadelesi tam böyle bir rekabet ortamında ortaya çıkmıştır. Kurmuş, İngiltere’nin merkezinde olduğu bu kurguyu şu şekilde anlatmaktadır:

“Bu oyunun belli başlı aktörlerinden birisi İngiltere’dir. İngiltere, genel olarak Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasını istemez görünür. Diğer ülkelerin, özellikle Çarlık Rusyası’nın, topraklarını genişletmesini istemediği için ve Osmanlı pazarını bu ülkelere kaptırmak işine gelmediğinden, dağılma süreci yavaşlatılmış, İngiltere ile ekonomik ve siyasal bağları güçlendirilmiş bir Osmanlı İmparatorluğu arzular İngiltere. Ama Osmanlı İmparatorluğu’nu dağıtmadan, ayakta tutarak sömürmek için yapılması gereken işler vardır. Temelinde, İngiltere ile olan ilişkilerin daha geniş çaplı ve daha düzenli olmasını sağlamaya yönelik işlerin yapılmasını teşvik eden ve adına genellikle ‘reform hareketi’ denen tedbirlerle Osmanlı devletinin parçalanması, İngiltere’nin istediği yönde ve ölçüde, durdurulmaya veya kontrol edilmeye çalışılmıştır. Bu oluşumun kaçınılmaz bir sonucu olarak Türkiye’de kapitalist ilişkiler gelişmiş ve ülke her şeyiyle dışa bağlanmıştır.”³⁷

Türkiye, o dönemde emperyalizm kavramı ile bağlantılı olarak “az gelişmişlik” ve “geri bırakılmış” kavramları ile de açıklanmaya çalışılmıştır. Emperyalizmin Türkiye’ye olan etkileri açıklanmaya çalışırken kullanılan bu kavramlar, dönemin siyasi ve iktisadi atmosferini açıklamak için kullanılan yan kavramlar olmuştur. Emperyalizmin Türkiye üzerindeki etkisinin yarattığı ortamda

³⁶ Naci, F. (1965). *Az Gelişmiş Ülkeler ve Sosyalizm*. İstanbul: Gerçek Yayınları, s. 63.

³⁷ Kurmuş, O. (2012). *Emperyalizmin Türkiye’ye Girişi*. İstanbul: Yordam Kitap, s. 71.

Türkiye'nin nasıl bir ülke olduğu sorusuna verilen yanıtlar, Türkiye'de "emperyalizm" kavramının tanımlanmasında oldukça kritik bir soru haline gelmiştir. Bu tanımlamalardan birisi Türkiye'nin az gelişmiş/geri kalmış bir ülke olduğu yönündedir.

Mihri Belli, emperyalizmi tanımlarken Türkiye'yi "geri kalmış" ülke olarak tanımlamakta ve Türkiye'deki "feodalite" gerçeğine vurgu yaparak ön plana çıkarmaktadır. Buna göre:

*"Emperyalizm, sömürü ve tahakküm altında tuttuğu ülkelerde o ülkenin en gerici sınıf ve zümreleriyle ittifak kurar. Sömürüsünü bunlara dayanarak, bunların aracılığı ile yürütür. Kendi yarattığı olan işbirlikçi sermayeden başka emperyalizmin Hindistan'daki yeri müttefiki mihrace olmuştur, Afrika'da da köy büyücüsü, Türkiye'deki yerli müttefiki ise, (işbirlikçi kapitalistlerin ortağı) feodal mütegalibedir. Bunlardır toplumumuzun en gerici sınıfları. Bu iki asalak sınıf, emperyalizm ile birlikte bir üçlü ittifak kurmuşlardır ve Türkiye ekonomisini tahakkümleri altında tutmaktadırlar. Bununla da kalmayarak politikada ve toplumsal hayatımızın bütün alanlarında geniş ölçüde egemendirler. Türkiye'de şu anda eski bir yabancı şirket temsilcisinin başbakanlık sandalyesinde oturması olgusu, tek başına, bu üçlü ittifakın Türkiye'deki tahakkümünü nerelere vardırıldığını gösterir."*³⁸

Buna karşılık Özkol, Türkiye'nin "geri bırakılmış" bir ülke olduğunu söylemekte ve emperyalizmin Türkiye'yi bütünüyle sardığından bahsetmektedir. "Yarı sömürge" ve "yarı feodal" tanımlamalarına karşılık olarak geliştirdiği "geri bırakılmış" tanımı üzerinden şekillendirdiği fikirlerini şu şekilde özetlemektedir:

*"(...) Türkiye, iç dinamiğinin zayıflığı yüzünden emperyalizmin pençesine düştükten sonra sosyo-ekonomik yapısı emperyalist sömürü tarafından belirlenen bir geri bırakılmış ülkedir, dünya kapitalist düzeninin sömürülen bir halkasıdır. Türkiye'nin geriliğini belirleyen ve sürdüren temel etken emperyalist sömürüdür. İşte bu nedenle (...) az gelişmiş, gelişmekte olan, geri kalmış ülkeler yok, GERİ BIRAKTIRILMIŞ ÜLKELER vardır ve Türkiye bu ülkelerden birisidir."*³⁹

Bu değerlendirmesini şu cümlelerle devam ettirmektedir:

"Türkiye yarı bağımlı-yarı feodal bir ülke değil, zayıf iç dinamiği yüzünden dünya emperyalizminin pençesine düştükten sonra sosyo-ekonomik yapısı emperyalist sömürü tarafından belirlenen bir geri bırakılmış ülkedir. Kapitalist dünya düzeninin sömürülen bir halkasıdır. Türkiye sanayiinde, ticaret, ulaştırma, hizmetler ve tarım kesimlerinde egemen olan ilişkiler emperyalist sömürünün uzantısı olan kapitalist ilişkilerdir. Üst yapıdaki feodal görünüşlü kalıntılar dünya

³⁸ Belli, M. (1970). *Milli Demokratik Devrim*. Ankara: Aydınlık Yayınları, s. 12, 13.

³⁹ Özkol, S. (1970). *Emperyalizm, Tekelci Kapital ve Türkiye*. İstanbul: Ant Yayınları, s. 13.

emperyalizminin ve işbirlikçilerinin emperyalist sömürüyü gizlemek amacıyla sürdürdükleri, yaşattıkları ilişkilerdir. Serbest rekabetçi kapitalizm çağını yaşamamış ve sanayi devrimini gerçekleştirememiş olmasına rağmen, Türkiye'ye, kapitalizmin en yoz, en gerici, en tutucu biçimi, yani tekelci kapitalizm egemendir.”⁴⁰

Türkiye solu açısından emperyalizm kavramına bakıldığı zaman bu dönemde merkeze alınan ana hususun “Amerikan emperyalizmi” olduğu görülecektir. “Temel çelişki” ya da “başat çelişki” olarak da adlandırabileceğimiz bu durum Türkiye’de o dönemde emperyalizm kavramına bakışı da önemli ölçüde etkilemiştir. Bu noktada şöyle bir farklılığa da vurgu yapmak gerekir. Emperyalizm kavramının kuruluş dönemi içinde ağırlığın finans-kapitale verildiğini ve sermayenin küresel egemenliğini bağlamında oluşan tekellerin sermayenin ihracı meselesinin emperyalizm kavramını ortaya çıkardığından bahsedilmiştir. Buna karşılık, ileride daha ayrıntılı bir şekilde açıklanacağı gibi Soğuk Savaş döneminde sosyalizm ve milliyetçilik kelimelerinin yanyana gelmesi ile birlikte emperyalizm ve anti-emperyalizm kavramlarının içeriğinde bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Ezen uluslar ve ezilen uluslar çelişkisi emek-sermaye çelişkisinden daha belirgin hale gelmeye başlamış ve çatışma sınıflar kadar ülkeler arası bir hale de gelmeye başlamıştır. “Üçüncü Dünya” kavramının ortaya çıkışı ile birlikte emperyalizm kavramının kazandığı bu anlam Üçüncü dünya ülkelerinin bağımsızlık mücadelesi sürecinde daha çok ortaya çıkmıştır. Ekonominin belirleyici niteliğinin yanısıra her ne kadar Soğuk Savaş olarak adlandırılrsa da bu dönemin ortaya çıkardığı güvenlik problemleri nedeniyle emperyalizm kavramı “sınıf” ve “tekel” gibi kavramlar kadar “ordu”, “devlet” gibi kavramlar ile de açıklanmaya başlanmıştır. Bu değişim sürecinde Türkiye solunun emperyalizm kavramı köklerini Lenin’in emperyalizm tanımından alsa da bu bölümde incelenen metinler itibariyle Soğuk Savaş döneminde emperyalizm kavramının değişen yüzüyle de oldukça teşne bir nitelik taşımaya başlamıştır.

1.2.2. Anti-Emperyalizm/Bağımsızlıkçılık

“Anti-emperyalizm” ve “Bağımsızlık” kavramları, 27 Mayıs sonrası dönemde Türkiye solunun dış politika yaklaşımlarını anlatırken kullandığı en temel kavramlar

⁴⁰ Özko, a.g.e., s. 10.

olmuşlardır. Yön çevresi ve TİP'in bu konudaki başat örnekleri oluşturduklarını da söylemek mümkündür. İki yapının da anti-emperyalizm ve bağımsızlık kavramlarını kullanırken “milliyetçilik” kavramına referans verildiği görülmektedir. Bu bağlamda 27 Mayıs sonrasında tıpkı Milli Mücadele döneminde olduğu gibi anti-emperyalizm ve bağımsızlık kavramları milliyetçilik ile eş tutulmaktadır. Avcıoğlu'na göre gerçek milliyetçiliğin ölçüsü anti-emperyalist olmaktan geçmektedir. Buna bağlı olarak Kemalizmin ölçüsü de anti-emperyalist olmaktır.⁴¹ 1960'lı yılların siyasal ortamı başat örnekler açısından incelendiğinde bir “İkinci Kurtuluş Savaşı” niteliği taşımaktadır. Milli Mücadele döneminin anti-emperyalist milliyetçi ruhuyla yapılacak ikinci bir bağımsızlık savaşıyla Türkiye'nin sosyalizme giden yolunun önü açılmış olacaktır. Bu bağlamda da anti-emperyalizm ve milliyetçilik kavramlarının eş anlamlı kullanıldığı ve bunun da sosyalizm stratejisi ile doğrudan ilişkilendirildiği görülmektedir.⁴² MDD teorisyeni Mihri Belli de aynı dönemde Yön dergisine Mehmet Doğu mahlası ile yazdığı mektubunda bu görüşü benimsemiş ve Yön ile MDD'nin siyasal olarak kurulacak diyalogun temellerini atmıştır.⁴³

Aynı şekilde TİP'in de özellikle Mehmet Ali Aybar'ın genel başkan olduğu ilk dönemindeki tavrı da Yön ile büyük ölçüde benzerlikler göstermektedir. TİP o dönemde sosyalist olması sebebiyle “gayrimillî” olmak ve “memleketi Ruslara satmaya çalışmak” gibi suçlara maruz kalmıştır. Aybar ise gerek mevcut siyasi pozisyonunu belirlemek gerekse bu suçlamalara cevap verebilmek için kendisinin “milliyetçi” niteliklerini ön plana çıkaran bir cevap verme yolunu tercih etmiştir. 1965 yılında yayınladıkları bir broşürde TİP'in gerçek bir milliyetçi parti olduğu ve milletlerin birbirlerini sömürmelerine karşı durduğunu açık bir şekilde belirtmiştir. Aybar dönemi açısından bağımsızlık kavramının çok daha özel bir anlamı bulunmaktadır. Aybar dönemi, yalnızca ABD'ye karşı değil aynı zamanda “Moskova güdümüne girmeye” karşı bir niteliğe de sahiptir. Ünsal, TİP'in daha özelde Aybar'ın o dönemdeki bağımsızlıkçı anlayışını şu cümlelerle açıklamaktadır:

⁴¹ Avcıoğlu, D. (1962). Yapıcı Milliyetçilik. *Yön*. (4), s. 3.

⁴² Aynı yerde

⁴³ Atılğan, G. (2007). Mihri Belli. M. Gültekinil (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 553.

“(...) ‘Ulusal bağımsızlık’ sözcükleri TİP’in indinde özel bir anlam daha taşıyordu. TİP’in ulusal bağımsızlık anlayışı sadece, o günün deyişiyle ‘batılı emperyalist güçler’in etkilerine karşı dillendirilmiyordu. Aynı zamanda, partinin gerek ideolojik gerekse yapısal özellikleriyle, Moskova güdümündeki Komünist Enternasyonal’e karşı, en azından Aybar kanadının gözünde, belli bir mesafe koyan bağımsız çizgisini de yansıtıyordu. Nitekim, ‘Türkiye’ye özgü sosyalizm’ ya da ‘Güleryüzlü sosyalizm’ sloganlarını Sovyet tarzı dogmatik sosyalizme karşı bir eleştiri ve bağımsızlık bildirgesi olarak da okumak mümkündür. Her türlü solun yıllardır yasaklandığı bir ülkede, böyle bir politika sadece rejime hoş görünme çabası, basit bir siyasal taktikten kaynaklanmıyordu. Bağımsız, farklı bir sosyalizmin düşünce ve uygulamasına yönelikti.”⁴⁴

Bu iki kavram aslında dönem boyunca birbirinin yerine kullanılan kavramlar olmuştur. Ancak Atılğan, bu iki kavramın sosyalizmle eş kullanıma bir rezerv koymaktadır. Buna göre anti-emperyalizm ve bağımsızlık kavramları sosyalizmden farklı bir durumu temsil etmektedir. Bu iki farklı durum ise Türkiye solunun içinde yaşanan bölünmelerin en temel sebeplerinden birisi olan “aşamacılık” meselesi⁴⁵ ile doğrudan ilgilidir. Türkiye solunun geleneği “ulusal kurtuluş” kavramıyla oldukça yakın bir ilişki içinde şekillenmiştir. Türkiye solu kendi varlığına milat olarak addettiği Türkiye Komünist Partisi’nin kuruluşunda da “ulusal kurtuluşçu” bir yön ağır basmaktadır. Hatta TKP ve 27 Mayıs sonrası geleneğe sirayet eden en önemli özellik Türkiye solunun belli bir döneme kadar “ulusal kurtuluşçu” niteliğinin ön plana çıkmasıdır.⁴⁶ Bu durum ise “sınıf çatışması” ekseninde şekillenmesi gereken sosyalist hareketin gelişmesinin önündeki engellerden biri olarak görülmektedir. “Ulusal Kurtuluş”, “Milli Demokratik Devrim” vb. kavramlar ancak bir geçiş aşamasını nitelendirmektedir. Bu bağlamda da anti-emperyalizm/bağımsızlık kavramı ya da “bağımsızlıkçılık” yalnızca ilgili ülkenin emperyalizme karşı verilen mücadelenin ardından kazandığı siyasal bağımsızlığı anlatmakta ve bu noktada önem taşımaktadır. Ancak “sosyalizm” kavramı bu bağlamın daha ötesinde bir anlama sahiptir. Gerçekten emperyalizme karşı bir mücadele verilecekse bu yalnızca emperyalist ülkeye karşı verilen bir mücadele ile sınırlı değildir. Kazanılan siyasal bağımsızlığın ardından, egemen sınıflara karşı da mücadele devam etmeli,

⁴⁴ Ünsal, a.g.m., s. 247.

⁴⁵ “Aşamacılık” kavramı, Türkiye’de sosyalist devrim stratejisi içinde MDD’nin öncülük ettiği bir kavram olup sosyalizm açısından başat olarak nitelendirilen “emek-sermaye ilişkisi”nden önce farklı ilişkilerin bulunduğunu belirtmektedir. Bu ilişkinin temelinde Türkiye’nin emperyalizmden arınmış milli ve bağımsız bir devlet olması gerektiğinden hareketle “emek-sermaye ilişkisi”nin “Milli demokratik devrim” tamamlandıktan sonra gündeme geleceği iddiası bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çulhaoğlu, M. (2015). *Binyıl Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu*. İstanbul: Yordam Kitap, s. 57.

⁴⁶ Çulhaoğlu, a.g.e., s. 53.

sermayeyi elinde bulunduran ve sahip olduğu siyasal güç ile emekçi sınıfları sömürmeye devam eden her türlü baskı unsuru ortadan kaldırılarak emekçilerin iktidarı kurulmalıdır.⁴⁷

Tam bu noktada “içte ve dıştaki emperyalistlere” karşı mücadele etme noktasında bir hususu net bir şekilde belirtmek gerekmektedir. Milli Demokratik Devrim (MDD) ve Sosyalist Devrim (SD) olarak genel olarak iki farklı kanadı olan Türkiye solu açısından içeride de savaşılmaması gereken egemen sınıflar bulunmaktadır. Bu sebeple buradaki farkı doğru bir şekilde anlatabilmek için MDD ve SD’nin “içerideki egemen sınıflar” yaklaşımına daha yakından bakmak gerekecektir. MDD, bilindiği üzere “feodal mütegalibe ve komprador burjuvazi” sınıfını içeride mücadele edilmesi gereken sınıflar olarak tanımlarken emperyalizmle uzlaşmamış “milli” nitelikli burjuvaziye devrimci mücadelenin saflarında yer vermektedir. “Milli” niteliği ön plana çıkan bir cephe modeli ön gören MDD açısından “milli” sınıflar ile ittifak yapmak konusunda bir sakınca görülmemektedir.⁴⁸ Ancak SD açısından konuya baktığımız zaman, emekçi sınıflar haricinde herhangi bir ittifak modeli öngörülmemekte ve burjuva sınıfı “milli” ya da “gayrimilli” olarak tanımlanmamaktadır. Burjuva sınıfına ve daha da ötesinde egemen sınıflara ait olan hiçbir uzantı ile ittifak yapılmamalıdır. Bunun da ötesinde SD’ye göre “milli burjuvazi” olarak nitelendirilebilecek bir sınıf da bulunmamaktadır.⁴⁹ Sosyalist devrime ulaşmanın yolu emekçi sınıflar arasında bir ittifak gerçekleştirilmeden geçmektedir. Ayrıca siyasal olarak bağımsızlığını kazanan ülkelerin doğrudan sosyalizme geçmesi ön görülmemekte, Türkiye ve Afrika gibi çeşitli coğrafyalarda yaşanan “Ulusal Kurtuluş” mücadelelerinin egemen sınıflara karşı mücadele edilmemesi sebebiyle yeniden farklı bir baskı ortamına dönüştüğü de iddia edilmektedir.

Bu ayırmadan çıkarılacak sonuç Bağımsızlık/Anti-Emperyalizm ya da Bağımsızlıkçılık kavramları “ulusal kurtuluş” mücadelelerini tanımlamakla sınırlı kalmaktadır. Fakat bu iki kavram doğrudan sosyalizme ya da sosyalist devrime işaret etmemektedir. Sosyalizm herhangi bir ara model olmadan, emekçi sınıfların

⁴⁷ Atılğan, G. (2007). Türkiye Sosyalist Hareketinde Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık. M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 662.

⁴⁸ Belli. (1970), s. 257-259.

⁴⁹ Güler, A. (2012). *Türkiye Sol Tarihinde Yöntem ve Tartışmalar*. İstanbul: Yazılama Yayınevi, s. 206.

iktidarını tüm emperyalist ülkeler ve egemen sınıflara karşı verilecek mücadelenin ardından kurmayı amaçlamaktadır. “Emperyalizme karşı mücadele” perspektifi bu bağlamda “sınıf çatışması” kavramından hareketle tüm egemen sınıfları karşısına almayı zorunlu kılmakta ve “milli” nitelik emekçi sınıfı haricindeki tabakalara bir meşruiyet sağlamamaktadır. Atılğan’a göre bu nokta uzun süre gözardı edildiği için Marksizm, Kemalizme bir alternatif olma durumu gecikmiştir.⁵⁰

Bu farklılık Türkiye solunun kendi içindeki bölünmelerin temel sebeplerinden biri olsa dahi pratik siyaset bağlamında iki kavramın birbirinin yerlerine kullanıldığını da görmek mümkündür. Özellikle de 12 Mart öncesi döneme yani “68 Hareketi” olarak bilinen gençlik hareketinin yükselişe geçtiği dönemde Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlık kavramları eş anlamlı bir şekilde kullanılmaktaydı. 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde Türk dış politikasının İkili Anlaşmalar ve NATO üyeliği üzerinden ABD’ye endeksli görüntüsü, Türkiye solunun “temel çelişki/başat çelişki” olarak ABD’yi görmesine sebep olmuştur.⁵¹ Siyasal, ekonomik ve askeri olarak ABD’nin ülke üzerinde kurduğu denetimin ve bunun sonuçlarının yarattığı rahatsızlık emperyalizm kavramının o dönemde başta ABD olmak üzere Atlantik kanadı ülkelerini tanımlarken kullanılmasına sebep olmuştur. ABD’nin ise iki kutuplu dünyanın bir kutbunu temsil etmesi ve liderliği ele alan pozisyonu itibarıyla esas olarak dönemin emperyalizm algılarında merkezi bir konuma oturmasını da sağlamıştır. Bu bağlamda Türkiye’nin emperyalizme karşı mücadelesi ve bağımsız bir dış politika yürütebilmesinin hedefinde Amerikan emperyalizmi ve NATO’ya üyelik bulunmaktadır.

Anti-emperyalizm ve bağımsızlık kavramları yalnızca Türkiye ile ilgili değil emperyalist sömürü altında olan tüm devletlerin bağımsızlık mücadelesine destek vermek amacı için de kullanılmaktadır. Milli Mücadele döneminden 27 Mayıs sonrasına miras kalan “Mazlum Milletler” kavramı da o dönemde Batılı devletlerin ekonomik ve siyasal baskısı altında olan ve genelde de Üçüncü Dünya olarak tabir edilen ülkeleri tanımlamaktadır. Yalnızca Türkiye değil başta Afrika ve Asya olmak üzere küresel ölçekte emperyalizmle mücadele eden tüm devletlerin bu çabasına

⁵⁰ Atılğan, G. (2009). Sosyalist Soldan Kemalizme Olumlu Bakışlar (1920-1971): Nedenler, İmkanlar, Dönemler ve Bazı Sonuçlar. *Praksis*, (21), s. 49.

⁵¹ Ünüvar, K. (2007). Öğrenci Hareketleri ve Sol. M. Gültekinil (Editör). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol*, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 814-816.

verilen desteği de göz ardı etmemek gerekir. 1950'li yılların ortalarından itibaren başlayan ve Bağlantısızlar Hareketi'nin kurulması ile somutlaşan Üçüncü Dünya ülkelerinin anti-emperyalist mücadelesi o dönemde iki kutuplu dönemin en sert yıllarında oldukça önemli bir değişim umudu haline gelmiştir.

Küba Devrimi, Mısır'da Nasır iktidarı, İran'da Musaddık ve petrol millileştirmesi, Tito'nun SSCB ile arasına mesafe koyması, SSCB'nin Macaristan ve Çekoslovakya müdahalesinin yarattığı rahatsızlık, Hindistan'da Nehru iktidarının bölgesel bir dayanışma ağı kurma girişimi, Filistin direnişi, Vietnam'ın ABD'ye karşı mücadelesi gibi pek çok konu bu ülkelerin kader birliğine işaret etmekte ve dünya ölçeğinde emperyalizme karşı verilen bağımsızlık mücadelelerinin bir değişimi beraberinde getireceğine olan inanç giderek artmaktadır.

Milli Mücadele döneminden gelen emperyalizme karşı savaş ilkesi dünya genelinde yaşanan mücadelelerin ortaya koyduğu örneklerle daha da zenginleşmiş ve yeni yöntemlerin ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Yukarıda belli bir kısmına değinilen yöntem farklılıkları yalnızca siyasal iktidarın iç stratejisi olarak görülmemektedir. Türkiye solunun farklı örnekler üzerinden edindiği tecrübeler farklı devrim modellerinin geliştirilmesine sebep olmuş ve emperyalizmle mücadele bağlamında farklı yapılar kendi anti-emperyalist mücadele yöntemlerini Türkiye ve dünyadaki örneklerinden sentezleyerek belirlemişlerdir. "Aşamacı devrim" stratejisi açısından Irak'ta ve Mısır'da silahlı kuvvetlerin öncülüğünde başlayan değişim ve bu ülkelerde esen Amerikan karşıtı rüzgar Yön ve MDD gibi sosyalist devrim öncesi "milli demokratik devrim" aşaması olarak yorumlanmıştır.⁵² Bir diğer örnek gençlik hareketlerinin yükselmesi ile ortaya çıkan ve "halk savaşı" kavramını merkeze alan silahlı mücadele perspektifinin Küba ve Vietnam'da yaşanan gelişmelerin bir benzerini Türkiye'de gerçekleştirme çabasıdır.⁵³ Türkiye solunun içindeki ayrışmaların temelinde yatan en önemli hususlardan birinin emperyalizme karşı mücadele ve Türkiye'nin

⁵² Aydınoglu, a.g.e., s. 66-71.

⁵³ Erkiner, E. (2007). Küba'dan Türkiye'ye Öncü Savaşı. M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 536.

bağımsızlığı noktasında anti-emperyalist mücadele yöntemlerinin farklı parametreler üzerinden kurulması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

1.2.3. “Milli”lik/”Ulusal”lık

“Milli” ya da “Ulusal” kavramları Türkiye solunun dış politika stratejilerinde merkezi bir noktaya oturmaktadır. Ancak özellikle de “milli” kavramına bakıldığında milliyetçilik ilkesinin doğuşu ve gelişim sürecini göz önüne aldığımız zaman üst-yapısal/kültürel bir noktayı işaret ettiğini söylemek gerçekçi olacaktır. “Milliyetçilik” ve “Millet” kavramlarıyla ilk etapta daha yakın ilişki kurulan “Milli” kavramı, Türkiye solu açısından daha farklı parametrelere de sahiptir.

İki kavram da özünde Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan referans alan kavramlardır. Bir “ulus-devlet” olarak kurulan cumhuriyetin ve ona ait olan siyasal, kültürel ya da ekonomik varlıkların “milli” ya da “ulusal” olarak tanımlanması da bu noktada önemlidir. Ancak Türkiye solu, bu kavramlarda ağırlığı üst-yapı kavramları olarak değerlendirilen kültürel öğeleri tanımlarken kullanmak yerine, alt-yapı kavramları olarak nitelendirilen ekonomi ve güvenlik konularını tanımlarken kullanmaya ağırlık vermiştir. Türkiye solunun bu kavramları kullandığı dönem ise 27 Mayıs ve 12 Mart arasındaki dönemde daha yoğun olarak göze çarpmaktadır.

12 Mart sonrası dönemden 12 Eylül’e kadar olan ve bir anlamda yeniden kurulan Türkiye solu bağlamında “milli” ya da “ulusal” kavramlarının kullanımında bir azalma yaşandığını söylemek mümkündür. Bunun sebebini Türkiye solunun Milli Mücadele ve Kemalist devrim ile kurdukları ilişkiyle açıklamak mümkündür. Çalışmanın giriş kısmında da belirtildiği üzere 12 Mart sonrası dönem Türkiye solunun belli ölçülerde yeniden inşa edildiği bir “re-organizasyon” dönemidir. Türkiye solunun bugün dahi gündemini işgal eden “Kemalizm ile ilişki” meselesi 12 Mart sonrası sürecin temel tartışma konularından birini oluşturmaktadır. 60’lı yılların ikinci yarısında Ant Dergisi vb. yayınlarda ortaya çıkmaya başlayan Kemalizm eleştirileri 12 Mart sonrası dönemde “Kemalizmden kopuş” şeklinde yorumlanabilecek bir sürecin başlangıcını da oluşturmaktadır. Milli Mücadele döneminden “Milli Demokratik Devrim” kavramına uzanan “milli”lik meselesi “Kemalizmden kopuş” bağlamında solun gündemini terk etmeye başlamıştır. Bu

konunun detayları çalışma alanının sınırlılıkları sebebiyle burada yer verilmeyecektir.

“Milli” ya da “ulusal” olma meselesinin ele alındığı konular yukarıda belirtildiği üzere üst-yapısal öğelerle değil daha çok alt-yapısal öğelerle açıklanmaktadır. “Milliyetçilik” kavramı da bu bağlamda solun belli bir bölümü açısından “milli”/“ulusal” kavramlarına paralel olarak açıklanmaktadır. Yön çevresi ve TİP programına kadar giren “milliyetçilik” kavramı, Türkiye solunun “milli” kavramından ne anladığını oldukça net bir şekilde anlatmaktadır. Yön’e göre “Milli” olma niteliği bu dönemde dış politika meselesine daha öncelikli bir vurgu yapmaktadır. Yani her şeyden önce dış politika “milli” olabilmek zorunludur. Bu “milli” olma durumu ise mevcut herhangi bir partiye indirgenmemeli ve partiler üstü niteliğini sonuna kadar korumalıdır. Bugüne kadar dış politikada alınan kararların sorgulanmamış olması ve bu konuda belli bir statükonun devam etmesi Türkiye’nin hareket serbestisini kısıtlamaktadır. Bunun önüne geçebilmek için “milli” bir dış politika anlayışı geliştirmek elzemdir.⁵⁴

Türkiye solunun milli/ulusal olarak nitelendirdiği iki önemli konu vardır. Bunlardan birincisi ekonomik kalkınma bağlamında ulusal ekonominin inşası, ikincisi de NATO üyeliğinin yarattığı tehdit algıları bağlamında ulusal savunma sanayinin inşasıdır.

Kalkınma meselesi, 27 Mayıs sonrası dönemde Türkiye solunun öncelikli gündem maddelerinden birisini teşkil etmektedir. Devlet Planlama Teşkilatı’nın kuruluşu ile birlikte yükselişe geçen kalkınma meselesi hem iktidar hem de muhalefet bağlamında temel tartışma konularından birisi haline gelmiştir. DPT ile birlikte başlayan 5 yıllık kalkınma planları, Avcıoğlu’nun “Milli Devrimci Kalkınma” modeli, Erbakan’ın “Ağır Sanayi Hamlesi” vb. başlıklara bakıldığı zaman kalkınma meselesini Türk siyasal hayatı açısından oldukça önemli bir noktada durmaktadır. İlk etapta bir iç politika sorunu gibi görünse de esas itibarıyla bir dış politika konusu olan kalkınma meselesi solun emperyalizm kavramına yaklaşımıyla doğrudan alakalıdır. Türkiye solu, Osmanlı’dan günümüze Türkiye’nin bir sömürgeleşme süreci içinde olduğu iddiasını kendi döneminde de devam ettirerek emperyalizme

⁵⁴ Dış Politika. (1962). *Yön*. (5), s. 6.

karşı mücadelede ekonomik kalkınmaya öncelik vermektedir. Atatürk'ün "Tam bağımsızlık ancak ekonomik bağımsızlıkla mümkündür" şiarından hareket ederek bağımsız bir Türkiye'yi kurmak için her şeyden önce bağımsız bir ekonomiye ihtiyacın olduğu ortaya konmaktadır. Türkiye'nin bağımsızlığına giden yolun bağımsız bir ekonomiden geçtiği tespitinin ardından bu ekonominin "ulusal" niteliğine de vurgu yapılmıştır. Bir başka deyişle Türkiye'nin temel ekonomik ihtiyaçlarını kendi karşılayacağı, ithalatın azaltılıp ihracata yöneleceği, kendi ayakları üzerinde durabilen güçlü ve bağımsız bir ülke yaratabilmek için "ulusal" nitelikte bir ekonominin varlığı tereddütsüz bir biçimde kabul edilmektedir.

İkinci husus ise "ulusal" savunma politikasının geliştirilerek ulusal savunma sanayi kurulmasını sağlamaktır. Bilindiği üzere Türkiye solunun ulusal güvenlik bağlamında aldığı en temel tehdit NATO üyeliği ve buna bağlı olarak Türkiye'deki Amerikan üslerinin varlığıdır. II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin NATO'ya üye olma süreci ve bununla birlikte ABD ile yapılan askeri anlaşmaların niteliği Türkiye solunun bu süreci derin bir şekilde sorgulamasına sebep olmuştur. Ulusal savunma meselesi de ulusal kalkınma meselesi ile doğrudan ilintili bir konudur. Kalkınma meselesi Türkiye'nin ulusal güvenlik sorunları açısından çok önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Naci bu konuyu şu cümlelerle ifade etmektedir:

*"Gerçek bir milli savunma ancak milli kalkınmamızla mümkün. Milli kalkınmamız için durmadan üretken yatırımlar yapmamızı gerektiriyor; milli gelirimizin büyük bir kısmını sınai ve zirai üretimimizi arttıracak alanlara yatırmamızı gerektiriyor. Bu ancak milletlerin barış içinde birlikte yaşamalarının gerçekleştirilmesiyle mümkün. Bunun için Türkiye'nin kalkınması iç imkanları kadar dış ilişkilerine de bağlı. Az gelişmiş Türkiye'nin sürekli bir barış, genel silahsızlanma ve barış içinde birlikte yaşamak düzeninin gerçekleşmesinde sadece ama sadece milli çıkarları vardır.(...) Milli savunma, milli kalkınma, milli dış politika... Hepsi birbirine bağlı, hepsinin ötesinin olmazsa olmaz şartı..."*⁵⁵

Türkiye solunun özellikle de 12 Mart dönemine kadar en temel gündem maddelerini NATO üyeliği ve İkili Anlaşmalar süreci oluşturmaktadır. SSCB tehdidi gerekçe gösterilerek Türkiye'nin ulusal güvenliğinin sağlanması için atılan bu adımların sonucunda farklı bir noktaya gelindiğini işaret eden Türkiye solu, Türkiye'nin yeni bir emperyalist işgal altında olduğunu ve ulusal güvenliğini tehdit eden ülkenin ABD olduğunu iddia etmekte ve bu iddialarını Türkiye'nin imzaladığı

⁵⁵ Naci, F. (1965). Milli Kalkınma ve Milli Savunma. *Yön*. (97), s. 5.

anlaşmaların içeriklerine dayandırmaktadır. Bu iddiaların en önemli dayanaklarından birini ortaya atan ise 27 Mayıs subaylarından Haydar Tunçkanat'tır. Tunçkanat'ın "İkili Anlaşmaların İç Yüzü" adlı kitabında iddia ettiği hususlar yapılan anlaşmaların gizli maddelerini ortaya çıkarma iddiası taşımaktadır.

Türkiye solunun TSK'ya bakış açısı NATO ve İkili Anlaşmalar süreci üzerinden şekillenmekte ve orduya yönelik değerlendirmeler bu iki parametre üzerinden yapılmaktadır. Buna göre, karar alma mekanizması bir üst iradeye devredilmiş, tamirâtı ve modernizasyonu kendinden pahalı silahlarla yeni bir bağımlılık ilişkisi yaratılmış, Türk ordusu NATO'nun emrinde yalnızca alınan kararları uygulayan bir konumda pasifize edilmiştir. Açılan Amerikan üslerinin içeriğinin ne olduğu tam olarak bilinmemekte, Türkiye bu alanları ne fiilen ne de hukuken kontrol edememektedir. 64 Kıbrıs Buhranı, Türkiye'nin kendi güvenliği sağlama noktasına ABD'ye bağımlı bir hale geldiğini kanıtlayan en önemli gelişme olmuştur. Bu sebeple Türkiye, ulusal bir orduya ve ulusal bir savunma sanayi altyapısına sahip olmak zorundadır. Ordu üzerinde ABD denetimi ve baskısı Türkiye'nin ulusal güvenliğine yönelen en büyük tehdittir.

"Ulusal" kavramının kullanımında TİP ve TKP örneklerinden de bahsetmek gerekir. TİP açısından milli ve ulusal kavramlarının daha hassas bir biçimde kullanıldığı dönem olarak genelde ilk dönem yani Mehmet Ali Aybar dönemi gösterilmektedir. Ancak Boran döneminde de ulusal kavramının partinin resmi yayınlarında kullanıldığını da görmekteyiz. Boran döneminde TİP, "ulusal" kavramını "ulusal bağımsızlık" kavramı içinde kullanmaktadır. TİP'in "ulusal bağımsızlık" kavramında kastettiği konu ise NATO üyeliğinden bu yana süre gelen Amerikan etkisinin Türkiye'nin ulusal güvenliğine ve toprak bütünlüğe olan etkisidir. Aybar dönemi özelinde "ulusal bağımsızlık" meselesinin yalnızca ABD'ye değil belli ölçülerde SSCB'ye de yönelik olduğunu daha önce belirtmiştir. Burada vurgulanmak istenen husus, çeşitli ayrılıklara ve bölünmelere rağmen Boran döneminde de TİP'in bu kavrama sahip çıkması ve bunu ilkesel bir hedef olarak

ortaya koymasıdır. 1978 yılında TİP, NATO üyeliğine karşı çıkmak için yayınladığı kitapçığın adını “Ulusal Bağımsızlık İçin NATO’ya Hayır” şeklinde belirtmiştir.⁵⁶

Bir diğer kullanım da TKP’nin ulusal kavramına “ulusal egemenlik” kavramı üzerinden sahiplenilmesi örneğinde görülmektedir. TKP, Milli Mücadele dönemini ve cumhuriyetin kazanımlarını sahiplendiğini sürekli olarak deklare eden ve Türkiye Cumhuriyeti’nin mevcut durumunda yaşadığı dış politik sıkıntıları aşabilmesi için “ulusal egemenlik” kavramı üzerinden çözüm üreten bir parti olma özelliğini bu dönemde korumuştur. TKP’nin 1978 yılında yayınladığı parti programında Türk dış politikasının sorunlarına çözüm önerileri sunulurken bu bölüm “Ulusal Egemenliğin Yeniden Kurulması” başlığı altında yayınlanmıştır.⁵⁷

Yukarıdaki örnekler ışığında bakıldığında zaman Türkiye solu “ulusal”/“milli” kavramlarına kendi siyasal terminolojileri ölçüsünde yer vermiştir. Türkiye’nin coğrafi bütünlüğü ve NATO üzerinden yaratıldığını iddia ettikleri güvenlik problemleri çerçevesinde Türkiye’nin bağımsızlığını sağlayabilmek için “ulusal”/“milli” bir siyasetin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu kavramların kullanımı ise güvenlik ve dış politika ekseninde yoğunlaşmıştır. Bu kavramlar Türkiye solunun belli bir bölümü açısından bir ideali değil, sosyalizme giden yolda bağımsız bir devlete sahip olmak için ileri doğru bir adımı anlatmaktadır.

1.2.4. Enternasyonalizm

Enternasyonal kavramı, tüm dünyada ezilen emekçi sınıfların küresel bir dayanışma sürecine girerek bir “dünya devrimi”ne ulaşma çabasını ifade etmektedir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında hem Avrupa’da hem de Rusya’da ortaya çıkan ihtilal süreçleri bu kavramın doğuşunda önemli rol oynamıştır. Enternasyonal ya da enternasyonalizm kavramları bir amacı ifade ettiği gibi aynı zamanda bir örgütlenme modelini de ifade etmektedir.

“Enternasyonal” ismi altında 3 farklı örgütlenme süreci yaşanmıştır. Bunlardan birincisi, 1864 yılında Londra’da toplanan “Birinci Enternasyonal”dir.

⁵⁶ Türkiye İşçi Partisi. (1978). *Ulusal Bağımsızlık İçin NATO’ya Hayır*. İstanbul: Türkiye İşçi Partisi Yayınları.

⁵⁷ Sağlam, Ö. (1978). *Türkiye Komünist Partisi Programı*. İstanbul: Ürün Yayınları.

Birinci Enternasyonal, sosyalizmin fikir önderlerinin hayatta olduğu ve küresel bir dayanışma için ilk adımların atıldığı dönemde ortaya çıkmıştır. Marx ve Engels'in önderliğini yaptığı Birinci Enternasyonal, "enternasyonalizm" kavramının doğuşuna işaret etmektedir.⁵⁸ 1876 yılında Birinci Enternasyonal'in feshedilmesinin ardından sürecin büyük bir hızla dünya savaşına doğru evrildiği ve kapitalizmin yükselişe geçtiği dönemde İkinci Enternasyonal'in kuruluş zemini hazırlanmıştır. Marx'ın 1883 yılında ölümü üzerine en önemli düşünsel önderini kaybeden enternasyonalistler 1889 yılında Paris'te "İkinci Enternasyonal"i kurmuşlardır. İkinci Enternasyonal süreci ise Birinci Enternasyonal'de ortaya çıkan fikirlerin yavaş yavaş Avrupa'dan dünyaya doğru yayılması ve kapitalizmin egemen olduğu ülkelerde yeni mücadele dinamikleri ortaya çıkarmak üzere deyim yerindeyse bir "genişleme" dönemi olmuştur. İkinci Enternasyonal ise Birinci Dünya Savaşı'nın dünyada yarattığı kaos ve dağınıklığın içinde yavaş yavaş eriyerek son bulmuştur.⁵⁹

Bu çalışmanın konusunu oluşturan ve üzerinde durulmak istenilen süreç ise Üçüncü Enternasyonal ve beraberinde gelen fikirlerdir. Enternasyonalizm kavramı Türkiye solunun belli bir bölümü açısından temel bir çıkış noktasını teşkil etmekte ve bunun savunusu belli bir tarihsel dönemin ardıllığı olarak ortaya çıkmaktadır. 1864, 1889 ve 1919 yıllarında kurulan üç yapının isminin de "Enternasyonal" olması sahiplenilen bu tarihsel süreç içinde bu örgütlenme modellerinin tümüne yönelik olduğunu düşündürebilir. Ancak Türkiye solunun enternasyonalizm ile kurduğu ilişki daha çok "3. Enternasyonal" ya da "Komünist Enternasyonal/Komintern" olarak bilinen ve Lenin'in öncülüğünde kurulan yapı üzerinden şekillenmiştir. 2. Enternasyonal üzerinden konu incelediği zaman bu yapının günümüzde "Sosyalist Enternasyonal" adını alan ve Avrupa'daki sosyalist ve sosyal demokrat partilerin oluşturduğu bir yapı olduğu görülmektedir. Ancak, Lenin'in mirası üzerinden Türkiye'de "enternasyonalizm" mücadelesi içinde olan sosyalist sol açısından Avrupa merkezli "Sosyalist Enternasyonal"e yönelik bakış Lenin'in 2. Enternasyonal'e yaptığı eleştirilerle paralel bir nitelik taşımaktadır. Buna göre Avrupa merkezli kurulan "enternasyonal" sınıf çatışmasını ortadan kaldıran,

⁵⁸ Foster, W. Z. (2011). *Üç Enternasyonalin Tarihi: 1848'den 1955'e Dünya Sosyalist ve Komünist Hareketleri*. (çev. C. Saday). İstanbul: Yazılama Yayınları, s. 129-132.

⁵⁹ Foster, a.g.e., s. 225-228.

işçi sınıfının burjuva sınıfı tarafından pasifize edilmesine sebep olan ve çatışmacı yönünün ortadan kalkmasını sağlayan, emperyalizmle uyumlu bir siyaseti takip etmektedir. 2. Enternasyonal bu bağlamda devrime ihaneti temsil etmektedir. İşçi sınıfının savaşıarak bir dünya devriminin öncülüğünü yapacağı asıl cephe 3. Enternasyonal çatısı altında inşa edilmektedir. Sınıf çatışmasını reddeden, sermaye sınıfı ile uyum içinde olan bir mücadele “Proletarya Diktatörlüğü”nü inşa edemeyeceği için dünya devrimine katkısı olmayacak aksine devrimin gerçekleşmemesi için çalışacaktır. Halbuki 3. Enternasyonal’in programı net bir şekilde “Proletarya Diktatörlüğü” amacı üzerine kurulmaktadır. Türkiye solunun devrim stratejilerini doğrudan ilgilendiren Proletarya Diktatörlüğü kavramının içeriği ile ilgili açıklamayı Foster şu şekilde yapmaktadır:

“Lenin’in proletarya diktatörlüğü üzerine tezleri, esaslı ve detaylı bir teori ve eylem bildirgesiydi. Kapitalist demokrasinin gerçek demokrasi olduğunu ileri süren burjuva unsurları ve sosyal demokratları mahkum eden Lenin, bunun karşısına Sovyetlerin hakiki demokrasisini çıkarıyordu. Yanı sıra kendileri kanlı devrimler ve sınıf diktatörlüğüyle siyasi iktidara geldiği halde, proletarya diktatörlüğünden dehşete düştüğünü söyleyen ikiyüzlü kesimlere de saldırıyordu: ‘Tarih, bir ezilen sınıfın bir diktatörlük dönemi, yani iktidarı fethetme dönemi yaşamaksızın iktidara gelmediğini ve gelemeyeceğini göstermektedir.’ Fakat bu Sovyet diktatörlüğü, bütün diğerlerinden farklı olarak, küçük bir sömürücü azınlığın refahı için değil, halkın büyük çoğunluğunun çıkarı doğrultusunda hayata geçiriliyordu.”⁶⁰

TKP, önce Türkiye’de sonra da dünya ölçeğinde gerçekleşecek devrimin temellerinin “Proletarya Enternasyonalizmi” anlayışı çerçevesinde atılacağını iddia emektedir. Proletarya Enternasyonalizmi kavramı ise bu devrime ulaşacak yöntemi ifade etmektedir:

“Oysa günümüzde Proletarya Enternasyonalizmi, somut olarak, başta SSCB olmak üzere dünya sosyalist sistemi ülkelerinin daha da güçlenmesi için hiçbir özveriden kaçınmadan, gerçekleştirilen sosyalizmin yeryüzündeki sonuçlarını, belirleyici rolünü kabul ettirmek için canla başla çalışmaktadır. Günümüzde enternasyonalizm dünya komünist partileriyle dayanışma sağlamak, yoldaşça ilişkiler kurmaktır. Günümüzde enternasyonalizm, ulusal kurtuluş hareketlerini maddi ve manevi yönden desteklemektedir.

Günümüzde enternasyonalizm, dünya komünist ve işçi partilerinin barış ve silahsızlanma mücadelesine etkin bir şekilde katılmaktır. Uluslararası tekeller, emperyalizm, büyük sermaye her ülkede ve uluslararası ölçüde halklara, emekçi yığınlar karşı NATO, Ortak Pazar gibi dayanaklarla sömürü yöntemlerini sürdürüyor. Buna karşın, sömürülen, ezilen yığınlar öncülük eden,

⁶⁰ Foster, a.g.e., s. 276.

*devrim hareketinin başını çeken işçi sınıfının sermayenin bu uluslararası kuruluşlarına, sömürü yöntemlerine karşı uluslararası dayanışması bir zorunluktur. Proletarya Enternasyonalizmi'nin temeli budur.”*⁶¹

Enternasyonalizm kavramı dünya savaşları öncesi ortaya çıkan bir kavram olmasına rağmen yaşanan iki dünya savaşı sonrasında içeriği değişmeye başlayan bir kavram haline gelmiştir. Enternasyonalizm, küresel ölçekte işçi sınıfının dayanışması esası üzerine kurulu bir projedir. Ortaya koyduğu ilkeler doğrultusunda da eşitlikçi bir zeminde işçi sınıfının hiçbir ayırım gözetmeksizin dayanışmasını ve ortak bir mücadele zemini yaratmasını öngörmüştür. Buna karşılık 2. Dünya Savaşı'nın ardından “Enternasyonalizm” kavramının içerik değiştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Genel olarak bir değerlendirme yapılacak olursa göze çarpan ilk hususun bu kavramın artık eşitlik değil bir önderlik mekanizması üzerine kurulu olmasıdır. Gerek tarihsel sürecin gerekse iki kutuplu dönemin sonucu olarak SSCB, “enternasyonalizm” kavramının başat temsilcisi durumuna gelmiştir. Bu ise doğal bir önderlik mekanizmasının doğmasını beraberinde getirmiştir. Bu önderlik mekanizması ise “enternasyonalizm” kavramı üzerinden dış politika yürüten devletlerin oluşturduğu bir ortaklık projesinden ziyade bir merkez-çevre ikileminin yaratıldığı ve kendi içinde hiyerarşiye sahip olan bir örgütün ortaya çıkmasına sebep olmuştur. SSCB'nin önderlik rolü süreç içinde politika belirleme rolünü de üstlenmesini sağlamış ve SSCB'nin aldığı kararların ve yaşanan olaylar karşısında aldığı tavrın paralelinde “çevre” ülkelerde SSCB lehinde karşılık bulmasını sağlamıştır. Enternasyonalizmin çıkarları ile SSCB'nin çıkarlarının eş değer hale gelmesi ile yeni bir sistem ortaya çıkmış ve bu sistemle uyumsuzluk gösteren herhangi bir aktör ya da olay, rekabet edilen kapitalizme, burjuvaziye, Batı emperyalizmine hizmet etmekle itham edilerek sosyalist bloktan aforoz edilmesine sebep olmuştur. Macaristan'da olayları, Prag Baharı olarak bilinen SSCB müdahalesi, Yugoslavya'da Tito iktidarına yönelik alınan tavır bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

⁶¹ Enternasyonalizm ve Bozguncular. (1976). *Atılım*. (25), s. 8.

1.3. TÜRKİYE SOLUNUN DIŞ POLİTİKAYA BAKIŞINDA TEMEL EĞİLİMLER

1.3.1. Üçüncü Dünyacılık

İki kutuplu dönem dünya sisteminin iki büyük parçaya bölünmesine sebep olmuştur. NATO ve Varşova Paktı gibi iki ana kanadın dünyayı ikiye bölmeye elbette ki her bir ülke tarafından bütünüyle kabul edilen bir durum değildir. Tam bu noktada Üçüncü Dünya ülkelerinden bahsetmek gerekecektir. Üçüncü Dünya ülkeleri, siyasi bağımsızlıklarını kazanana kadar sömürge yönetimi altında bulunan devletleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Üçüncü Dünya kavramı, dünya ölçeğinde oldukça geniş bir alana sahiptir. Afrika, Asya, Ortadoğu ve Latin Amerika'da "Üçüncü Dünya" ülkesi adı verilen devletler mevcuttur. Bu devletlerin ortak özelliği iki kutuplu dönemin siyasal sistemi baz alındığında NATO ve Varşova Paktı etkisi dışında kalan, siyasal anlamda bağımsız olmasına rağmen ekonomik bağımlılıkları bir ölçüde devam eden, pek çoğu "ulusal kurtuluş" mücadelesi veren devletler olmasıdır.

Üçüncü Dünya ülkelerinin Soğuk Savaş dönemindeki siyasi varlığı "Bağılantısızlar Hareketi" girişimi ile hayat bulmuştur.⁶² Bu noktada şunu söylemek gerekir ki, "Üçüncü Dünya" kapsamına giren ülkelerin tamamı Bağılantısızlar Hareketi'ne dahil olmamıştır. Ancak Bağılantısızlar Hareketi'ni kuran ülkelerinin tamamına yakınının "Üçüncü Dünya" ülkesi olduğunu söylemek mümkündür. Üçüncü Dünya kavramı Soğuk Savaş döneminde yaşana gelişmelerin bir ürünü olarak ortaya çıkmasına rağmen Türkiye solu, Türkiye'yi sahip olduğu çeşitli özellikler sebebiyle Üçüncü Dünya ülkeleri arasında yer vermiştir. Bunun en önemli sebebi yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye'nin de siyasi bağımsızlığını kazanmış olmasına rağmen ekonomik olarak bağımsızlığını tam olarak elde edememesidir. Ancak, Üçüncü Dünya ülkelerinin en temel siyasi organı olan Bağılantısızlar Hareketi de Türkiye'yi NATO üyesi olması gerekçesiyle bir Üçüncü Dünya ülkesi olarak kabul etmemektedir. Türkiye'nin de Bağılantısızlar Hareketi ve

⁶² Abraham, I. (2008). From Bandung To NAM: Non-Alignment Movement and India's Foreign Policy, 1947, 65. *Commonwealth&Comparative Politics*. 46(2), p. 195.

genel olarak Üçüncü Dünya ile kurduğu sınırlı ilişkiler Türkiye'nin Bağlantısızlar Hareketi nezdindeki imajını olumsuz bir şekilde etkilemiştir.

Türkiye solu ölçeğinde incelediğimiz zaman ise daha farklı bir Türkiye profili ortaya çıkacaktır. Türkiye'de "Üçüncü Dünya" meselesi oldukça önemli tartışma konularından biri haline gelmiş ve bu konuya olan merak yalnızca sol literatürde değil genel bir çerçeve içinde pek çok çeviri eserin⁶³ yer almasını da beraberinde getirmiştir. Asya ve Afrika halklarının mevcut durumu ve "bağımsızlık" mücadeleleri bu çalışmaların temel konusu olmakla birlikte aynı zamanda Türkiye solunun "devrim" perspektifi açısından da çok sayıda örnekle doludur.

27 Mayıs sonrası Türkiye solunun temel dinamiklerini oluşturan 3 önemli eksen olan Yön Dergisi, TİP ve MDD Üçüncü Dünya meselesine ciddi bir eğilim göstermiştir. Yön Dergisi ve TİP'in Üçüncü Dünya'ya yönelik ilgisi oldukça dikkat çekicidir. Özellikle de Yön Dergisi'nin Üçüncü Dünyacılığını daha yalın bir noktada ifade etmek mümkündür. Çünkü Yön Dergisi doğrudan Milli Mücadele dönemini referans almakta ve Mustafa Kemal'in "Mazlum Milletler" tanımlaması üzerinden bölgesel ve küresel olarak "Mazlum Milletler" kavramını "Üçüncü Dünya" ülkeleri ile eş tutmaktadır. Afrika ve Asya ülkelerinde yaşanan ulusal kurtuluş mücadeleleri ve yönetim değişiklikleri Yön sayfalarında kendisine sürekli olarak yer bulmaktadır. Üçüncü Dünya ülkelerinin "sosyalizm" eksenli mücadelesi bir diğer yandan da "milliyetçilik" eksenli bir mücadeledir. Kendi yurdunu koruma refleksi üzerinden kurulu vatan merkezli bir milliyetçilik söylemi üzerinden kurulan dış politika tavrı başta Mısır'da ordunun müdahalesi ile kurulan yönetiminden Vietnam'a kadar pek çok konunun altının çizilmesine sebep olmuştur. Burada herhangi bir şekilde başka bir örnek üzerinden yöntem ithal etme bir girişimin olmadığını söylemek mümkündür. Avcıoğlu'nun kalkınma meselesi için kullandığı üçlü ayrımın benzeri dış politika davranışı için de kullanılabilir. Avcıoğlu, Türkiye'nin önündeki kalkınma modellerini sıralarken ABD ve SSCB modellerinin yanında "Milli Devrimci" kalkınma yolunu bir "Üçüncü yol" olarak formüle etmiştir. Kimi zaman "Kapitalist

⁶³ Çeviri eserlere örnek olarak Bairoch, P. (1973). *Üçüncü Dünya Çıkmazda*. (çev. M. Dülger). Ankara: Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası, Shpirt, A. (1976). *Bilimsel Teknolojik Devrim ve Üçüncü Dünya*. (çev. N. Tören, N. İçerde). İstanbul: Sorun Yayınları, Jukov, E., İskenderov, A. (1975). *Çağımızda Ulusal Kurtuluş Savaşları ve Üçüncü Dünya*. (çev. M. Türkben). İstanbul: Konuk Yayınları ve Jalee, P. (1975). *Üçüncü Dünyanın Yağması*. (çev. A. B. Kafaoğlu). İstanbul: Sosyal Yayınlar verilebilir.

Olmayan Yol” kimi zaman “Türk sosyalizmi” olarak formüle edilen bu anlayış dış politik açılımlarda da büyük ölçüde rol oynamaktadır. Bu bağlamda Yön, bütünüyle “Üçüncü Dünyacı” düşünce akımının temsilcisidir.⁶⁴

Bu noktada Üçüncü Dünyacı perspektifi oluşturan iki temel kavramdan bahsedilmesi gerekecektir. Bu yönelimi oluşturan iki temel kavram milliyetçilik ve sosyalizm kavramlarıdır. Milliyetçilik ve sosyalizm kavramları siyaset bilimi literatüründe yanyana getirilmesi mümkün olmayan hatta birbirine karşıt iki pozisyonu belirtmek için kullanılmaktadır. Ancak bu algının Kıta Avrupası merkezli niteliğinin dışında da birtakım kullanım alanları olduğunu görmek de mümkündür. Afrika’da başlayan bağımsızlık hareketleri bu iki kavramın yanyana gelmesinde oldukça önemli bir dönemi ifade etmektedir. Burjuvaziyi temsil eden “milliyetçilik” kavramı ile işçi sınıfını temsil eden “sosyalizm” kavramlarının bir arada kullanılmasına klasik Marksizmin itirazına rağmen, Üçüncü Dünya ölçeğinde sosyalizme ulaşma yolunun öncelikle emperyalist devletlere karşı bir “ulusal kurtuluş” mücadelesinde geçmesi gerektiğine yönelik yeni bir yol ortaya çıkmaya başlamıştır. Emperyalizme karşı verilecek mücadelenin içeriği “milliyetçi” bir nitelik taşımakta ve bu kavram ise vatan merkezli bir anlam ifade etmektedir. Emperyalist işgal altındaki toprakların ve üzerinde yaşayan halkın bağımsızlığa kavuşma perspektifi olarak tarif edilen “milliyetçi” niteliğin ulaşmak istediği özgür ve eşit bir toplum özleminin karşılığı olan “sosyalizm” hedefi bu bağlamda bir araya gelmektedir.⁶⁵

Türkiye’de de Üçüncü Dünyacı yönelimin temelinde sömürge yönetimleri altında bulunan devletlerin ulusal kurtuluş mücadeleleri ile kazandıkları bağımsızlığın önemine değinen ve milliyetçilik ile sosyalizmin biraradalığını savunan anlayışın ilk örneği olarak Yön çevresinin verilmesinin en önemli nedeni budur. Aynı şekilde milliyetçilik ve sosyalizm kavramlarını aynı potada eriten MDD’yi de tam bu noktada zikretmek gerekmektedir. Mihri Belli penceresinden bakılacak olursa MDD’nin de Üçüncü Dünyacı bir yönetime sahip olduğunu söylememiz mümkündür. Ancak Belli, Üçüncü Dünya ülkelerinin içinde bulunduğu

⁶⁴ Doğan, E. (2011). Türk Solunun Kısa Tarihi: Sosyalizmi Milliyetçiliğe Eklemlmek. *Doğu Batı*. (59), s. 141.

⁶⁵ Doğan. *a.g.m.*, s. 138, 139.

bağımsızlık sürecine destek vermekle birlikte bu mücadeleye Yön kadar olumlu bakmamaktadır. MDD geleneğinin en önemli temsilcilerinden Doğu Perinçek ve ekibinin de Üçüncü Dünyacı bir perspektife sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ancak PDA ekibinin Çin merkezli dünya algısının içinde sıkışan bir Üçüncü Dünya kavramından bahsetmek mümkündür. İki kutuplu dönemin koşullarında ortaya çıkan ve Bağlantısızlar Hareketi'ni iki kutuplu sistemin dayattığı bir tercihe karşı pozisyon olan Üçüncü Dünya ülkelerinin bu girişimi Çin açısından başka bir fırsatı da beraberinde getirmiştir. Moskova-Pekin çatışması üzerinden yaşanan yeni bölünme sürecinde Çin, SSCB'ye de mesafeli duran Üçüncü Dünya ülkeleri üzerinden bir etki yaratmak istemiş ve kendisini iki kutuplu sisteme karşı yeni bir alternatifin merkezine oturtmaya çalışmıştır. Çin'in "Sovyet Sosyal Emperyalizmi"ne karşı Üçüncü Dünya ülkelere önderlik etme talebinin karşılığı olarak Türkiye'de de PDA çevresi, "Üçüncü Dünya"ya böylesi bir bakış açısıyla yaklaşmışlardır.⁶⁶

"Üçüncü Dünyacılık" kapsamında bahsedilecek diğer yapı Türkiye İşçi Partisi'dir. Tabii ki burada Türkiye İşçi Partisi olarak kastedilen dönem Mehmet Ali Aybar'ın genel başkan olduğu dönemdir. Bu noktada TİP'in iki farklı döneminden bahsetmek gerekmektedir. Siyasal olarak farklılık gösteren bu iki dönemin temel eğilimlerinde dış politika konusunda da bir farklılık olduğu söylemek gerekmektedir. Genel bir ayırım yapıldığında Mehmet Ali Aybar'ın genel başkan olduğu dönem "Üçüncü Dünyacı" bir perspektife daha yakınken, Behice Boran'ın genel başkan olduğu dönem TKP ölçeğinde olmasa da "Enternasyonalist" bir çizgidedir. Bu bağlamda TİP ve Üçüncü Dünya kavramlarının bir arada kullanıldığı dönem Aybar dönemi olacaktır.⁶⁷

Aybar dönemini "Üçüncü Dünyacı" olarak adlandırılmasının iki önemli sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi TİP'in kurulurken Mustafa Kemal ve Milli Mücadele dönemini temel referans kaynağı almış olmasıdır. 1964 yılında yayınlanan parti programının girişinden itibaren Mustafa Kemal ve Milli Mücadele döneminin anti-emperyalist niteliği net bir şekilde göze çarpmaktadır. Bu özelliği ile Aybar dönemi TİP'i Yön dergisinin siyasal pozisyonuna benzemektedir. İkincisi de

⁶⁶ Doğan, *a.g.m.*, s. 142-147.

⁶⁷ Güvenç, *a.g.e.*, s. 43.

Aybar'ın SSCB ile koruduğu mesafenin getirdiği “bağımsız” tavidir. Bu konuya şu noktada bir açıklık getirmek gerekmektedir. Çünkü “Üçüncü Dünyacı” olarak adlandırabileceğimiz tavır kendi içinde SSCB'ye de bir mesafe taşımaktadır ancak tek başına yeterli olmamaktadır. Bunun yanı sıra Üçüncü Dünya ülkelerindeki gelişmelere de yakın olmak, “ulusal kurtuluş mücadelesi”nden “sosyalist mücadele”ye evrilen süreçteki tüm ülkelerle bir dayanışma öngörmek bu eğilimin temel özelliklerindendir.

Dış politikada da TİP'in bu dönemde Üçüncü Dünyacı bir yönelim içinde olduğunu söylemek mümkün olmakla birlikte bu noktada Yön ile arasındaki önemli bir nüanstı bahsetmek gerekir. Aybar'ın Üçüncü Dünyacı yönelimlerinde SSCB'nin dış politikadaki faaliyetlerinin etkili olduğunu söylenebilir. Yön dergisinde SSCB'ye yönelik herhangi olumlu ya da olumsuz bir gündemin bulunmadığı da söylenebilir. Ancak TİP'in o dönemki dış politika davranışları Türkiye merkezli olduğu kadar aynı zamanda SSCB eleştirisi üzerine de kurulmuştur. Tıpkı 1956 Macaristan olayları gibi 1968 Çekoslovakya müdahalesine karşı Aybar'ın geliştirdiği tavır oldukça nettir. Aybar'ın Sovyetlere karşı tutumu da kendisinin sosyalizm anlayışında yeni bir tutum almasını da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Aybar “güler yüzlü sosyalizm” ve “hürriyetçi sosyalizm” kavramlarını literatüre kazandırmıştır. Bu bağlamda yüzünü Üçüncü Dünya ülkelerinin bağımsızlık süreçlerine dönen TİP'in gündeminde “ulusal kurtuluş savaşlarının” desteklenmesi bulunmaktadır. 1962 yılında parti tüzüğüne de eklenen bu madde ile birlikte sömürgecilğe karşı tüm halkların bağımsızlık mücadelelerine destek verilmiş ve Üçüncü Dünyacı söylem de bu bağlamda gelişmiştir. Bu tavır yalnızca Batının sömürgesi altında olan devletlere yönelik değil SSCB'nin de müdahale alanında olan devletler için de geçerliydi. SSCB'ye karşı duyulan tepki TİP'in “Üçüncü Dünyacı” anlayışını geliştiren en önemli etkenlerden birisi olmuştur.

Üçüncü Dünya'ya ait o dönemin pek çok temel başlığı bulunmaktadır. Bunların başında gelen konular ise başta Ortadoğu olmak üzere Uzakdoğu, Afrika ve Latin Amerika'da meydana gelen gelişmelerden oluşmaktadır.⁶⁸ Ortadoğu ve Afrika coğrafyasında dünya siyasetini yakından ilgilendiren iki önemli gelişme

⁶⁸ Gönensin, O. (1970). Güney-Doğu Asya'da Emperyalizm ve Halk Savaşı. *Aydınlık*. (24), s. 484-495,

bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Mısır'da Nasır'ın iktidara gelişi ve Arap Sosyalizmi olarak nitelendirilen bir sürecin başlamasıdır. Diğeri de etkileri günümüze kadar devam eden, Türkiye solunun yalnızca uzaktan izlediği değil belli bir dönem içinde de bulunduğu Filistin meselesidir. Bu iki önemli kırılma noktası Üçüncü Dünyacı siyasetin gündemini belirleyen önemli konular olmuşlardır. Bunun yanı sıra Vietnam Savaşı yine tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de gündemi önemli ölçüde meşgul etmiştir.⁶⁹ Amerikan emperyalizmine karşı verilen bir mücadeleden zaferle çıkan Vietnam halkının bu başarısı Türkiye solu açısından oldukça kritik bir gelişmeyi de ifade etmektedir. Afrika ülkelerinde 1950'li yıllardan itibaren başlayan bağımsızlık mücadelesi yine Üçüncü Dünyacı perspektifin merkezine oturan bir diğer konudur. Özellikle de milliyetçilik ve sosyalizmin bir arada kullanıldığı örneklerden olan Afrika'daki ulusal kurtuluş hareketleri yine bu noktada Üçüncü Dünyacı perspektifin yönelimlerini açıklayan bir nitelik de taşımaktadır.

Üçüncü Dünya ülkelerinin yanı sıra Batı ülkelerinin içindeki siyasi muhalefet de kendi ülkelerinin uyguladıkları sömürgeci siyasetten rahatsız olmakta ve bu konuda sömürge karşıtı bir tavır geliştirmektedirler. Batılı ülkelerdeki bu çabaya değinen Çamlı, Üçüncü Dünyacılığın içine Batılı ülkelerdeki muhalefeti de katarak gerçek bir uygar dünyayı kimlerin oluşturduğunu şu şekilde belirtmektedir:

*"İşte Bertrand Russell'lar, Toynbee'ler, 38'ler ve benzerlerinin teşkil ettiği uç, Avrupa'nın gevşemiş solunda çakan yeni kıvılcımlar, Fransa'da Sartre ve onunla beraber Fransa'nın fikir semasında bütün bir yıldızlar sistemi, İngiliz İşçi Partisi'nde Wilson'un Vietnam politikasına isyan eden 100 milletvekili ve bunların arasında NATO'nun ve bütün kuvvet bloklarının kaldırılmasını isteyen 25 milletvekili, dün Saragat'a, bugün Nenni'ye hayır diyen İtalyan sosyalistleri, Batının az gelişmiş ülkeleri sömürmesine karşı çıkabilen Avrupa'nın bütün gerçek sosyalistleri ve Batının her köşesinden daha manga manga düşünür ve sanatçılar, bütün bunlar Dr. Nkrumah'ın ünlü eserinde elini uzattığı <Batının İlerici Güçleri>dir. Bunlar, arkalarından saf saf gelen hukuk savunucuları, (h)ümanistler ve barışçı halk kütleleri ile birlikte bir yandan Üçüncü Dünya'nın taze kuvvetleri, diğer yandan komünist dünyasının barışçı ve mutedil kesimleriyle bir hamur olarak bugünkü uygar dünyanın şuuru meydana getirmektedirler."*⁷⁰

⁶⁹ Perinçek, D. (1969). Ho Şi Minh Öldü. Yaşasın Dünya Halklarının Devrimci Dayanışması. *Aydınlık*. (12), s. 419-422.

⁷⁰ Çamlı, İ. (1966). *Dünya, Amerika, Türkiye ve Diğer Dış Politika Yazıları*. İstanbul: Köprü Yayınları, s. 49, 50.

Üçüncü Dünyacılık, çok çeşitli nitelikleri itibariyle “Türkiye” merkezli bir nitelik taşımakta ve diğer dış politika eğilimlerinden farklılık göstermektedir. İleride görüleceği üzere iki temel dış politika eğiliminden bahsedilecektir. Bunlardan birisi SSCB merkezli dış politika eğilimi bir diğeri de Çin Halk Cumhuriyeti merkezli dış politika eğilimi. Bahsedilen bu iki eğilim farklı ülkelerde ortaya çıkan ve sosyalizm idealinin dünyada temsiliyeti bağlamında ön planda yer alan iki farklı devletin küresel ve bölgesel ölçekteki faaliyetlerine olan bağlılığı ve desteği temsil etmektedir. Türkiye’nin çıkarları ile ilgili devletlerin çıkarlarının eş değer tutulduğu bu yöndeki dış politika algıları açısından ilgili ülkenin aldığı kararlar ya da attığı adımlar Türkiye’yi de doğrudan ilgilendirmekte ve bu zeminde atılacak adımlar Türkiye’nin bağımsızlığı açısından kritik öneme sahiptir.

Üçüncü Dünyacılık ise böylesi bir dıştan belirlenim üzerinden dış politika algısı inşa etmemektedir. Sosyalizmin dış politik temellerini Milli Mücadele döneminden referans alarak ortaya koymakla beraber, küresel ölçekte bu fikriyatın temsilcisi olan hiçbir aktörü tek başına bir referans noktası olarak almamaktadır. SSCB’nin ve Çin’in dünya ölçeğinde Amerikan etkisine karşı bir mücadele vermesine saygı duymakla birlikte Türkiye’nin bağımsızlık mücadelesini bir başka devletin iradesi üzerinden hayata geçirmek gibi bir düşünce içinde girmemiştir. Milli Mücadele dönemine ithaf edilen “anti-emperyalist” ruhun bu topraklarda zaten mevcut olması ve Mustafa Kemal’in kurduğu cumhuriyetin tüm “ezilen milletler”e örnek olduğu iddiası, Türkiye’nin bağımsızlığı açısından düşünsel olarak başka bir merkezle organik ilişki kurmayı gerekli kılmamıştır.

1.3.2. SSCB Merkezli Dış Politika/Sovyetçilik

Türkiye solunun ana akımlarından olan bu görüş açısından SSCB’nin dünya siyasetindeki yeri ve hamleleri oldukça önem taşımaktadır. Zira Türkiye Komünist Partisi’nin kuruluş gününden bu yana SSCB’nin yalnızca kendi ülkesinde değil bir “dünya devrimi” gerçekleştireceği iddiası Ekim Devrimi’nden bu yana devam etmektedir.

Emperyalizmle mücadele, emekçi sınıfların küresel dayanışmasını simgeleyen “enternasyonal” kavramıyla açıklanmaktadır. Türkiye Komünist

Partisi'nin SSCB ile yakın teması ve Milli Mücadele döneminin yanı sıra Ekim Devrimi'ne verdiği önemi de göz önünde bulundurulduğunda bu durumu daha net bir şekilde anlamak mümkün olacaktır. Ekim Devrimi ve ardından gelişen Milli Mücadele dönemi birbirini tetikleyen gelişmeler olarak dünya siyasi tarihini değiştiren iki önemli olaydır. Hem tarihsel, hem de stratejik olarak kurulan dayanışma ruhunun devamı ve Türkiye'de gerçekleşen burjuva devriminin ileri aşaması olan sosyalist devrime oradan da dünya devrimine ulaşabilmenin yolu SSCB ile dayanışmadan geçmektedir. Türkiye'de "Sovyetçi" olarak adlandırılan sosyalist solun bu kanadı açısından SSCB ile ilişkiler kritik bir önem arz etmektedir. Türkiye Komünist Partisi'nin ilk dönemi Milli Mücadele döneminin etkilerini taşımakta Anti-emperyalist bir savaş olarak gördüğü Kurtuluş Savaşı'na özel bir anlam da yüklemektedir. Kurtuluş Savaşı sonrasında yaşanan çeşitli gelişmeleri bir eleştiri noktasında değerlendirseler de Kurtuluş Savaşı, Türkiye'nin bağımsızlık sürecinin en önemli halkalarından birisidir.

Enternasyonalizmin yalın bir şekilde Türkiye solunun gündeminde olduğu ve bu konuda daha yoğun yayınların olduğu dönem 1951 yılındaki tutuklamaların ardından TKP'nin yurtdışı örgütlenme faaliyetleri çerçevesinde kendisini göstermiştir. 1970'li yıllardan TKP'nin "Atılım" grubu olarak bilinen İsmail Bilen ve çevresinin dış politika algısı, "enternasyonalizm" meselesinde o dönemdeki en çarpıcı örnektir. Hatta SBKP'ye bağlılığı itibariyle tek örnek olduğunu da söylemek yanlış olmayacaktır. Yalnızca SBKP ile değil dünya ölçeğinde başta Kıta Avrupası'ndaki komünist partiler olmak üzere çok sayıda komünist parti ile kurduğu doğrudan ilişki dünya kamuoyunun gözünde de TKP'yi Türkiye'de "enternasyonalizm"ın temsilcisi olarak görülmesine de sebep olmuştur. TKP, bu konudaki enerjisini ve çabasını hiçbir dönemde kaybetmemiş 1970'li yılların ikinci yarısında Türkiye'deki en aktif enternasyonalist parti olan Türkiye sol tarihindeki yerini almıştır. TKP açısından Komintern'in yanında olmak Marksizm-Leninizm öğretisini en doğru bir biçimde savunmaktır. Dünya devriminin gerçekleşmesi açısından Bolşevik Partisi olarak tabir edilen SBKP'yle bir arada durmak bir mecburiyettir:

"Komintern, Marksizm-Leninizm öğretisini sağ ve 'sol' oportünistlere karşı savunmakla, Marksizm-Leninizm'in uluslararası alanda işçi hareketiyle

birleşmesini gerçekleştirmekte, bu öğretiyi yeni strateji ve taktikle zenginleştirmekle, faşizme karşı savaşta geniş bir halk cephesinin oluşmasını sağlamakla ve faşizmin bir sistem olarak dünya ölçüsünde yenilgiye uğratılmasına büyük katkıda bulunmakla, Bolşevik Partisi, uluslararası komünist hareketi ve ulusal kurtuluş hareketleri arasında sağlam bağların kurulmasını gerçekleştirme tarihsel misyonunu yerine getirmiştir. Komintern enternasyonalizm bayrağını daima yükseklerde dalgalandırmış, komünizm fikirlerinin bütün dünyaya yayılmasını sağlamıştır.”⁷¹

27 Mayıs sonrası TİP’in ilk döneminde Mehmet Ali Aybar’ın başkanlığındaki yönetimin SSCB ile koruduğu mesafe hatta daha sonraki yıllarda açıkça eleştiren tutumu Türkiye’de “enternasyonalizm” kavramının daha geç dönemde gelişmesine sebep olmuştur. Türkiye’de yasal olarak faaliyet gösteren TİP açısından “enternasyonalizm” kavramının gelişimi için TİP’in ikinci dönemini yani Behice Boran’ın başkanlık dönemini beklemek gerekecektir.

MDD teorisyeni Mihri Belli’den de bu noktada bahsetmek gerekmektedir. MDD, özellikle de gençlik üzerinden artan etkisi ile birlikte dış politikada ABD emperyalizmine karşı aldığı tavırla ön plana çıkmakta ve Milli Mücadele dönemine sürekli olarak atıf yapmak suretiyle dış politikada Türkiye merkezli bir mücadelenin önderliğini yürütmektedir. Ancak Çekoslovakya meselesi MDD içinde de bu konuda farklı bir görüşün ortaya çıkmasını da sağlamıştır. Mihri Belli, TKP’nin eski yöneticilerinden birisi olarak geleneğine bağlılığını sürdüren bir siyasi aktör olarak mücadelesine devam etmiştir. Hatta hem kendisiyle hem de daha sonraki dönemde Doğu Perinçek ile anılacak olan “Aydınlık” isimli yayın organını da TKP önderlerinden Şefik Hüsnü Değmer’in aynı isimli gazetesinden miras olarak almıştır. Çekoslovakya’ya 1968 yılında SSCB tarafından yapılan müdahalede TİP net bir şekilde karşı çıkarken Belli, revizyonizm karşısında SSCB’nin müdahalesini haklı bulmuştur. Belli’nin bu tavrı sebebiyle MDD’nin bir bütün olarak enternasyonalizm mücadelesi içinde yer aldığı iddia edilmemektedir. Ancak MDD kendi içinde dış politika anlamında proleter uluslara ile dayanışma bağlamında enternasyonalizm fikrine yakın öğeleri de, Çin tezlerini benimseyerek Pekin merkezli siyaset üreten eğilimleri de kendi içinden çıkarmıştır. “Maocu” ve

⁷¹ Saydan, A. (2010). Komintern’in 7. Kongresinin 40. Yıldönümü ve Dünya İşçi Hareketinin Bazı Sorunları. Ekrem Sarioğlu (Editör). *Atılım: Türkiye Komünist Partisi Merkez Organı Cilt 2*. İstanbul: Ürün Yayınları, s. 193.

“Aydınlıkçı” olarak nitelendirilen ve Doğu Perinçek’in önderlik ettiği grup da MDD geleneğinden gelmektedir.

1.3.3. Sovyet Sosyal Emperyalizmi Tezi/Maoculuk

Türkiye solunun dış politika eğilimlerinin bir diğerini de Çin’in dünya siyasetindeki pozisyonunun belirleyici olduğunu kabul eden, Çin Komünist Partisi’nin (ÇKP) resmi görüşlerine paralel siyaset yürüten ve “Maocu” olarak bilinen Doğu Perinçek önderliğindeki grup oluşturmaktadır. ÇKP merkezli bir siyaset ve buna bağlı olarak bir dış politika yürütülmesi ise yukarıda bahsedilen iki eğilimin yanında zamansal olarak daha yeni bir görüşü oluşturmaktadır. MDD hareketinden doğan ve 12 Mart sonrası dönemde Çin lideri Mao’nun siyasal görüşlerini benimseyerek “Aydınlık” dergisi içinden kopan grubun “Sovyet Sosyal Emperyalizmi” tezi üzerinden ÇKP merkezli siyaset yapmasının sebeplerinden önce bu çatışmanın ortaya çıktığı dönemi de incelemek gerekmektedir.

Stalin’in ölümünün ardından Sovyetler Birliği Komünist Partisi, yeni lider Kruşçev’in önderliğinde tarihe geçen “20. Kongre”yi gerçekleştirmiştir. Bu kongrede yapılan tartışmaların büyük çoğunluğu Stalin döneminin eleştirilerinden ve çizilmesi gereken yeni yolun içeriğinden oluşmaktadır. Kabaca ifade etmek gerekirse dünya devrimine giden yolun barışçıl yollarla ulaşılabileceğine olan inanç 20. Kongre’nin iradesine damga vurmuştur. Stalin döneminin uygulamalarının sert bir dille eleştirildiği bu kongre küresel ölçekte yaşanan sorunları barış içinde ve savaş dışı yollarla aşılabileceğine olan inancı temsil etmektedir. Bu durum kongrenin yapıldığı ilk yıllarda herhangi bir tepkiyle karşılanmamıştır. Çin’in daha doğrusu ÇKP’nin bu konudaki tepkisi Küba Krizi’ni izleyen dönemde gerçekleşmiştir. ÇKP ve SBKP’nin karşılıklı olarak yazdıkları mektuplarla başlayan tartışma siyasi tarihe “Moskova-Pekin Çatışması” olarak geçmiştir.⁷² Nükleer bir savaş tehdidinin ortaya çıktığı Küba Krizi sonrası ABD ve SSCB arasında yaşanan ve Yumuşama (Detant) olarak adlandırılan dönem Pekin’e tam bu noktada istediği

⁷² Bu çatışma ideolojik düzlemde gerçekleşen ve iki partinin birbirlerine gönderdikleri eleştiri mektuplarıyla şekillenen bir tartışma zeminini ifade etmektedir. İlgili mektupların tam metinleri için bkz. Ege, S. (1975). *Pekin-Moskova Çatışması: İki Komünist Merkez Arasında Dünya Kamuoyu Önünde Yürütülen İdeolojik Tartışmanın Belgeleri: Haziran-Temmuz 1963*. İstanbul: Bilim ve Sosyalizm Yayınları, s. 9-66.

fırsatı sunmuştur. Pekin Moskova'yı tarihe devrime ihanet etmekle suçlamış, SSCB'nin Amerikan emperyalizmiyle uyumlu bir politika yürüttüğünü iddia ederek Stalin'den kalan devrimci mirası kendisinin devam ettireceğini ve sosyalist devrim için savaşmayı sürdüreceğini belirtmiştir.

Bu çatışmanın Türkiye'ye yansıması ise esas olarak 12 Mart sonrası dönemde Aydınlık dergisinin ikiye bölünmesiyle ortaya çıkmıştır. Mihri Belli ve Doğu Perinçek arasında yaşanan anlaşmazlıklar sonucunda Belli önderliğinde Aydınlık Sosyalist Dergi (ASD) ve Perinçek önderliğinde Proleter Devrimci Aydınlık (PDA) dergileri yayın hayatlarına devam etmişlerdir. Türkiye'de Maocu siyaset olarak adlandırabileceğimiz ÇKP eksenli siyasetin temsilcisi de PDA etrafında yer alan kişilerden oluşmaktadır. Aydınlık çevresi MDD çatısı altında ve Türk Solu dergisinde faaliyetlerine devam ederken "Maocu" olma meselesi tüm yapıya yönelik bir itham olarak belirtildiği zaman Mihri Belli'nin buna şiddetle karşı çıktığını görüyoruz. Yalnızca "Maocu" olarak değil "Moskovacı" ve "Havanacı" şeklinde tanımlanan MDD ve o dönemde MDD'nin yayın organı olan Türk Solu dergisinin esas pozisyonunu ifade edebilmek için Mihri Belli şu ifadeleri kullanarak itirazda bulunmuştur:

"TÜRK SOLU'nun "Maocu" ya da "Castrocu" bir siyasi çizgi izlediği iddia edilmektedir. Bunu, kimisi, Aydın Yalçın gibi açıkça adımızı söyleyerek (...) kimisi de ad zikretmeden 'TİP'in çok daha solundaki çevrelerin' sözünü ederek yapmaktadır.

(...) Küba'nın devrimcilerine yakınlık duymak başka şeydir, "Castrocu" olmak başka şey.

(...)Çin tutumuna karşı eğilimi bilinen bir Paul Sweezy'nin, Ortadoğu üzerine bir incelemesine sayfalarımızda yer vermek başka şeydir, "Maocu" olmak başka şey.

(...) Türkiye emekçilerinin doğru olarak değerlendirilen çıkarları gereği Sovyetler Birliği'ne, bu ülkeyi yöneten partiye karşı olumlu bir tutumu benimsemek ya da sayfalarımızda Moskova görüşüne yakınlığı bilinen bir Basile Darivas'ın incelemesine yer vermek başka şeydir. 'Moskovacı' olmak başka şey.

*'Pekinci', 'Havanacı', 'Moskovacı' yakıştırmalarına cevabımız şudur: Biz ne oyuz, ne de bu, ve ne de beriki. Biz TÜRKİYESİYİZ. Türkiye emekçilerinin davasının savunucusuyuz biz. Türk Solu'nun açısı, Türkiye'nin çalışan insanının açısıdır. Biz her olaya, her akıma, her çevreye bu açıdan bakarız, her şeyi bu açıdan değerlendiririz."*⁷³

⁷³ Belli. (1970), s. 64-69.

“Sovyet Sosyal Emperyalizmi” tezi yukarıda da belirtildiği gibi Stalin sonrası dönemde Kruşçev’in liderliği ile birlikte SSCB’nin sosyalist devrim rotasından saptığı ve artık ABD emperyalizmi ile işbirliği yaptığına yöneliktir. Küba Krizi sonrası başlayan yumuşama dönemi ve sıcak çatışmaların son bulması da bu duruma bir örnek olarak gösterilmektedir. Fakat buna karşılık SSCB’nin de artık emperyalist bir devlet olduğu yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır. Küresel ölçekte yaşanan rekabet SSCB’yi de tıpkı ABD gibi emperyalist bir devlet olma noktasına getirmiştir. SSCB de artık dünya devrimin gündemini bir kenara bırakmış, Soğuk Savaş ortamında yalnızca kendi çıkarını ve payına düşeni hesap eden bir devlet konumuna gelmiştir. Başta Afrika ülkeleri olmak üzere çeşitli ülkelere yapılan yatırımlar da bunun göstergesidir. Bu yardım adı altında gerçekleştirilen faaliyetler ezilen halkların kurtuluşundan ziyade o ülkelerin egemenlerinin zenginleşmesine hizmet etmektedir. Yani SSCB de çeşitli Üçüncü Dünya ülkelere yaptığı yardımı sosyalist devrim adına değil o ülkelerdeki kapitalist sömürü düzeninin devamını sağlamak için gerçekleştirmektedir. SSCB de ABD girdiği rekabette bir paylaşım savaşı içine düşmüştür. SSCB’nin küresel ölçekte girdiği bu paylaşım savaşı sonucunda da SSCB emperyalist bir devlet olma yoluna girmiştir. Hatta SSCB’nin bu konuda yaptığı atılım kendisinin süreç içinde ABD’den daha etkili ve daha tehlikeli bir devlet olmasına da sebep olmuştur. Buna karşılık kendi penceresinden de Üçüncü Dünya coğrafyasında yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmayan PDA çevresi, tıpkı Türkiye solunun diğer kanatlarında olduğu gibi dünyanın çeşitli coğrafyalarında Amerikan politikalarına karşı gelişen tepkileri de sayfalarına taşımıştır. Vietnam meselesi ve Güneydoğu Asya⁷⁴ ile Ortadoğu ve Arap coğrafyasında yaşanan olaylar⁷⁵ başta olmak üzere çok sayıda gelişme PDA çevresinin yer verdiği konular arasındadır.

Belli bir döneme kadar SSCB’yi de ABD gibi gören bu tez belli bir dönemden sonra SSCB’yi ABD’nin de önüne koyarak bu tartışmanın merkezini değiştirme çabasına girmiştir. O döneme kadar başat çelişki/temel çelişki olarak

⁷⁴ Yaşasın Hindiçini Halklarının Devrimci Mücadelesi!. (1970). *Proleter Devrimci Aydınlik*. (6), s. 84-100, Hindiçini Halklarının Kurtuluş Savaşları Zafere Doğru İlerliyor. (1970). *Proleter Devrimci Aydınlik*. (9), s. 363, 364.

⁷⁵ Arap Halklarının Kurtuluş Mücadelesini Hiçbir Güç Durduramayacaktır. (1970). *Proleter Devrimci Aydınlik*. (9), s. 369-376.

görülen ABD emperyalizminin yerini Sovyet sosyal emperyalizmi almıştır. Temel çelişki SSCB olduğu için de emperyalizme karşı mücadele SSCB ile mücadeleye eş görülmeye başlanmıştır.

1.4. TÜRKİYE SOLUNUN DIŞ POLİTİKA GÜNDEMİ

1.4.1. İkili Anlaşmalar ve NATO

“İkili Anlaşmalar” olarak belirtilen anlaşmalar, II. Dünya Savaşı’nın bitiminden itibaren Demokrat Parti dönemine uzanan ve ABD ile imzalanan askeri, siyasi ve ekonomik nitelikli anlaşmaları tanımlamaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası dönem hatta çeşitli unsurları ile II. Dünya Savaşı döneminde gelişen birtakım olaylar neticesinde Türkiye, başta “Sovyet tehdidi” olmak üzere yaşadığı çeşitli problemlerin giderilebilmesi için yüzünü Batı’ya özellikle de ABD’ye dönmüştür. İçinde bulunduğu buhrandan kurtulmanın bir yolu olarak ABD ile ittifakı gören Türkiye, yeni kurulan bu ittifak sürecinde İnönü döneminde başlayan ve Menderes döneminde devam eden pek çok ikili anlaşmaya imza atmıştır. Her ne kadar “İkili Anlaşmalar” adı verilen anlaşma süreci daha çok Menderes dönemi ile ilişkilendirilmeye çalışılsa da 1943 Adana Görüşmeleri sürecinin Türk-Amerikan ilişkilerinde başlattığı yeni dönemin sonucunda Marshall Yardımı ve Truman Doktrini ile resmi bir zemine taşınan diyalog çerçevesinde imzalandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Behice Boran, İkili Anlaşmalar sürecinin İnönü döneminde başladığını ve imzalanan beş farklı anlaşmanın da bu kapsama dahil olduğunu belirtmektedir. Bu anlaşmaların temelinde Türkiye ve ABD’nin geleceğini doğrudan etkileyen bir takım hususlar mevcuttur. Bunlardan en önemlisi “Sovyet tehdidi”ne karşı Türkiye’nin güvenliğini dolayısıyla ABD’nin de bölgesel güvenliğini sağlayabilmek açısından ABD’ye Türkiye topraklarında birtakım imtiyazların verilmesidir. Türkiye’deki Amerikan üslerinin kurulması süreci bahsi geçen anlaşmalar sürecinin bir sonucudur. Yine Türk ordusuna temin edilecek silahlar, kurulan üslerde çalışacak personelin hukuki durumu vb. konular da ikili anlaşmalar sürecine dahil

edilmiştir.⁷⁶ 3'ü 1950'den önce, 31'i 1950-1960 arası dönemde, 20'si de 1960-1965 yılları arasında toplam 54 anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmalar NATO'un üçüncü maddesi gereğince yapılan "uygulama anlaşmaları" olduğu gerekçesiyle TBMM'nin onayından geçirilmeden uygulamaya konmuştur. Bu anlaşmalar içerik gereği ABD'ye oldukça kritik konularda imtiyazlar tanımıştır. Bu ayrıcalıkların en önemli Türkiye'de kurulan Amerikan üsleridir. Ataöv, Amerikan üslerinin Türkiye'de yaratacağı muhtemel problemleri şu şekilde dile getirmektedir:

*"Üsler bugünkü durumlarıyla, güvenliğimiz ve dünya barışı için zararlı birtakım tepkiler doğuracak niteliktedir. 23 Kasım 1963 tarihli ve A.F.M. 87-3 numaralı Amerikan Hava Kuvvetleri Rehberine göre, Türkiye'de 101 Amerikan üs ve tesisi vardır. Bunlar Türk topraklarını duyarlı bölge yapmaktadırlar. Bu üslerin tahrip edilmek istenmesi mümkün olduğu gibi, buralardan Amerika hesabına girişilecek bir hareket Türkiye'yi hızla beklenmedik bir tehlikeye götürebilir. Türkiye'nin kendini ilgilendirmeyen sorunlar yüzünden üç dakika içinde savaşa sürüklenmemesi ulusal politikamızın ana ilkesi olmaktadır. Bazı üslerin elektronik kuruluşlar olup, barış istihbaratıyla uğraştığı söyleniyorsa da, bunlar gereğinde başka amaçlar için de kullanılabilir. Kaldı ki, istihbarat üsleri de ülkemizi büyük güçlüklerle karşılaştıracak niteliktedir. Türkiye'de Amerika'nın varlığı ve ona bağlı olan üsler Türkiye'nin bağımsız ve ulusal bir politika izlemesine meydan vermemektedir."*⁷⁷

NATO meselesi, Türkiye solunun dış politikada temel hareket noktası olarak aldığı konuların başında gelmektedir. Tıpkı İkili Anlaşmalar meselesinde olduğu gibi solun dış politika perspektifi açısından Türkiye'nin yeniden emperyalist devletler tarafından bir sömürge haline getirilmesinin en önemli ayağı NATO üyeliği olarak görülmektedir. Türkiye solunun NATO üyeliğine olan itirazının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bunların başında NATO aracılığı ile ABD'nin askeri gücünü Türkiye'ye yerleştirmesi ve Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit edecek noktada ülke içinde ayrıcalıklar elde etmesi gelmektedir. Türkiye solu açısından kendi ordusunun iradesinin bir üst iradeye devredilmesiyle Türk ordusunun pasifize olduğu iddia edilmiştir. Ayrıca, bağımsız hareket etme ve bağımsız karar alma niteliğinin ortadan kalktığı NATO üyeliği ile Türkiye, kolektif bir savunma örgütüne girmenin aksine tamamen savunmasız hale gelmiştir. NATO ile ilgili olumsuz görüşlerin ortaya çıkmasının en önemli sebeplerinden birisi de 1964 yılında Kıbrıs'taki gerilimin tırmanması ve Türkiye'nin muhtemel askeri

⁷⁶ Güvenç. a.g.e., s. 86.

⁷⁷ Ataöv, T. (2006). NATO, Amerika ve Türkiye. İstanbul: İleri Yayınları, s. 205, 206.

müdahalesine karşı yazılan Johnson Mektubu'nun içeriğindeki ifadelerdir. Sol açısından Türkiye'nin NATO'dan izinsiz bir şekilde silahlı kuvvetleriyle herhangi bir faaliyet içine girmemesi Türkiye'nin elini kolunu bağlamakta ve bu durum da bağımsızlığını tehdit etmektedir.

Aslında burada ifade edilmesi gereken nokta NATO'nun ne şekilde tanımlandığıdır. NATO, ortaya çıkışı itibariyle SSCB'nin küresel ölçekte yaratacağı muhtemel etkiye karşılık dünyayı "komünizm tehdidi"ne karşı "hür dünya"yı korumakla yükümlü bir güvenlik oluşumudur. Bu bağlamda da başta SSCB'ye komşu coğrafyalar olmak üzere, SSCB'nin muhtemel genişleme alanlarına karşı bir set çekebilme amacını taşımaktadır. Ancak Ataöv, NATO'yu görünen niteliklerinin dışında daha farklı özellikleri olduğunu ve bambaşka bir amaca hizmet ettiğini iddia ettiği çalışmasında şunları belirtmektedir:

*"NATO dar anlamda bir askeri bağlaşma değildir; kapitalist toplum düzenini sürdürmek ve savunmak amacını gütmektedir. Kapitalizmin ilkel madde kaynakları, pazarları ve yatırım alanları gittikçe daralmakta olduğundan, bu alanları 'yardımlar', heyetler, 'uzmanlar', üsler ve ittifaklarla korumak istemesi kaçınılmazdır. Bu yüzden, gelişmemiş ülkelerin kalkınmasına ve ulusal kurtuluş savaşlarına karşı duran Amerika'nın öncülüğü ve tekelindeki NATO sorunu temelde ekonomik ve siyasal bir sorundur. Türk egemen sınıfları ve onların hükümetleri de, işte, bundan ötürü, Sovyetler Birliği'nin muhtemel askeri saldırısını önlemek için değil, toplum içinde ayrıcalıklı durumlarını yitirmemek ve iktidarlarını sürdürmek için NATO'ya girmiş ve Amerika ile ikili anlaşmalar TBMM onayından geçmeden yürürlüğe konmuş olmasına, yurdumuzda NATO dışı askeri üsler bulunmasına ve NATO'nun kendi anayurt savunmamıza uygun bir ittifak olmamasına karşın, NATO'da kalmakta ısrar edenler vardır. Onların 'Avrupa' ya da 'Batı uygarlığı'na bağlanma biçiminde savundukları tutumlarıyla asıl kastettikleri Batı'nın kapitalist sömürme düzenidir. Türk egemen sınıfları kendi sınıfsal kaderlerini, dolayısıyla Türkiye'nin kaderini kapitalist dünyadan bir türlü koparmak istememekte, birtakım ayarlama formülleriyle NATO'nun varlığı ve ülkemizdeki denetimini sürdürmek istemektedirler. Amerikan tekel ve sömürü gerçeğini gizlemek için düşünülen 'ayarlama formülleri' aslında, güvenliğimizi tehlikede tutmanın yeni bir yoludur."*⁷⁸

Ataöv'ün bu değerlendirmesi Türkiye solunun NATO'ya bakış açısını oldukça net bir şekilde özetlemekte ve bu konudaki ortak görüşü de temsil etmektedir. Sol açısından NATO aslında Türkiye'yi değil Batı'nın çıkarlarını özellikle de Amerikan emperyalizminin bölgesel çıkarlarını korumak ve kollamak ile yükümlüdür. "SSCB tehdidi"ne karşı kendi güvenliğini sürdürebilmek ve başta

⁷⁸ Ataöv, a.g.e., s. 199, 200.

Ortadoğu olmak üzere pekçok coğrafyada işgalini meşrulaştırabilmek için ABD, NATO'yu bir araç olarak kullandığını iddia etmektedir. NATO bu bağlamda Amerikan emperyalizminin işgal örgütüdür. Türkiye de bu noktada Amerikan işgal projesi için kendisine asker tahsis etmekle yükümlü bir devlet olma noktasına gelmiştir. NATO meselesinde Türkiye solunun çözümü NATO'dan ayrılmak ve Batı'ya olan her türlü bağımlılıktan kurtulmak üzerine kuruludur. Arda, Türkiye'nin NATO ile ilişkilerini incelediği yazısında yaşanan çelişkileri ve sorunları şu şekilde belirtmektedir:

*"Nato'nun planları, Türkiye'nin milli hedeflerine ve jeo-politik durumuna uymamaktadır. Türkiye savunma tertipleri için coğrafi derinliğe sahip değildir. Kuzey kesiminde Doğu Bloku ile 2 bin milden fazla deniz ve kara hududu vardır. Bu kesimde bazı bölgeler amfibik harekate elverişlidir. Modern silahlar muvacahanesinde boğazlar stratejik önemini kaybetmiştir. Hava savunma sistemi yok denecek kadar yetersizdir. Muhtemel bir savaşta Türkiye önce terk edilecek daha sonra müttefik ve dostları tarafından kurtarılacaktır. NATO'nun savunma hattı, Türkiye'nin güneyini dahi kapsamamaktadır.(...) Nato'nun bazı üye devletleri savaş ile karşı karşıya kaldıklarında bu devletlerin milli çıkarları ve görüşleri söz konusu olmayacaktır. Belki de bu üyeler savaşın başladığını kamuoyu gibi, yayın araçlarından öğreneceklerdir. Barış devresinde bile ciddi problemlerde söz sahibi olmamış, fikirleri alınmamış, hatta problem kendilerinden gizli tutulmuştur. Türkiye'deki füze rampalarının sökülmesi için varılan anlaşma, daha doğrusu pazarlık; Amerika ve Sovyetler Birliği arasında olmuş, bu hususu Türkiye dünya kamuoyu gibi netice alındıktan sonra duymuştur.(...) NATO, Türkiye'nin yetersiz kaynaklarını senelerce, milli çıkarlarına aykırı olarak sömürmüştür. Bu insafsız sömürme ve hovardaca israf hızını kaybetmeden devam etmektedir."*⁷⁹

TİP de tıpkı Yön gibi Türkiye'de NATO üyeliği ilgili ilk çıkış yapan taraflardan biridir. Aybar, Yön ile hemen hemen aynı gerekçeleri taşıdığı NATO üyeliğinden ayrılma meselesinde sadece ayrılmaya yönelik bir niyet ortaya oymamış bunun yanı sıra Türkiye'nin bu ayrılma sürecinde nasıl bir strateji izleyeceğini de maddeler halinde ortaya koymuştur:

"1- NATO entegre komutanlığı emrine verdiğimiz silahlı kuvvetlerin ekonomik gücümüz, nüfusumuzla orantılı olarak ve başka müttefiklerin bu komutanlık emrine verdikleri kuvvetler de göz önünde tutularak azaltılması;

2- NATO'dan geri çekeceğimiz kuvvetlerle bağımsız ve milli bir savunma gücünün kurulması;

3- Bu savunma gücünün bir milli kurtuluş savaş stratejisi ve taktiğine göre eğitilip donatılması ve halkla tam bir dayanışma içinde savaş yürütülmesi için özel eğitime tabi tutulması;

⁷⁹ Arda, N. (1967). Nato'ya Girişimizin On Beşinci Yılında. *Yön*. (203), s. 10.

4- Milli savuma sanayimizin ihtiyaçlarımız seviyesinde geliştirilmesi; kendi yapamayacağımız silahlar için de tek bir memlekete bağlanılmaması;

5- Münhasıran NATO'ya ait olan üslerden başka, ikili anlaşmalarla hiçbir yabancı devlete üs verilmemesi ve mevcutların tasfiye edilmesi;

6- NATO ittifakı gereğince kurulmuş üslerin münhasıran Genel Kurmay Başkanlığımız emrinde bulunması ve bu üslerin Türk komutanlarının komuta zinciri içine alınması;

7- Bu üslerde atom başlıklı silahlar bulundurulmaması;

8- Türkiye'de Amerikalıların elinde bulunan radar şebekesinin Türkiye emrine ve Türk komutasına verilmesi; aksi takdirde bu şebekenin derhal Türkiye'den sökülüp çıkarılması;

9- İzmir'deki NATO Doğu Akdeniz komutanlığının yurt dışına çıkarılması;

10- NATO'ya tahsis edilen Türk Silahlı Kuvvetlerinin her halükarda Anayasanın 110. Maddesi uyarınca Genel Kurmay Başkanlığının emrinde bulunmasının sağlanması, yani entegre komutanlık prensibinin reddi.”⁸⁰

Görüldüğü gibi Türkiye solunun Türk dış politikasının mevcut durumunu sorgulamaya başladığı iki ana nokta bulunmaktadır. Bunlardan ilki “İkili Anlaşmalar” diğeri de NATO üyeliğidir. Birbirinin devamı ve tamamlayıcısı olarak görülen bu iki ana başlık özellikle de 1960'lı yıllar boyunca dış politika tartışmalarının zeminine oturmuştur. Türkiye solu, emperyalizm kavramını o dönemde İkili Anlaşmalar ve NATO üyeliği meselesi üzerinden tanımlamayı tercih etmiş ve bu iki tercihi Türkiye'nin bağımsız bir devlet olabilmesinin önündeki temel engeller olarak görmüştür. İkili Anlaşmalar ve NATO üyeliği meselesi uzun yıllar dış politika üzerinde yapılan tartışmalarda solun temel gündem maddeleri içindeki yerini koruyacaktır.

1.4.2. SSCB ile İlişkiler

SSCB, Türkiye solunun kuruluş döneminden itibaren merkezi bir konumda bulunmaktadır. Gerek SSCB ile yakınlaşma ve doğrudan ittifak kurma siyasetini takip ederken gerekse alternatif bir sosyalizm inşası kurmak isterken merkezde hep SSCB'ye göre belirlenme ihtiyacı olduğunu söylemek mümkün olacaktır. SSCB ile ilişkiler meselesine önem verilmesinin bir diğer boyutu da SSCB'yi merkeze oturtmaktan ziyade dış politikada bir denge arayışına olan ihtiyaçtır. II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin Truman Doktrini ve Marshall Yardımları ile başlayan, NATO üyeliği ve İkili Anlaşmalar ile sağlam bir zemine oturan Türk-

⁸⁰ Aybar, M. A. (1968). *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm*. İstanbul: Gerçek Yayınları, s. 379, 380.

Amerikan ilişkileri, Türkiye solu açısından Amerikan emperyalizmine tek yanlı bir bağlanma sürecini beraberinde getirmektedir. Bu sebeple Türkiye'nin SSCB ile ilişkileri daha farklı bir zeminin de tartışma konusu haline gelmektedir. Önceki bölümlerde konu ile ilgili tartışma SSCB ile ilişkilerden ziyade SSCB'nin mirasına sahip çıkıp çıkmamak, SSCB'nin devrim modelini kabul edip etmemek ile daha çok ilgiliydi. Bu da doğal olarak daha öznel tartışmaları doğurmaktadır. Ancak burada daha nesnel bir yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Buradaki durum bir miras sorgulaması ya da devrim modeli kurgusu değil, Türkiye'nin içinde bulunduğu ittifak düzlemine alternatif strateji geliştirilip geliştirilemeyeceğine yöneliktir.

Türkiye'nin SSCB ile ilişkileri Milli Mücadele döneminde dostluk zemini üzerine inşa edilerek biçimlenmiş olmasına karşılık Boğazlar ve Türkiye'nin doğu illeri ile ilgili toprak talepleri sebepleriyle bir kriz içine girmiş ve bu kriz ortamı Türkiye'nin ulusal güvenlik sorunlarının merkezine SSCB'nin oturmasını sağlamıştır. 1940'lı yıllarda inşa edilen ve 1950'li yıllara başat gerçeklik olarak giren "Sovyet tehdidi" fikri Türkiye'nin geleceğini doğrudan etkileyen pek çok kararın verilmesini de beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin dış politika yönelimlerini XXI. yüzyıla da taşıyan bu tercih sürecinin birincil gerekçesi "Sovyet tehdidi"dir. Bu yeni yönelim, geçmiş dönemden farklı olarak bir denge siyaseti ya da eşit düzlemde bir bölgesel ittifak kurabilme şeklinde değil, iki kutuplu düzende bir seçim yapma ve bir tarafa ait olma şeklinde biçimlenmiştir. Bu durum ister istemez çeşitli olumsuz sonuçları da beraberinde getirmiştir ki, Jüpiter Füzeleri ve Johnson Mektubu süreçleri bu konudaki en somut iki örnektir.

Türkiye'nin NATO üyeliği üzerinden ABD'yle kurduğu stratejik ittifak ilişkisi aynı zamanda "Komünizmle Mücadele" stratejisinin hem iç hem de dış politikada kurulmasını da sağlamıştır. SSCB'ye karşı açık bir şekilde pozisyon alan Türkiye, iç politikada da "SSCB'nin uzantıları" ile mücadeleyi de bir program olarak uygulama yoluna girmiştir. "SSCB'nin uzantısı" olmak ya da daha net bir tabirle "Moskova ajanı" olma meselesi ucu açık ve belirsiz bir duruma işaret ettiği için genel olarak ülkedeki tüm dönem muhaliflerini kolayca çepeçevre saran bir tanımlama olarak kullanılagelmiştir. 1948 DTCF tasfiyeleri ve TKP'ye yönelik başlatılan ve partinin illegal olarak ülke dışında faaliyet göstermesine sebep olan "51 Tevkifatı" böyle bir dönemin sonucunda ortaya çıkmıştır.

SSCB ile ilişkiler meselesinin devlet düzleminde “Moskova ajanlığı”nın ötesinde incelenmemiş olması dönemin siyasi tercihleriyle doğru orantılı olmakla beraber böyle bir tanımlamanın öznel ve eksik olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Türkiye solunun dış politik yönelimlerinden bahsedilen önceki bölümde SSCB ile ilişki kurmak ile “Moskovacı” olmak arasındaki farklara değinen açıklamalar yapılmıştır. TKP’nin doğrudan SBKP’ye bağlı olarak çalıştığı “Dış Büro” dönemi haricinde Türkiye solunun SSCB ile mesafesini koruduğu hatta Mehmet Ali Aybar’ın SSCB’ye karşı verdiği sert tepki bu duruma örnek olarak gösterilmiştir.

Türkiye’nin dış politik yönelimleri bağlamında bakıldığında Türkiye solunun SSCB ile ilişki kurma noktasında ortak bir söyleme sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye solu SSCB ile ilişkilerin geliştirilmesine önem vermektedir. Bu dönemde Türk dış politikasına yönelik temel iddia Türkiye’nin Amerikan emperyalizmine tek yanlı bir bağımlılık ilişkisi içinde olduğuna yöneliktir. Bu süreç ise Türkiye’nin hareket serbestisini kısıtlamakta ve Türkiye bağımsız karar alabilen bir devlet olma özelliğini yitirmektedir. Türkiye solunun bu noktada çözüm önerisi, Türkiye’nin yeniden bir denge siyaseti izlemesinin gerekliliğidir. Bunun da yolu SSCB ile ilişkilerin geliştirilmesinden gelmektedir. Tam bu noktada dönemin iktidarlarının SSCB ile yaklaşma sürecini de değerlendirmek gerekmektedir. Dönemin hükümetleri SSCB ile yeni bir yaklaşma süreci içine girmiştir. Ancak bu yaklaşma süreci siyasi bir nitelik taşımamakta ve çeşitli ekonomik yatırımlar kapsamında sınırlı kalmıştır. Bu yakınlıktan yeni bir denge siyaseti ya da geleceğe yönelik farklı vizyon önerisi çıkmamıştır. Türkiye’nin NATO üyeliği ve ikili anlaşmalar ile kurulan Amerikan merkezli eğilimi açısından herhangi bir sapmanın yaşandığını söylemek mümkün değildir. Bu sebeple Türkiye solunun o dönemde Ankara-Moskova ekseninde yaşanan gelişmelerden mutlu olduğunu ve bu bağlamda hükümetleri desteklediğini söylemek oldukça zordur. Türkiye solu açısından önemli olan SSCB ile ilişkilerin geliştirilmesi sonucunda Türkiye’nin ABD’ye tek yanlı bağımlılık ilişkisinden kurtulması ve gerçek bir denge siyaseti ile yeniden bağımsız karar alabilen ve milli bir dış politika kurabilen bir devlet olması gerekmektedir.

SSCB ile ilişkiler meselesindeki Türkiye solunun olumlu beklentilerinin tek istisnası Perinçek'in önderlik ettiği Maocu PDA'nın açık bir şekilde SSCB'yi hedef göstererek "Anti-sovyetist" bir tavır içine girmesidir. Bunun ötesinde TİP, TKP, Yön, MDD gibi dönemin başat sol yapılanmalarının hiçbirinde SSCB'ye doğrudan pozisyon alma gibi bir durumla karşılaşmak mümkün değildir. Tabi bu durum kendilerinin doğrudan Moskova'nın çıkarları doğrultusunda çalıştığı iddiasını da doğrulamamaktadır. Bu konuyu daha sağlıklı ve nesnel bir zeminde anlayabilmek için Türkiye solu ile ilgili üretilen ve o dönemin siyasal atmosferini yansıtan öznel yargılardan ziyade kendi söylemleri üzerinden bir analiz yapmak daha yerinde olacaktır.

SSCB ile ilişkiler meselesinde 27 Mayıs sonrası ilk net bir tavır ortaya koyan Mehmet Ali Aybar döneminde TİP'tir. Mehmet Ali Aybar, TİP lideri olmadan önce de Macaristan olayları sürecinde de eleştirdiği SSCB'yi TİP döneminde de eleştirmeye devam etmiş ve bu konudaki suçlamalara karşı 1969 seçim bildirgesinde şu cümlelerle yanıt vermiştir:

*"Bizim sosyalizmimiz, sosyalist akım içinde tam bağımsız bir harekettir. İktidara geldiğimizde devlet ve şimdi parti olarak bağımsızlığımıza kıskançlıkla sarılmışızdır. Sosyalist partiler ve devletler arasında emperyalizme karşı dayanışma ve mücadelenin ancak bağımsızlık, eşitlik, işçilere karışmama ve karşılıklı saygı ve sevgi ile en tesirli hale geleceğine inanmaktayız."*⁸¹

Avcıoğlu, Yön dergisinin SSCB'ye bakışını özetlediği "Sovyetler ve Biz" yazısında SSCB ile ilişkiler hakkında şunları söylemiştir:

*"Türkiye, yakınlaşma çabalarında elbette ki, ihtiyatlı davranacaktır. Sütten ağzı yanan memleketimiz yoğurdu üfleyerek yeme durumundadır. Amerika'ya teslimiyetin bedelini pahalı ödeyen Türkiye, her adımını ölçülü atacaktır."*⁸²

MDD tarafı da TİP'in SSCB'ye karşı geliştirdiği bu tavra tepki olarak enternasyonalist dayanışmanın önemine vurgu yapmakta ve TİP'i "Yeni Yugoslavyalar yaratmak"la suçlamaktadır. Bundan kastedilen şey Tito dönemi Yugoslavyası'nın SSCB ekseninden çıkarak "Bağılantısızlar Hareketi"ne öncülük etmesi ve Sosyalist Blokun Avrupa'daki etkisinin azalmasına sebep olmasıyla gelişen süreçtir. TİP'in de tıpkı Tito gibi SSCB'ye karşı bir tavır ortaya koyarak

⁸¹ Türkiye İşçi Partisi. (1969). *Türkiye İşçi Partisi Seçim Bildirisi*. İstanbul: Çınar Matbaası, s. 13.

⁸² Avcıoğlu, D. (1966). *Sovyetler ve Biz. Yön*. (148), s. 3.

Sosyalist Blok'a karşı bir pozisyonda yer aldığını iddia etmesi MDD içindeki SSCB yanlısı etkinin halen bir ölçüde kuvvetli olduğunu göstermektedir.

1.4.3. Ortadoğu ve Üçüncü Dünya

Ortadoğu'nun bu dönemini askeri yönetimlerin iş başına geldiği ve İslamcı yönetim ve siyasete alternatif olarak milliyetçi ve sosyalist karakterli iktidarların kurulduğu bir dönem olarak tarif etmek mümkündür. Bunun yanı sıra Arap-İsrail savaşları yine bu dönemi belirleyen temel öğelerin başında gelmektedir. Ortadoğu'daki gelişmelerin Türkiye solu açısından önemine gelindiği zaman Ortadoğu, bir coğrafi bölgeden ziyade Batı ile arasına mesafe koyan ve bağımsız bir bağlantısız bir dış politika yürütmeye çalışan devletlerin oluşturduğu bir bütünü ifade etmektedir. Mısır'da Nasır iktidarı, İran'da Musaddık dönemi, Suriye ve Irak'ta BAAS iktidarı, Filistin'de Yaser Arafat öncülüğünde başlayan "İntifada" gibi örneklerle baktığımız zaman bölgede Amerikan ve İngiliz emperyalizmine karşı başlayan direnişin yükseldiğini söylemek mümkün olacaktır.⁸³

Ortadoğu coğrafyası gerek stratejik konumu gerekse sahip olduğu enerji kaynakları sebebiyle Batı'nın her dönemde ilgisini çeken bir coğrafya olagelmıştır. Batı'nın Ortadoğu üzerinde kurduğu denetimin 1950'li yıllarla birlikte İngiltere'den ABD'ye geçmeye başlaması bu coğrafyanın bir rekabet alanı olmasını da beraberinde getirmiştir. İki kutuplu dönemin en sıcak dönemlerinde Ortadoğu da tıpkı dünyanın diğer coğrafyaları gibi ABD ile SSCB arasında bir rekabet alanı haline gelmiştir. Tabi bu noktada Ortadoğu ülkelerini iki grupta toplamak gerekecektir.

Bunlardan birincisi Amerikan ve İngiliz emperyalizmi ile mücadele noktasında bağımsız bir dış politika izlemek isteyen Mısır, İran, Irak, Suriye, Filistin, ikincisi de petrol üzerinden kurulan ekonominin aktörleri olan ve ABD ile bölgede ittifak halinde olan Suudi Arabistan, Ürdün, Kuveyt, Katar gibi ülkeler ile başat stratejik müttefiki olan İsrail devletidir. Türkiye solunun Ortadoğu ülkelerine dönük politikasını ilk gruptaki devletler üzerinden geliştirdiğini söylemek gerekmektedir. Önemli olan nokta Amerika emperyalizmiyle gerek soğuk gerekse

⁸³ Akşin, S. (2014). *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: İş Bankası Yayınları, s. 355-373.

dolaylı olarak sıcak çatışma halinde olan devletlerin bağımsızlık mücadelesi içinde olmasıdır.

Ortadoğu ülkelerinin Türkiye solunun dikkatini çeken birkaç temel özelliği bulunmaktadır. Bunların ilki Batı'nın bölgesel hegemonya projesine karşı bu ülkelerin bağımsızlık mücadelesi içinde olmasıdır. Bu bağımsızlık mücadelesi de içinde İslamcı bir siyasete alternatif olarak "milliyetçi" tonlar taşımaktadır. Milliyetçi bir siyasetten kasıt ise sömürgeciliğe karşı Arap halklarının hem kendi ülkelerinde hem de bölgesel olarak birleşmelerini amaçlamaktadır. Bu mücadelenin Türkiye solu açısından önem taşıyan diğer niteliği ise bölgedeki bu mücadelenin sosyalist bir rejim inşa etmeye yönelik hedefidir. "Arap sosyalizmi"⁸⁴ olarak nitelendirilen bu yeni kavram Arap ülkeleri arasında milliyetçi ve sosyalist eğilimlerin bir araya gelmesinden ortaya çıkmıştır. Bu rejimin klasik bir sosyalizm modelinden oldukça önemli bir farklılığı bulunmaktadır. Klasik sosyalizmin sınıf çatışması ve kitlesel bir halk hareketi üzerine inşa edilen devrim modelinden farklı olarak "Arap sosyalizmi", silahlı kuvvetlerin Batı hegemonyasına karşı devlet üzerindeki gücünü kullanarak iktidarı ele geçirmesi ve yukarıdan bir devrim modeliyle önce siyasette sonra da millileştirmeler aracılığı ile ekonomide köklü bir değişimi gerçekleştirme amacı taşımaktadır:

*"Bazı çevrelerin 'asrın siyasi vasiyetnamesi' adını verdikleri milli yasa, Arap Dünyasında ve bütün az gelişmiş ülkelerde geniş yankılara yol açacaktır. Şimdiye kadar Arap Dünyasında, Nasır, kısır bir milliyetçilik anlayışı ve İsrail düşmanlığıyla prestijini sağlamıştı. Şimdi Nasır, uyanan ve sabırsızlanmaya başlayan kütlelerin karşısına gerçek hürriyetin, demokrasinin ve refahın şampiyonu olarak çıkmaktadır. Uzun vadede bu, herhalde çok daha tesirli ve inandırıcı politikadır."*⁸⁵

Başta Mısır'da Nasır iktidarının kurulması olmak üzere bölgedeki gelişmelere ilk tepkiyi veren Yön çevresi olmuştur. Milliyetçi ve sosyalist fikirlerin harman edildiği bu yeni devrim modeli Milli Mücadele döneminin anti-emperyalist ruhunu hatırlatmakta ve sosyalizme giden yolda Türkiye açısından oldukça önemli örnekler oluşturmaktadır. Orduyu "zinde kuvvetler" tanımlaması üzerinden sosyalist devrim stratejisinde merkeze alan Yön açısından "Arap sosyalizmi" modeli Türkiye'de yaşanan durum ve muhtemel benzerlikler açısından pek çok

⁸⁴ Oğuz, M. C. (2014). "Birlik" Arzusunda Araçsallaşan "Sosyalizm": BAAS Partisi'nde Sosyalist Düşüncenin Niteliği. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(1), s. 32-35.

⁸⁵ Mısır: Milli Yasa. (1962). *Yön*. (24), s. 17.

cevap içermektedir. Suriye ve Irak'ta da yaşanan değişim ve silahlı kuvvetlerin bu değişimde merkezi rol alması Yön'ün dikkatini çekmiş ve dergi sayfaları yaşanan bu değişime tanık olunmasını sağlamıştır. Yön'ün Ortadoğu'da yaşanan bu gelişmelere karşı destekler bir tavır alması kendisinin "Türk BAAS'çılığı" yapmakla eleştirilmesine sebep olmuştur.⁸⁶ Bu dönemde Türkiye solunun diğer aktörleri açısından bölgede bu nitelikte yaşanan değişimin Batı emperyalizmine karşı bir mücadele dinamiği olarak önem taşısa da bu değişimin niteliğinin klasik bir sosyalizm anlayışından uzak olması, gerçek bir sosyalist devrim için gerekli adımların atılmamış olması gibi gerekçelerle yeterli ilgiyi görmemiştir.

Türkiye solunun Ortadoğu'ya yönelik politikalarındaki ikinci önemli husus Suriye ve İran gibi ülkelerde başlayan millileştirme hareketleridir. Yalnızca siyasi bağımsızlığın yeterli olmaması ve gerçek bir bağımsızlık için ekonomik olarak da adımlar atılmasından doğan ihtiyaç çeşitli millileştirme hareketlerini beraberinde getirmiştir. Musaddık döneminde İran'da gerçekleştirilen petrol millileştirmesi ve Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi ülkelerin bağımsızlık süreçleri açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Türkiye'de de o dönemde aynı şekilde Türkiye solu açısından millileştirme meselesi oldukça kritik bir önem kazanmış ve petrolden tarım ürünlerine kadar Türkiye ekonomisi açısından önemli olan pek çok yeraltı ve yerüstü kaynağının millileştirilmesi gündeme gelmiş ve bu konuda ülkenin çeşitli yerlerinde çok sayıda kampanya başlamış ve mitingler yapılmıştır. Avcıoğlu, küresel ölçekte yaşanan bu gelişmeleri sömürgeciliğin sonunun geldiği şekilde yorumlamaktadır. Üçüncü Dünya ülkeleri üzerindeki Amerikan baskısının son bulacağını ve halkların bağımsızlığını yeniden kazanacağını iddia etmektedir:

*"Demek oluyor ki, Üçüncü Dünya halkları, geri ve satılık yöneticilerinin elinden kurtulup kalkınma ve ilerleme yoluna girme çabalarının karşısında dev Amerika'yı bulmaktadırlar. Birleşmiş Milletlerde sömürgeciliğin tasfiyesini savunan Amerika, yeryüzünün en korkunç sömürge harplerini verme kararındadır. Fakat yeni yeni Vietnam'lar pahasına da olsa, çağımızda sömürge savaşları kaybedilmeye mahkumdur."*⁸⁷

⁸⁶ İnternet: Kahraman, B. (2013, Kasım). Avcıoğlu'nun Kötü Mirası. Web: <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/pazar/kahraman/2013/11/24/avcioglunun-kotu-mirasi>, Ardiç, E. (2009, Eylül). Baas'çı Kafa "Cahil Halkı" Eğitti!. Web: <http://www.aktifhaber.com/baasci-kafa-cahil-halki-egitti-243182h.htm> 12.10.2015'te alınmıştır.

⁸⁷ Avcıoğlu, D. (1965). Milli Kurtuluş Savaşları ve Amerika. *Yön*. (142), s. 3.

“Üçüncü Dünya”ya olan ilginin Türkiye solu içinde farklı eğilimler ortaya çıkardığını da söylemek mümkün olacaktır. Latin Amerika ve Asya’ya yaşanan gelişmeler bu eğilimlerin ortaya çıkmasında oldukça kritik olmuştur. Bunlardan birincisi Küba Devrimi ile ortaya çıkan “gerilla mücadelesi” olarak adlandırılan ve siyasal literatüre “Fokoculuk” olarak giren mücadele yöntemidir: Soğuk Savaş döneminde yaşanan siyasal dönüşüm sürecinin en kritik noktalarından biri olan Küba Devrimi, yarattığı etkinin ve arkasına aldığı desteğin yanı sıra yeni bir devrim yönteminin de dünyadaki sosyalist örgütlenmeleri yakından ilgilendirdiğini söylemek mümkün olacaktır.

Silahlı mücadele döneminin “Fokoculuk” ile Türkiye soluna dahil olması ve “Kır Gerillası” kavramının MDD’nin “köycülük” söylemi üzerinden gelişen siyasal stratejiyle uyum göstermesi Türkiye solunda silahlı mücadeleyi tercih eden yapılanmaların MDD çatısı altında bölünerek ortaya çıktığını söylemek gerekmektedir.⁸⁸ Bu yapılanmaların Üçüncü Dünya meselesine bakışını belirleyen temel esaslar, demokratik yollardan veya orduyla bir devrim yöntemini benimseyenler ile aynı noktada olsa da yöntem konusunda farklılık göstermektedirler. Emperyalist işgal altında olan Üçüncü Dünya ülkelerinin “halk savaşı” adı altında formüle edilen kitlesel bir direniş mücadelesi haline gelmesini destekleyen solun bu bölümü, ülke içinde de aynı yöntemle bir direnişin ortaya çıkacağını ön görmüşlerdir. Che Guevara ve Fidel Castro’dan devraldıkları “gerilla” figürlerinin Filistin ve Vietnam örneğinde yeniden somutlaşması bu konudaki ilgiyi oldukça artırmıştır. Türkiye solunun silahlı mücadele perspektifinde ilk akla gelen isimlerden olan Mahir Çayan, Küba Devrimi örneği üzerinden kendi pozisyonları ve bölgesel gelişmelere bakışlarını şu cümlelerle açıklamaktadır:

“(...) Küba deneyi, Fidel Castro ve Che hakkında görüşlerimiz açıktır: Şimdi Ekim İhtilalinin deneyine ilaveten, Çin’de, Doğu Avrupa Sosyalist ülkelerindeki, Kore, Vietnam ve Küba’daki devrimci deneyler mevcuttur. Bu ülkelerin muzaffer devrimcileri Marksizm-Leninizm ve Ekim İhtilalini zenginleştirmiş ve geliştirmiştir. Çin’den Küba’ya kadar bütün bu devrimler istisnasız silahlı mücadele ile ve silahlı emperyalist saldırısına ve müdahalesine karşı savaşmakla kazanılmıştır.”⁸⁹

⁸⁸ Kürkçü, E. (2007). Türkiye Sosyalist Hareketine Silahlı Mücadelenin Girişi. M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 499, 500.

⁸⁹ Çayan, M. (2008). *Toplu Yazılar*. İstanbul: Su Yayınları, s. 133.

Latin Amerika ve Asya'daki silahlı mücadele örneklerinin yanı sıra Filistin meselesi Türkiye solunun temel gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Filistin meselesi, Türkiye solunun özellikle de 20'li yaşlarında olan gençlerin kontrol ettiği örgütlerin dış politikaya nasıl baktığına dair çok önemli ipuçları vermektedir. Geleneksel yapılar ile silahlı mücadeleyi tercih eden daha genç yapıların arasındaki ayrım teorik olmamakla birlikte bir yöntem sorunu olma noktasındadır. Filistin meselesi oldukça yalın bir şekilde Filistin halkının yaşam hakkının ABD güdümündeki İsrail tarafından ellerinden alındığını, Ortadoğu'daki emperyalist savaşta ABD-İsrail ortaklığının bölge halklarını hegemonya altına almaya çalıştığını, direnen halkların mücadelesinin anti-emperyalist bir savaş niteliği taşıdığını ve bunun desteklenmesi gerektiği şeklinde yorumlanmaktadır.

Buna karşılık silahlı mücadele yolunu tercih eden sol grupların bu savaşa aktif olarak dahil olmaya başladıklarını görmekteyiz. Başta 68 Hareketi'nin önderlerinden Deniz Gezmiş olmak üzere çok sayıda kişinin Filistin kamplarında hem eğitim alması hem de İsrail ile çatışmaya girmesi bu durumun en somut örneklerini oluşturmaktadır. Türkiye solunun Filistin meselesindeki aktif desteği bu konunun bir yönünü oluştururken diğer yönünü de Türkiye solunun Ortadoğu'daki gelişmeler bağlamında İslam dinine bakış açısı oluşturmaktadır.

Filistin meselesi ve beraberinde yaşanan gelişmeler çeşitli tartışmaları beraberinde getirirken İslam dininin içeriğini ve niteliğini de sorgulamaya neden olmuştur. Türkiye solunun, hatta daha makro ölçekte dünyada sosyalizmin din ile arasına koyduğu mesafe reel bir durumu oluşturmaktayken 1960'lı yıllar ile birlikte Türkiye'de bu durumun değiştiğini söylememiz mümkündür. Türkiye solu bir bütün olarak İslam dini ile ilgili tartışmaya angaje olmamıştır. Ancak Yön dergisi bu konuda oldukça önemli bir açılım yapmıştır. Yön dergisi, sosyalizm ve İslamiyet kavramları arasındaki ilişkiyi incelemeye başlamış ve İslam dini içindeki işgalciliğe karşı, sömürüye karşı, eşitlikten ve adaletten yana olan özellikleri üzerinden bir ortaklı kurma çabası içine girmiştir. Dönemin muhafazakar İslamcılık olarak nitelendirebileceğimiz ve mevcut sağ tandanslı iktidarlar partilerle iç içe olan İslamcı siyasete alternatif olarak devrimci bir İslam iddiasını ortaya atan Yön dergisi dönemde bu konu ile ilgili en önemli yayınları yapan Fransız Komünist Partisi'nde başlayan siyasal hayatının ardından 69 yaşında Müslüman olmayı

tercih eden Fransız düşünür Roger Garaudy'nin "Sosyalizm ve İslamiyet" adlı kitabının çevirisini yaparak yayınlamıştır.⁹⁰

Kıbrıs meselesi de Üçüncü Dünya gündemi içinde yer alan bir diğer meseledir. Türkiye solunun Kıbrıs meselesi ile ilgili gündemi bir sonraki bölümde daha ayrıntılı bir şekilde açıklanacağı için burada bu konuya derinlemesine değinilmeyecektir. Ancak şunu söylemek gerekir ki Türkiye solu açısından Kıbrıs adası ve adada yaşayan iki halkın durumu Üçüncü Dünya ülkelerinin durumu ile önemli benzerlikler göstermektedir. Amerikan ve İngiliz emperyalizminin boyunduruğu altında olan bu adanın iki halkın bir arada tek bir vücut olarak emperyalizme karşı mücadele etmesi gerektiği noktasından hareketle Kıbrıs adasının kaderi de Üçüncü Dünya ülkelerinin kaderi ile eş görülmektedir. Bu sebeple Kıbrıs meselesi Türkiye solunun Üçüncü Dünya gündemi içindeki yerini uzun süre korumuştur.

⁹⁰ Garaudy, R. (1965). *Sosyalizm ve İslamiyet*. (çev. D. Avcıoğlu, E. Tüfekçi). İstanbul: Yön Yayınları.

İKİNCİ BÖLÜM

27 MAYIS SONRASINDA TÜRKİYE SOLUNUN ŞEKİLLENDİĞİ SİYASAL ORTAM

2.1. İÇ SİYASAL GELİŞMELER VE ETKİLERİ

2.1.1.27 Mayıs'ın Niteliği ve Tartışmalar

27 Mayıs'ın iç siyasal etkilerini incelemekten önce 27 Mayıs'ın politik niteliğini irdelenmek gerekecektir. Türk siyasal hayatı bağlamında yapılan tartışmaların odağında olan sivil-asker ilişkisi ve ordunun siyasete müdahalesi gibi oldukça hassas konuların başında 27 Mayıs askeri müdahalesi gelmektedir. 27 Mayıs'ın Türkiye Cumhuriyeti bağlamında “ilk” askeri müdahale olması bu olayı yukarıda bahsedilen iki ana başlığa ait tartışmaların merkezine oturtmaktadır. Türk siyasal hayatını yakından ilgilendiren bu konunun Türkiye ölçeğinde iki ana eksen üzerinden okunması ve bugün dahi iç politik tartışmaların temel konularından biri olması 27 Mayıs sürecini ve sonrasını incelemeyi gerekli kılmaktadır.

27 Mayıs her şeyden önce bir “meşru” olma zemini üzerine inşa edilmek istenmiştir. 1961 Anayasasının başlangıç bölümünde de bu durum “meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkı” tanımlamasıyla yapılmak istenmiştir. Çavdar'a göre bu ifade 12 Mart ve 12 Eylül darbelerine de gerekçe olarak bir başlangıcı teşkil etmektedir.⁹¹ Tıpkı diğer askeri müdahalelerde olduğu 27 Mayıs müdahalesi de kendisine “meşru” bir zemin aramaktadır. Bu meşruluk sağlamanın ilk koşullarından birisi de kendinden önceki dönemi, yani müdahale ederek varlığını ortadan kaldırdığı hükümeti, hem hukuksal hem de siyasi olarak gayrimeşru ilan etmektir. 27 Mayıs yönetimi de Demokrat Parti döneminin Anayasayı çiğnediğini öne sürerek onu gayrimeşru ilan edebilmekle işe başlamıştır.⁹² Meşruiyet sorunu bugün dahi siyasal gündemi yakından etkileyen

⁹¹ Çavdar, T. (2004). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s. 101.

⁹² Akgün, S. K. (2009). *27 Mayıs: Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, s. 109.

konuların başında gelmektedir. 27 Mayıs'ın meşruluğu sorunu çalışmanın kapsamı dışında olduğu için burada yer verilmeyecektir.

27 Mayıs ile ilgili Türkiye'de iki ana eksen den bahsetmek mümkündür. Bu iki ana eksen de kendi politik geleneklerinin devam ettirilmesi bağlamında konuya akademik açıdan ziyade politik ortamın yol açtığı sübjektif değerlendirmelerle yaklaşmaktadır. Sübjektif değerlendirmelerin işin içinde girdiği durumlarda bir kutuplaşma yaşanması da şüphesizdir. Bu bağlamda bu iki ana eksen iki kutup olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Bu kutuplardan birisi 27 Mayıs'ı bir "devrim" olarak nitelendiren ve bu gelişmeyi Türkiye'nin geleceği açısından oldukça kritik gören yaklaşımdır. Bu yaklaşımın ana argümanlarına göz atılacak olursa Demokrat Parti döneminin uygulamalarını bütünüyle anti-demokratik olarak eleştiren bir bakış açısıyla karşılaşılacaktır.

Bu görüş açısından Demokrat Parti dönemi, aldığı siyasi ve ekonomik kararlar ile Türkiye'yi çok ciddi bir darboğaza sürüklemiştir.⁹³ Bu sürecin adına kimi zaman "karşıdevrim" adı verildiğini de görmekteyiz. "Karşıdevrim" tanımlaması ise Atatürk döneminden yola çıkarak ortaya konan bir tanımlamadır. Buna göre Atatürk dönemi ve uygulamalarının "Kemalist devrim" olarak tanımlandığı ortaya konulduğunda Atatürk'ten sonra bizzat kendisinin kurduğu yapıya karşı olduğu iddia edilen uygulamalar bir karşı-devrim süreci olarak tanımlanmaktadır.⁹⁴ Dolayısıyla Demokrat Parti dönemi, Atatürk döneminde kurulan Cumhuriyete ve devlet yapısına karşı bir tavır alma olarak tanımlanmaktadır. Kimi yazarlar bu süreci, Demokrat Parti döneminden daha geriye götürmekte ve "karşıdevrim" adı verilen süreci İsmet İnönü döneminden başlatmaktadır.⁹⁵

"Karşıdevrim" üzerinden dönemi inceleyen görüş açısından Türkiye'nin siyasi ve ekonomik olarak bağımsızlığının kazanıldığı Milli Mücadele döneminin ardından Atatürk'ün kazandırdığı bağımsızlık mirasına aykırı olarak Türkiye hem siyasi hem de ekonomik olarak tahakküm altına alınmaya çalışılmaktadır. İkinci

⁹³ Akalın, C. (2010). *27 Mayıs Bir Devrimdir: 50. Yılında 27 Mayıs*. İstanbul: Kaynak Yayınları, s. 110, 111.

⁹⁴ Timur, T. (2002). CHP, DP ve 27 Mayıs Devrimciliği. *Mülkiye*, 26(237), s. 85.

⁹⁵ Yetkin, Ç. (2003). *Karşıdevrim*. İstanbul: Otopsi Yayınları, s. 21.

Dünya Savaşı'ndan başlamak üzere yöneticilerin Batı'ya entegrasyon çabaları, Kemalist devrimin kazanımlarını ortadan kaldırmakta ve yeni bir sömürgeleşme sürecinin başlangıcına yol açmaktadır. Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan değişim ve dönüşüm bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır. 12 Temmuz 1947'den bugüne yapılan ekonomik, siyasi ve askeri nitelikli anlaşmalar bu yeni sömürge döneminin parçaları haline gelmiştir. Demokrat Parti dönemi ise bu Batı emperyalizmine yeniden bağlanma sürecinin devamına işaret etmektedir. Türkiye'nin yeniden bir sömürge ülkesi haline gelememesi ve "tam bağımsız" bir ülke olarak varlığını sürdürebilmesi gerekmektedir. Kısacası Demokrat Parti dönemi, Atatürk'ün çizdiği yoldan çıkışı temsil etmektedir.⁹⁶

27 Mayıs müdahalesine bakış ise yeniden Atatürk'ün yoluna dönüşü simgelemektedir. Başta dış ilişkiler olmak üzere, din merkezli yapılanmaların siyasal alandaki etkinliği, CHP'ye yönelik olarak yapılan siyasi baskılar vb. pekçok gelişmenin böylesi bir durumun oluşmasına sebep olduğu iddia edilmektedir. Mustafa Kemal'in "asker" kimliği ve o dönemde "yurtsever" subayların varlığı üzerinden kurulan siyasal algı "Atatürkçü subayların" bu kötü gidişata dur demesi ihtiyacıyla sonuçlanmıştır. Bu bakış açısı 27 Mayıs'ı gerçekleştiren yurtsever subayların bu faaliyetini, Türkiye'nin yeniden Atatürk'ün çizdiği yola dönmesi olarak yorumlamaktadır.⁹⁷ 1961 Anayasası ve getirdiği çeşitli siyasal ve sosyal haklar ile başta öğrenci hareketleri olmak üzere toplumsal hareketlenmenin yükselişi Türkiye ölçeğinde önemli değişimler olarak görülmüş ve yeniden bir kurulma süreci adı verilen bu dönem bir "devrim" olarak nitelendirilmiştir.

Ahmad, 27 Mayıs'ın devrimci yönünü kabul etmekle birlikte ona farklı bir noktadan yaklaşmaktadır. Ahmad 27 Mayıs'ın devrimciliğini, silahlı kuvvetlerin yaptığı müdahaleye değil bu hareketi bir "aydın devrimi"ne dönüştüren entelektüellere bağlamaktadır.⁹⁸ Ahmad'ın 27 Mayıs ile ilgili son tahlildeki değerlendirmesi ise meselenin farklı bir boyutunun da düşünülmesini sağlamaktadır. Ahmad'a göre ordu Türkiye'de geleneklerin savunucusu olarak

⁹⁶ Özdemir, *a.g.e.*, s. 118- 123.

⁹⁷ Özdemir, *a.g.e.*, s. 93-101.

⁹⁸ Ahmad, F. (2014). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. (çev. S. C. Karadeli). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 128.

bilinmektedir. Bu bağlamda da “millet” ve “Kemalizm” gibi soyut kavramlar üzerinden bir koruma içgüdüsüne sahip olduğu düşünülmektedir. Halbuki ordu, bu tarz soyut kavramlarını koruma refleksi göstermemekte aksine düzenin devamını sağlayacak şekilde sisteme müdahale etmektedir. Önemli olan var olan yapının korunması ve istikrarın devam etmesidir. Sol siyasetin sistemi tehdit eden pozisyonu orduyu rahatsız etmektedir. Aynı şekilde sistemi tehdit ettiği sürece sağ siyaset de orduyu karşısında bulmaktadır. Öte yandan ordu, serbest piyasa ekonomisine paralel politikalar yürüten siyasi partilere daha yakın gibi dursalar da organik olarak hiçbir parti ya da liderle bağ kurmamaktadırlar.⁹⁹

Akça da bu görüşe paralel olarak meselenin sınıfsal yönünü ön plana çıkaran ve dönemi yeni bir “hegemonya” olarak adlandırdığı bir değerlendirmede bulunmaktadır:

“27 Mayıs darbesi Demokrat Parti’nin politik liderliğinde kurulmuş olan popülist kalkıncı ve muhafazakar modernleşmeci kapitalist hegemonya projesinin ellilerde yaşanan toplumsal değişim sürecinde gelişen yeni toplumsal güçleri içermeyi başaramadığı bir tarihsel sürecin ürünüdür. Bu toplumsal güçleri içermeye yönelik yeni bir hegemonya projesi çerçevesinde bir araya getirilmeye çalışılan sanayi burjuvazisi, işçi sınıfı ve kentli orta sınıflardan oluşan yeni bir toplumsal bloğa dayanan bir müdahaledir. Askeri rejimin icraatı da bu yeni kapitalist hegemonya projesinin kurumsallaştırılması olmuştur.”¹⁰⁰

Bu görüşe karşı olanlar 27 Mayıs’ı bir “darbe” olarak niteleyen ve onu Türkiye’de bugün dahi yaşanan pek çok sorunun kaynağında gören bir yaklaşım içindedirler. Bu yaklaşıma göre 27 Mayıs bir darbedir. Darbenin zarar verdiği en önemli şey ise demokrasidir.¹⁰¹ 1923’ten bugüne tek parti iktidarı ile yönetilen ülke 1950 yılında yapılan seçimlerle birlikte nihayet çok partili bir nitelik kazanmıştır. Demokrasinin zaferi olarak görülen 1950 seçimleri, Demokrat Parti’nin demokrasinin temsilcisi olma niteliğini de beraberinde getirmektedir.¹⁰² Atatürk ve İnönü dönemlerinde sürekli bastırılan bir halkın ve muhalefetin önündeki engellerin

⁹⁹ Ahmad, a.g.e., s. 132.

¹⁰⁰ Akça, İ. (2010). Ordu, Devlet ve Sınıflar: 27 Mayıs 1960 Darbesi Örneği Üzerinden Alternatif Bir Okuma Denemesi, E. Balta Parker, İ. Akça (Editörler). *Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 366.

¹⁰¹ Özgürel, A. (2010). Bürokratik Vesayetın Kilit Taşı Olarak 27 Mayıs. *Türkiye Günlüğü*. (101), s. 18.

¹⁰² Akıncı, A. (2014). Türkiye’nin Darbe Geleneği: 1960-1971 Müdahaleleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*. 9(1), s. 59, 60.

aşılması Türkiye'nin geleceği açısından oldukça kritiktir. Türkiye'nin gelişmesi ve büyümesi demokrasinin gelişmesine doğrudan bağlıdır. Çok partili hayat, Demokrat Parti iktidarıyla birlikte Türkiye'de hak ettiği noktaya gelmiştir. Kişisel hak ve özgürlüklerin artık devlet baskısı altında olmadan yaşayacağını garantisi verilmiş ve halk daha özgür bir hayata kavuşma imkanı yakalamıştır. Ekonominin özgürleşmesi ve devlet tekelinden kurtulması ile birlikte yeni girişimcilerin yaratılması da Türkiye'nin ekonomik olarak büyümesinin de göstergelerini oluşturmaktadır.¹⁰³

Komünizm tehdidine karşı Batı'nın güvenlik şemsiyesi altına giren ve her türlü tehdidi bertaraf eden bir iktidar demokrasinin bekçiliğini de üstlenmiştir. Fakat başta CHP olmak üzere bu durumdan rahatsız olarak, milletin iradesiyle sandıkta seçilen Demokrat Parti iktidarını yıkamayanlar ancak bir darbe ile iktidarı devirebilmiş ve Türkiye'deki demokrasi mücadelesine ket vurmuşlardır. Bu algının ortaya çıkışında Yassıada süreci ve idamların da büyük bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Sandıkta seçilmiş bir iktidarın silah zoruyla görevden uzaklaştırılması ve önder kadrosundan 3 kişinin idamının yarattığı infial, 27 Mayıs'a nasıl bir gözle bakıldığını daha net bir şekilde de anlatmaktadır.

CHP ve DP gibi iki önemli akımın temsil ettiği Türk siyasal hayatında yaşanan "bölünmüşlük" durumu bir anlaşma ve uzlaşma durumunun imkansızlığına işaret etmekle birlikte, iki yapının birbirine yönelik geliştirdiği pozisyon sübjektif değerlendirmelerin ötesinde daha duygusal anlamlar da ifade etmeye başlamıştır. Böylesi bir atmosferde sağlıklı bir değerlendirme yapmak oldukça zor olmaktadır. 27 Mayıs'a geliştirilen tavırlara da bu noktadan bakmak sağlıklı olacaktır. Yukarıda bahsi geçen bakış açısının 27 Mayıs'a yönelik tavrı deyim yerindeyse "toptan kabul" üzerine kuruludur. Diğer tarafta ise "toptan reddetme" algısının oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu ikili kutuplaşma ise 27 Mayıs gibi tarihsel önemi oldukça yüksek olan bir gelişmenin devrim-darbe sarmalında irdelenmesine sebep olmuştur. Bu durum da dönem ile ilgili sağlıklı analizlerin yapılabilmesinde bir engel teşkil etmektedir. 27 Mayıs'a daha dışardan

¹⁰³ Başgil, A. F. (2014). *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, s. 82-90.

ve soğukkanlı değerlendirme yapmak isteyen araştırmacıların argümanları da taraflardan birine yakınlık gösterdiği takdirde o tarafa ait olmakla itham edilmekte ve bu da araştırmacının akademik niteliğine zarar vermektedir. Bu da 27 Mayıs'ı konuşabilmenin önündeki bir diğer engeldir.

Türkiye solunun 27 Mayıs sonrası düşünsel gelişimi içindeki ilk uğrak noktalarından birisi de hiç şüphesiz 27 Mayıs'a bakışı olmuştur. Türkiye solunun genelinde 27 Mayıs'a karşı "olumlu" bir tavır olduğunu söylemek mümkündür. Ancak çoğu noktada da daha soğukkanlı ve mesafeli olduğunu da söylemek gerekmektedir. Bir toptan kabullenme ya da toptan reddetme durumunun ötesinde 27 Mayıs'ı bir aşama olarak bakıldığını söylemek yerindedir. Öyle ki Özdemir, ordunun müdahalesini demokrasiye yeniden dönüş olarak tanımlamaktadır:

*" (...) 27 Mayısçılar Türkiye'de rejimin demokratikleşmesi yönünde 1946'da açılan yolu genişletmiştir. 1961 Anayasası ile köktenci politikaları benimseyen aydınlar ve öğrencilerin, bütün engellemelere rağmen işçi sınıfı ile birlikte siyaset yapabilmelerine ortam hazırlamışlardır. Yeni anayasadaki düzenlemeler rejimin sol düşünceye açılmasına katkıda bulunmuştur. Aynı şekilde, 27 Mayıs 1960 sabahı hükümeti ve askeri hiyerarşiyi etkisiz duruma getiren subayların, kendi aralarında çoğu kez tehlikeli boyutlara varan anlaşmazlıkların üzerine kararlilikla giderek, Ekim 1961 seçimlerinden çıkan parlamentoyu savunmaları ve ordunun sivil yönetime geçilmesini isteyen kesimi içinde yer almaları olumlu davranışlardır."*¹⁰⁴

Özellikle 1960-1971 dönemi Türkiye solunun Kemalizmle kurduğu ilişkiye bakıldığı zaman Milli Mücadele döneminin devamı açısından 27 Mayıs'ın "kritik" bir noktada değerlendirilmesine sebep olmuştur. Bağımsız ve özgür bir Türkiye'nin sosyalizme doğru ilerleyebilmesi açısından, solun Türkiye'de geçmiş döneme göre görece özgür bir ortamda gelişmesi ve büyümesi açısından 27 Mayıs olumlu bir geçiş noktasıdır.

Türkiye solunun 27 Mayıs'a bakışında üç isim ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ikisi TKP kökenli olarak nitelendirebileceğimiz Hikmet Kıvılcımlı ve Mihri Belli, diğeri de Türkiye solunda farklı bir geleneğin inşa edilmesinde katkısı olan

¹⁰⁴ Özdemir, H. (2011). Siyasal Tarih (1960-1980). Sina Akşin vd. (Editörler). *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*. İstanbul: Cem Yayınevi, s. 228.

parlamentoda sosyalist bir partinin temsil edilmesinde önemli katkıları olan Mehmet Ali Aybar'dır. Aybar'ın da TKP ile belli bir dönemde yakın ilişki kurduğundan bahsedilmektedir. Ancak Aybar, Türkiye İşçi Partisi (TİP) döneminde dahi TKP'nin resmi ideolojisine mesafeli durmuştur.¹⁰⁵

Hikmet Kıvılcımlı, 27 Mayıs'a açıktan ve oldukça coşkulu bir biçimde destek veren sosyalistlerin başında gelmektedir. 27 Mayıs'ın bir gün sonrasında Milli Birlik Komitesi'ne gönderdiği *"İkinci Kuvayi Milliye kazanız kutlu olsun. Allah sizi gerçek demokraside yanıltmasın"* sözleriyle biten bir telgrafın ardından aynı yıl 7 Temmuz ve 24 Ağustos tarihli iki mektubunda benzer bir tavrı ortaya koymuştur. Kıvılcımlı'nın bu tavrı yalnızca o dönemin tansiyonu ile alakalı değildir. Daha öncesinde de 1954 yılında kurduğu Vatan Partisi döneminde de parti programında benzer görüşleri dile getirmiştir.¹⁰⁶ TKP'nin o dönemki kadroları, cumhuriyet devrimleri ile barışık bir tutum sergilemektedir. Bunun diğer bir örneği ise Nazım Hikmet'in 1959 yılının Ağustos ayında Bizim Radyo'da yaptığı bir programda ikinci kez Kuvayi Milliye bayrağı altında toplanılması gerektiğinden bahsetmiştir. Kıvılcımlı'nın 27 Mayıs'a yönelik bu tutumu yukarda da belirtildiği gibi geçmişten bugüne gelen bir özlemi taşımaktadır. Hatta Kıvılcımlı, Vatan Partisi programını hayata geçirebilmek için Milli Birlik Komitesi'ni bu doğrultuda bir siyasi parti kurmaya da davet etmiştir. Kıvılcımlı, 27 Mayıs yönetimine yazdığı ikinci mektupta 27 Mayıs'ı ve beklentilerini şu şekilde açıklamaktadır:

"Milli Birlik Komitesi, yaptığı devrime 'İKİNCİ CUMHURİYET' adını verdi. Demek, toplumsal bir doktrin özleyişi ile doğuyor. Bu doktrin ülkemizin taşında toprağında yazılıdır, denebilir. Türkiye'de BİRİNCİ CUMHURİYETİ, birinci Kuvayi Milliyecilik seferberliği kurmuştu. İkinci Cumhuriyeti kuranlar, nerede ise kendiliğinden 'İKİNCİ KUVAYİ MİLLİYE' savaşındadırlar. Bu savaş, bütün 27 Mayıs inkılapçıların söz birliği, derece birlikleri gibi, Birinci Kuvayi Milliyeciliğin yalnız devamı değil, gelişmesi ve bütünlenmesidir de. Birinci Kuvayi Milliye ancak İSTİKLAL ve CUMHURİYET gibi siyasi ilkeleri gerçekleştirip gençliğe ısmarladı. Asıl ekonomik ve sosyal HALKÇILIK PROGRAMINI ancak düsturlaştırmakla yetindi. Atatürk, zafer ertesi toplanan İKTİSAT KONGRESİ delegelerine: Kılıçla üstünlüğün ardından ekonomi üstünlüğünün gelmesi gerektiğini belirtti. Şimdi İkinci Kuvayi Milliyecilik, siyasi istiklal ve Cumhuriyet

¹⁰⁵ Aydınoglu, a.g.e., s. 54.

¹⁰⁶ Kıvılcımlı, H. (2011). *Vatan Partisi Tüzük ve Programı*. İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları, s. 25-70.

*ŞEKLİ içine öz MUHTEVASını yerleştirecek: GERÇEK HALKÇILIK programını kitaptan hayata geçirecektir.*¹⁰⁷

Aydınoğlu'na göre Kıvılcımlı'nın bu yaklaşımı o dönemde devlet kademelerinin ciddi ölçüde sarsılması ile birlikte yeni ve daha özgür bir ülkenin kurulabileceğine yönelik olan inançtır. Bunun yanı sıra Üçüncü Dünya adı verilen coğrafyada başta Ortadoğu ülkeleri olmak üzere gerçekleştirilen müdahalelerle birlikte o ülkelerde yaşanan değişimler de Kıvılcımlı'yı doğrudan etkilemiş ve benzer bir değişim sürecinin Türkiye'de de ordu eliyle gerçekleşebileceğine yönelik güçlü bir inanç beslemesini sağlamıştır. Kıvılcımlı değişime olan bu inancının gerçekleşebilmesi için ordunun bir süre daha yönetimde kalmasını da istemiştir.¹⁰⁸

Mihri Belli ise 27 Mayıs'a farklı bir noktadan yaklaşmıştır. Belli de esas olarak yapılan müdahaleye karşı olumlu bir tutum içindedir. Bunu yanı sıra Milli Birlik Komitesi'nden çeşitli beklentileri de bulunmaktadır. Bunların en önemlisi ise Milli Demokratik Devrim (MDD) tezinin üzerinde inşa edildiği toprak reformu ve feodalizm meselesidir. Belli'nin yeni yönetimden en önemli beklentisi toprak reformunun bir an önce hayata geçirilmesi olmuştur. Toprak reformu meselesi, o dönemde Türkiye solunun bütünüyle sahiplendiği bir konu olmakla birlikte Belli'nin konuya yaklaşımı Yön çevresi ve TİP'in yaklaşımlarından farklılıklar arz etmektedir. Belli, bu konuya işsizliğin ortadan kaldırılması ya da bir büyüme meselesi olarak değil doğrudan feodalizmin tasfiyesine yönelik bir eylem olarak bakmaktadır. Belli'nin yeni dönemden beklentisi, yapılacak köklü bir toprak reformu ile feodalizmin bütünüyle tasfiye edilmesidir.¹⁰⁹

Aybar ise Belli ve Kıvılcımlı'ya nazaran daha düşük bir beklenti içindedir. Aybar da 27 Mayısçılara bir mektupla hitap etmek istemiş ve bu mektupta “toprak reformu”, “ekonomik kalkınma” ve “eğitim seferberliği” gibi konulardan bahsetmiştir.¹¹⁰ Aybar da tıpkı Kıvılcımlı gibi ordunun bir süre daha yönetimde kalmasını istemiştir. Aybar'ın talebi gerçek anlamda bir demokrasinin inşasının

¹⁰⁷ Kıvılcımlı, H. (2007). *Kuvayimilliyeciliğimiz ve II. Kuvayimilliyeciliğimiz*. İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları, s. 103.

¹⁰⁸ Aydınoğlu, a.g.e., s. 54, 55.

¹⁰⁹ Aydınoğlu, a.g.e., s. 56.

¹¹⁰ Mektubun tam metni için bkz. Aybar. a.g.e., s. 179-188.

sağlanmasıdır. Aybar, iktidarı sivillere devretmenin iki yolunu şu cümlelerle özetlemektedir:

“Birincisi, eldeki politika ortamı değiştirilmeden, sol kanat olmadan seçime gidilir. Bu takdirde maddi manevi tam bir iflasla sonuçlanan 1946-1960 denemesini yenileyeceğiz demektir. İkincisi, politik ortam değiştirilir; sol kanadın kanun güvenliği altında bir politik kuvvet olarak ortaya çıkabilmesi için gerekli şartlar sağlanır ve seçimlere öyle gidilir. (...) İşçiler emekçi halk yığınları kendi partilerini serbestçe kurup, yaşatabilmelidir. Grev hakkı, hem de kısıntısız olarak, tanınmalıdır. Sol gazete ve dergiler çıkabilmelidir. Ve bu hak ve hürriyetlerin hepsi kanun teminatı altında bulunmalıdır.”¹¹¹

2.1.2. 27 Mayıs Sonrası Türk Siyasal Hayatındaki Değişim

27 Mayıs, Türk siyasal hayatındaki dönüşümün köşe taşlarından birisini oluşturmaktadır. 27 Mayıs kimisi için bir “devrim”, kimisi için bir “darbe”, kimisi için de “ileriye dönük bir hamle”dir. 27 Mayıs’ın ne olduğunu sorgulamaktan öte önceki dönem ya da dönemler ile hangi noktalarda farklılıklar olduğunu, Türkiye siyasetine “yeni” olarak nitelendirilecek hangi unsurların dahil olduğunu belirtmek daha gerçekçi olacaktır.

27 Mayıs müdahalesi gerçekleştiği zaman sorulan ilk sorulardan biri bu müdahalenin hangi dış destek aracılığı ile gerçekleştiği ile ilgilidir. Görünürde Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) eliyle gerçekleştirilen bir müdahale olmakla birlikte özellikle muhalif kesimler açısından hatta 27 Mayıs’a olumlu tavır alan kesimler açısından dahi bu müdahalenin dış bağlantısı olup olmadığı bir tartışma konusu olmuştur. Soğuk Savaş döneminin etkisinin dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de yoğun olarak hissedilmesi bu konuda akla iki cevap getirmektedir. Bu müdahale ya ABD desteğiyle ya da SSCB desteği ile gerçekleştirilmiştir. Bir başka ifadeyle bu iki devletten birinin bu müdahalenin gerçekleşmesinde katkısı olduğu iddia edilmiştir. SSCB, bu soruların cevaplarından biri olmakla birlikte çok yaygın olarak dile getirildiğini de söylemek mümkün değildir. Bunu en yüksek tonla dile getiren 27 Mayıs ile birlikte görevine son verilen eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar’dır. Bayar, dönemin muhalefeti ile SSCB arasında kurgulanan bir oyun olduğunu ve bu

¹¹¹ Aybar. a.g.e., s. 181.

oyunun “Bizim Radyo” eliyle yalan haberler üretilip ülke gündemini etkilediğini, Menderes’in Moskova’ya gitme talebinin ise tüm bu planları bozduğunu ve SSCB’nin bu planın bozulmaması için bu müdahaleyi gerçekleştirdiğini iddia etmiştir.¹¹²

Öte yandan da bu müdahalede ABD’nin parmağı olduğu iddiası da oldukça kuvvetlidir. 27 Mayıs’ın kritik isimlerinden Alparslan Türkeş başta olmak üzere çeşitli kişilerin anılarında, ulusal ve uluslararası basının sayfalarında yer alan pek çok bilgi ve belge 27 Mayıs’ın bir CIA operasyonu olduğu yönünde iddialarda bulunmaktadır.¹¹³ Yetkin, bunu doğrudan bir ABD operasyonu olduğunu iddia etmekten ziyade ABD’nin böylesi bir değişimden memnun olduğunu dahi dile getirmektedir. ABD açısından 27 Mayıs’ın olumlu bir etki yaratmasının sebeplerini de şu şekilde sıralamaktadır:

- “1) DP iktidarının Amerikan emperyalizminin özellikle sanayileşme konusunda çizdiği sınırın dışına çıkmak istemesi ve bu amaçla da SSCB’den mali destek arayışına girmesi;
- 2) Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’nun Türkiye’nin üzerindeki ABD etkisini azaltmak ve SSCB ile belirli bir ölçüde dostça ilişkiler kurmak istemesi, Başbakan Adnan Menderes’in CIA’nın Türkiye’deki varlığını sınırlandırmak girişiminde bulunması ve CIA’nın darbeden önceden bilgisi olmasına karşın bunu Türk hükümetine bildirmemiş olması;
- 3) ABD’nin ve batının DP iktidarından son dönemde esirgediği mali yardımı 27 Mayıs’ın askeri yönetiminden esirgememiş olması;
- 4) DP’nin baskıcı ve antidemokratik tutumunun neden olduğu karışıklık, iç çekişme ve huzursuzluktan SSCB’nin yararlanacağından kaygılanmış bulunması;
- 5) 27 Mayıs yönetiminin ABD’nin istekleri –özellikle komünizme ya da komünizm olarak düşünülenlere- ve SSCB karşısında bir siyasa izlemesi; 27 Mayıs 1960 olayını değerlendirirken göz önünde bulundurulması gereken etkenler olarak değerlendirilmelidir.”¹¹⁴

Bu durumu pekiştiren başka bir husus da 27 Mayıs’tan hemen sonra ABD Ankara Büyükelçisi Warren’ın Washington’a yolladığı telgraftaki ifadelerdir. Telgrafta 27 Mayıs ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

¹¹² Dağcı, G. T. (2006). *Osmanlı’dan Cumhuriyete Ordu Siyaset İlişkisi: 27 Mayıs 1960 Darbesi*. İstanbul: İlgi Yayınları, s. 75, 76.

¹¹³ Dağcı, a.g.e., s. 76-78.

¹¹⁴ Yetkin, Ç. (2006). *Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika*. İstanbul: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, s. 94.

“Türk Silahlı Kuvvetleri, olağanüstü iyi örgütlenmiş bir darbe sonucunda 27 Mayıs sabahı saat 04.00’te iktidarı ele aldı. Görünüşe göre ciddi bir muhalefet yoktur ve kayıplar yaklaşık 50 kişi olmak üzere yalnızca Ankara’dadır. Bayar, Koraltan, hükümet üyeleri, Genelkurmay Başkanı Erdelhun, korunmak amacıyla gözetim altına alınmıştır. Ankara, İstanbul, İzmir sakindir; Göze çarpan organize bir karşı koyuş yoktur. Bu noktada Elçilik ayaklanmanın tümüyle iç kaygılardan yola çıkarak yapıldığı inancındadır; Anti-Amerikan herhangi bir belirti yoktur. Tersine, Milli Birlik Komitesi üyeleri bu sabah Türk Silahlı Kuvvetleri’nin dostluk duyguları konusunda Elçilik’e güvence verdiler ve Türkiye’nin bütün uluslararası yükümlülüklerine özellikle NATO ve CENTO’ya bağlılığını yinelediler.”¹¹⁵

Cumhuriyet dönemi açısından 27 Mayıs, silahlı kuvvetlerin siyasete müdahalesinin bir nevi başlangıcını oluşturmaktadır. Ardından gelen darbe girişimleri ve müdahaleler ile birlikte 27 Mayıs, “askeri müdahale geleneği”nin ilkinin oluşturmaktadır. Daha önce denenmemiş bir yöntem olarak silahlı kuvvetler eliyle siyasete yön verme durumu o günlerden bugünlere temel tartışma konularından birisini oluşturmaktadır. Burada kullanılan “gelenek” kavramı tartışmalı bir kavram olmakla birlikte Türkiye’de askeri müdahalelerin başlangıcının 27 Mayıs olduğunu belirtmek için kullanılmıştır. Gelenek ifadesi bu noktada askeri müdahalelerin birbiriyle hem amaç hem de yöntem bakımından eşit olduklarını iddia etmek için kullanılmamıştır. Bu konunun detayları çalışma konusunun dışında olduğu için burada yer verilmeyecektir. Kalaycıoğlu’nun konu ile ilgili yaptığı değerlendirmesi bu aşamada yeterli olacaktır:

“27 Mayıs 1960 Askeri Hareketi genç subayların iktidara el koymaları biçiminde olmuştur. Ordunun emir ve komuta zinciri dışında gelişen bu hareketini denetim altına almak bir hayli zor olmuş, 21 Mayıs 1963 tarihindeki son genç subaylar hareketi bastırılıncaya kadar sürmüştür. Bu tarihten sonra yapılan tüm askeri darbelerde emir ve komuta zinciri içinde kalınarak hareket edildiği özellikle vurgulanan bir husus olmuştur. Aksi takdirde, bir kurum olarak ordunun çökerek, Orta Doğu ve Latin Amerika’da görmeye alışık olduğumuz türden bir darbeler örüntüsü (pattern) ile karşılaşmamız işten bile olmazdı. İşte bu nedenden dolayı, yakın tarihimizde 27 Mayıs 1960 Askeri Hareketi bir genç subaylar müdahalesi olarak istisnai ve tekil konumunu korumuştur. 1960-1961 yılındaki gelişmelerin atılımcı, köktenci, ilerici bir içerikte görünmesi, üzerinde kurumsal denetim olmayan genç, idealist ve genellikle Atatürk ilke ve devrimlerini benimseyen bir asker heyeti tarafından yürütülmüş olmasının önemli rolü olmuştur. 1961 Anayasası’nın algılanmasını da derinden etkileyen bu gelişmeler DP’nin devamı olan AP ve diğer siyasal parti ve hareketlerin 1961

¹¹⁵ Akalın, C. (2000). *Askerler ve Dış Güçler: Amerikan Belgeleriyle 27 Mayıs Olayı*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, s. 339, 340.

Anayasası'nın karşısında yer almasını ve onu adeta gayrı meşru ilan etmelerini de etkilemiştir.”¹¹⁶

Bu gelenek aynı zamanda başka bir kültürün zemini de hazırlamıştır. Bu da gerek silahlı kuvvetler eliyle gerekse de onların yardımıyla Türkiye’de köklü bir değişimi amaçlamaktır. Bu durum iki farklı şekilde ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi silahlı kuvvetlerin yönetimini geçici değil daha uzun süreli olmasını ön gören doğrudan “cuntacılık” olarak nitelendirilen bir görüştür. 27 Mayıs’tan sonra askerlerin belli bir bölümü bu görüşe sahiptir. “14’ler Grubu” olarak bilenen ve 27 Mayıs’ı gerçekleştiren ekibin içindeki bir grup subay ordudan tasfiye edilmiştir. Alparlan Türkeş ve Muzaffer Özdağ gibi isimlerin içinde olduğu bu grup yurtdışında görevlendirilmek suretiyle MBK ile ilişkileri kesilmiştir. Bu görüşe sahip olan askerlerin diğer bir bölümü de yeniden ordu içinde örgütlenerek kendi cuntaları ile darbe yapmak suretiyle iktidar değişikliği yoluna gitmişlerdir. Ordu içinde bu döneme çok sayıda gruplar oluşmaya başlamıştır.¹¹⁷ Bu durumun en bilinen örneği ise Talat Aydemir’dir. Aydemir, iki başarısız darbe girişiminin ardından idam edilmiştir.¹¹⁸

İkincisi ise “zinde kuvvetler” adı verilen Türk silahlı kuvvetlerinin Türkiye’nin bağımsızlığı ve özgürlüğü için muhtemel bir “devrim”e öncülük yapma görevini benimsemiş olan siyasi yönelimdir. Uzun vadeli ya da kalıcı politik bir projeyi tam olarak ifade etmese de dönemin siyasal bunalımından çıkmanın en etkili yollarından birisi “ilerici” bir orduyla el ele ülkeyi yeniden çağdaşlık ve bağımsızlık yoluna sokabilmektir. Buna göre Türk ordusu, Milli Mücadele döneminden bugüne Türkiye’nin anti-emperyalist bağımsızlıkçı duruşunun temsilcisidir. Mustafa Kemal’in önderliğinde kurulan bu ordunun ilerici unsurları tıpkı o günlerde olduğu gibi 27 Mayıs sonrası dönemde de Türkiye’nin yeniden Atatürk dönemindeki gibi ilerici bir atılım yapabilmek için hazır beklemektedirler. Parlamenter sistemin tamamen tıkanması ve kitle örgütlerinin dağınıklığı ve yetersizliği, Türkiye’de tam

¹¹⁶ Kalaycıoğlu, E. (1998). 27 Mayıs 1960 İhtilaline Giden Yol. S. Kili (Editör). *27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası*. İstanbul: Boyut Yayıncılık, s. 45.

¹¹⁷ Ordu içindeki gruplaşmalar ile ilgili bkz. Özdağ, Ü. (2004). *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*. İstanbul: Boyut Yayıncılık, s. 75-87.

¹¹⁸ Çakmak, D. (2008). Türkiye’de Asker-Hükümet İlişkisi: Albay Talat Aydemir Örneği. *Akademik Bakış*. 1(2), s. 64-66.

anlamıyla bir “devrim” yapabilmek için ordunun ilerici ve devrimci subayları ile ittifak yapmayı kaçınılmaz kılmaktadır. Bu bağlamda Doğan Avcıoğlu’nun öncülük ettiği Yön ve Devrim dergisine göz atıldığında belli bir dönemde Türkiye solunun bir bölümünün Kemalist devrimin kazanımlarını kaybetmeden Milli Mücadele ruhu ile sosyalist bir devrime imza atabilmek için ordunun “ilerici” kanatları ile ittifak talep ettikleri görülecektir.

27 Mayıs, Türk siyasal hayatında “askeri müdahale” geleneğinin başlangıcını teşkil etmekle birlikte beraberinde getirdiği yeni anayasa ile “kurucu” bir nitelik de taşımaktadır. “İkinci cumhuriyet” olarak adlandırılan bu dönemin “askeri” niteliği ise bir kalıcılıktan ziyade geçici bir dönemi temsil etme iddiasındadır. Silahlı kuvvetlerin ülke yönetimine el koymasının ötesinde yapılan yeni anayasanın niteliği de 27 Mayıs’ı anlamak açısından oldukça önemlidir.

CHP ve DP tek parti iktidarlarının ardından yeni bir siyasal ortamın habercisi olan 27 Mayıs’ın özellikle DP döneminin ardından daha doğru bir ifadeyle kendisine tepki olarak ortaya çıkmış olması ve DP yönetimine deyim yerindeyse bir “cevap” niteliği taşıması şüphesiz 27 Mayıs değerlendirmelerinde merkezi bir noktaya oturmaktadır. 61 Anayasası’nın çeşitli maddelerinde böyle cevabın verilmiş olduğunu da söylemek mümkündür. Başta Anayasa Mahkemesi olmak üzere, Milli Güvenlik Kurulu ve Devlet Planlama Teşkilatı gibi kurumların ortaya çıkması, çalışma hayatı gibi oldukça önemli bir konuda yapılan değişiklikler, çift meclisli yapıya geçilmesi vb. değişiklikler Türk siyasetinin gelişimi açısından oldukça önemli başlıklar olarak göze çarpmaktadır.

Çalışma hayatında yapılan değişiklikler belki de Türk siyasal hayatının şekillenmesindeki en önemli dönemeçlerden birini oluşturmaktadır. Cumhuriyet kurulurken toplumsal inşa sürecinin sınıf temelinde kurulmamış olması, kapitalizmin gelişimine bağlı olarak büyüyen sanayi ve girişimcilerin yanı sıra işçilerin de yeterli bir sınıf bilinci olmamasına rağmen yeni büyüyen bir sınıf olarak ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Ancak işçiler hatta devlet memurları da 27 Mayıs’a kadar demokratik hak ve özgürlüklerine sahip olarak siyasal alanda faaliyet gösterememişlerdir. İktidarla uyum içinde herhangi bir muhalif projeye

dahil olmadan devam eden çalışma hayatı, 1961 Anayasası ile birlikte gelen sendika, toplu pazarlık ve grev hakkıyla birlikte farklı bir noktaya doğru evrilmiştir. İşçi sınıfı, CHP iktidarının son yıllarında sendika hakkıyla tanışmış olmasına rağmen devlet memurları açısından böyle bir hak olmamakla birlikte grev hakkı iki kesim için de bulunmamaktaydı. 61 Anayasası ile birlikte hem işçiler hem de devlet memurları sendika kurma hakkı elde ederken grev hakkı her iki kesim için de tanınmış ve işverenler açısından kritik olan lokavt hakkı kabul edilmemiştir.¹¹⁹ Bunun yanı sıra işçilerin ve memurların sendika kurma hakkı yanında siyasi parti ve demokratik kitle örgütleri ile ilişki kurmasının serbest bırakılması da siyasal yelpazenin sola doğru genişlemesine de sebep olmuştur.

27 Mayıs sonrası dönemde Türk siyasal hayatı açısından yeni bir durum daha ortaya çıkmıştır. Genel siyasal perspektife ek olarak sol siyasetin yanı sıra İslamcı siyaset de yasal olarak Türk siyasetinde yer almaya başlamıştır. Bilindiği üzere tek parti döneminde muhalif olduğu ve rejimi tehdit ettiği gerekçesiyle siyasal alanda faaliyet gösteremeyen İslamcı siyaset, Demokrat Parti döneminde bu partinin çalışmaları kapsamında kendisine bir alan şansı bulmaya başlamıştır. Din gibi kritik bir konuda CHP döneminde yapılan uygulamaları sert bir şekilde eleştiren İslamcı siyaset, Demokrat Parti'nin bu durumu tersine çeviren uygulamaları karşısında ve kendileri açısından yeniden "özgürce" yaşayabilme imkanına sahip olma durumu karşısında DP'ye oldukça yakın bir pozisyon almışlardır. 27 Mayıs sonrası bu durumun değişmeye başladığını söylemek mümkündür. 1961 Anayasası'nın getirdiği ifade ve düşünce özgürlükleri kapsamında çok kısa süre içinde yeniden kurulan siyasal yapı içinde İslamcı siyaset de yeniden bir kurulma süreci içine girmiştir. 27 Mayıs'ın dine bakış açısına da bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. 27 Mayıs'tan sonra bu yöndeki ilk beklenti CHP dönemindeki uygulamalara geri dönüleceği ve yeniden Türkçe ezan vb. uygulamaların hayata geçirileceği yönündeydi. MBK, bu yöndeki kaygıları gideren açıklamalar yapmıştır. Bu açıklamalardan birinde din konusu ile ilgili şu cümlelere yer verilmiştir:

¹¹⁹ Koç, Y. (2010). İşçi Sınıfsız Demokratik Devrim'in İşçi Sınıfına Katkıları: 27 Mayıs Örneği. *Mülkiye*. 26(267), s. 230, 231.

“Vicdan hürriyetinin hazinesi olan mukaddes dinimizin, irticai ve siyasi cereyanlara alet edilmeden, saf ve lekesiz kalması, Milli Birlik Komitesi’nin en büyük emelidir. Vatandaşlarımızın din hakkındaki inanış ve ibadetlerine ne kanun ne de zor kuvveti ile müdahale edilemez. Bu maksatla şunu kesin olarak belirtmek isteriz ki, bazı teşekkül ve şahıslar tarafından ezan ve Kur’an-ı Kerim’in Türkçe okutulması mecburiyeti gibi, vatandaşlarımızın zihinlerinde yanlış kanaatler uyandırmak istidaddaki beyan, tefsir ve propagandalar, hiçbir suretle Milli Birlik Komitesi’nin fikirlerini ifade etmez.”¹²⁰

27 Mayıs sonrası döneme baktığımız zaman İslamcı siyasetin sadece ideolojik olarak değil kurumsal olarak da gelişmesi için uygun bir zemin oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hatta Duman’a göre 27 Mayıs rejimi ile DP yönetimi arasında bu noktada çok fazla bir fark bulmak mümkün değildir. 27 Mayıs yönetimi de aynı DP gibi resmi ideoloji ile halkı birbirinden uzaklaştırma çabası içindedir.¹²¹ Duman, bu dönemdeki uygulamalara da değindiği çalışmasında dönemi şu cümlelerle özetlemiştir:

“1960-1964 arasında, yaklaşık altı bin yeni cami –ki yıl ortalaması alındığında bu gelişmenin 1950’lerdeki yıllık oranla hemen hemen aynı olduğu görülecektir-yapıldı. Din dersleri seçmeli olmasına rağmen, tek parti dönemine oranla, ağırlığını korurken imam-hatip okulları sayısında da artışlar oldu. Yine din derneklerinde de, 1961 koalisyon döneminin hemen başlarında ciddi bir hareketlenme gözlenmiştir. Bu hareketlenme giderek yoğunlaşarak, aynı hızla 1965’lere kadar sürmüştür. 1965’te AP’nin tek başına iktidara geldiği tarihten başlayarak, din dernekleri, 1946’dan bu yana, gelişim süreçleri içinde en yoğun artışı gerçekleştirmişlerdir. Bütün bu veriler, bize, 27 Mayıs yönetimi döneminde din alanında yumuşama politikasının sürdürüldüğünü ve özellikle dönemin başlarında, elden geldiğinde istismarın engellenmek istendiğini göstermektedir. Cemal Gürsel, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından oluşturulan Anayasa Komisyonu üyeleri ile yaptığı görüşmede, yeni bir Anayasa’ya gereksinim duyulduğunu belirterek, ‘bu anayasanın her şeyden önce din istismarını önleyecek hükümleri ihtiva etmesi gerektiğini ilave etmişti’. Bu anlayış, 1961 seçimleri öncesinde partilere de hatırlatılmıştır. ‘Yuvarlak Masa Toplantısı’ olarak anılan toplantıda, partilerden, dini, siyasal amaçlarla istismar etmeyeceklerini açıkça ilan etmeleri istendi. Bu istek, 5 Eylül 1961 tarihinde, bütün parti liderlerinin imzaladıkları ve seçimlerde dini duyguları ‘istismar etmemeyi açıkça kabul ve taahhüt etmişlerdir’ biçiminde formüle edilen bir protokole dönüştürülmüştür. Fakat, tahmin edileceği gibi bu protokolün hiçbir bağlayıcılığı ve yaptırım gücü olmamıştır.”¹²²

¹²⁰ *Sebilürreşad*, Temmuz 1960, s. 162.’den aktaran Tekin, Y., Okutan, Ç. (2012). *Türk Siyasal Hayatı*. Ankara: Orion Kitabevi, s. 168.

¹²¹ Duman, D. (1999). *Demokrasi Sürecinde Türkiye’de İslamcılık*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, s. 56.

¹²² Duman. a.g.e., s. 57.

2.1.3. 27 Mayıs ve Türkiye Solunun Düşünsel Gelişimi

Türkiye solunun tarihine bakıldığı zaman Osmanlı'dan bugüne sosyalizmin ya da sosyalist fikirlerin çok dar bir alanda olsa da temsil edildiğini söylemek mümkün olacaktır. Ancak tıpkı dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de sol/sosyalist düşüncenin benimsenmesi ve gelişimi Sovyetler Birliği'ni kuran Ekim Devrimi ile mümkün olabilmıştır. Ekim Devrimi'nden önceki dönemlerde Osmanlı'da sosyalizme bakıldığı zaman Marksizm bağlamında pür bir sosyalizmin temsiliyetinden ziyade bireysel hak ve özgürlüklerle başlayan ve siyasal alanda sınırlı kalan, sınıf çatışması temelinden uzak ve alt yapı-üst yapı değerlendirmelerinin dışında bir "sosyalizm" in ortaya çıktığı görülmektedir. Buna karşılık Ekim Devrimi'nin ardından Türkiye'ye sosyalizmin girişi ve kurumsallaşmasına bakıldığında ise Sovyetler Birliği'nin kurulması ve Marksizme Leninizmin de eklenmesiyle şekillenen Marksist-Leninist kuramın dünya ölçeğinde yarattığı etkiye paralel bir döneme denk geldiği görülecektir. Bu bağlamda Mustafa Suphi öncülüğünde kurulan Türkiye Komünist Partisi'nin bir milat olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Türkiye soluna yön veren önder kadronun pek çoğunun Türkiye Komünist Partisi kadrolarından yetiştiğini de bu bağlamda söylemek gerekmektedir.

CHP ve DP dönemlerinde sola yönelik alınan tavır, Türkiye'de solun düşünsel gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Milli Mücadele döneminde SSCB ile gelişen ilişkilerin yerini diplomatik krizlerin almaya başlamasıyla başlayan sürecin Türkiye'nin NATO üyeliği ile birlikte siyasal gündemini kimi zaman resmi kimi zaman da gayri-resmi olarak "Komünizmle Mücadele" üzerine kurmuş olması bu olumsuzluğun devam etmesine sebep olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında dış politik gelişmelerle iç içe şekillenen Türk siyasal hayatı, karar alıcıların tasarrufları ile bağlantılı olarak Türkiye solunun gerilemesine sahne olmuştur. Tan Gazetesi Olayı, 1947 DTCF tasfiyesi gibi krizlerin üzerine 1951 tutuklamalarının ardından Türkiye Komünist Partisi'nin yasal alandan dışlanmasıyla Türkiye solunun TKP geleneği, uzun süre yeraltı ve yurtdışında faaliyet göstermek mecburiyetinde kalmış, diğer bir kısmı da farklı partiler ve yapılanmalarla 27 Mayıs sonrasında legal alanda faaliyetlerine devam edebilmiştir.

27 Mayıs ise her ne kadar bir askeri müdahale niteliği taşısa da başta hazırlanan Anayasa olmak üzere önceki dönemlerin aksine göreceli özgür bir ortamın sağlanmış olması ve “çok partili hayat” deneyiminin daha verimli bir şekilde yaşanmaya başlaması Türkiye solunun daha özgür bir ortamda siyaset yapabilmesini de beraberinde getirmiştir. Geçmiş dönemin birikiminin üzerine kurulan gelenekler birbirinden çeşitli noktalarda farklılıklar gösterse de itirazların benzer noktalarda toplanması Türkiye solu açısından bir sürekliliği ve birlikteliği ifade etmektedir.

Türkiye solu, bağımsız ve özgür bir Türkiye’de yaşayabilme idealinin sosyalizmin kuruluşuyla mümkün olabileceğini iddia etmiştir. Türkiye solu, düşünsel gelişim içinde TKP ana damarının ardında çeşitli yollara ayrılmıştır. Bu çalışmanın da temelini oluşturan damarlardan ilki 1961 yılında kurulan ve mecliste temsil edilmesini sağlayan Türkiye İşçi Partisi’dir (TİP). Ülke çapında o güne kadar olan süreçte en geniş kitleye sahip olma imkanı yakalamış sosyalist parti olan TİP, geleneksel akımların dışında kendi geleneğini yaratmayı başarmış bir parti konumundadır.

1920 yılında Türkiye Komünist Partisi (TKP)’nin kuruluşundan itibaren ortaya çıkan sosyalist partiler büyük oranda TKP geleneğinden gelen ve TKP üyesi olan kişiler tarafından kurulmuşlardır. Ancak TİP, bu geleneği temsil etme iddiası dışında kurulmuş bir sosyalist partidir. Sosyalist bir parti olarak temel stratejisi, işçi sınıfının iktidara gelerek kurulması öngörülen sosyalizmin yolunu inşa etmektir. Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki TİP, yukarıda da bahsedildiği üzere genel sosyalist akımların dışında gelişen bir yapıdır ve bu düşüncesine de yansımıştır. TİP, klasik anlamda Marksist-Leninist bir çizgiyi doğrudan devam ettirmemiştir. Sınıf çatışması ve emek merkezli politika bağlamında bakıldığı zaman TİP’in sosyalist karakteri anlaşılabilir. Fakat TİP, sosyalizme bakarken “Türkiye’ye özgü olma” gibi bir rezerv ile sosyalizm mücadelesini devam ettirmiştir.¹²³ TİP, kabaca iki ana dönem altında incelenebilir. Birinci dönem olan ve 1960’lı yıllar olarak adlandırılan dönemin başat aktörü Mehmet Ali Aybar’ın

¹²³ Şener, M. (2010). *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP*. İstanbul: Yordam Kitap, s. 249.

başkanlık dönemidir. TİP'in ikinci dönemi ise diğer bir başat aktör olan Behice Boran'ın başkanlık yaptığı dönemdir.

“Türkiye’ye özgü sosyalizm” meselesi, 1960’lı yıllara damgasını vuran genel başkan Mehmet Ali Aybar’ın düşünce dünyasında daha net bir şekil almıştır. Aybar, Türkiye ölçeğinde kurulması talep edilen sosyalizm rejiminin dışarıdan ithal edilmemesi fikrini ortaya atan kişilerden birisidir. Ona göre, sosyalizm bir kalıp olarak ithal edilip Türkiye’ye doğrudan uygulanabilecek durumda değildir. Türkiye’nin içinde bulunduğu şartlar böyle bir modelin uygulanmasına imkan sağlamamaktadır. İleride diğer sol akımların bir kısmında da görüleceği gibi TİP, doğrudan sosyalizme geçişi ön görmekten ziyade ülkeyi sosyalizme hazırlayacak bir ara form olan “kapitalist olmayan yol” prensibi ile sosyalizme geçişi ön görmüştür.¹²⁴ Yön Dergisi ve Milli Demokratik Devrim (MDD) stratejisinde de kendisini gösteren bu ara form 1960’lı yılların sol jargonuna büyük ölçüde hakim olmuştur.¹²⁵ Kıta Avrupası’ndaki gibi gelişkin bir kapitalist düzenin inşa edilememiş olması, Aybar’a göre “Orta Çağ” seviyesindeki kapitalizmin ürettiği yarı-feodal üretim ilişkileri sanayileşmenin önünde engel olmuştur. Bu sebeple “kapitalist olmayan yol” ara formülü ile Türkiye özgürleşecek ve bu dönemde sosyalizme geçiş için şartlar hazırlanacaktır. Bu ara form yukarıda da bahsedildiği gibi Yön Dergisi ve MDD saflarında da belirgin olarak görülmektedir.

TİP’in bu noktadaki farkını yöntemdeki ayrışmalarla açıklamak mümkün olacaktır. 1960’lı yılların sosyalist hareketi içerisinde Kemalist devrimin referans alınarak Türkiye’nin şartlarına uygun bir sosyalizm modeli öngörüsü yüzeysel olarak sınırlı bir ortaklık sağlasa da bunun nasıl gerçekleştirileceği sorusu ayrışmaların daha net bir şekilde ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Buradaki temel soru devrimin hangi ittifak ilişkileri içinde yapılacağı ve kimin önderlik edeceği noktasında belirlemektedir. TİP, işçi sınıfının özellikle 27 Mayıs sonrası süreçte daha aktif hale geldiğini ve bir devrim kazanarak sosyalist devrim yolunda mevzi kazandığını iddia etmektedir. Sınıf bilincini de bu süreçte kazanan işçilerin

¹²⁴ Yetkin, Ç. (1970). *Türkiye’de Soldaki Bölünmeler*. Ankara: Toplum Yayınevi, s. 35. “Türkiye’ye özgü sosyalizm” tartışması ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. *Aynı yerde* s. 32-43.

¹²⁵ Sertel, Y. (1969). *Türkiye’de İlerici Akımlar*. İstanbul: Ant Yayınları, s. 216, 217.

sendikal hak ve özgürlüklerle beraber yükselişi, onu devrimin öncüsü haline getirmiştir. Yön ve MDD'nin aksine TİP, işçi sınıfının öncülüğünü kabul etmekte ve bunu sosyalist devrimin kurulabilmesi aşamasında elzem görmektedir.

İkinci damar Yön Dergisi'dir. Yön Dergisi, 1960'lı yıllara damga vuran en önemli yayın organlarından bir tanesidir. Temelinde bir aydın hareketi olan Yön Dergisi, pratik siyasetin içinde hareket etmekten ziyade düşünsel alan içinde hareket etmeyi tercih etmiştir. Doğan Avcıoğlu'nun önderlik yaptığı Yön, büyük ölçüde kaynağını cumhuriyet aydınlarından alan bir karaktere sahiptir. İçinde farklı siyasi görüşlerden kişileri de bulundurmaktadır. Bunlar, Forum dergisi sürecinden gelen Batı ile uyumlu "Atatürkçü" sosyal demokrat aydınlar, Kemalizmden referans alan ve yüzünü sosyalizme dönen aydınlar ve Marksist aydınlardır. Mustafa Kemal'in liderliği ve öncülüğü, Yön'de çok merkezi bir konumda yer almaktadır. Kemalist devrim, Türkiye'nin anti-emperyalist mücadelesini temsil etmektedir. Bu yol aynı zamanda Türkiye'yi sosyalizme götüren yolunda kapısını aralamaktadır. Bu noktada Yön'ün de TİP gibi "kapitalist olmayan yol" üzerinden bir geçiş aşaması düşündüğünü belirtmek gerekmektedir.¹²⁶

Derginin siyasal stratejisini belirleyen de hiç şüphesiz başını Doğan Avcıoğlu'nun çektiği ikinci gruptaki aydınlardır. Bir başka deyişle Yön Dergisi denildiği zaman akla gelen şey, referansları 1923'te olan ve Mustafa Kemal'in devrimci cumhuriyetinde sosyalizm inşa etmek isteyen aydınlardan oluşan bir yayın olmasıdır. Atılğan'a göre Yön hareketi, Marksizmi Kemalizme ekleme çabası olarak yorumlanmalıdır. Marksizm için Kemalizmi araç olarak gören genel algının aksine Yön, Marksizmi Kemalizmi yeniden yorumlamak için araç olarak kullanılmıştır.¹²⁷

Yön'ün ortaya çıkışında ve temel siyasal stratejisini belirlerken ortaya çıkan en önemli sorunsal "Türkiye nasıl kalkınacak?" sorusu üzerine inşa edilmiştir. Türkiye, Milli Mücadele döneminde anti-emperyalist bir mücadele vermiş, ancak çözülmeyen ekonomik sorunlar ülkenin yeniden bağımlı bir ekonomi olmasına

¹²⁶ Atılğan. (2008), s. 48, 49.

¹²⁷ Atılğan. a.g.e., s. 52-54.

sebepe olmuştur. Bağımlı bir ekonomi, bağımlı bir siyasal kültürü de beraberinde getirmiştir. Bu sebeple üzerinde düşünülmesi gereken ana konu Türkiye'nin kalkınması meselesidir. Avcıoğlu'nun kendi formülizasyonuna göre dünyada üç farklı kalkınma yolu bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Batı'yı temsil eden kapitalist kalkınma yoludur. Diğer Doğu Bloku'nda uygulama alanı bulan komünist kalkınma yolu, üçüncüsü ise Türkiye için bir seçenek olarak öngörülen "kapitalist olmayan yol" başlığı altında ortaya çıkan "Milli Devrimci Kalkınma Yolu"dur. Bu üçüncü seçenek başta Üçüncü Dünya ülkeleri olmak üzere iki kutuplu dünyanın seçenekleri dışında bağımsız bir proje arayışıdır.¹²⁸

Üçüncü önemli yapı yine TKP geleneğinden gelen Mihri Belli öncülüğündeki Milli Demokratik Devrim (MDD) hareketidir. MDD, çıkış noktası olarak Yön ile benzer görüşlere sahiptir. MDD öncüleri de köken olarak TKP geleneğinden gelen kişilerdir. Harekete öncülük eden kişilerin başında gelen isim ise "eski tüfeklerden" olarak adlandırılan Mihri Belli'dir. Komünistlerin sola müdahalesi perspektifi ile MDD kadroları yavaş yavaş yaratılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda MDD, Marksizmin Stalinci versiyonunun da Türkiye'deki temsilcisi konumundadır.¹²⁹ Kemalizmin 60'lı yıllarda sol ile kurduğu olumlu ilişkinin temel aktörlerinden biri olan MDD stratejisi, sonraki yıllarda "Kemalist devrimi tamamlama" rolünü benimseyen görüşlerden biri olmuştur. MDD'ye göre Kemalist devrim ilerici ve sol bir devrim niteliği taşımaktadır. Mustafa Kemal'in önderlik ettiği bu devrim, her ne kadar bazı eksiklikler taşısa da "milli ve laik" bir devlet amacına yöneldiği için ve Türkiye halkını bir bütün halinde ant-emperyalist mücadele cephesinde toplayabildiği için sosyalizmin doğrudan fikirleri ile ilişki kurması gereken bir niteliğe sahiptir. Anti-feodalizm de yine MDD'nin gündeminde olup, toprak ağalığının tasfiyesi ile yapılacak toprak devrimini de gündemine almıştır. Bu konu, gerek TİP'in gerekse Yön'ün de gündemindedir.

Yön ve TİP örneğinde olduğu gibi MDD hareketi de sosyalizme geçiş aşamasından önce kendini tanımladığı "Milli Demokratik Devrim" aşaması

¹²⁸ Bursa, Z. (2011). *Türkiye Solunda Kalkınma Düşüncesi 1920'lerden 1970'lere*. İstanbul: Versus Kitap, s. 156-159.

¹²⁹ Aydınoglu, a.g.e., s. 142.

gereklidir. Bunu gerçekleştirebilmek için de “Milli Cephe”nin kurulması zorunludur. Bu noktada yine ittifaklar ve öncülük konusu gündeme gelmektedir. MDD’ye göre, aydınlar ve yurtsever subaylar bu ittifakın üyeleridir. Bunun yanı sıra MDD, “milli burjuvazi” sorununa da vurgu yapmaktadır. Küresel sermayeye eklemlenmemiş “milli” nitelikli burjuvaların da bu cepheye yedek güç olarak dahil olabileceği ön görülmüştür.¹³⁰

Bir diğer önemli hareket Doktor Hikmet Kıvılcımlı’nın öncülüğündeki harekettir. Hikmet Kıvılcımlı, Türkiye’de yetişen en önemli Marksist teorisyenlerden bir tanesidir. Cumhuriyetin kuruluş yılları Kıvılcımlı’nın TKP üyesi olduğu yıllardır. Fakat TKP üyeliği sürecinde tutuklanması ve yaşadığı mahkumiyet, onu daha çok üretmeye teşvik etmiştir. Kıvılcımlı’yı düşünceleri ve üretimleri noktasında iki ayrı dönemde incelemek gerekecektir. İlk dönem cumhuriyet ve devrimler ile arasına önemli ölçüde mesafe koyduğu dönemdir. Ülkenin kuruluş sürecinden başlamak suretiyle Kürt sorununa kadar varan çalışmalarında mevcut iktidar ile ciddi bir çatışma içerisine girmiştir. Bu noktada cumhuriyet dönemi kadroları tarafından mahkum edilmesinin payı olduğunu da söylemek gerekmektedir. 1951 yılında TKP’ye karşı gerçekleştirilen tutuklamaların ardından 1954 yılında bir grup arkadaşı ile birlikte Vatan Partisi’ni kurmuştur. Vatan Partisi’ne bakıldığı zaman ise Türkiye’de klasik anlamda Marksizmin izleri çok net bir şekilde görülmektedir. Kıvılcımlı, partisinin politik pozisyonunu şu şekilde özetlemiştir:

“Tarihin yörüngesi, en ufaklık ikircikliğe yer bırakmayacak ölçüde, İşçi sınıfının yörüngesine girmiştir. Ne denli parlak göktaşı görünmek tutkunluğu içinde bulunurlarsa bulunsunlar, eğer uzayın sağır boşluklarında yitmek istemiyorlarsa, bütün Devrimci yıldızlar, Tarihin ve İşçi Sınıfının yörüngesi içine akmalıdır. Bu yörünge Proleterya Partisidir.”¹³¹ 1957 seçimlerine katılan parti, 27 Mayıs’ın ardından eskisi kadar aktif olamamış ve 1967 yılında hukuken son bulmuştur.

Kıvılcımlı, kendi geliştirdiği tarih tezi ile Türkiye solu içindeki özgün konumunu her zaman korumuştur. Bu tarih tezi aynı zamanda Kıvılcımlı’nın düşünce dünyasındaki değişikliklerin de habercisi olmaya başlamıştır. Kıvılcımlı’nın ikinci dönemi, ürettiği tarih tezi ile birlikte orduya ve Kemalizme bakış

¹³⁰ Ateşoğlu, a.g.e., s. 102, 103.

¹³¹ Kıvılcımlı. (2011), s. 24.

açısındaki değişikliklerin ortaya çıktığı dönem olmuştur. Kıvılcımlı, Osmanlı Tarihinin Maddesi adlı kitabında Osmanlı'nın kuruluş dönemini olumlayan bir tavır ortaya koymuştur. Buna göre Bizans'ın kölelik düzeni kurduğu topraklar ilga edildikten sonra kurulan düzen bir "dirlik" düzenidir. Anadolu topraklarına "dirliği" getiren Osmanlı, ilkel komünal bir toplum yapısının da başlangıcını oluşturmuştur. Yeni kurulan bu düzen ise devletin 4 temel sınıfı olan Kalemîyye, İlmiyye, Seyfiyye ve Maliye tarafından sürekli olarak bir koruma altında bulunmaktadır. Devleti kurtarma güdüsü ile faaliyete geçen bu sınıflar modern sınıflar olmadıkları için mecburen modern bir sınıfın kontrolü altına girmeye mecbur kalmışlardır. Kurtuluş Savaşı ve 27 Mayıs benzer bir sürecin ürünleridir.¹³²

Son olarak TKP'nin gelişimine bakmak gerekir. Türkiye sosyalist solunun en köklü hareketi 1920 yılında siyaset sahnesine çıkan Türkiye Komünist Partisi ve geleneğidir. 1960'lı yılların sosyalist hareketlerine bakıldığı zaman tamamına yakınının TKP kökenli olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Başta dönemin TKP'si olmak üzere MDD ve daha sonra Aydınlık hareketinin önderliğini yapacak olan Mihri Belli eski bir TKP yöneticisidir. TİP'in özellikle de Boran döneminin yöneticilerinin önemli bir kısmı yine TKP kökenlidir. Diğer tarafta Hikmet Kıvılcımlı da eski bir TKP'lidir. Başka bir deyişle TKP, Türkiye sosyalist solunun çıkış noktası niteliğindedir.¹³³ Kurucu lideri Mustafa Suphi'nin ölümünün ardından Şefik Hüsnü (Değmer) TKP'nin önderi haline gelmiştir.

Türk-Amerikan ilişkilerindeki yakınlaşmanın Demokrat Parti döneminde giderek artması, ikili anlaşmalar ve NATO'ya üyelik sürecinin gündemi meşgul etmesi, bu ilişkilerin somut göstergesi olan Kore Savaşı'nın başlaması gibi durumlar TKP'nin sıcak gündemini oluşturmakla birlikte anti-komünizmin devlet kademesinde kendine bulduğu alanın genişlemesi ile bu partinin hedef tahtasına oturtulduğu da görülmektedir.¹³⁴ Bu süreç içinde gelişen 1951'deki tutuklamaların ardından TKP, 1920 yılından 1951 tutuklama sürecine kadar faaliyet göstermiştir.

¹³² Bilgiç, A. U. (2007). Doktor Hikmet Kıvılcımlı. M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 590.

¹³³ Ersan, a.g.e., s. 114.

¹³⁴ Çetinkaya, Y. D., Doğan, M. G. (2007). TKP'nin Sosyalizmi (1920-1990). M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 315.

Sınırlı özgürlük olarak adlandırılan dönemin ardından 27 Mayıs sonrası süreçte yeniden toparlanma imkanı bulmuştur. Ancak bu sefer merkezini yurtdışına taşımak zorunda kalmıştır.

TKP, 1970'li yılların ortalarına kadar yurtdışı merkezli faaliyet göstermek durumunda kalmıştır. Yeni dönemin önde gelen kişileri ise Zeki Baştımar ve İsmail Bilen'dir (Laz İsmail). TKP'nin yurtdışındaki varlığının en önemli kanıtı ise Doğu Almanya'daki Leipzig kentinden yayın yapan Bizim Radyo idi. 1962 yılında yapılan konferans ise TKP'nin yurtdışı bürosunun kuruluşunu temsil etmiştir.¹³⁵ TKP yalnızca yurtdışında faaliyet gösteren bir yapı değildi. Türkiye'de de önemli sayıda üyesi bulunmaktadır. Yurtiçi ve yurtdışı bölünmesi zaman içinde TKP'deki bölünme sürecinin hızlanmasına sebep olmaya başlamıştır. Yurtdışı örgütünün kendisini merkez olarak görmesi ve meşruiyetini Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) ile kurduğu ilişkiler aracılığı ile sağlamaya çalışırken yurtiçi örgütü bu durumdan pek de memnun görünmemiştir. 68 hareketinin içinden gelen Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) ve eski TİP üyesi bir grup genç TKP'nin yurtiçi ayağını sağlam bir şekilde oluşturmak için harekete geçmişler ve 70'i yılların ikinci yarısında daha kitlesel hale gelerek etki alanını genişleten TKP'nin öncüleri olmuşlardır.¹³⁶

2.2. DIŞ SİYASAL GELİŞMELER VE ETKİLERİ

2.2.1. Kopuş-Süreklilik Bağlamında 27 Mayıs Dönemi Türk Dış Politikası

27 Mayıs'ta askeri müdahalesinin Türk siyasetinde pek çok değişime ön ayak olduğunu söylemek mümkündür. İki tek parti döneminin ardından gerçek bir "çok partili hayat" denemesi ve koalisyonlar dönemi siyasetin çoğulcu yönünü kanıtlayan en önemli gelişmelerden birisi olmuştur. Silahlı kuvvetlerin ağırlığını koyduğu, bir taraftan kendi pozisyonunu güçlendirirken bir yandan da çok kritik sosyal hakların anayasal güvence altına alınmış olması ülkeyi yeni dönemde yeni gelişmelerin beklediğini de göstermiştir. Başta sosyalist sol olmak üzere pek çok siyasal yapılanmanın daha demokratik ve özgür bir ortamda siyaset yapabilme

¹³⁵ Çetinkaya, Doğan, *a.g.m.*, s. 317.

¹³⁶ Ersan, *a.g.e.*, s. 118.

hatta meclis içinde temsil edilebilme imkanı yakalamış olması da ülke açısından değişimin habercisi olmuştur. 27 Mayıs sonrası Türk siyasetinde yaşanan değişim ve dönüşümü incelerken detaylı bir şekilde belirtmiştik. 27 Mayıs'ın yarattığı bu “devrim” havası, dış politika bağlamında incelendiği zaman bambaşka bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Dış politika açısından 27 Mayıs incelendiği zaman 27 Mayıs günü Alparslan Türkeş tarafından yapılan ilk radyo konuşmasındaki ifadeler oldukça açıklayıcıdır.¹³⁷ Bu müdahalenin gerekçeleri ile birlikte halkla paylaşıldığı bu konuşmanın sonunda NATO'ya ve CENTO'ya bağlılığın sürdürüleceği belirtilmiştir.¹³⁸ Buna göre Ahmad, dış politikadaki süreklilik iddiasını şu şekilde ortaya koymaktadır:

*“BM ve NATO’da Türkiye’nin dış politikasını açıklayan profesyonel diplomat Selim Sarper yeni hükümette Dışişleri Bakanlığına atanınca, dış politikada devamlılık sözü bir kez daha verildi. Sarper, 1 Haziran 1960’daki ilk basın toplantısında bunu teyit etti. Birkaç hafta içinde ABD’nin, müthiş acil mali yardıma gereksinim duyan yeni rejimi desteklemekte hiç tereddüt etmediği anlaşıldı. Washington, 400 milyon dolarlık bir kredi açacağını duyurdu.”*¹³⁹

Ahmad, bu ilk tespitin ardından 27 Mayıs'ın dış politikasındaki sürekliliğin sebeplerini irdelerken askeri harcamalar meselesine dikkat çekmiştir:

*“(...) 27 Mayıs sonrası rejim, ABD’ye ve NATO’ya DP’lilerden daha çok bağımlı hale geldi. Her şeyden önce, askerlerin hakim olduğu hükümetlerin yönetiminde askeri harcamalar hızla arttı. Bu doğaldı; zira, silahlı kuvvetlerin, özellikle alt rütbelerdeki subayların yakınmalarından biri de, ellilerdeki enflasyonun bir sonucu olarak çok yetersiz kalan maaşlardı. Askerlerin maaşlarını artıran yasa 23 Şubat 1961’de Meclisten geçirildi ve Savunma Bakanı General Muzaffer Alankuş, askeri tahsisatın bütçenin yüzde 26.5’ini oluşturduğunu belirtti.”*¹⁴⁰

27 Mayıs günü, “U2 Olayı” adı verilen krizin yaşandığı döneme de denk gelmiştir. Sovyetler Birliği topraklarında düşen bir Amerikan istihbarat uçağının

¹³⁷ Konuşmanın tam metni için bkz. Tunçkanat, H. (1996). *27 Mayıs 1960 Devrimi*. İstanbul: Çağdaş Yayınları, s. 252.

¹³⁸ Sönmezoğlu, F. (2006). *II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, İstanbul: Der Yayınları, s. 26, 27.

¹³⁹ Ahmad, F. (2007). *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*. (çev. A. Fethi). İstanbul: Hil Yayın, s. 512.

¹⁴⁰ Ahmad, a.g.e., s. 515.

Türkiye'den havalandığının tespit edilmesi SSCB'nin oldukça sert bir tepki vermesine sebep olmuş hatta dönemin Sovyet lideri Kruşçev Türkiye'yi uçağın havalandığı meydanları vurmakla tehdit etmiştir. 27 Mayıs günü ABD Dışışleri Bakanlığı uçuşların durduğunu açıklamış ve Türkiye'de yönetim el değiştirmiştir. Yeni hükümetin Dışışleri Bakanı Selim Sarper 1 Haziran'da yaptığı açıklamada ABD ile yapılan anlaşmaların devam edeceğini ve Kruşçev'in tehditlerini dikkate almayacaklarını belirtmiştir.¹⁴¹ Yaşanan bu olay Türk dış politikasının 27 Mayıs sonrası seyri için de bir başka örneği oluşturmaktadır.

27 Mayıs sonrası Türk dış politikasında yaşanan değişim ve dönüşümü ileride daha detaylı bir şekilde incelenecektir. Ancak şunu belirtmekte yarar vardır ki, 27 Mayıs döneminin dış politikasının kopuş/süreklilik bağlamında incelediği bu bölümde dikkate alınan tarih aralığı Milli Birlik Komitesi'nin Cemal Gürsel liderliğinde kurulan iki hükümet dönemiyle sınırlıdır. Bu bağlamda 1961 seçimlerinden 12 Eylül'e kadar olan dönemdeki iktidarların dış politika anlayışı bu bölüme dahil değildir. MBK ve diğer hükümetler dönemini birbirinden ayırmanın gerekliliği ise tam bu noktada ortaya çıkmaktadır. 27 Mayıs'ın ardından gelen CHP iktidarı ve 1965 yılına kadar devam eden süreç genel olarak bir bütün gibi görülmekte ve bu şekilde yorumlanmaktadır. 27 Mayıs ve CHP arasında kurulan ilişki bu şekilde bir süreklilik ilişkisi içinde incelenmektedir. Halbuki bu noktada bir süreklilikten bahsetmek oldukça zordur. Demokrat Parti döneminde inşa edilen NATO-CENTO eksen, MBK'nın bağıllık açıklamasıyla daha da perçinlenmiştir. Bir eksen kaymasından bahsetmek oldukça zordur. Türkiye'nin Batı blokuna entegre olma çabalarının sonucu olarak ABD ile yapmış olduğu ekonomik, askeri ve siyasi anlaşmalar "resmi" bir yönelimin karşılığı olmakla birlikte bu sürecin MBK döneminde devam ettiğini görmekteyiz. Yeni bir yol, alternatif bir dış politika arayışı ya da herhangi bir dengeleme arayışından bahsetmek mümkün değildir. 61 Anayasası'nın getirdiği görece özgürlük ortamının içinde filizlenecek yeni fikirlerin varlığı ile MBK'nın Türkiye için çizdiği vizyon arasında da fark bulunmaktadır. Bu durumu CHP'nin iktidar olduğu dönem Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan krizlerin sonuçlarında oldukça net bir şekilde görülmektedir.

¹⁴¹ Aydın, S., Taşkın, Y., *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 74, 75.

MBK, Türk dış politikası bağlamında yeni bir vizyon önerisi sunmamıştır. Ancak Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan krizler ve Amerikan karşıtlığının 60'lı yıllar boyunca giderek yükselmesi dönemin iktidarlarını farklı arayışlara doğru sürüklemiştir. Türk dış politikasının ana eksenini olan NATO-CENTO ekseninin tartışmaya fazla açık olmaması ve bu konudaki statükonun devamı üzerine kurulan dış politika algısının belli noktalarda bir sürekliliği temsil ettiğini iddia etmek mümkündür. Ancak MBK sonrası hükümetlerin gerek alternatif yaratma girişimleri, gerekse AET ve SSCB ile geliştirdiği ilişkilere baktığımız zaman bu durumu daha net bir şekilde görmek mümkün olacaktır. Bu bağlamda 27 Mayıs sonrası MBK ile sivil hükümetler arasında bir fark olduğunu söylememiz gerekmektedir. Sönmezoğlu 27 Mayıs'ın dış politikasını şu cümlelerle tanımlamaktadır:

“27 Mayıs hareketinin Türkiye'nin dış politikasının temel tercihlerinde herhangi bir değişiklik yaratmadığı ortadadır. Gerek blok örgütü üyeliklerinin yükümlülükleri açısından gerekse uluslararası platformlardaki tutum ve tercihler açısından bir önceki döneme göre bir değişiklik yoktur. Ayrıca bu benzerlik sadece politik ilişkilerle sınırlı kalmamakta, ekonomik açıdan da bir dış borç batağı ve döviz sıkıntısı ile karşı karşıya kalmış ve sorunlu Türkiye ekonomisi için gerekli olan dış kaynak açısından da karşınıza yine ABD çıkmaktadır. Askerler de Türkiye'nin askeri gücüne destek açısından ekonominin öneminin farkında olarak ABD yardımına duyulan ihtiyaç konusunda belki eksi yönetime göre daha bile ileri bir noktadaydılar. 26 Ağustos 1962 tarihinde Ankara'ya gelen ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'a durum anlatılmış, bunun sonucunda 1962 yılında 188 milyon \$ olan ABD yardımı 1963 yılında 237 milyon \$ olmuştur. Bununla birlikte yardım, ABD'nin 1964 yılından itibaren uyguladığı kısıtlama çerçevesinde yeniden azalmıştır.”¹⁴²

27 Mayıs'ın Türk siyasal hayatında getirdiği yeniliklerden yukarıda bahsedilmiştir. 1923'ten o güne kadar gündeme alınmamış pek çok hak ve özgürlüklerin anayasal güvence altına alınmış olması Türk siyaseti açısından pek çok değişimi beraberinde getirmiştir. Hatta düşünce özgürlüğünün Türkiye'deki entelektüel birikimin boyutlarını tüm hatlarıyla gösterdiği 60'lı yıllar boyunca ortaya atılan fikirlerin pek çoğunun bir “ilk” olması da 27 Mayıs sonrası dönemdeki değişimleri hatta düşünsel olarak değişimi çok net bir şekilde anlatmaktadır. Buna karşılık dış politika bağlamında değerlendirdiğimiz zaman yukarıda sayılan gerekçelerle birlikte MBK'nın bu yöndeki tavrını incelediğimiz zaman Demokrat

¹⁴² Sönmezoğlu, a.g.e., s. 60.

Parti dönemindeki dış politika yaklaşımlarına oldukça yakın olduğu görülmektedir. DP döneminin son yılları itibariyle ABD ile ilişkilerindeki gerginlik ve SSCB ile yakınlaşması bir veri olmakla birlikte bu durumun bir eksen kayması olduğunu iddia etmek oldukça zordur. Zira DP iktidarının SSCB ile yakınlaşması, dış politikada kurmuş olduğu vizyona alternatif bir bakış açısı geliştirmekten ziyade dış yardım ve kredi bağlamında Türkiye'ye yapılacak yatırımlar için yeni adresler aramanın bir sonucu olarak göze çarpmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin Batı blokunda yer alma tercihinin sonuçlarından birisi de "Komünizmle Mücadele" stratejisinin devletin resmi politikası haline gelmesidir. Bu bağlamda MBK yönetiminin mevcut anlaşmalara ve kurulu düzene bağlılığını ilan etmesi DP döneminde kurulan sistemin aynı şekilde devam edeceğinin de garantisinin verilmesidir.

Çeşitli acıklamalarda geçmiş döneme nazaran farklı bir üslubun kullanıldığını da söylemek mümkündür. Özellikle "Üçüncü Dünya" adı verilen ülkelerle temas edilmesi, Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerin yeniden tesis edilmesi gibi başlıklar bu açıklamalarda yer almış ve 27 Mayıs'ın dış politika algısının "çok taraflı" olacağı yönünde bir beklenti yaratmıştır. Ancak, uygulamaya bakıldığı zaman MBK'nın dünyanın diğer coğrafyalarına yüzünü çevirerek alternatif bir dış politika arayışı içine girdiğini ve bu konuda adımlar attığını söylemek oldukça zordur.

2.2.2. ABD ile İlişkiler

Türk-Amerikan ilişkilerinin II. Dünya Savaşı sonrası seyrinin büyük ölçüde değiştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Savaşın ardından kurulan iki kutuplu düzen içerisinde stratejik bir noktada bulunan Türkiye, ABD'nin bölgesel güvenlik politikalarında oldukça hassas bir noktada bulunmaktadır. NATO'nun bölgesel bir güvenlik örgütü olarak ortaya çıktığı dönemde Güneydoğu kanadında yaşadığı eksiklik ve SSCB'ye karşı yürütülen soğuk savaşta önemli bir mevzi kazanma ihtiyacı Türk-Amerikan ilişkilerinde ciddi bir yakınlaşmayı da beraberinde getirmiştir.

Kamuoyunun II. Dünya Savaşı sonrasında özellikle de Kore Savaşı döneminde “Hür Dünya” kavramıyla tanımlanan Batı bloğuna yakınlaştırılması ile birlikte sadece hükümet bağlamında değil bütünüyle ülke olarak Türkiye’nin Batı ittifakına entegrasyonunu sağlamak çok uzun sürmemiştir. Türkiye’nin savaş sonrası süreçte SSCB ile karşı karşıya bırakılması ve güvenlik algılarının merkezine oturtulması, tehdit algılarının SSCB üzerinde yoğunlaşmasını da beraberinde getirmiştir. SSCB tarafından Boğazlar ile Kars ve Ardahan üzerinde iddia edilen hakların yarattığı gerginlik kamuoyunda Batı’ya yönelik ilginin ve güvenin artmasına sebep olmuştur. Türkiye’nin toprak bütünlüğüne yönelik algılanan bu tehdidin ortadan kalkmasının “sağlam” bir müttefik ile gerçekleşeceğine olan inanç, ABD’nin Türkiye’yi SSCB tehdidinden kurtaracağına yönelik bir inanca dönüşmüş ve ABD’ye yalnızca güvenlik bağlamında değil, siyasi ve ekonomik olarak da önemli ölçüde ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. 50’li yıllara bu manzara ile taşınan Türk dış politikası, Menderes iktidarı döneminde gerçekleşen NATO ve CENTO üyelikleri ile birlikte “resmi” dış politik ekseninin temellerini atmaya başlamıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, NATO’ya giriş sürecimizi şu cümlelerle açıklamaktadır:

“Bilindiği gibi NATO, İkinci Dünya Harbinden sonra Batı Avrupa ülkelerinin demokratik rejimlerini ve medeniyetini korumak maksadıyla kurulmuştu. Demokrasiyi, barışı ve insan haklarını müdafaa için kurulan bu teşkilata, bu uğurda büyük hizmetler vermiş olan Amerika Birleşik Devleti’nin öncülük etmesi ayrı bir mutlu gelişme olmuştur. Türkiye, demokrasinin ve barışın müdafaası için kurulan NATO teşkilatına katılmaktan onur ve mutluluk duymaktadır. Zira biz Türkler, tarihimiz boyunca demokratik prensiplere ve barışa çok önem vermiş bir milletiz. Devletlerarası hukukun ve barışın gerçekleşmesinde ve korunmasında Türklerin büyük hizmetleri olmuştur. Tarihinde bu kadar büyük güzellikler yaşayan Türk milletinin, NATO gibi bir teşkilata girmesi en tabii hakkıdır. Ayrıca, NATO’nun savunduğu demokrasi ve barışı koruma siyaseti, aynı emelleri taşıyan Türk halkının demokrasi alanında verdiği mücadeleyi hızlandırmış ve 14 Mayıs 1950’de yapılan seçimlerle bu alanda gereken adımları atmayı başarmıştır. Kısaca, insanlığa, hukuka ve barışa büyük katkılar sağlamış olan Türk milletinin, demokrasi ve barışın korunması için kurulan NATO teşkilatına girmesi tabii bir sonuçtur.”¹⁴³

¹⁴³ T.C. Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Fuat Köprülü’nün beyanatı, **Continental Daily Mail**, Mayıs 1952’den aktaran Saray, M. (2000). *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye’nin NATO’ya Girişi: III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Hatıraları ve Belgeler*. Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, s. 118.

Batı'yla böylesine yakın temas kurmanın çeşitli bedellerinin de olduğunu söylemek mümkündür. Her şeyden önce Türkiye 12 Temmuz 1947 tarihinden itibaren Batı'ya daha doğrusu ABD'ye anlaşmalarla bağlı bir devlet haline gelmiştir.¹⁴⁴ Türkiye bu tarihten itibaren hem ekonomik, hem siyasi hem de askeri olarak ABD ile yaptığı “İkili Anlaşmalar” adı verilen sürecin ardından “kolektif” bir güvenlik yapılanmasının içinde varlığını devam ettirme kararı almıştır. Yukarıda bahsi geçen “İkili Anlaşmalar” meselesi, SSCB tehdidine karşı ülkede bir güven ortamının yaratılmasını sağlamasının yanı sıra, çeşitli kesimlerden ciddi tepkilerle de karşılaşmıştır.

“İkili Anlaşmalar” ve NATO üyeliği ile yeniden tesis edilen Türk-Amerikan ilişkilerinin 27 Mayıs sonrasına kadar olan seyrinde önemli bir değişiklik görülmemiştir. Ancak U2 ile başlayan ve Küba ile devam eden krizler döneminin Türk-Amerikan ilişkilerini doğrudan etkilediğini söylemek mümkündür. Sönmezoğlu bu durumu ABD'nin stratejik olarak eski ihtiyacının azalmaya başlamasıyla açıklamaktadır. Buna göre 1957 öncesinde ABD'nin SSCB'yi vurabilmesi açısından Türkiye'deki üsleri oldukça kritik bir önem arz etmektedir. 1957-1960 yılları arasında iki ülkenin birbirini doğrudan vurabilecek uzun menzilli füzeleri olmasına rağmen Türkiye'nin coğrafi olarak SSCB'ye yakınlığı, Türkiye'nin ABD açısından önemini korumasını sağlamıştır. Ancak 1960 yılında üretilen ve yerleri oldukça zor tespit edilen ve üzerinde seyyar füze rampaları da bulunan nükleer denizaltıların ortaya çıkması ile birlikte Türkiye yavaş yavaş eski önemini kaybetmeye başlamıştır. Sönmezoğlu'na göre değişen bu durum Johnson Mektubu'nun da bu derece sert bir dille yazılmasını sağlamıştır.¹⁴⁵

Bu dönem küresel ölçekte bir değişim dönemidir. Dünya böylesi bir değişimi yaşarken Başbakan İnönü kendisini oldukça kritik bir durum tam ortasında bulmuştur. Küba Krizi sonrası dünyada yaşanan değişimi ve İnönü'nün mevcut durumu sorgulamaya başlamasını Gevgilili şu cümlelerle ifade etmektedir:

¹⁴⁴ Erhan, Ç. (2006). ABD ve NATO ile İlişkiler. Baskın Oran (Editör). *Türk Dış Politikası Cilt: 1 1919-1980*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 533.

¹⁴⁵ Sönmezoğlu, a.g.e., s. 213.

“Sistem çapında blok içi dayanışma felsefesine tümüyle güvenmiş İnönü bakımından, bundan daha derin bir şok büyük olasılıkla düşünülemezdi. CHP lideri, bir yandan YTP (Yeni Türkiye Partisi) ve CKMP’den (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) oluşan koalisyonun önüne çıkardığı bitmeyen sorunlarla uğraşır, öte yandan da Türkiye’de sola açılış hızlanırken, 1962 Ekimi’nde birbirlerini nükleer savaşın eşiğine getirmiş görünen Moskova’yla Washington’un bu kez karşılıklı olarak nükleer denemelere son verme anlaşmalarına vardığını da izliyordu. O arada, Castro da, Sovyetlerin her gün 1 milyon doları bulan sürekli dış yardımlarıyla blokaj altındaki Küba’yı Batı ticaret ambargosunun yıkımından kurtarmaya çalışıyordu. İlginç bir rastlantıyla, yine aynı dönemlerde, Çin Hindi alt kıtasında, Başkan Ho’nun önderliğinde kurulan Kuzey Vietnam’la Batı’ya bağlı Güney Vietnam arasındaki iç savaşa da, Başkan Kennedy’nin emriyle ilk kez 15.000 ABD askeri personeli –Güney Vietnam’ı komünist tehdidinden kurtarmak gerekçesiyle- gönderilmekteydi. Başka bir deyişle, yumuşamaya dönük adımların yanı sıra nükleer genel savaş olasılıklarının dışına çıkarılan Batı ve Doğu sistemleri, karşılıklı çekişmelerini giderek yerel savaşlar yoluyla gerçekleştirme aşamasına geçiyorlardı.

İnönü, dünyayı daha da derinden paylaşma sürecinin başlamış olduğunu düşünmektedir artık...”¹⁴⁶

1950’li yıllarda tesis edilen güven ortamının Küba Krizi ile birlikte yerini tedirginliğe ve şüpheye bıraktığı görülmektedir. Küba Krizi’nin ardından girilen Yumuşama (Detant) dönemi kapsamında Jüpiter füzelerinin kaldırılması bir güvenlik boşluğu yarattığı gibi bir güven sorunu da yaratmıştır. Türkiye’nin SSCB’ye karşı kendisini güvende hissetmediği ve kolektif bir güvenlik örgütü içinde yer almasının başlı başına bir avantaj sağlamadığını ilk kez hissettiği bu kriz, Türkiye’de başta hükümet olmak üzere ABD’ye bakış açısının değişmesini de beraberinde getirmiştir. NATO gibi bir güvenlik örgütüne uzun uğraşlarından ardından dahil olup, SSCB tehdidine karşı kendisini garanti altına almaya çalışan ve en güvenilir müttefiki olarak gördüğü ABD’nin daha ilk krizde kendisini yalnız bırakmış olması birtakım durumların yeniden sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir.

Bu sorgulama süreci Türk-Amerikan ilişkilerindeki belki de en gerilimli dönem olan 1964 Johnson Mektubu ve sonrası dönemle daha üst seviyede devam etmiştir. Hatta dönemin Başbakanı İsmet İnönü’nün “Yeni bir dünya kurulur, Türkiye de orada yerini alır” şeklindeki açıklaması gündemi önemli ölçüde meşgul

¹⁴⁶ Gevgilili, a.g.e., s. 275, 276.

etmiştir. Bu tavır ilk aşamada Türk dış politikasında bir eksen kayması olup olmadığını düşündürmüştür. “Yeni bir dünya”dan neyin kastedildiği tam olarak bilinmemekle birlikte Türkiye’nin alternatif yönelimler içine gireceği tahmin edilmiştir. Her ne kadar “yeni bir dünya” ölçeğinde olmasa da Johnson Mektubu sonrası sürecin birtakım karşılıkları da olmuştur. Bu bağlamda ilk olarak Türkiye’nin Avrupa ile entegrasyon girişimine bakmak gerekmektedir. Türkiye, dış politikada yaşadığı krizlerle tek yönlü bir ilişkinin ülkedeki gidişata zarar verdiğini düşünmeye başlamıştır. Çok taraflı ve seçenekli bir dış politikanın gerekliliğinin ortaya çıktığı bu dönemdeki ilk tepkilerden biri 1961 yılında dönemin ABD Başkanı Kennedy’nin girişimiyle oluşturulan “Çok Taraflı Güç”e (MLF) Türkiye’nin fiilen dahil olup Ocak 1965’te anlaşmadan çekildiğini ilan etmesidir.¹⁴⁷

Johnson Mektubu ile başlayan kriz dönemi Türk-Amerikan ilişkilerinde Kıbrıs’ın merkez bir pozisyona oturmasını da beraberinde getirmiştir. İlerde daha ayrıntılı incelenecek olan bu konu 1960-1980 döneminde Türk dış politikasının gündemini oluşturan en önemli mesele haline gelmiştir. Gerek Johnson Mektubu, gerek 1967’de Yunanistan’daki darbenin ardından adaya çıkarma hazırlığı ve ardından yaşananlar, 1974 yılında gerçekleştirilen Barış Harekatı ve sonrasında yaşanan ambargo gibi olaylar Türkiye’nin dış politika gündemini önemli ölçüde meşgul etmiştir. Dış politikada yaşanan gelişmelerin iç politikayı da kimi zaman doğrudan etkilemesi, siyasi çatışmaların ve ekonomik problemlerin eş zamanlı olarak kendisini göstermesi de dış politikada yaşanan gelişmelerin iç uzantıları olarak kendisini göstermiştir.

Amerikan askeri personelinin ülke sınırları içindeki durumu da diğer bir gündem olarak Türk-Amerikan ilişkilerini doğrudan etkileyen bir konuma sahiptir. Amerikan askeri personelinin ABD’den gelen çeşitli malları Türk piyasalarına sokmaya başlaması ve bu işi zaman içinde ticarete dökmesi halk nezdinde büyük bir tepkinin doğmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra 60’lı yıllarla birlikte yükselen sol muhalefet, eylemlerini ülkedeki Amerikan askerlerine yönelik olarak gerçekleştirmeye başlamıştır. 6. Filo olarak bilinen donanma gücüne bağlı

¹⁴⁷ Erhan. *a.g.m.*, s. 692.

gemilerin İstanbul ve İzmir limanlarına gelişlerinde yaşanan çeşitli sorunlar, Amerikan askerlerinin vatandaşlara ve esnafa yönelik olumsuz tavırları, Amerikan askerlerine ve dolayısıyla ABD'ye olan tepkinin giderek daha da artmasına sebep oluyordu. Bu durum ABD'li yetkililerin olaya müdahale etmesini gerektirmiştir. Bunun sonucunda ABD, Türkiye'deki tesislerini halktan uzak alanlara çekmeye başlamış ve askeri personelin sayısında da indirime gitmiştir.¹⁴⁸ Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel de bu gelişmelerden rahatsızlık duymaya başlamış ve gerek ikili anlaşmaların tek bir metinde toplanması gerekse Amerikan askeri personelinin statüsünün yeniden belirlenmesi ile ilgili görüşmelere başlamıştır. Bu görüşmeler sonucunda 24 Eylül 1968 tarihinde Amerikan askeri personelinin işlediği suçlarla ilgili Türk yargısının yetkisini Türkiye lehine düzenleyen bir anlaşma yapılmıştır. Anlaşma sonucunda Türk yargısının bu konudaki kısıtlı yetkisi görece hafifletilmiştir.¹⁴⁹ 1969 yılında yapılan Ortak Savunma ve İşbirliği Anlaşması (OSİA) ile de ikili anlaşmaların tek bir metinde toplanmasını sağlamıştır.

Bunların yanı sıra Cezayir'in self-determinasyon hakkının desteklenmesi, Arap-İsrail savaşları esnasında Araplardan yana tutum alınması, ABD'ye rağmen Ege Denizi'nde Yunanistan'la çatışma halinde olunması, 1971 yılında Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik bir yardım programının başlatılması gibi örneklerle baktığımız zaman Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan krizin farklı bir alanda devam ettiği görülmektedir. Gelişen olaylar başka bir durumun daha varlığını ortaya koymaktadır. Türk dış politikasının bu dönemi (1974 Barış Harekatı'nı ayrı tutmak gerekir) etkiye tepki dönemi olarak da tanımlanabilir. Türkiye'nin kendisinin bir dış politika vizyonu ortaya koyarak etki göstermesinden ziyade var olan gelişmelere belli bir düzeyde tepki vermekle sınırlı kaldığını söylemek mümkün olacaktır.

Türkiye'nin bu dönemde etkiye tepki olarak yürüttüğü dış politika tecrübesi elbette bir "çok taraflı" bir niteliği bünyesinde barındırmaktadır. Ancak iki önemli durum, 12 Temmuz 1947'de inşa edilmeye başlayan ana ekseninde pozisyon

¹⁴⁸ Erhan. *a.g.m.*, s. 692, 693.

¹⁴⁹ Erhan. *a.g.m.*, s. 693, 694.

almaya devam etmekten öte bir gelişmeye sahne olmamıştır. Bunlardan birincisi, 60'lı yıllarla birlikte yükselen sol muhalefetin NATO'dan çıkılmasına yönelik başlattığı faaliyetlerin ülke genelinde karşılık bulmasına rağmen, iktidarı elinde bulunduran siyasi gücün hiçbir dönemde Türk dış politikasının zeminini kuran NATO üyeliği ile ilgili herhangi bir tartışma ya da sorgulama içine girmemiş olmasıdır. Böyle bir tartışma sürecine girmekten ziyade mevcut ittifak ilişkilerinin iyileştirilmesini ve düzelmesini bekleyen bir görüntü sergilemiştir. İkincisi ise Türkiye'nin alternatif olarak gördüğü ittifak ilişkilerinin dönemsel niteliğidir.

Türkiye, Cezayir'in bağımsızlığı üzerinden Bağlantısızlarla, sanayi hamlesi için SSCB ile, Arap-İsrail savaşları döneminde Araplarla kurduğu ilişkiler belli bir döneme ait olarak kalmıştır. Bu dönemin alternatif dış politika arayışları sürekli ve sağlıklı bir ilişki kurulmasını sağlamamıştır. İktidarların böylesi bir ilişkiyi talep edip etmeme noktasında herhangi bir değerlendirme yapılmayacaktır. Çünkü bu yöndeki bir değerlendirme yüzeysel bir niyet okumanın ötesine geçemeyecektir. Bu sebeple verili durum üzerinden hareket edildiği zaman her ne kadar bir farklılaşma ya da bir değişim rüzgarı esse dahi Türk dış politikası bu dönemde de çok taraflı, dengeli ve seçenekli bir dış politika üretememiştir. NATO ve CENTO üyeliği üzerinden kurulan eksen tartışmaya hiçbir zaman açık olmadığı gibi, başka bir eksenin kurulması için de çaba gösterilmemiştir. Sürekliliği olmayan ve sadece yaşandığı döneme ait bir cevap niteliği taşıyan girişimler ise iyi niyetli bir çaba olmaktan öteye geçememiştir. Asıl değişim ve radikal öneriler sol muhalefet tarafından dile getirilmiştir.

2.2.3. SSCB ile İlişkiler

Türk-Sovyet ilişkileri, Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Kurtuluş Savaşı dönemindeki yakınlaşma ve işbirliğinin yerini özellikle de II. Dünya Savaşı döneminde krizlerin alması iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebep olmuştur. Boğazlar ve toprak talebiyle yükselen gerilim 1960'lı yıllara kadar devam etmiştir. 1960'lı yılları anlayabilmek için II. Dünya Savaşı ve sonrası dönemi daha yakından analiz etmek gerekmektedir. İki ülke arasında dostane ilişkilerin yeteri kadar kurulamaması karşılıklı olarak güvensizliğin inşa

edilmesinin sonucudur. Sürekli olarak karşılıklı tehdit algısının üst seviyede olması iki ülkenin dış politikasına da doğrudan yansımıştır. Türkiye açısından belli bir döneme kadar daha yüksek olan tehdit algısı, Türkiye'nin NATO üyesi olmasıyla birlikte benzer seviyelerde güvenlik sorunu yaşanmasını da beraberinde getirmiştir.

Dünyanın iki kutuplu bir döneme girmesi, Türkiye ve SSCB'nin de komşu olmasına rağmen iki rakip haline gelmesi, Türk dış politikasının 1950'li yıllarda böylesi bir biçimlenmeyle karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. 1950'li yılların sonunda Menderes hükümetinin SSCB ile yakınlaşma çabası oldukça dikkat çekicidir. Bu durum yakınlaşmanın 27 Mayıs'a neden olduğuna hatta 27 Mayıs arkasında SSCB'nin olduğuna varacak değerlendirmelerin yapılmasına sebep olmuştur. Bu yakınlaşmanın bir siyasi vizyon arayışından ziyade, devletin kredi talebi için önemli olduğu yönünde bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır. Zira NATO üyeliği ile birlikte "Komünizmle Mücadele" stratejisi bağlamında "Sovyet yayılmacılığı" ile mücadele eden bir iktidarın SSCB ile ortak bir dış politik vizyon arayışına girmesi ya da en azından denge unsuru olarak dahi SSCB'ye yakınlaşmasını beklemek oldukça zordur. Bu sınırlı ve kredi tahsisine bağlı olan yakınlaşma dönemi 27 Mayıs ile birlikte yeniden bir durgunluk sürecine girmiştir. ABD ile ilişkilerin önceki dönemdeki gibi devam edeceğine yönelik verilen garanti ve buna karşılık SSCB'nin yakınlaşma talebi yanıtı bırakılmıştır. MBK döneminde Türk-Sovyet ilişkileri Akalın'ın deyişiyle "karşılıklı nabız yoklama" şeklinde kendisini göstermiştir.¹⁵⁰

MBK dönemindeki bu sessizliğin ardından Türk-Sovyet ilişkileri de Kıbrıs meselesine endekslı bir gelişim göstermiştir. Johnson Mektubu'nun etkilerinin sürdüğü dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinin girdiği kriz ortamında SSCB'nin daha net bir tavır ortaya koyması beklenebilirdi. Ancak çeşitli sebeplerle bu beklentiler gerçekleşmemiştir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi Makarios'un bağımsızlıktan yana bir dış politika izlemesidir. Batı'nın etkisinden bağımsız ve Bağlantısızlar Hareketi temelinde bir dış politika yürüten Makarios, SSCB

¹⁵⁰ Akalın. (2000), s. 188.

tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Doğu Akdeniz'in stratejik önemi göz önüne alındığı zaman Makarios, SSCB'ye doğrudan taraf olmasa da en azından NATO'ya karşı bir tavır alarak SSCB'nin işini kolaylaştırmaktadır. Buna karşılık NATO üyesi olan Türkiye'nin bu krizde elde edeceği herhangi bir kazanım Doğu Akdeniz'de ve adada NATO'nun etkinliğini artırmasına sebep olacaktır ki bu da SSCB'nin işine gelen bir durum değildir. Bu sebeple SSCB, Kıbrıs meselesinde Makarios'u desteklemiştir. SSCB'nin Kıbrıs meselesinde aldığı bu tutum Türk-Sovyet ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir.¹⁵¹

60'lı yılların ikinci yarısı karşılıklı ziyaretlerle geçmiş ve ilişkilerde görece "ılımlı" bir hava yakalanmıştır. Ancak bu ziyaretlerin sonunda sağlam temelleri olan ve derinlikli bir ilişki geliştirildiğini söylemek mümkün değildir. Bu ziyaretler SSCB ile kurulan ilişkiler ağırlıklı olarak ekonomik ilişkiler seviyesinde kalmıştır. Temmuz 1968'de Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in, Kasım 1969'da da Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın SSCB'ye yaptığı ziyaretler de ticari ilişkileri geliştirmeye yönelik olmuştur.¹⁵² 1970'li yılların başında Türkiye-SSCB ilişkilerinde yaşanan yakınlaşmanın siyasi sonuçları da görülmeye başlanmıştır. 1972 yılında yayınlanan "İyi Komşuluk İlkeleri Bildirgesi" böyle bir yakınlaşmayı işaret etmektedir. Türkiye'nin 1973 Arap-İsrail savaşı esnasında İsrail'e yardım götüren ABD uçaklarına izin vermezken Mısır ve Suriye'ye yardım gönderen SSCB uçaklarına izin vermesi bu döneme ait en çarpıcı gelişmelerden bir tanesidir. Buna sebep olan en önemli etkenlerden birisi SSCB'nin Kıbrıs konusunda Türkiye'nin tezlerine biraz daha yakın bir pozisyon alması olmuştur.¹⁵³ 1972 yılındaki bildirgeyi 1978 yılında yayınlanan "İyi Komşuluk ve İşbirliği Bildirgesi" takip etmiştir. Bu bildirgenin ortaya çıktığı dönem Ecevit döneminde kurulan yakın ilişkilerin sonucunda ortaya çıkmıştır.¹⁵⁴

SSCB ile ilişkilerde en çok göze çarpan kısımlar hiç şüphesiz ağır sanayi yatırımları konusunda yapılan anlaşmalardır. Mart 1967'de yapılan anlaşma

¹⁵¹ Armaoğlu, F. (2002). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınları, s. 828.

¹⁵² Sönmezoğlu. *a.g.e.*, s. 355.

¹⁵³ Sönmezoğlu. *a.g.e.*, s. 356.

¹⁵⁴ Tellal, E. (2006). SSCB ile İlişkiler. Baskın Oran (Editör). *Türk Dış Politikası Cilt: 1 1919-1980*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 769-783.

sonucunda 7 adet ağır sanayi tesisinin kurulmasına karar verilmiştir. Hem bu tesislerin kurulması hem de buna bağlı olarak dış ticaret hacminin genişlemesi bu dönemde Türk ekonomisi açısından olumlu gelişmelerin yaşanmasına da sahne olmuştur.¹⁵⁵

2.2.4. Bağlantısızlar Hareketi ve Üçüncü Dünya

İki kutuplu dönemin katı ayrımlarına karşı bir tepki olarak ortaya çıkan Bağlantısızlar Hareketi, 1950'li yıllarda başta Asya ve Afrika halkları olmak üzere ulusal kurtuluş mücadeleleri döneminin esas unsurunu oluşturmuştur. “Üçüncü Dünya” adı verilen ülkeler, emperyalist dönemin ardından öncelikli olarak siyasal bağımsızlıklarını kazanmak isteyen eski sömürge ülkeleridir. Yugoslavya lideri Tito, Mısır lideri Nasır ve Hindistan lideri Nehru'nun önderlik bu hareketin bilinen diğer önemli liderleri Gana lideri N'krumah ve Endonezya lideri Sukarno'dur. Bu ülkelerin 1955 yılındaki Bandung Konferansı ile başlayan süreç, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yapılan oylamalardaki etkilerinin giderek yükselmesiyle devam etmiştir. Türkiye açısından da oldukça kritik kararların alındığı ve oylamaların yapıldığı BM Genel Kurulu, Türkiye'nin Üçüncü Dünya ülkeleri ile ilişkilerinin niteliği kanıtlayan gelişmelere sahne olmuştur.¹⁵⁶

Türkiye, “Üçüncü Dünya ülkeleri” olarak tabir edilen ülkelerle II. Dünya Savaşı sonrası yakın bir ilişki içine girmemiştir. Balkanlar ve Ortadoğu gibi kendisine komşu coğrafyaları da etkileyen “Bağlantısızlar Hareketi” ve onun yarattığı heyecan Türkiye'de hükümetler bazında gerekli karşılığı görmemiştir. Türk dış politikasının ana ekseninin o dönemde NATO-CENTO olduğu gerçeğinden hareketle böylesi bir ilişkinin kurulmasının ne kadar güç olduğunu söylemek mümkündür. Bahsi geçen ülkelerin büyük çoğunluğu o gün NATO'yu kuran iradeyi oluşturan ülkeler tarafından sömürge ülkeleri haline getirilmiştir. Batılı ülkelerin sömürgecilik sonrası siyasal bağımsızlıklarını kazanma çabası doğal olarak bu ülkeleri Batı'ya karşı bir pozisyon almak durumunda bırakmıştır. Öte yandan da Üçüncü Dünya ülkeleri, SSCB ya da daha öncesinde Rus

¹⁵⁵ Türk ekonomisinin bu dönemde yaşanan değişim için bkz. Tellal. *a.g.m.*, s. 781-783.

¹⁵⁶ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 624, 625.

İmparatorluğu ile Batılı ülkelerle olduğu kadar olumsuz bir geçmişe sahip olmadıkları için SSCB'ye karşı aynı sertlikte bir pozisyon almamışlardır. Fakat doğrudan yakın bir temas kurduklarını da söylemek mümkün değildir. İki kutuplu dönemde Batı'ya daha mesafeli ve tepkili buna karşılık SSCB'ye nispeten daha ılımlı görünen Üçüncü Dünya ülkeleri veya çatı örgütü olarak Bağlantısızlar Hareketi'nin böyle bir noktadan Türkiye'ye nasıl baktığını görmek gerekmektedir.

Türkiye, Atatürk döneminde önemli ölçüde bugün “Üçüncü Dünya” ülkeleri olarak adlandırılan ülkelerin belli bir bölümü ile işbirliği yolları aramak suretiyle çeşitli bölgesel güvenlik ittifakları oluşturmayı tercih etmiştir. Batı'yla ve SSCB ile kurulan ilişkilerin yanı sıra Balkan Paktı ve daha kritik olan Sadabad Paktı gibi yapılanmaların “bölge merkezli dış politika” bağlamında 1960'ların “Üçüncü Dünyacı” dayanışmacı algısıyla paralel birtakım yapılanmalara da öncülük etmiştir. Sadece sınır komşuları ile değil Afrika ve Asya'da halen sömürge yönetimleri altında bulunan devletlerin özgürlük mücadeleleri için de öncü bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda 1920'lerin Türk dış politikasının bir yönü de II. Dünya Savaşı sonrasının “Üçüncü Dünyacılığı” ile önemli benzerlikler de göstermektedir. Fakat II. Dünya Savaşı sonrasında Türk dış politikasındaki köklü değişiklikler ve Batı bloku üzerinden dünyada var olma çabası, Üçüncü Dünya ülkelerinin tepkisini büyük ölçüde çekmiştir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Üçüncü Dünya ülkeleri açısından NATO, geçmiş sömürge dönemini hatırlatmakta ve olası yeni bir sömürgecinin tehdidi olarak görülmektedir. Daha özelinde Üçüncü Dünya ülkeleri içindeki Arap ülkeleri açısından konuya bakıldığında Türkiye, Filistin meselesinde İsrail'den yana tavır alan bir ülkedir. Türkiye'nin Üçüncü Dünya ülkelerinin gözündeki imajı bu bağlamda oldukça zayıftır. BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamalar ve alınan kararlarda Türkiye, dış politikada yaptığı tercihlerin farklı karşılıklarını da görme imkanına da sahip olmuştur.

27 Mayıs sonrası gerek askeri gerek sivil yönetimlerden yapılan “değişim” açıklamaları sınırlı da olsa bir umudun doğmasına sebep olmuştur. Ancak 1965 yılına kadar bu konuda net bir tavır sergilendiğini de söylemek mümkün değildir. Türkiye'nin Üçüncü Dünya ile ilişkilerinde Arap Ortadoğusu'nun belirleyici olduğunu söylemek gerekir. Dış politikada yaşanan tavır değişikliğinin yansımaları

daha çok bu coğrafyada karşılık bulabilmiştir. Johnson Mektubu ile başlayan Kıbrıs Krizi'nden 1973 petrol krizine kadar olan dönemde Türkiye, Arap dünyası ile daha yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Ancak Türkiye'nin hassasiyetleri ile Arap dünyasının hassasiyetleri arasında çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye açısından NATO üyeliği, Kıbrıs meselesi ve petrol öne çıkan konular olurken, Araplar açısından İsrail ile ilişkiler ve İslamiyet en hassas noktaları teşkil etmektedir.¹⁵⁷

Türkiye'nin dış politikada Üçüncü Dünya ülkelerini yakından ilgilendiren bir takım hamleleri olmuştur. Türk-Amerikan ilişkilerinin yakından etkileyen MLF'den çıkma kararının ardından BM'de Cezayir'in self-determinasyonu lehinde oy kullanması bu bağlamda atılan ilk adım gibi görülebilir. Ancak bu durum Türkiye'nin imajını düzeltebilmesi açısından yeterli olmamıştır. Arap-İsrail Savaşları döneminde Arapların desteklenmesi ve 1971 yılında Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik bir yardım programı oluşturulması da bu yöndeki çabalar olmasına rağmen Türkiye, bu ülkelerle ilişkilerini düzeltememiştir. 1960-1980 döneminde Türkiye'nin Üçüncü Dünya ülkeleri ve özelinde de Bağlantısızlar Hareketi ile olan ilişkisini belirleyen en temel konu ise Kıbrıs meselesi olmuştur.¹⁵⁸

2.2.5. Kıbrıs Meselesi'nin Türk Siyasal Hayatındaki Yeri ve 27 Mayıs Sonrası Niteliği

Kıbrıs adasının Türk siyasal hayatında bir sorun haline gelmesi 1950'li yılların ortasına denk gelmektedir. 1950'li yıllara genel olarak bakıldığı zaman Türk dış politikasında iki temel unsurun ön plana çıktığını da söylemek mümkün olacaktır. Bunlardan birincisi, kuzey komşusu SSCB'nin tek güvenlik tehdidi olarak belirlenmesi ve ulusal güvenlik açısından Türkiye'nin Batı ittifakına dahil olmasıyla birlikte güvenlik sorunlarının ortadan kalkmasını sağlamaktır. Toprak bütünlüğüne yönelik olduğunu düşündüğü güvenlik sorunlarını NATO üyeliği ve Batı ittifakıyla özellikle de ABD ile kurduğu yakın ilişkilerle bitirmek isteyen Türkiye'nin bundan sonraki amacı bölgede ön plana çıkmak isteyen bir devlet olma çabasıdır. Bölgede

¹⁵⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 845, 846.

¹⁵⁸ Erhan, *a.g.m.*, s. 674.

ön plana çıkma çabası ise ikinci unsuru oluşturmaktadır. Türkiye, bölgesel liderlik meselesini Ortadoğu coğrafyası üzerinden gerçekleştirmek istemiştir. Bağdat Paketi ve CENTO anlaşmalarına bakıldığında zaman bu durum daha net olarak ortaya çıkacaktır.

50'li yılların bir diğer özelliği, küresel siyasette yaşanan dönüşüme tanıklık edilmesidir. Bilindiği üzere dünya savaşları dönemiyle yavaş yavaş son bulan klasik sömürgecilik döneminin temel aktörü İngiltere devletidir. Askeri güç aracılığı ile toprak üzerinde kurulan egemenliğe dayanan klasik sömürgecilik dönemi yerini yavaş yavaş farklı yöntemlere bırakmaya başlamıştır. İngiltere devleti askeri gücüyle eski sömürge coğrafyasında bir denetim kurmaya yönelik politikasından yavaş yavaş vazgeçmeye başlamıştır. Askeri gücün ülke dışındaki coğrafyalarda bulunmasının verdiği ekonomik yük de yukarıda sayılan gerekçelerle birleştiği zaman İngiliz askerlerinin bölgeden çekilmeye başladığını söylemek mümkün olacaktır. Bu durum aynı zamanda bir boşluğun ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Ortaya çıkan bu boşluğu dolduran ülke ise II. Dünya Savaşı'nın ardından küresel politikalarda söz sahibi olma çabası içine giren ABD'dir. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde dünyanın pek çok kritik bölgesine Amerikan askeri üsleri kurulmaya başlanmış ve yeni bir askeri güç olarak ABD bu konudaki liderliği eline geçirmiştir. NATO'nun kuruluş süreci ve Soğuk Savaş süresince NATO'nun alan dışı etkinliğine bakıldığında ABD'nin liderliğinin bu süreçte pekiştiğini görmek mümkün olacaktır.

Kıbrıs adasının küresel siyasete dahil olması da bu döneme rastlamaktadır. İngiltere'nin geçmiş döneme göre nispeten güç kaybeden görüntüsü ve adadaki gelişmeleri kontrol edemez duruma gelmesi başka bir çözüm üretilmesi zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Kıbrıs adasında İngiliz egemenliğine karşı mücadelenin bir geçmişi bulunmaktadır. Bu mücadele sosyalist bir temelde olup AKEL'in öncülüğünde vücut bulmuştur. Kıbrıs solu, 1930'ların sonlarından itibaren İngiliz emperyalizmine karşı mücadelenin sembolü olmuştur.¹⁵⁹ Adadaki Rumların İngiliz egemenliğine karşı verdiği mücadele Soğuk Savaş döneminde de

¹⁵⁹ Gürel, Ş. S. (1985). *Kıbrıs Tarihi (1878-1960): Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika 2*. İstanbul: Kaynak Yayınları, s. 13-22.

benzer şekilde devam etmiştir. Soğuk Savaş döneminde de Rumların İngiliz egemenliğine karşı verdiği mücadele iki kutuplu dönemin koşulları göz önüne alındığı zaman SSCB'nin elini kuvvetlendirmesi muhtemel birtakım gelişmelerin ortaya çıkmasına sebep olabilirdi. İngiltere'nin Kıbrıs adasında Türkiye ile paylaşmak istediği sorumluluk, Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili bir gündemi olmadığı bir dönemde böyle bir mesele ile karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. Bu meselenin uluslararası platformda görüşüldüğü esnada ortaya çıkan 6-7 Eylül olayları ve Türkiye'deki Rumlara yönelik geliştirilen tavır ile adanın geleceğine yönelik "Taksim" tezlerinin ortaya atılmış olması Türkiye'yi çok kısa sürede bu sorunun içine çekebilmiştir. Türkiye'nin temel dış politika gündemlerinden birisi hatta 1960'lı yıllar boyunca kendisini meşgul edecek temel dış politika gündemi Kıbrıs meselesi olacaktır.

1950'li yıllarda yükselen Kıbrıs meselesi, 27 Mayıs dönemi ile birlikte görece bir sessizliğe bürünmüştür. Bunun en önemli sebeplerinden birisi Londra-Zürih Anlaşmaları ile tesis edilen "Kıbrıs Cumhuriyeti"nin ilan edilmiş olmasıdır. MBK, 28 Mayıs günü yaptığı açıklamada Londra Anlaşmalarına bağlı kalacağını belirtmiştir. Gürsel hükümetinin programında da Zürih ve Londra Anlaşmalarına gönderme yapılarak "Kıbrıslı soydaşlarımızın Kıbrıs Cumhuriyeti bünyesinde Milletimizden ve Hükümetimizden daima görececekleri yakın alaka ve muhabbetle vazifelerini yerine getireceklerine, mesuliyetlerini alacaklarına, refah saadet içinde yükselip ilerleyeceklerine" duyulan güven ifade edilmiştir.¹⁶⁰ Türk ve Rum toplumlarının adada barış içinde bir arada yaşayabilmesi için geliştirilen bu formül kısa süreliğine de olsa adanın güvenliği açısından önemli bir gelişme olmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye'nin temel Kıbrıs tezlerinde merkezi bir noktaya oturmuştur. Çünkü, Türkiye her ne kadar 50'li yıllarda "taksim" tezleri ortaya atılmış olsa dahi resmi kanallardan bu yönde bir taleple Kıbrıs tezleri inşa edilmemiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından itibaren Türkiye'nin temel tezi, anlaşmalarla kurulan federatif modeldeki bu devletin devam etmesine yöneliktir. 1974 Barış Harekatı sürecinde dahi adanın bölünmesi ya da bütünüyle ilhak edilmesi gibi bir fikir ortaya çıkmamıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığını ve devamını en çok

¹⁶⁰ Akalın. (2000), s. 212.

savunan taraf hiç şüphesiz Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. Bu tavır Batı'nın Kıbrıs tezlerine de oldukça yakın bir pozisyonu ifade etmektedir. Batı açısından daha önemli olan husus ise mevcut cumhuriyetin devam etmesinin yanısıra NATO'nun bölgedeki etkinliğinin devam etmesidir. Doğu Akdeniz'in stratejik önemi, Süveyş Kanalı ve Ortadoğu'daki gelişmeler göz önüne alındığı zaman Kıbrıs adasının NATO açısından kritik önemi de ortaya çıkacaktır.

Soğuk Savaş'ın etkilerinin yoğun olarak hissedildiği döneme Kıbrıs adasının tekrar gündeme gelmesini sağlayan sebep kurulan düzenden memnuniyetsizliğini her fırsatta dile getiren Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarının lideri Makarios'un faaliyetleri olmuştur. Adada Türklerle eşit şartlar altında yaşamak istemeyen ve böylesi bir "eşitlik" durumundan rahatsız olan Rumlar, ülkenin yönetiminde "eşit" değil sadece sınırlı bir yetki tanınan Türklerin sahip olduğu bu haklardan dahi memnun olmadıklarını belirtmekteydiler. Bu memnuniyetsizlik süreç içinde sıcak çatışmaların doğmasını da beraberinde getirmiştir. Hatta bu sıcak çatışma süreçlerini silahlı birliklerin kurulması ile birlikte kitlesel ölümlerin yaşanmasının kaçınılmaz olduğu bir döneme de girilmiştir. Bu dönemde Kıbrıs'ı incelerken 3 temel kritik nokta üzerinde duracağız bunlardan birincisi 1963 yılında yaşanan "Kanlı Noel" adı verilen ve Johnson Mektubu ile başlayan süreçtir. İkincisi 1967 yılında Yunanistan'da gerçekleşen darbe ve aynı yıl Boğaziçi ve Geçitkale'de yapılan saldırıları içeren süreçtir. Üçüncüsü de 1974 Barış Harekatı'nın başlangıcını teşkil eden olaylar, hareket ve sonrasını kapsayan dönemdir.

Türkiye'nin Kıbrıs meselesine bakışını belirleyen yukarıda sayılan süreçlerden ilki 1963 yılının Noel gecesi yaşanan ve adı "Kanlı Noel" olarak kalan tedhiş faaliyetidir. Türklere yönelik yapılan bu kitlesel saldırılar 27 Mayıs sessizliğinin ardından Ankara'yı harekete geçiren en kritik gelişmelerden birisidir. Bu olaylar ise Türk siyasal hayatını doğrudan etkileyen ve "Johnson Mektubu" olarak bilinen olayın yaşanmasına da sebep olmuştur.

Olaylar sebebiyle artan gerginliğe ilk olarak NATO müdahale etmiştir. İngiltere'nin komutasında 10.000 kişilik bir gücün adada güvenliği tesis etmesi fikri Makarios hariç kabul edilmiştir. Ancak Makarios'un bağlantısız bir dış politika

izlemesi bu noktada bir tıkanma yaşanmasına sebep olmuştur. NATO'nun ardından BM devreye girmiştir. Gerek Bağlantısızlar Hareketi'nin gerekse SSCB'nin BM içinde yer alması, Makarios açısından soruna daha sağlıklı bir çözüm bulunabileceği ihtimalini ortaya çıkarmıştır. 4 Mart 1964'te alınan karar uyarınca BM'nin bir Barış Gücü kurulması ve Genel Sekreter tarafından bir arabulucu atanması kararlaştırılıyordu. BM Barış Gücü Mart ayı içinde adaya çıkmış ve görevine başlamıştır. Ancak Barış Gücü, adadaki çatışmaları önleme konusunda yetersiz kalmıştır. Bunun yanısıra Makarios'un 4 Nisan'da anlaşmaları tek taraflı olarak feshettiğini açıklaması ortamın daha da gerilmesine sebep olmuştur.¹⁶¹

Adadaki Türklerin ve Kıbrıs'ta kurulan düzenin devam etmesi gerekçesiyle Türkiye'nin adaya müdahale etmesi gündeme geldiği zaman dönemin ABD Başkanı Johnson, Başbakan İsmet İnönü'ye bir mektup göndermiş ve NATO tarafından verilen silahların amaçları dışında kullanılamayacağına yönelik bir uyarıda bulunmuştur.¹⁶² Bu uyarı Türkiye açısından farklı durumların ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Bunlardan birincisi, NATO ile ilişkilerin bir kolektif güvenlik ve ortaklıktan ziyade tek yanlı bir bağlanma olduğu düşünölmeye başlanmıştır. İkincisi, Türkiye'nin yaşadığı güvenlik sorunlarının bir çözümü olarak görölen NATO üyeliği ve ABD ile kurulan ilişkilerin Jüpiter Füzeleri meselesinden sonra ikinci kez düşünöldüğü gibi olmadığının ortaya çıkmış olmasıdır. Johnson Mektubu adı verilen hadise aslında Türkiye'nin Kıbrıs meselesinin çözümü ile ilgili bir adım atamamasının verdiğı sıkıntıdan ziyade dış politikasını kurduğı zeminin düşünödüğü kadar sağlam olmadığını ve bu zeminin yeniden kurulması gerektiğini düşünöcek kadar bir nevi hayal kırıklığı yaşamış olmasıdır. Johnson Mektubu'nun Kıbrıs meselesi üzerinden Türk dış politikasının sorgulanmaya başlamasının başlangıcı olarak kabul etmek bu bağlamda yanlış olmayacaktır.

Armaoğlu, yaşanan bu krize cevap olarak İnönü'nün yazdığı mektubun içeriğine şu başlıklar altında değinmiştir:

¹⁶¹ Fırat, M. (2006). Yunanistan ile İlişkiler. Baskın Oran (Editör). *Türk Dış Politikası Cilt: 1 1919-1980*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 725.

¹⁶² Sarica, M., Teziç, E., Eskiuyurt, Ö. (1975). *Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: Fakölteler Matbaası, s. 73.

“1) Mektubun ‘gerek yazılış tarzı, gerek muhtevası’, Amerika’nın Türkiye gibi bir müttefiki için ‘hayal kırıcı’ olmuştur.

2) Bu son teşebbüs ile birlikte, 1963 sonundan beri Kıbrıs’a askeri müdahale ihtiyacı dördüncüdür. Ve Türkiye bu işin başından beri Amerika ile danışma halinde bulunmuştur.

3) Kıbrıs Rum hükümeti açıkça silahlanmaya başlamış, Anayasa dışı faaliyetlere girişmiş, Türklere karşı ‘zulmünü’ arttırmış ve bütün bunlar Yunanistan tarafından, kendisinin imzaladığı milletlerarası antlaşmalara aykırı olduğu halde, desteklenmiş, lakin Türkiye’nin bütün uyarmalarına rağmen Amerika bir şey yapmamıştır.

4) Birbirlerine karşı antlaşmalardan doğan zorunluluklarını, yükümlülüklerini istediği zaman reddeden devletlerarasında bir ittifaktan söz edilebilir mi?

5) ‘NATO müttefiklerinden herhangi birine yapılacak saldırı, saldırgan tarafından tabiatile daima haklı gösterilmeye çalışılacaktır. NATO’nun bünyesi saldırganın iddialarına kapılacak kadar zayıf ise, hakikaten tedaviye muhtaç demektir.’

6) Türkiye’nin anlayışına göre, NATO, saldırıya uğrayan bir üyeye derhal yardımı mecburi kılmaktadır. Üyelerin takdirine bırakılan husus, yardımın mahiyeti ve genişliğidir.”¹⁶³

Türkiye, adaya müdahale kararını alırken dayandığı en önemli nokta Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kuran anlaşmaların Türkiye’ye tanıdığı “garantör devlet” olma hakkıdır. Türkiye’nin anlaşmalarla sahip olduğu bu hakkı kullanmak isterken yaşadığı bu kriz Türkiye’nin mevcut durumu gözden geçirmesine sebep olmuştur. Öte yandan adada Makarios’un yine Türkiye’yi yakından ilgilendiren farklı bir arayış içinde olduğundan söz etmemiz gerekecektir. Makarios, dış politikada Batı’dan ziyade Üçüncü Dünya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme yönünde bir tercih yapmıştır. Batı’nın etkisinden kurtarılmış “bağımsız” bir Kıbrıs ideali SSCB’nin adaya olan ilgisini güçlendirmiş ve bu durum Makarios’un da SSCB ile çözüm aradığına yönelik bir algı ortaya çıkmış olsa da Bağlantısızlar Hareketi ile kurulan ilişkiler daha çok ön planda yer almıştır. Türkiye’yi ilgilendiren konu da işte tam bu noktadadır.

Makarios’un Üçüncü Dünya ülkeleri ile kurduğu ilişkiler, Kıbrıs meselesine Rum tarafının lehinde kararlar alınmasını sağlamıştır. 1964 yılında Johnson Mektubu’yla sonuçlanan adaya çıkarma girişiminin üzerine Ekim 1964’te Kahire’de gerçekleştirilen 2. Bağlantısızlar Konferansı tam anlamıyla Makarios’un gücünü pekiştirmesi ile sonuçlanmıştır. Kıbrıs Türk toplumunun lideri Fazıl Küçük bu

¹⁶³ Armaoğlu. a.g.e., s. 790, 791.

toplantıya Kıbrıs Türklerinin içinde bulunduğu durumu anlatan bir mesaj göndermiştir ancak bu mesaj Makarios'un toplantıda yarattığı etki karşısında oldukça sönük kalmıştır.¹⁶⁴ 1965 yılında mesele Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yeniden görüşülmüş ve görüşmelerden sonra yapılan oylamada 47 olumlu, 5 olumsuz ve 54 çekimser oy kullanılmıştır. Söz konusu karar metninde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin her hangi bir yabancı müdahale hakkı olmaksızın tam egemenlik ve bağımsızlık hakkının tanındığı, bu bağlamda da tüm devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik saygı duymaya çağırarak karar alınmıştır. Genel Kurul kararının bağlayıcı niteliği olmaması Türkiye açısından bir teselli olmakla beraber Yunanistan açısından bu durum hukuki bir bağlayıcılığı olmamasına rağmen dünya kamuoyu önünde bir prestij meselesi olarak düşünülmüş ve bir "zafer" olarak adlandırılmıştır. Bu tarihten itibaren 1974 yılının Eylül ayına kadar yani Barış Harekatı'nın ardından yapılan ilk toplantıya kadar Kıbrıs Meselesi yeniden Genel Kurul'un gündemine gelmemiştir.¹⁶⁵

İkinci önemli kırılma noktası 1967 yılında Yunanistan'da askeri cuntanın iş başına gelmesidir. Bu durumun Kıbrıs adasındaki durum açısından önemi Yunanistan'da kurulan cunta hükümetinin daha sert önlemler alma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Her şeyden önce Yunanistan'da cunta hükümetinin arkasında ABD'nin yer aldığına dair oldukça önemli veriler bulunmaktadır. Gerek Yunanistan'da görece "sol" bir iktidarın varlığı gerekse Makarios'un bağımsız bir Kıbrıs fikrinden yola çıkarak NATO'ya karşı aldığı tavır ABD'yi memnun eden gelişmeler olmamıştır.¹⁶⁶ Makarios'un bu tavrı ABD açısından adanın SSCB'nin kontrolüne girme endişesi taşımasına sebep olmuştur. ABD ise bölgede buna karşı olan hamlesini bu mesele karşısına aldığı Türkiye ile değil, kendiyle daha uyumlu olarak görünen bir cunta hükümeti eliyle gerçekleştirmeyi tercih etmiştir. Cunta hükümetinin "Enosis" konusunda taviz vermeyen ve bu ideali bir an önce gerçekleştirmek isteyen tutumu ise SSCB'nin adada ve Doğu Akdeniz'de muhtemel bir etkinlik kurmasının yanında ABD açısından daha kabul edilebilir

¹⁶⁴ Fırat, M. (1997). *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*. Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 148, 149.

¹⁶⁵ Sönmezoğlu. *a.g.e.*, s. 320.

¹⁶⁶ Fırat. *a.g.m.*, s. 734.

olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple Yunanistan'da yaşanan bu değişimin ABD'nin bölgesel politikaları ile uyumlu olduğunu söylememiz mümkün olacaktır.

Kıbrıs adası açısından durum daha kritik bir noktaya doğru gelmektedir. Çünkü darbenin ardından askeri nitelikte bir hükmet kurulması ve Kıbrıs adası için daha sert önlemler alınması fikri silahlanma sürecini de beraberinde getirmiştir. EOKA'nın etkinliğini artırdığı ve Grivas'ın liderliğinin Kıbrıs adasında tam olarak hakim olmaya başladığı dönem bu döneme rastlamaktadır. Buna karşılık Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) adlı direniş örgütü de Türklerin can güvenliğini sağlamak amacıyla ortaya çıkmıştır.¹⁶⁷ 1967 darbesiyle aynı yıl gerçekleştirilen Boğaziçi ve Geçitkale köylerine yönelik yapılan saldırılar ise Kıbrıs adasının güvenliği konusunda endişenin giderek artmasına ve sorunun çeşitli görüşmelerle halledilebilmesinin önünü tıkayan olaylara sahne olmuştur.

Adada gerilimin giderek yükselmesi ve saldırıların artması Türkiye'yi yeniden adaya müdahale etme noktasına getirmiştir. Ecevit dönemi, daha önceki çıkarma girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından bu konuda en net adımın atıldığı dönem olmuştur. 1974 Barış Harekatı, adada iplerin iyice koptuğu ve saldırıların kitlesel tedhiş faaliyetlerine dönüştüğü bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Kıbrıs meselesinin ortaya çıktığı ve uluslararası nitelik kazandığı 50'li yılların ortasından itibaren 1974'e kadar geçen yaklaşık 20 yıllık sürede gerek NATO gerekse BM aracılığıyla sorunun çözümü konusunda pek çok plan hazırlanmış ancak bu planların adadaki iki toplumdaki ziyade Batı'nın çıkarlarını ön plana alan içerikleri sebebiyle herhangi bir çözüm üretilmemiştir.

Türk dış politikasının ABD ve NATO eksenli niteliğine karşılık bu duruma verilen en önemli tepki olarak ortaya çıkan Barış Harekatı süreci, 2. Dünya Savaşı'ndan bugüne inşa edilen yapının dengelerini sarsmış ve Türkiye, hareketin ardından gelen ambargo ile yaptığı bir faaliyetin deyim yerindeyse bedelini ödemiştir. Kıbrıs meselesi, ilk etapta Türk-Yunan ilişkileri içinde incelenen bir konu olması suretiyle ilişkilerin diğer boyutlarını da göz ardı etmemek gerekir. Türk-

¹⁶⁷ İsmail, S. (2000). *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu (1960-1983)*. İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, s. 304, 305.

Yunan ilişkilerindeki bu gerilim sürecini tetikleyen diğer hadiseler ise FIR Hattı ve Ege Denizi'nde petrol arama konuları olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE SOLU VE KIBRIS

3.1. ULUSLARARASI GELİŞMELER IŞIĞINDA KIBRIS MESELESİNE TÜRKİYE SOLUNUN GENEL BAKIŞI

Bu bölümde Türkiye solunun o dönemde Kıbrıs meselesi ile ilgili birbirine oldukça yakın olduğunu söyleyebileceğimiz yaklaşımlarını kişiler ya da olaylar üzerinden değil daha makro ölçekte uluslararası konjonktürü de işin içine katarak anlatmaya çalışacağız. Türkiye solunun farklı yapılarının Kıbrıs meselesinde oldukça ortak söylemler ürettiğini görmekteyiz. Bunun çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Türkiye solunun dış politika yaklaşımları çerçevesinde bahsettiğimiz Amerikan emperyalizminin yalnızca Türkiye'ye yönelik olarak değil bölgesel olarak bir hegemonya projesi içinde olmasıdır. NATO'nun Güneydoğu kanadını sağlamlaştırabilmek için Yunanistan ve Türkiye ile başlayan bu hegemonya projesinin devamında Ortadoğu'da ve Akdeniz'de hakimiyeti sağlayabilmek bulunmaktadır. Bu hakimiyet stratejisinin en önemli sebebi de hiç şüphesiz SSCB'nin güneye doğru inmesini engellemek ve SSCB'nin muhtemel bir genişleme sürecini sekteye uğratmaktır. Enosis politikası artık yalnızca Kıbrıslı Rumları ve Yunanlıları ilgilendiren bir durum olmaktan çıkmış ve Amerikan emperyalizminin bölgesel hegemonya projesinin bir aracı haline gelmiştir. Adada bulunan yeraltı zenginlikleri ABD emperyalizminin iştahını kabartmakta ve ABD bu kaynaklara sahip olabilmek için Enosis'i kullanmaktadır. Yön'e göre, Cyprus Mines Corporation adlı Amerikan şirketinin bölgedeki zengin bakır, demir ve kükürt gibi madenleri işleterek önemli karlar elde ettiklerini iddia etmektedir. Bu sayede Amerika'ya önemli oranda sermaye ihraç edilmektedir. Kıbrıs'ın bağımsız ve tarafsız bir ülke haline getirilmesi ile birlikte ülkenin yeraltı zenginliklerinin millileştirilmesi meselesi de gündeme gelecektir. Eğer Kıbrıs bağımsız ülke haline gelirse yeraltı kaynaklarının millileştirilmesi Amerika açısından oldukça önemli bir maddi kaybı da beraberinde getirecektir. Bu sebeple ABD, adanın bağımsız olma

ihtimaline karşılık Enosis politikalarını kendi çıkarları açısından desteklemektedir.¹⁶⁸

Kıbrıs meselesinin ülkelerin gündeminden çıkıp uluslararası bir sorun haline gelmeye başladığı 50'li yılların ilk yarısında İngiliz hegemonyasının bir yalnızlaşma sürecine girdiği ve Türkiye'nin de bu soruna dahil edilmesiyle bu yalnızlık durumuna bir çözüm üretildiği bilinmektedir. Adada İngiliz emperyalizmine karşı gelişen mücadele İngiltere'nin yavaş yavaş çekilmesi ile birlikte yerini NATO karşıtı bir mücadeleye bırakmıştır. Artık ABD de Kıbrıs meselesinde NATO üzerinden bir taraf olmakla birlikte SSCB ile mücadelesinde yeni bir cephenin açılmasını da sağlamıştır. Kıbrıs da bu yönüyle ABD ve SSCB arasındaki mücadele alanlarından birisini teşkil etmektedir. Ant dergisinden Doğan Özgüden bu meseleyi irdelediği yazısında dönemin uluslararası siyasetinin Kıbrıs'ı nasıl doğrudan ilgilendirdiğini eş zamanlı olarak gelişen olaylar çerçevesinde ele almaktadır. Buna göre, 1967 yılı Haziran ayında yaşanan Arap-İsrail Savaşı en önemli etkenlerden birisi olmuştur. Her ne kadar İsrail galip gibi görünse de Mısır, Suriye ve Irak'taki "ilerici" rejimler ABD'nin işini önemli ölçüde zorlaştırmıştır. Bu ülkelerin aynı dönemde SSCB ile yakın ilişki içine girmelerini de hesaba kattığımız zaman ABD'nin Akdeniz'de ciddi bir egemenlik problemi yaşamaya başladığını da söylememiz mümkün olacaktır. Akdeniz'deki egemenliği SSCB ile paylaşma noktasına gelen ABD, Malta ve Kıbrıs'ta yeni üsler elde etmek istemiş ve Gerek Türkiye ile gerekse cunta yönetimi üzerinden Yunanistan ile yakın ilişkiler kurmuştur. Kıbrıs meselesi de ABD ile SSCB arasında Akdeniz üzerindeki egemenlik mücadelesinin oldukça stratejik noktasını oluşturmaktadır.¹⁶⁹

Bu noktada İsrail'in konumu da Kıbrıs stratejilerinde önemli bir noktaya oturmaktadır. İsrail'in ABD açısından Ortadoğu coğrafyasında ifade ettiği önem ve stratejik konumuna baktığımız zaman İsrail'in ABD'nin Ortadoğu'daki hem en önemli müttefiki hem de deyim yerindeyse gayri resmi bir üssü olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır. Ant dergisi de İsrail'in ABD açısından önemine atfen Kıbrıs'ın da benzer bir noktaya taşınmak istediği ile ilgili bir haberi

¹⁶⁸ Amerika, Neden Enosisten Yanadır. (1965). *Yön.* (99), s. 6.

¹⁶⁹ Özgüden, D. (1967). Oyun Açığa Çıktı. *Ant.* (51), s. 3.

sayfalarına taşımıştır. Der Spiegel gazetesinde yer alan bir haberi sayfalarına taşıyan Ant, “HERMES” isimli gizli bir planın varlığından bahsetmekte ve bu planın Enosis emellerini gerçekleştirmek üzere hayata geçirileceğini iddia etmektedir. Kıbrıs’ta çıkan Havargi adlı gazetenin de bu planı destekler yönde yaptığı haberleri de referans alan Ant, Kıbrıs’ta üç aşamalı bir planın uygulanacağını belirtmektedir. Buna göre Makarios devrilecek, Türkler ve Rumlar birbirinden ayrılacak ve ikili Enosis hayata geçirilecektir. Ant’a göre bu plandan önce Makarios’a bir ultimatom verilmiş ve Enosis aleyhtarlarının yönetimden uzaklaştırılması, Enosis siyasetine geri dönülmesi ve Türklerle müzakerelerin kesilmesi talep edilmiştir. Makarios’un bu talepleri reddetmesi üzerine yeni plan ortaya çıkmış ve Kıbrıs ile ilgili daha sert ve acil önlemlerin alınması gündeme getirilmiştir. Ant’a göre Kıbrıs “ikinci İsrail” haline getirilmek istenmektedir. İkinci İsrail’den kasıt ise Akdeniz ve Ortadoğu politikalarında yeniden başat güç olabilmek için Kıbrıs’ın NATO üzerinden bir ABD üssü haline getirilmesidir.¹⁷⁰

Türkiye solunun Kıbrıs’ın geleceği ile ilgili fikirleri büyük ölçüde örtüşmektedir. Kıbrıs, her şeyden önce her türlü üslerden arındırılmış, emperyalist devletlerin tahakkümünden kurtarmış, Üçüncü Dünya ülkeleri içindeki yerini alan, barışçıl, Türklerin ve Rumların kardeşçe yaşadığı bir ülke haline gelmelidir.¹⁷¹

3.2. 1960-1971 DÖNEMİ: LONDRA-ZURİH SİSTEMİNDEN “BAĞIMSIZ VE FEDERATİF KIBRIS” SÖYLEMİNE

Türkiye solunun Kıbrıs meselesine yaklaşımını incelerken süreci iki ana eksene bölme gereği ortaya çıkmıştır. Bunun iki temel sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki 12 Mart 1971 müdahalesi sonrasında Türkiye solunun geleneksel akımlarına karşılık olarak yeni bir sosyalizm perspektifinin gelişmesi ve önceki dönemden bağımsız olarak yeni sosyalist yapılanmaların ortaya çıkmasıdır. Çalışmamızın başında da bahsettiğimiz gibi Türkiye solundaki en büyük kırılma noktalarından birisi 12 Mart müdahalesidir. 70’li yılların sosyalist yapıları ve

¹⁷⁰ Kıbrıs İkinci İsrail Haline Getiriliyor. (1970). *Ant*. (170), s. 12, 13.

¹⁷¹ Baş, H. (1967). Pasifi Ağır Basan Bir Bilanço. *Ant*. (1), s. 13, Tek Çözüm: Bağımsız Federatif Kıbrıs. (1970). *Aydınlık*. (18), s. 473.

sosyalizm modelleri önceki döneme göre oldukça önemli farklar göstermiştir. Diğer sebep ise 60-71 döneminde Kıbrıs meselesiyle ilgilenen ve dönemin başat aktörlerinin 70'li yıllarda yerini yeni yapılanmalar ve yeni aktörlere bırakmasıdır. 60-71 döneminde Kıbrıs meselesi ile yakından ilgilenen Yön ve Ant dergileri aynı döneme ait olmalarına karşılık bu süreçteki farklı bölümleri temsil etmektedir. Yön, Kıbrıs meselesini 64-67 yılları arasında incelerken Ant dergisi 67-70 yılları arasında bu meseleye tanıklık etmiştir. Türkiye İşçi Partisi ise Behice Boran öncülüğünde daha farklı bir sosyalizm ve yönetim anlayışı ile TİP'in ikinci dönemini oluşturacaktır. Başka bir deyişle 60-71 döneminden kastımız Mehmet Ali Aybar'ın TİP'e liderlik ettiği dönemdir.

3.2.1. 27 Mayıs Sonrası Dönem

27 Mayıs ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci zaman olarak birbirine oldukça yakındır. 27 Mayıs 1960 günü gerçekleştirilen askeri müdahale ile 19 Ağustos 1960 günü anayasanın kabul edilmesi ile birlikte kuruluşu da resmi olarak ilan edilen Kıbrıs Cumhuriyeti arasında yaklaşık 3 aylık bir süre bulunmaktadır.¹⁷² İki olay arasındaki yakınlık daha önce de belirtildiği üzere Ankara'nın Kıbrıs ile olan ilişkisinin sağlıklı olarak kurulamamasının sebeplerinden biri haline gelmiştir. Devletin resmi olarak yakından ilgilenmediğini söylememiz yanlış olmayacaktır. MBK'nin ardından kurulan ilk sivil hükümetin programında da Kıbrıs meselesine önemli bir yer ayrıldığını söylememiz mümkündür. Bu hükümet programı kapsamında Kıbrıs meselesi "Yurtta sulh, cihanda sulh" prensibi çerçevesinde değerlendirilmiş ve anlaşmalarla kurulan düzenin devamı temenni edilmiştir.¹⁷³ Muhalefet kesimi ise Kıbrıs meselesi ile doğrudan alakadar olmaya başlamıştır. Tabi bunun için 61 Anayasası'nın sağladığı görece özgürlük ortamında kendisini göstermeye başlayan sol muhalefetin yeniden kuruluşunu da beklemek gerekecektir. 27 Mayıs sonrası dönemde Kıbrıs meselesindeki başat aktör Yön dergisidir. Kıbrıs meselesini ilk gündeme getiren yayın organların başında da Yön dergisi gelmektedir. Yön dergisi, 1961 ve 1964 yılları arasını kapsayan dönemde 1964 sonrası dönemden farklı bir Kıbrıs değerlendirmesi içine girmiştir. Londra ve

¹⁷² Sarıca, Teziç, Eskiyyurt, *a.g.e.*, s. 16.

¹⁷³ Oturum 1, Birleşim 13. (1961). *TBMM Tutanak Dergisi*. 1(?), s. 124.

Zürich Anlaşmaları ile kurulan düzen Yön açısından oldukça önemlidir. Yön'ün ilk dönemi anlaşmalarla kurulan düzenin devam etmesine yöneliktir. Sonraki dönemlere göre Kanlı Noel hariç oldukça sakin geçtiğini söyleyebileceğimiz bu dönemde Yön, mevcut durumun korunmasına öncelik vermiştir.¹⁷⁴

Yön'ün ilk dikkat çektiği olayların başında Lefkoşa'da cami ve türbelere yönelik gerçekleştirilen bombalama eylemler bulunmaktadır. Bu eylemlerin arkasında Kıbrıs Türk liderliğinin olduğu yönündeki iddialar ortalığı karıştırmış ve bu olayları araştıran iki Türk gazetecinin öldürülmesi Kıbrıs Türk liderliği konusunda bir şüphe uyanmasına sebep olmuştur.¹⁷⁵ Yön, her türlü kanlı eyleme karşı Kıbrıs Türklerinin birlik ve beraberlik içinde olması gerektiğini ifade etmiştir:

*“Fikirleri ne olursa olsun iki Türk gazetecinin öldürülmesi, Türkiye ve dünyada iyi karşılanmadı. Gazetecilerin Rumlarla işbirliğine taraftar oldukları ve camideki bomba olayının iç yüzünü açıklayamadıkları için öldürüldüğü sanılıyor. Türk cemaatinin tam bir birlik içinde bulunması şart. Fakat bu birliğin ikna yoluyla değil de terör ile sağlanmaya çalışılması davaya zarar vermekten başka bir işe yaramayacak. Türk liderleri, kendilerini demokratik metotlara alıştırmalı ve gözlerini artık ciddi şekilde cemaatin iktisadi ve sosyal meselelerine çevirmelidir.”*¹⁷⁶

Makarios, adada bu gelişmelerin yaşandığı süreçte anayasada bir takım değişiklikler yapma niyetindeydi. Bu sebeple hem Türkiye hem de Yunanistan'a ziyaretler düzenleyerek iki ülkenin tepkisini ölçmek istiyordu. Bu kapsamda 22-26 Kasım 1962 tarihlerinde Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirdi. Ziyareti esnasında Makarios aleyhinde gösteriler gerçekleştirilmişti.¹⁷⁷ Makarios'un aleyhinde yapılan bu gösterilerin Enosisçilerin işine yaradığını iddia eden Yön, Menderes iktidarını eleştirdiği yazısında anlaşmalarla kurulan düzenin önemine işaret etmiştir.

“Aleyhte tezahüratın sebeplerini anlamak güç değil. Düşük hükümetin teşvikiyle meydanlarda Makarios'u yakan ve onu “Kızıl ve kanlı papaz” olarak tanıyan halkın, politika adamları gibi, kısa bir devrede bütün bunları unutup, yeni dostu

¹⁷⁴ Dikici, M. (2007). *Yön Dergisi ve Türk Dış Politikası*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 97.

¹⁷⁵ Fırat. a.g.e., s. 118.

¹⁷⁶ Kıbrıs: Cinayetler. (1962). *Yön*. (20), s. 15.

¹⁷⁷ Fırat. a.g.e., s. 120.

kucaklaması kolay değildi. Politikacılarımızın buna dikkat etmesi, halkın hislerini ufak politik oyunlarına alet etmemesi lazım... Zira halk hiçbir zaman politikacılar gibi kolay manevra yapamaz. İşin tuhafı Menderes hükümetlerinin sebebiyet verdiği bu durumu Menderesçi basın bu konuda hiçbir günahı olmayan bugünkü hükümet aleyhinde istismara kalkıştı. Halbuki Makarios'a kızıl papaz diyen Menderes'ti, Makarios'u Kıbrıs'ın başına getiren anlaşmayı imzalayan da Menderes'ti. Şimdi Türk cemaatinin menfaatleri bakımından bu anlaşmayı yaşatmak ve hissi davranışlardan kaçınmak lazım. Adadaki Türk azınlığın menfaati bunu gerektiriyor. Türk hükümeti nüfuzunu kullanarak bu meselelerin en kısa zamanda çözümlenmesini sağlamaktır. Fakat asıl dava iktisadi davadır. Halen iktisaden tabi durumda bulunan Ada Türkleri iktisaden eşit duruma getirilmedikçe, kağıt üzerinde sağlanan garantiler bir şey ifade etmeyecektir.”¹⁷⁸

Avcıoğlu, Kıbrıs'taki Türklerin durumunu da incelemiş ve onların hak ettikleri gibi yaşayabilmeleri için iktisadi durumlarını düzeltmeleri gerektiğini iddia etmiştir. Kıbrıs Türklerinin içinde bulundukları sıkıntılardan kurtulabilmeleri ve durumlarını düzeltebilmeleri de Türkiye'nin atacağı bir takım adımlardan geçmektedir. Türkiye yeniden halkçı ve devletçi bir siyaset gütmeye başladığında ülkede yaşanacak değişim Kıbrıs'ı da doğrudan ve olumlu bir yönde etkileyecektir:

“Kısaca Kıbrıs konusunda, sarıh anlaşma hükümlerine rağmen imkanlarımız mahduttur ve bunu iyi hesaplayan Makarios, adım adım Kıbrıs'ı tam hakimiyeti altına almaya gitmektedir. Esasen hukuki garantiler, her zaman fazla bir şey ifade etmemektedir. Gerçek garantiler ekonomiktir. Nitekim İstanbul'daki Rumlar, Kıbrıs Türkleri gibi geniş garantilerin hiçbirine sahip olmadıkları halde, büyük iktisadi güçleri dolayısıyla, memleketimizin mutlu azınlığını teşkil etmektedirler. Kıbrıs Türklerinin de asıl garantisi, iktisadi bakımdan güçlü hale gelmektir. Halbuki adada durum tam tersinedir ve bu durumu değiştirmek için, ciddi bir çaba gösterilmemektedir. Sorumlu idareler, daha 1950 yıllarından itibaren, ileri bir devletçi politikayla Türk ekonomisini tamamen bağlayacak şekilde, Kıbrıs Türk cemaatinin iktisadi faaliyetlerini sıkı sıkıya planlardı. Kıbrıs Türklerinin eğitim seviyesini ve teknik bilgisini geniş çapta arttırmaya önem verirlerdi. Ama içeride kendi meselelerini çözemeyen ve iktisadi ve sosyal alanda aciz içinde çırpınan idarelerin, bunları yapabilmesine imkan var mı? Bu sebeple Kıbrıs davasını çoktan kaybetmiş olmaktan korkuyoruz. Ancak Türkiye'deki, halkçı ve devletçi dinamik bir idare, bu konuda çok geç kalınmış olmasına rağmen, Kıbrıs Türklerinin kaderini de değiştirme şansına sahip olabilir.”¹⁷⁹

Yön'ün bu dönemde anlaşmalarla kurulan düzenin devamı için çaba sarf ettiğini görmekteyiz. Bunun çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Ancak bunlardan

¹⁷⁸ Makarios Ankara'da. (1962). Yön. (50), s. 4.

¹⁷⁹ Avcıoğlu, D. (1963). Türkiye'yi Saran Tehlikeler. Yön. (72), s. 8.

hangisinin daha önemli olduğunu düşündüğümüz zaman aklımıza ilk gelen husus 27 Mayıs'ın yarattığı heyecan ve CHP iktidarından beklentilerin halen yüksek olması durumu olduğu söylenebilir. Yön bu dönemde CHP'yi ve İnönü'yü doğrudan karşısına almayan ve "27 Mayıs ruhu" içerisinde Türkiye'nin yeniden Mustafa Kemal'in yoluna döneceği inancına sahip görünmektedir ve bu sebeple CHP'nin Kıbrıs meselesindeki tavrına paralel bir tavır sergilemiştir.

Benzer bir şekilde TİP açısından da Kıbrıs meselesine yaklaşım Yön ile büyük benzerlikler taşımaktadır. Serpil Çelenk Güvenç, TİP'in Kıbrıs meselesine yaklaşım açısından iki farklı dönemi olduğunu iddia etmektedir. İlk dönem, TİP'in "Misak-ı Milli" anlayışı çerçevesinde Türkiye'nin kendi toprakları dışında herhangi bir toprakta gözü olmadığı ve bu bağlamda da Kıbrıs diye bir meselesinin olmadığı bir süreci ifade etmektedir.¹⁸⁰ TİP'in bu konuyu o dönemde gündemine almaması ise gerek parti içinden gerekse parti dışından pek çok olumsuz tepkiyle karşılanmıştır. TİP, 1964 yılının ortalarından itibaren Kıbrıs meselesindeki tavrını değiştirecek ve adada yaşanan gelişmeleri doğrudan gündemine alacaktır. Güvenç'in bahsettiği ikinci dönem ise TİP'in Kıbrıs meselesinin doğrudan içinde olduğu ve politikasını sert bir şekilde değiştirdiği dönemdir. Sargın'a göre Kıbrıs meselesine yönelik yaklaşım daha derli toplu bir hal almıştı.¹⁸¹ 13 Mayıs 1964 günü basına verilen demeçte şu ifadeler yer verilmekteydi:

"TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ

1- Her şeyden önce Ada'da aşırı milliyetçi, Enosis'çi, faşist bir tedhiş teşkilatı olan EOKA tarafından hazırlanmış bir plana göre devam eden, gelmekte bulunan kanlı olaylara derhal son verilmesini ister.

2- Kıbrıslı Türklerin yolunda kanlarını da akıttıkları bütün temel haklarına, can ve mal emniyetine hemen kavuşturulmasını ve bu halkları güvenlik altına alan bir düzenin kurulmasını ister.

3- Birleşmiş Milletler silahlı kuvvetlerini, bugünkü pasif tutumlarını bırakarak Ada'da kan dökülmesini önleyecek kesin tedbirler almaya davet eder.

4- Geçen Aralık'tan beri yine çok ciddi ve derin endişeler yaratan bir meselemiz haline gelen Kıbrıs buhranının ancak Kurtuluş Savaşı Türkiye'sinin vazgeçilmez temeli "Misak-ı Milli" ışığı altında yürütülen, kişiliği olan bir politika ile çözülebileceğine inanır."¹⁸²

¹⁸⁰ Güvenç, S. Ç., (2008). *Solun Merceğinden Dış Politika*. İstanbul: Daktylos Yayınları, s. 162.

¹⁸¹ Sargın, N. (2001). *TİP'li Yıllar (1961-1971)*. İstanbul: Felis Yayınevi, s. 224.

¹⁸² Türkiye İşçi Partisi'nin Bursa'daki Yönetim Kurulu Toplantısı. (1964). *Eylem*. (4), s. 56.

Bu açıklamayla da görülüyor ki TİP de artık Yön gibi meselenin içindedir ve Kıbrıs meselesinin çözümü noktasında farklı bir tavır sergilemeye başlamıştır. Mehmet Ali Aybar dönemi TİP'in Kıbrıs meselesine iki boyutlu bakışının geçiş noktası tam bu açılımın sonuna denk gelmektedir. İleride de ayrıntılı bir şekilde görüleceği gibi TİP, Kıbrıs meselesine Misak-ı Milli çerçevesinde yaklaşmaktan vazgeçecek ve Kıbrıs'a askeri müdahaleye kadar varan bir tutum içine girecektir.

3.2.2. Johnson Mektubu ve Sonrası

Kanlı Noel'in ardından Makarios, 1 Ocak 1964 günü itibariyle anlaşmaları tek taraflı olarak feshettiğini açıklamıştır. Bu gelişme adada yeniden sürecin gerilmesine neden olacak bir takım gelişmelerin başlama ihtimalini de ortaya çıkarmıştır. Türkiye ise anlaşmalardan doğan garantörlük hakkı kapsamında adaya müdahale etme kararı almış ve bu girişimi Türk dış politikasında bir dönüm noktası teşkil eden "Johnson Mektubu" ile başarısızlığa uğramıştır.¹⁸³ Johnson Mektubu, Türk dış politikasının belki de ilk defa sorgulandığı bir olayın ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. O dönemde kadar 2. Dünya Savaşı sonrasında itibaren Türk dış politikasının NATO eksenine üzerine kurulu hali bir statüko olarak kabul edilmiş ve hiçbir dönemde tartışmaya açılmamıştır. U2 Olayı ve Jüpiter Füzeri meselesinin de Türkiye'yi dolaylı olarak ilgilendirdiği için herhangi bir tedirginlik yaratmamasının ardından Johnson Mektubu olayı ile Türkiye ilk kez, doğrudan ve sert bir biçimde dış politika tercihleriyle yüzleşme noktasına gelmiştir. Behice Boran, dış politika yaşanan bu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

*"Artık şimdi, Türk egemen sınıfları ve onun partileri bir çelişki ve tereddüt içindedirler. Kıbrıs sorunu Türkiye'ye saldırı ve savaş ihtimalinin kuzeyden başka bir yönden de, NATO ülkesi bir devletten de gelebileceğini göstermiştir. Türk kamuoyu dış politikada uyutulma halinden 1964 Kıbrıs buhranı ile uyanmış ve silkinmiştir. O günden bu yana ilk defa dış politika sorunları tartışılır ve eleştirilir olmuştur... Öyle ki, bugünkü iktidar dahi bu konularda bir şeyler yapmak zorunluluğunu duymaktadır."*¹⁸⁴

Kıbrıs meselesi, Türkiye'nin gündemine girdiği ilk günden itibaren her dönemde en kritik sorun alanı olmaya devam etmiştir. Bu çalışmanın kapsamı alanına giren 1960-1980 dönemine baktığımız zaman Türk dış politikasını meşgul

¹⁸³ Sarıca, Teziç, Eskiyeurt, a.g.e., s. 55.

¹⁸⁴ Boran, B. (1992). *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*. İstanbul: Sarmal Yayınevi, s. 334, 335.

eden en önemli meselelerin başında Kıbrıs meselesinin geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Kıbrıs adasında gelişen olayların çözüm noktasından gittikçe uzaklaşması ve giderek daha da sancılı bir sürece doğru ilerlemesi ile çok sayıda değerlendirme yapılmakta ve sorunun çözümünden giderek uzaklaşmanın sebepleri aranmaktadır. Türkiye solu bu sebepleri dışardaki kadar içerde de aranması gerektiğini iddia etmektedir. Yön dergisinden İbrahim Çamlı'ya göre Kıbrıs'taki Türklerin yaşadıkları bu sorunların en büyük sebebi Kıbrıs Türk liderliğinin bugüne almış olduğu hatalı kararlardır. İngiliz emperyalizmine karşı verilen mücadelede Kıbrıs Türk cemaati doğru bir pozisyon alabilseydi bugün iki halk elele Enosis'e karşı işbirliği yapar ve bu tehdidi bertaraf edebilirdi.¹⁸⁵ Kıbrıs meselesi ile ilgili Türkiye solunun genelde Demirel iktidarları dönemini incelediğini görüyoruz. Ancak 27 Mayıs ve İnönü dönemi de Kıbrıs meselesi konusunda oldukça belirleyici iki dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Çamlı, 27 Mayıs'ın ardından gelinen noktaya kadar olan döneme yönelik de bir durum değerlendirmesi yapmıştır. Çamlı'ya göre bu dönemde Kıbrıs ile ilgili politikalarda ya ufak tefek rötuşlar yapmak suretiyle bir revizyona gidilmesi ya da dönemin gereklerine ve gerçeklerine göre uzun süreli ve kalıcı bir Kıbrıs politikasının oluşturulması gerekmektedir. Bu yeni politika bağlamında Kıbrıs'ın bir bütün olarak askerlerden ve üslerden arınmış tam bağımsız ve federatif yapıda yeniden örgütlenmesi gerektiği, ancak bu sayede adadaki Türk azınlığın ekonomik ve sosyo-kültürel gelişimi bu yönde sağlanması öngörülmüştür. Çamlı'ya göre Kıbrıs adasının tam bağımsız ve federatif bir yapıya kavuşması tek başına bir anlam ifade etmeyecektir. Zira, adanın kazanacağı bu muhtemel yeni statü aynı zamanda Rum kesimine Enosis'e giden yolu açma ihtimali bulunmaktadır. Bunun önüne geçebilmek için Birleşmiş Milletler öncülüğünde toplanacak bir konferans aracılığı ile Kıbrıs adasına tarafsızlık statüsü verilmesi ve bu sayede de Kıbrıs adasının her türlü ittifak ve ilhak ihtimalinden uzak tutulması gerekmektedir. Bu ideal gerçekleştiği takdirde Milli Misakçı Atatürk Türkiye'si, içinde bulunduğu her türlü olumsuz koşula rağmen Yunan Helenizmi karşısında galip gelecektir.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Çamlı, İ. (1964). Kıbrıs Gerçeği-1. Yön. (78), s. 8, 9.

¹⁸⁶ Aynı yerde

Johnson Mektubu'nun ardından Türkiye'nin adaya müdahale kararını da sorgulayan Çamlı, böylesi bir müdahale anlayışının yersiz olduğunu ve uluslararası barış güçleri bölgeye intikal ettikten sonra Türkiye'nin kendi başına böyle bir işin içine girmesinin yanlış olduğunu belirtmiş, olası bir müdahalenin ABD'nin Enosis'i destekleyen politikasına yardımcı olacağını ve BM çerçevesinde bir çözüm aranmasının en sağlıklı yol olduğunu iddia etmiştir.¹⁸⁷ Burada da şu hususu ifade etmek gerekir ki dünya siyasetine bakıldığı zaman ABD ve NATO hatta daha genel bir isimle "Batı" kavramı doğrudan emperyalizm kavramı ile ilişkilendirildiği için oldukça olumsuz bir anlam ifade etmektedirler. Ancak BM konusuna geldiğimiz zaman bu noktada aynı mesafeyi görmemiz mümkün değildir. Aksine böylesi krizlerin çözümü açısından BM oldukça önemli bir rol oynamaktadır. BM'ye neden daha sıcak bakıldığına gelecek olursak bunun sebebinin Genel Kurul'a ağırlığını koyan Üçüncü Dünya ülkelerinin Anglo-Amerikan emperyalizmine karşı bir direnç noktası oluşturduklarına yönelik olan inançtır. BM'ye bu noktada Güvenlik Konseyi'ni oluşturan büyük devletler merkezinde değil, Genel Kurulu oluşturan anti-emperyalist Üçüncü Dünya devletleri merkezinde bakıldığını ve bu sebeple BM'nin çözüm noktası olabileceğine inanıldığını söyleyebiliriz.

Yön, giderek çıkmaza giren bu meseleyle ilgili çözüm ararken yine Türk dış politikasının temel yönelimlerine temas etmekte ve ABD'ye tek yanlı bağlı bir dış politikanın Türkiye'ye verdiği zararları sürekli olarak vurgulamaktadır. Yön'ün bu konuda tek yanlı bağlılıktan yeniden denge politikasına dayalı bir çözüm önerisi bulunmaktadır. Buna göre, 27 Mayıs'ın ardından SSCB ile ilişkilerin geliştirilmesi oldukça olumlu ve yerindedir. SSCB ile ilişkilerin geliştirilmesi Türk dış politikasını yeniden bir denge noktasına getirecek ve başta Kıbrıs meselesi olmak üzere çeşitli sorun alanlarında Türkiye'ye hareket serbestisi sağlayacaktır.¹⁸⁸ En kritik sorun alanı olan Kıbrıs meselesinin çözümü açısından SSCB ile ilişkilerin geliştirilmesi ve Türk dış politikasında yeniden bir denge noktasına gelinmesi oldukça önemli bir noktadır. Buna karşılık Yön, SSCB konusunda bir rezerv de koymaktadır. SSCB ile ilişkilerin geliştirilmesi SSCB'nin Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin tezlerini doğrudan

¹⁸⁷ Çamlı, İ. (1964). Kıbrıs Gerçeği-2. *Yön*. (79), s. 8, 9.

¹⁸⁸ Kıbrıs: NATO Genel Sekreterinin Çabası. (1964). *Yön*. (85), s. 12.

destekleyeceği anlamına gelmemektedir. Bu konuda da dönemin Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Moskova ziyareti sonrasında yayınlanan 6 Kasım 1964 tarihli "Moskova Tebliği" örnek gösterilmektedir. Bu metinde adadaki her iki cemaatin haklarına riayet ve milli varlıklarını tanıma yönünde bir irade ortaya konmuştur. Ancak SSCB'nin Türkiye'nin Kıbrıs tezini destekleyip desteklemeyeceği açık değildir. Ancak yine de Türk dış politikasının rota değiştirmesi için oldukça önemli bir fırsattır:

*"(...)Moskova yolculuğunun sadece Kıbrıs konusunda bir prestij zaferi kazanmak için yapıldığı havası vardır. Oysa Türkiye Moskova'ya yalnız Kıbrıs'ı halletmek için değil, dış politikasında yeniden bir denge kurmak için gidiyor. Türkiye dış politikasını Kıbrıs meselesini halletmek için değiştirmiyor. Kıbrıs ancak dış politikayı değiştirmek için bir vesile, Kıbrıs'ın arkasında yatan ve 10 yıldan beri bir türlü sezilemeyen yeni dünya akımlarını tanımak için bir fırsattır. Türkiye dış politikasını bu yeni dünyaya uymak için değiştiriyor."*¹⁸⁹

İnönü döneminde yaşanan bu yakınlaşmanın ardından Demirel iktidarı ile birlikte ilişkilerde bir duraksama yaşandığını iddia eden Yön açısından Kıbrıs meselesi çıkmaza girmiştir:

*"Bu yılın ilk aylarında diplomatik alanda durumumuz hiç de fena değildi: Birleşmiş Milletlerde Makarios'un kesin başarı sağlanması önlenmişti. Sovyetler Birliği, federasyondan söz ediyordu. Tarafsız gurubun nüfuzlu devletlerinden Gana, federasyon tezimize destek oluyor ve arabulucum teklif ediyordu. Silahlardan temizlenmiş, tarafsız ve bağımsız bir Kıbrıs tezimizi benimsediğimizi anlatan iyi niyet heyetleri, bağlantısız ülkeler ile ilgili görüyordu. Bütün bunlar, mihverinden çıkmış dış politikamızı mihverinden oturtmak yolunda ilk adımlardı. Fakat bu ilk adımlar dahi, Yunanistan kanalıyla Anglosaksonları, Makarios kanalıyla Sovyetler Birliği ile bağlantısız ülkeleri safında tutan Papandreu Makarios ikilisini bozguna uğratmak ve Anglo-Saksonları Türkiye'ye karşı daha tavizkar davranmayı hatırlatmaya yetmişti."*¹⁹⁰

Bu süreçte BM nezdindeki arabulucu Tuomioja ölmüş yerine Plaza atanmıştır. Yeni arabulucu kendi adını taşıyan bir rapor ile Kıbrıs meselesine çözüm üretmek istemiştir. Bu rapora göre 1963'ten önceki sürece dönüş yaşanması mümkün gözükmemektedir. Bu sebeple mevcut anlaşmaların ilga edilmesi veya en azından tadil edilmesi uygun bir seçenek olarak görülmektedir. Zira Kıbrıs meselesi, anlaşmalarla doğan anayasayı uygulamaya çalışarak çözülemeyecektir.¹⁹¹ Kıbrıs meselesinin çözümü konusunda Galo Plaza raporuna

¹⁸⁹ Çamlı, İ. (1964). Türk Dış Politikası Bir Felsefeye Dayanmalıdır. *Yön*. (86), s. 3.

¹⁹⁰ Kıbrıs'ı dümen suyu politikası yüzünden kaybetmek üzereyiz!. (1965). *Yön*. (108), s. 4.

¹⁹¹ Sarıca, Teziç, Eskiyyurt, a.g.e., s. 92.

da değinen Çamlı, bu raporla birlikte Londra ve Zürich Anlaşmaları ile tesis edilen düzenin varlığını devam ettiremeyeceği net bir şekilde tespit edilmiş olup, Türkiye'nin bu raporu reddetmesinin yanlış olduğu belirtilmiştir. Raporda geçen bağımsız bir Kıbrıs yaratma idealini daha önceden kendilerinin ortaya attığını belirten Çamlı, Galo Plaza raporunun bağımsız ve federatif bir Kıbrıs yaratabilmek açısından oldukça önemli olduğu ifade etmiştir.¹⁹² Bir başka yazısında da Çamlı, Birleşmiş Milletler'de yapılan Kıbrıs ile ilgili oylamanın sonucuna değinmiştir. Buna göre Birleşmiş Milletlerde yapılan Kıbrıs oylaması Türkiye açısından büyük bir ders olmuştur. Türkiye'de iktidarı elinde bulunduranlar böylesi bir durumda doğru bir tavır alacak ekonomik ve sosyal temele sahip değildir. Kıbrıs oylamasında yaşanan durum Türkiye'ye verdiği ve vereceği muhtemel zararların anlaşılabilmesi için Türkiye'nin buna benzer daha pek çok sorunla karşı karşıya gelmesi gerekmektedir. Adadaki üsler meselesi Türkiye'nin bu yanlış durumdan kurtularak bağımsız ve federatif bir Kıbrıs'ı kabul etmesi için önemli bir zemin de hazırlamaktadır:

“Enosis adadaki İngiliz üslerini artık Yunan toprakları üzerinde ama NATO çerçevesinde muhafaza etmenin en emin yoludur. Oysa Türkiye'nin eninde sonunda benimser gözüktüğü 'bağımsız, tarafsız ve federal Kıbrıs' tezi, aynı zamanda adanın 'askerlikten arınmış' olmasını, yani İngiliz üslerinin kaldırılmasını da gerektireceği için, başta İngiltere olmak üzere, NATO'lu devletlerin hiç işine gelmez. Onun içindir ki NATO'lular, kısa zamanda Enosis'e götürecek olan dolaylı çözümleri sinsice desteklemekte fayda görürler.”¹⁹³

Galo Plaza raporu ile ilgili olumlu görüşlerini bir başka yazısında da dile getiren Çamlı'ya göre Makarios'un bağlantısız ülkeler üzerindeki etkisi mutlaka hesaba katılmalı ve bu politikayı kendisi de uygulayarak başarıya ulaşmalıdır. Başka bir deyişle Türkiye, Makarios'un elindeki kozu onun elinden almalı ve o politikayı bizzat kendisi uygulayarak Kıbrıs meselesinin çözümünde elini kuvvetlendirmelidir.¹⁹⁴ Bu noktada bir hususu ifade etmek gerekir. Anlaşılacağı üzere burada Makarios'a karşı bir yakınlık ya da onun desteklenmesini öne süren herhangi bir görüş öne sürülmemiş yalnızca Makarios'un bu konuda daha doğru bir politika izlediği ve bu sayede elini kuvvetlendirdiğinden bahsedilmiştir. İlerde göreceğimiz üzere 1967 yılından itibaren yayın hayatına başlayan Ant dergisi ise

¹⁹² Çamlı, İ. (1965). Kıbrıs İşinde Gene Yanlış ve Tehlikeli Bir Yoldayız. *Yön.* (95), s. 13.

¹⁹³ Soysal, M. (1965). Yalnızlık. *Yön.* (143), s. 3.

¹⁹⁴ Çamlı, İ. (1965). Yalnızlığa Doğru. *Yön.* (107), s. 16.

bu konuya biraz daha farklı yaklaşmaktadır. Makarios'un tamamen Kıbrıs siyasetinden tecrit edildiği ve gücünü kaybettiği bir dönemde Ant dergisi Makarios'un yanında bir pozisyon alacak onu açık bir şekilde destekleyecektir. Türkiye solunun Kıbrıs meselesine yaklaşımındaki farklılıkları ortaya koymak bakımından Makarios'a bakış önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Bu değerlendirmenin ardından Yön dergisinin bahsi geçen konu ilgili farklı bir görüşü temsil eden bir yazısına da temas etmek istiyoruz. *"Kıbrıs: Anglo-Saksonlar Planlarını Adım Adım Uyguluyor"* adlı yazıda Galo Plaza raporundaki fikirlerin de aslında bir yanılsamadan ibaret olduğu ve bu raporun da Enosis'i farklı bir yoldan dayatmaya çalıştığı ve bu rapora da itibar edilmemesi gerektiği belirtilmektedir.¹⁹⁵

1965 yılı Birleşmiş Milletler bünyesinde konunun görüşüldüğü ve Kıbrıs meselesi açısından oldukça kritik bir dönemeç olan bir toplantının yaşandığı bir yıl olmuştur. Johnson Mektubu'nun ardından 1965 yılında BM bünyesinde alınan kararlar yeniden Türkiye'nin dış politikada ABD-NATO eksenli tavrın olumsuz bir sonucu olarak karşısına çıkmıştır. Genel Kurul'daki Üçüncü Dünya ülkelerinin ağırlığını ve bu ülkelerin bağımsız ve emperyalizmin baskısından kurtulmuş bir Kıbrıs'ın temsilcisi olarak gördükleri Makarios ile yakınlıklarını da gözönüne aldığımız zaman 1965 yılı toplantısının Türkiye'nin aleyhine sonuçlandığını söylememiz mümkün olacaktır. Üçüncü Dünya ülkelerinin yanı sıra bu meseleye müdahil olan Batılı devletlerin de tarafsız olma iddiasının ortadan kalktığı bu toplantıda Kıbrıs meselesinde aslında herkesin taraf olduğu ve bu durumun Türkiye'nin aleyhine bir durum sergilediği şu cümlelerle ifade edilmektedir:

"NATO müttefikleri, Türkiye ve Yunanistan arasında tarafsız kalmak iddiasındaydılar. Hâlbuki yürürlükteki anlaşmaları ortadan kaldırmak amacını güden ve Makarios'un tezini tamamen benimseyen bir karar tasarısının kabulüne bile bile seyirci kalarak Yunanistan'ın yanın- da olduklarını ispatladılar. İngiltere, adadaki hayati saydığı üslerinin Rumları tutarsa emniyette kalacağı inancındaydı. Amerika, Kıbrıs'ın 'Natolaştırılması', daha doğru bir deyimle 'Anglosaksonlaştırılması' yolunu Enosis'te görüyordu.

Yunanistan ve Türkiye arasında gerçekten tarafsız NATO müttefiklerinin, her iki ülkenin de tezine bir miktar hak veren ortalama bir karar tasarısının kabulü için çaba göstermeleri gerekirdi. Peşlerinden 'müşterileri' olan bir hayli ülkeyi sürükleyebilecek durumda bulunan NATO müttefiklerimiz, isteselerdi, bunu kolaylıkla yapabilirlerdi. Yapmadılar, çünkü Enosis yolunun açılmasını

¹⁹⁵ Kıbrıs: "Anglo-Saksonlar Adım Adım Planlarını Uyguluyorlar. (1965). Yön. (106), s. 4.

istiyorlardı ve ‘sadık’ dost Türkiye’nin NATO’nun yük- sek idealleri uğruna Kıbrıs yenilgisini sineye çekeceğine inanıyorlardı. Nihayet bir çocuk aldatma metodu da bulunmuştu: Amerika aleyhte oy kullanarak ‘Ben sendenim’ diyecekti. İstediyini elde eden Yunanistan’ın Amerikanın bu aldatmacasına bir itirazı olmayacağı aşıkardı.”¹⁹⁶

Avcioğlu, Türkiye’nin içine düştüğü bu durum karşısında sorumlu olarak Demirel iktidarını göstermekte ve adanın gözden çıkarıldığını düşünmektedir. ABD’nin dümen suyunda bir politika izlenerek adada yaşanan gelişmelere müdahale edilemediğini ve bu şartlar altında da edilemeyeceğini söyleyen Avcioğlu, Demirel iktidarının Acheson Planların ve Enosis’ten yana tavır aldığını belirtmektedir. Türkiye’ye müdahale hakkı tanınmazken adaya 10 bin Yunan askerinin çıkmasına sessiz kalan ABD’nin de Enosis’ten yana olduğunu belirten Avcioğlu, Demirel iktidarının ABD yanlısı tavrının ancak adayı gözden çıkarmakla mümkün olabileceğini belirtmiştir. Avcioğlu, Kıbrıs meselesinde Türkiye’nin bu mücadeleyi kaybetmeye başladığını şu cümlelerle ifade etmektedir:

*Artık apaçık gözükmemektedir ki, Kıbrıs tezimiz silahla değil, diplomasiyle kurtarılabilir. Bütün büyük devletler gibi Amerika, kendisine boyun eğenlerin değil, kafa tutmasını bilenlerin sesine kulak vermektedir. Washington’da bir Nasır’ın ağırlığı, Türkiye’ninkinden kat kat fazladır. Komünist Yugoslavya, Amerikanın Türkiye’den daha çok yardım sağladığı ve saydığı bir ülkedir... Ancak bağımsızlığa yönelmiş bir Türkiye, dostu düşmana sözünü dinletebilir ve Kıbrıs davasını kazanabilirdi. Dava, bile bile kaybedilmektedir. (...)*¹⁹⁷

Soysal da gerçekte “sosyalist bir iktidar”ın ancak bu meseleyi Türkiye lehine çözebileceğini iddia etmektedir:

“Gerçekte sosyalist bir iktidar Türkiye Cumhuriyetini Kıbrıs konusunda pek daha haysiyetli duruma çoktan getirmiş olurdu. Başlangıçtan beri İngiltere’]nin Yakın Doğu’daki üs hesaplarına bulaşmamış olsaydık, Amerika’nın NATO içinde çevirmek istediği oyunlara kesin bir şekilde başkaldırabilseydik, Kıbrıs çok daha önce askeri üslerden temizlenmiş, tarafsızlığı teminat altına bağlanmış federal ve bağımsız bir devlet olur. Türk azınlığı Rum sultanı altına girmeden insanca yaşamak imkanını bulurdu. Kar ve yarar yerine, akı ve güzelliği koyan sosyalizm, şuna buna alet olup içinden çıkılmaz durumlara düştükten sonra savaş çılgınlıkları atmak değildir. İnsanca bir gururun akıldan ve sistemden geçmek şartıyla, barışçılıkla da bağdaştırılması her zaman mümkün.”¹⁹⁸

Yön çevresi açısından Kıbrıs meselesine bakıldığı zaman Türkiye solunun bütününde olduğu gibi “federasyon” önerisinin gündeme getirildiği ilk başta göze çarpmaktadır. Adanın askerlerden ve silahlardan arındırılmış bağımsız ve federatif

¹⁹⁶ Anglosaksonların İhaneti. (1965). *Yön.* (143), s. 4.

¹⁹⁷ Avcioğlu, D. (1965). Kıbrıs ve Ötesi. *Yön.* (144), s. 3.

¹⁹⁸ Soysal, M. (1965). Sistem Yapar. *Yön.* (112), s. 3.

bir nitelik taşıması Yön sayfalarında sıkça dile getirilen bir konu haline gelmiştir. Ancak burada Yön'ün farklılığını yaratan başka bir husus bulunmaktadır. Bu husus Yön çevresinin Kıbrıs meselesine deyim yerindeyse bir “milli dava” olarak bakmasıdır. Kıbrıs meselesine “milli” bir dava olarak bakılmasının en temel sebebi Kıbrıs adası ile ilgili Türkiye'nin etki alanı olarak ya da toprak olarak genişlemesinden bahsedilmemektedir. Burada “milli dava” olarak kastedilen şey Türkiye'nin dış politika bağımsız ve milli bir duruş sergileyip sergilememesiyle ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Zira Johnson Mektubu itibariyle Türk dış politikasından bir “eksen kayması”ndan bahsetmek mümkündür. Yön ise bu eksen kaymasının devamından ve bu sayede Türk dış politikasının yeniden bağımsız ve milli bir dış politika konseptine geri dönülmesinden yana bir tavır sergilemektedir. İlk bölümde de detaylı bir şekilde anlatıldığı üzere Yön'ün dış politik eğilimleri açısından “ulusal bağımsızlık”, “milli dış politika” gibi kavramların yeri oldukça önemlidir. Bu mesele bağlamında da Yön'e kısaca değinecek olursak bir takım çıkarımlar yapmamız mümkün olacaktır. Yön'ün Kıbrıs meselesi ile ilgili tavrı içinde adada yaşayan Türk toplumunun can güvenliğinin ne denli kritik bir öneme sahip olduğu ortadadır. Adanın mevcut statüsü de Türk toplumunun Rumlarla eşit seviyede yaşam hakkına olanak vermemektedir. Türkiye'nin bu konuya müdahil olması da gerekmektedir. Ancak bu müdahalenin nasıl bir müdahale olması gerektiğine bakıldığı zaman yukarıda Avcıoğlu'nun belirttiği gibi “diplomatik” bir müdahalenin gerekliliği kendisini göstermektedir. Bu tavır ise ileride görüleceği gibi TİP'in müdahale anlayışından oldukça farklıdır ve iki önemli aktörün Kıbrıs meselesi ile ilgili görüş farkını da ortaya çıkarmaktadır.

Müdahale konusunda kapıyı açık bıraktığını söyleyebileceğimiz solun bir diğer temsilcisi olan TİP'in bu dönemde mecliste yani aktif siyasetin içinde yer alan bir parti olarak konu ile ilgili daha hassas bir tavır aldığını söylemek gerekecektir. 27 Aralık 1965 günü yapılan meclis oturumunda Aybar, oldukça sert bir ifadeyle Makarios hükümetinin meşru olmadığını ve Kıbrıs'a artık fiili bir hükümetin olduğunu, bu sebeple de Kıbrıs meselesinde Yunanistan'ın muhatap olarak alınması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs meselesi ile ilgili tezinin tüm dünya tarafından kabul edilecek ve Üçüncü Dünya devletlerince de sempati ile karşılanabilecek bir tezi olması gerektiğini iddia eden Aybar, o gün oldukça farklı

bir çıkış yaparak adadaki Türklere yönelik yapılan faaliyetlerin ve saldırıların artık cevapsız kalmayacağını, bu saldırıların bundan sonrası için savaş sebebi (casus belli) sayılacağını ve bu durumun muhatabının da Yunanistan olduğu açık bir şekilde dile getirmiştir.¹⁹⁹

TİP bu açıklaması ise muhtemel bir askeri müdahalenin de sinyallerini vermiştir. Aynı oturumda TİP ile birlikte Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Millet Partisi'nin de adaya müdahale edilmesine cevaz veren açıklamaları olduğu da görülecektir.²⁰⁰ Adaya müdahale edilmesi meselesi Türkiye solunun Kıbrıs meselesine yaklaşımı açısından ilk defa gündeme getirilen bir husus olarak göze çarpmaktadır. TİP, Türkiye solunun parlamentoda temsil edilmiş tek yüzü olduğunu göz önüne aldığımız zaman güncel siyaset konusundaki hassasiyetlerinin ve davranışlarının farklılık arz etmesinin kabul edilebilir olduğunu söylememiz gerekmektedir. Yön bu konuda TİP'i eleştirmiş ve askeri müdahale seçeneğine karşı çıkmıştır. Yön'e göre adaya yapılacak bir askeri müdahale Misak-ı Milli politikasının terk edilmesi anlamına gelmektedir.²⁰¹ Yön, TİP'in Kıbrıs meselesinde ilk dönem olarak adlandırılan ve Misak-ı Milli perspektifini terk etmeyen pozisyonuyla aynı noktada durmaktadır. Askeri müdahale seçeneği dışında Nihat Erim tarafından dile getirilen CHP teziyle aynı görüşleri paylaşan TİP, Demirel Hükümeti'ne adaya müdahale konusunda yetki verilmesi için lehte oy kullanmıştır.²⁰²

TİP'in daha doğrusu Aybar'ın askeri müdahaleye olan bu yaklaşımı Türkiye solunun Kıbrıs meselesine bakışı açısından önemli bir farklılığı teşkil etmektedir. Çünkü bu dönem içerisinde Türkiye'nin adaya askeri olarak müdahale etmesini savunan tek grup Aybar'ın liderliğindeki TİP'tir.

MDD içinde yer alan Vahap Erdoğan ise Aybar'ın bu tavrını eleştirdiği yazısında Aybar'ın sosyalizmin ilkelerinden taviz verdiğini, öncelikli olan hususun Amerika'nın bölgede ki emperyalist politikalarını ve Yunan cuntasının gericiliğini ifşa etmek olduğunu belirtmiş ve Aybar'ın böylesine milli bir davada ABD'ye

¹⁹⁹ *Millet Meclisi Tutanakları 28. Birleşim 1. Oturum.* (1965), s. 32, 33.

²⁰⁰ Güvenç, a.g.e., s. 171.

²⁰¹ Hükümet Programının Kabulünden Sonra Süleyman Demirel'in Durumu. (1965). *Yön.* (141), s. 7.

²⁰² Güvenç, a.g.e., s. 171.

teşekkür edecek kadar ileri gittiğini ve bu tavrıyla Nihat Erim'in bile sağına düştüğünü iddia etmiştir.²⁰³

3.2.2. 1967 Albaylar Cuntası

Yunanistan'da Başbakan Papandreu dönemi, Batı'yla ilişkilerin oldukça mesafeli olduğu ve sosyalist fikirlerin daha özgür bir ortamda ifade edildiği bir dönem olmuştur. Acheson Planı olarak bilinen ve Enosis planını uygulamaya geçirmek için uygun bir zemin hazırlamış olan bu planın Papandreu döneminde reddedilmesi ve Batı'yla ilişkilerin giderek gerginleşmesi, uygulanan ekonomi politikalarının mali oligarşi olarak tanımlanan sermaye sınıfını önemli ölçüde rahatsız etmesi Yunanistan'da farklı bir sürecin başlamasını da beraberinde getirmiştir.

Papandreu'nun 1965 yılında istifa etmesi ve sonrasında gelen hükümetlerin iki yıl boyunca mevcut sorunlara çözüm üretememesi askeri darbenin yolunu açmış ve 1967 yılının 21 Nisan günü cunta hükümeti devirerek iktidara gelmiştir. Cuntanın iktidara gelişi gerek bölgesel politikalar açısından gerekse özelde Kıbrıs meselesi açısından uygulanan politikaların değişeceğinin sinyallerini vermeye başlamıştı. Türkiye solu, 67 darbesinin ardından yaşanacak muhtemel gelişmelere karşı kamuoyuna bir çağrı yapmakta ve ABD'nin NATO üzerinden bölgedeki etkisini artırma çabası içine gireceğinden bahsetmektedir. Ant dergisinden Hüseyin Baş, Kıbrıs meselesi ile gelişmeleri o dönemde yakından takip etmiş bir yazar olarak Türkiye'nin yaşanacak gelişmelerden doğrudan etkileneceğini iddia ettiği yazısında Türkiye'nin bir "tehdit" ortamına sürüklendiğini belirtmektedir:

"Amerika ve İngiltere'nin Yunanistan'da NATO paravanası ardında oynamakta oldukları oyunun artık gizli kapaklı bir yanı kalmamış, takke düşmüş kel görünmüştür. Anglo-Amerikan emperyalizmi, Yunanistan'da oynadığı oyunun halkoyundaki sert ve bilinçli direniş karşısında bozulacağı endişesiyle, şimdi 'timsah gözyaşı' dökenlerin safına katılmış ve sanki olup bitenlerden habersizmişler gibi sahte tavırlarla kralı 'mağdur' göstermenin yollarını aramağa başlamıştır. İngiltere ve Amerika, bu yolla, işler ters döndüğünde –ki şimdiden dönmüştür- kral aracılığıyla sömürü düzenlerine yeni köprübaşları hazırlamayı düşlemektedirler. (...)

²⁰³ Erdoğan, V. (1966). TİP Nereye Gidiyor. Yön. (189), s. 10-12.

Oyun büyüktür. Savaş çetin olacaktır. Tehlike, Türkiye'nin kapısındadır. Anglo-Amerikan çıkarlarının Orta Doğu planına, Yunanistan gibi Türkiye de dahildir. Bu yüzden, ilericiler faşist eğilimlerin bütünüyle karşısına çıkmalıdır. Anglo-Amerikan emperyalizminin Orta Doğu politikasında sağcı takımını desteklemek, İslâm'ı politize ederek sol gelişmeye karşı çıkarmak, uygulamaya konulan temel unsurlar arasındadır. Solun toplantıları, imam hatip öğrencilerinin kümeleniği, Amerika'nın ve AP'nin ortaklaşa yardımlarıyla ayakta duran Komünizmle Mücadele Derneklerince dağıtılmak istenmektedir. Köyler- den başlayarak imamlar her yerde, cumhuriyet döneminde ilk kez, resmen ve alenen bölge yönetimlerinde söz sahibi olmağa başlamışlardır. AP Hükümeti, ilerici güçleri susturmağa çabası içinde yeni tedbirler öngörmektedir.

*Tehlike kapıdadır.*²⁰⁴

Yine Ant dergisinin kurucularından ve Kıbrıs meselesi ile ilgilenen bir başka yazar olan Özgüden ise Yunanistan cuntasının ardından yaşanan sorunların en önemli sorumlusu olarak dönemin Başbakanı Demirel'i görmektedir. Özgüden açısından Kıbrıs'ta İngiltere'ye karşı anti-emperyalist bir mücadele devam etmektedir. Makarios da adadaki anti-emperyalist mücadelenin önderliğini yapmaktadır. Demirel hükümeti de kendi tabiriyle "iktidarsız Süleyman iktidarı" Makarios'a karşı Türkiye'yi kışkırtmak suretiyle İngiliz emperyalizminin istediği noktaya gelmekte ve iki halkın bir arada barış içinde yaşayacağı bir çözümden İngiliz emperyalizminin güdümüne girilecek ve iki halk arasında çatışma körüklenecektir. Aslında İngiliz emperyalizminin savunuculuğu yapılmasa barışçıl bir federatif devlet kurulabilir ve adadaki sorunlar çözülebilir. Ancak Demirel iktidarı İngilizlerin istediğini yaparak Amerikan emperyalizminin çıkarları doğrultusunda Türkleri sindirerek, diğer yandan da Atina cuntası Kıbrıs'taki tüm anti-emperyalist, ilerici ve demokratik unsurları yok ederek üslû Enosis'i gerçekleştirmek istemektedir.²⁰⁵

Ant, Kıbrıs'ı olduğu kadar Yunanistan'ı da yakından takip etmektedir. 1967 Albaylar Cuntası'nın iktidara geliş sürecini oldukça detaylı bir şekilde inceleyen Ant, Yunanistan'ın mevcut durumunda yaşanan bir takım değişiklikleri de Kıbrıs meselesi bağlamında sayfalarına taşımıştır. Ant'a göre Yunanistan'daki cunta belli bir noktadan sonra ABD'nin isteklerinin tam olarak yerine getirememekte ve bu durum da ABD açısından bir sorun oluşturmaktadır. ABD'nin Akdeniz'de

²⁰⁴ Baş, H. (1967). Tehlike Kapıda!. *Ant*. (18), s. 13.

²⁰⁵ Özgüden, D. (1967). Zorbalar, *Ant*. (35), s. 3.

oluşturmaya çalıştığı yeni statükoya cuntanın yeteri kadar cevap verememesi ABD'nin farklı bir strateji geliştirmesini beraberinde getirmiştir. ABD, Yunan Kralı Konstantin'i, Kıbrıs stratejisini ve Akdeniz'deki kurmak istediği hegemonyayı gerçekleştirmek için görevlendirmiştir. Bu planın diğer üyelerinden birisi de General Grivas'tır. Bu noktadan sonra Kıbrıs'ta Türklere yönelik katliam faaliyetleri hız kazanacak ve bu durum da Ankara'yı olası müdahaleye zorlayacaktır. Ankara'nın olası bir müdahalesi de Yunan ordularını Trakya'ya doğru harekete geçirecektir. İki tarafın sıcak çatışma noktasında karşı karşıya gelmesi iki ülke açısından da büyük bir yıpranmayı beraberinde getirecek ve Kıbrıs konusunda ABD'nin lehine bir planı kabul etmek zorunda kalacaklardır.²⁰⁶

3.2.3. Boğaziçi-Geçitkale Olayları ile Artan Tedhiş Faaliyetleri

67 darbesinin ardından cunta hükümeti, Kıbrıs meselesi ile ilgili hususta Atina'nın tavrını gün geçtikçe daha da sertleştirmeye başlamıştır. Rum kesiminde bu döneme kadar yaşanan silahlanma süreci de ciddi bir noktaya ulaşmıştır. 1960'ta kurulan düzenin yarattığı rahatsızlık ve gelişen siyasal baskı ortamına paralel olarak Rum kesiminde öngörülenin oldukça üzerinde bir silahlanma gerçekleşmiştir. Anlaşmalarda asker sayısı ile belirlenen rakam Yunanistan için 950 olmasına rağmen Kanlı Noel olarak bilinen günden 1967 yılı arasındaki süreçte adadaki Yunan askeri sayısının 10-12 bin arasında olduğu tespit edilmiştir. Hatta bir takım gazete haberlerine göre bu sayının 20 bin civarında olduğuna yönelik çeşitli iddialar ortaya atılmıştır.²⁰⁷

Türklere yönelik gerçekleştirilen baskı ve şiddet ortamının giderek daha da tırmanması 15 Kasım 1967 gecesi Türklerin yaşadığı Boğaziçi ve Geçitkale köylerine baskın yapılmasını beraberinde getirmiş ve yaklaşık 30 kişinin hayatını kaybettiği olayların yaşanmasına sebep olmuştur.²⁰⁸ Bu gelişmelerle birlikte Kıbrıs Rum tarafında Makarios'un liderliğine alternatif bir liderliğin kurulmaya başlandığını ve yönetimde bugüne kadar sürdürülen çizginin giderek Makarios aleyhine

²⁰⁶ Kral Niçin Cuntaya Karşı Çıktı?. (1967). *Ant.* (51), s. 4.

²⁰⁷ Tamçelik, S. (2011). Kıbrıs'ta Askersizleştirme Faaliyetleri ve Bununla İlgili Olarak Saldırmazlık Doktrininin Esasları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 4(17), s. 356.

²⁰⁸ İsmail, a.g.e., s. 309.

bozulmaya başladığını söylememiz mümkündür. Zira, bu saldırıların ardından Atina'daki yetkili çevreler iki Türk köyüne yapılan bu saldırının Makarios'a danışılmadan (1974 darbesinin ardından Rum kesiminde liderliği alacak olan) Grivas tarafından yapıldığı ileri sürülmüştür.²⁰⁹

Türkiye solu açısından bu sürecin iki farklı boyutu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yukarıda değindiğimiz Kıbrıs Rum liderliği içinde bir bölünmenin kendisini göstermeye başlamasıdır. Makarios'un liderliğine karşı askeri disiplin içinden yetişen ve solun deyimiyle "faşist" olarak nitelenen ve Kıbrıs'ta dökülen kanların esas sorumlusu olan Grivas'ın bu sürece dahil olmuş ve Kıbrıs adasındaki barış daha büyük bir sorun ile karşı karşıya kalmıştır. Gelişmelerin ikinci boyutu ise, adada Türklere yönelik yapılan bu saldırının provokatif bir yönü olduğu ve adaya dışarıdan yapılacak muhtemel müdahaleleri meşrulaştırmak için gerçekleştirildiği yönündedir. Ant dergisi bu iki boyutu ele aldığı yazılarında bu durumu şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Biz söyleyelim: Kıbrıs'ta kan akmasının başlıca suçluları arasında Grivas ve yordakçıları vardır.

Önce gizli olarak, sonra da resmi bir görevle Grivas, bugün de karşımızdadır, ancak garip de görünse, Grivas ve benzerleri için hedef, Kıbrıs Türkleri ya da Türkiye değil, Yunanistan'da ve Kıbrıs'ta faşist bir iktidarın kurulması ve sürmesidir. Bu uğurda, yabancılara hizmet etme, onlara üsler bağışlama, memleketlerini peykleştirme, Grivas kafalı 'siyasiler' için doğal bir davranıştır. Grivas'lara göre, önemli olan şey, faşist bir idaredir, Ortodoks dininin zaferidir, gerici bir ortamın hasretidir, işçilerin, köylülerin, aydınların, yenilik isteyen gençliğin boyunduruk altında tutulmasıdır, dolayısıyla faşist olmayan her kişi ve her örgüt, Grivas ve benzerleri için, toptan bir deyimle umacı komünisttir. Grivas için, Kıbrıs'ta bu çeşit bir ayırımın içine, liberaller, ortanın solunda olanlar, sosyalistler ve elbette komünistler girer. Bu siyasi eğilimler, Rum topluluğunda ezici çoğunluğu sağlamışlardır. Oysa ki kralcı faşistler, iyi örgütlenmiş, yabancı destek sağlamış, küçük bir azınlıktan öteye gidememekle beraber, cinayetleri ve güçlü patronlar sayesinde adanın kaderinde başlıca rolü oynamışlardır. Makarios birinci grubun cambaz sözcüsü olmuştur, tarafsız bir Kıbrıs düşüncesinden yana olmakla beraber, aşırı sağcıların 'Enosis' yarışmasında da geri kalmayı göze alamamış, zaman zaman şoven çıkışlara başvurmuştur. Oynanan oyunları çok iyi bilmekle beraber, Makarios, Kıbrıs kazanında kaynamamaya dikkat etmiştir. Karşısında, en ufak bir açığı kullanmaya hazır

²⁰⁹ Sarica, Teziç, Eskiuyurt, a.g.e., s. 144.

grubun başında Grivas olunca, Makarios'un sakalını yakmamaya dikkat etmesi, anlaşılır bir tutumdur.”²¹⁰

“Oysa, bugün Yeşilada’da Türk cemaatinin emniyetini Birleşmiş Milletler kuvvetleri sağlıyor. Yani, Birleşmiş Milletler kuvvetleri Kıbrıs’tan giderse, Rum ve Türk cemaatleri arasında silahlı çatışmaların tekrar patlak vermesi kuvvetle muhtemeldir. Kıbrıs Türk cemaatinin ‘millet’ olma vasfı tehlikeye girecektir.(...)”

Aynı Faşist gruplar (Grivas ve Atina’daki darbe yanlılarını kastediyor), Yunanistan’daki en belirli Türk düşmanındırlar. Hem ENOSİS hem de Megalo İdea tezlerini bu faşist gruplar savunurlar; Kıbrıs’ı, İstanbul’u, Anadolu’nun Ege sahillerini Yunanistan’a katmayı düşünürler. (...)

İşte böylesine koyu sağcı, Faşist, körü körüne şöven bir askerî idare Yunanistan’da iktidarı ele geçirirse Kıbrıs’ta da müseccel Faşist general Grivas, birden söz sahibi kesiliverir ve Türk cemaatinin ‘millet’lik vasfı tehlikeye düşer.”²¹¹

Özgüden, Boğaziçi ve Geçitkale olaylarının kasıtlı olarak tertip edildiğini iddia ettiği yazısında iki köye yapılan baskının infiale dönüştüğünü belirtmiştir:

“Pusulasız lider Rauf Denktaş’ın utanç verici Kıbrıs seferinden sonra halkoyuna hakim olan eziklik, faşist Grivas’ın iki Türk köyüne yaptığı baskından sonra milli bir infiale dönüştü. Geniş zaman içinde meseleleri serinkanlılıkla değerlendirip köklü çözüm yolları aramaya yanaşmayan politika esnafı, bu infiali istismar ederek ‘intikam, misilleme’ edebiyatına girdi. Olan olduktan ve 28 Türk’ün kanı döküldükten sonra gizli oturumlarda Hükümete ‘savaş’ yetkisi verildi. Grivas’ın bütün barikatları yıkıp silahları ele geçirdikten sonra Boğaziçi ve Geçitkale’den çekilmesi, iktidar çevrelerinde Demirel iktidarının ‘erkekliğini’ ispatlaması olarak yorumlandı. Oysa bütün bunlar, ANT’nın iç sayfalarında detaylı olarak açıklandığı gibi, Ortadoğu’da oynanan kirli bir oyunun çeşitli safhalarıdır. Grivas da, Yunan cuntası da, Demirel iktidarı da, Amerika’nın, Ortadoğu’da son zamanlarda kendi aleyhine bozulan kuvvet dengesini tekrar sağlamak için girdiği bu oyunun zavallı piyonlarıdır.”²¹²

Enosis hedefine ulaşma çabasının yoğunlaştığı bir dönemde EOKA’nın faaliyetlerine hız kazandırdığı bir dönemin Kıbrıs meselesini çözmeye yönelik girişimler olmadığı oldukça açık bir şekilde görülmektedir. Ant dergisi de tedhiş faaliyetleri ile geline noktanın Kıbrıs meselesinin çözümüyle hiçbir alakası olmadığını belirtmektedir. Ant’a göre asıl sorun Yunanistan ve Türkiye’deki “gerici”

²¹⁰ Grivas Kıbrıs’a Faşizmi Hakim Kılmak İstiyor. (1967). Ant. (20), s. 12, 13.

²¹¹ Tansuğ, H. (1967). Grivas ENOSİS İçin Harekete Geçiyor. Ant. (22), s. 13.

²¹² Özgüden, D. (1967). Asıl Suçlu Amerikadır. Ant. (47), s. 3.

iktidarların sorunu çözmeye yönelik değil adada giderek daha fazla kaos yaşanmasına sebep olan tavırlarıdır. İki hükümetin de attığı adımlar iki halkın birbirine düşman olmasından başka hiçbir işe yaramamakta, Anglo-Amerikan emperyalizminin “böl-yönet” projesi tüm hızıyla hayata geçirilmeye devam etmektedir. İki ülkenin hükümeti de bu projeye yaptıkları faaliyetlerle destek vermektedir. Enosis ve EOKA gibi ötekine yaşam hakkı tanımayan şiddete dayalı metotlarla bu sorunun çözülmesi mümkün değildir.²¹³

Albaylar Cuntasının iktidara gelmesi ve adada yükselen tedhiş faaliyetleri birbiriyle doğrudan bağlantılı görünmektedir. Cuntanın iktidarı, Makarios'un yerin Grivas'ın iş başına getirilmesi ve Türklere yönelik kitlesel şiddetin başlaması birbirini takip eden zaman dilimleri içinde gerçekleşmiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi bu durum Amerikan'ın bölgesel çıkarları ile doğru orantılıdır. 1967 yılı bu bağlamda Kıbrıs'taki gelişmeler açısından oldukça kritik bir yıl olarak göze çarpmaktadır. 1967 yılında yaşanan kırılma Kıbrıs ile ilgili pek çok durumun yeniden gözden geçirilmesini beraberinde getirmiş ve Kıbrıs'ın geleceği ile çözüm önerileri daha net bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Baş, 1967 yılını Kıbrıs açısından değerlendirdiği yazısında “*Orta Doğu krizinin sürüp gittiği ve Akdeniz’de Sovyetlerin hakim olduğu sırada Kıbrıs olaylarının alevlenmesi çok anlamlıdır*” cümlesiyle yaptığı değerlendirmede uluslararası gelişmelerin Kıbrıs meselesini ne yönde etkilediği konusunu özetlemiştir.²¹⁴

3.2.5. Dönemin Diğer Gündemleri

3.2.5.1. Federasyon/Taksim Meselesi

Yön, Türkiye solu içinde Kıbrıs ile ilgili “federasyon” modelini ilk öneren yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan sonrasında da federasyon modeli Türkiye solunun diğer kısmı açısından da ortak bir model olarak kamuoyuna sunulmuştur:

“Hükümetimiz büyük devletleri ve bölge devletlerini bir araya getirecek bir Kıbrıs Konferansının toplanmasını sağlayacak diplomatik teşebbüslere girişmelidir. Kıbrıs'ın askeri üslerden temizlenmiş, tarafsız ve bağımsız bir ülke haline

²¹³ Kıbrıs'ta Emperyalizmin Tahrıkları. (1970). *Ant.* (162), s. 12, 13.

²¹⁴ Baş, H. (1967). Dünyayı Sarsan Bir Yıl Daha: 1967. *Ant.* (54), s. 12.

*getirilmesi tezini savunan bir Türkiye Makarios'un gücünü teşkil eden bu en büyük kozu kendi eline geçirmiş olacaktır. Bu koz sayesinde Türkiye'nin bugünkünden çok daha güçlü bir şekilde, Kıbrıs'ta tarafsız, bağımsız fakat federal bir devlet kurulması tezini savunabilir ve bu tezi kabul ettirebilir.”*²¹⁵

TİP de Kıbrıs sorununun çözümü için en doğru sistemin NATO'dan bağımsız ve adada yaşayan iki halkın kardeşliğine dayanan bir devlet olduğunu 1965 yılı seçim bildirgesinde de, Mehmet Ali Aybar'ın çeşitli yerlerde yaptığı konuşmalarda da açık bir şekilde belirtmiştir. Ancak 1969 yılına geldiğimiz zaman TİP'in seçim bildirgesine “federatif” kavramını eklediğini göreceğiz. 1965 yılındaki seçim bildirgesinin Kıbrıs ile ilgili bölümünün neredeyse aynısı olan 1969 seçim bildirgesindeki Kıbrıs bölümüne yapılan ekleme oldukça dikkat çekicidir:

*“ Kıbrıs meselesini her şeyden önce emperyalistlerin elinden çekip almak, bunun için de emperyalizme karşı olan devletlerin bu davada bizi desteklemesini sağlamak şarttır. Bu maksatla Türkiye İşçi Partisi, milli menfaatlerimize ve Kıbrıs'taki Türklerin menfaatlerine en uygun çözüm şekli olmak Üzere Kıbrıs'ın yabancı üslerden temizlenmesini, silâhsızlandırılması ve milletlerarası garanti altında her iki topluluğun haklarına saygılı, bağımsız, federatif bir devlet olmasını teklif etmektedir.”*²¹⁶

TİP'in Kıbrıs meselesine yönelik yaklaşımındaki bu değişikliği yorumlayacak olursak 1967 yılı gibi kritik bir yılın geride kaldığını söylememiz gerekecektir. TİP başından beri adada husumet ortamının kasıtlı olarak yaratıldığını ve Amerikan emperyalizminin bundan faydalanmaya çalıştığını başından beri belirtmektedir. Buna karşılık adadaki iki halkın barış içinde bir arada yaşayabilmesi için de geleceğe yönelik ciddi bir umut da beslenmektedir. Bu sebeple federasyon önerisinden önce Türkler ve Rumların bir arada yaşadığı bir Kıbrıs'ın ideal olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Her ne kadar 1963 Noel'inde yaşananlar ve üzerine Makarios'un anlaşmaları tek taraflı olarak feshettiğini açıklaması adada ciddi sorunların olduğunu gösterse de bu durumun iki halk arasında atılacak adımlarla ve barış güçlerinin müdahalesiyle düzeleceğine yönelik olan inanç deva etmektedir. Ancak 1967 yılının bu umutların tükenmesine sebep olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Önce Yunanistan'da ABD destekli darbeyle yönetimin cunta tarafından ele geçirilmesi ardından cuntanın Makarios ile

²¹⁵ Kıbrıs ve Yön. (1964). Yön. (79), s. 8, 9.

²¹⁶ Türkiye İşçi Partisi. (1969), s. 10.

ilişkilerinin bozulması ve Grivas'ı Kıbrıs'ta etkin kılarak adanın daha fazla terörize edilmesi, artan gerilimle birlikte adadaki Türklere yönelik tedhiş faaliyetlerinin hız kazanması ve adanın tarihine geçen Boğaziçi Geçitkale olayları, adada artık iki halkın barış içinde yaşayabileceğine olan inancı büyük ölçüde azaltmıştır. Federasyon talebinin 1969 yılında dile getirilmiş olmasının böylesi bir anlamı içerdiğini söylemek mümkündür.

Ant dergisi de aynı şekilde Kıbrıs'ta federatif tipte bir devlet kurulmasını önermekte ve bunun bölgesel zeminde inşa edilmesini zaruri görmektedir:

“Kıbrıslı Türklerin, hatta Kıbrıslı Rumların, Türkiye'nin ve Ortadoğu devletlerinin güvenliği, yabancı üslerden arınmış, askersizleştirilmiş ve tarafsızlığı uluslararası kontrol altına alınmış bağımsız federatif bir devlet kurulmasına bağlıdır.”²¹⁷

Özgüden, Kıbrıs'ın geleceği meselesini ve çözüm yolunu irdelerken dönemin uluslararası konjonktürünü de dikkate almaktadır. Özgüden Kıbrıs'ın nasıl bir çözüme kavuşturulması gerektiğini ortaya koyarken SSCB'in bölgede giderek artan etkisine karşı ABD'nin yapmaya çalıştığı manevraları da hesaba katmaktadır:

“Kıbrıs meselesi Türkiye ile Yunanistan arasında askıya alınmak suretiyle NATO içinde çözüm aramak koşulları oluşturulmuş ve Orta Doğu'da hakimiyetini Sovyetlerle paylaşan Amerika bu konuda barış meleği rolüne bürünerek Türkiye ile Yunanistan arasında kontrolünü perçinlemiştir.”²¹⁸

Türkiye solunun Kıbrıs meselesine ilişkin görüşleri yalnızca dergi sayfalarında yer almıyordu. TİP, Türkiye solunu temsilen o dönemde Kıbrıs meselesi ile ilgili görüşlerini meclis kürsüsünden dile getirme fırsatına sahipti. Gerek Mehmet Ali Aybar gerekse Behice Boran Kıbrıs meselesi ile ilgili dönemin siyasal algılarının tamamen aksine görüşlerini hükümetle ve kamuoyu ile paylaşmak suretiyle statükonun dışında bir tutum sergilemiştir. Aybar meclis kürsüsünden Kıbrıs meselesinde “taksim”e yönelik geliştirilen politikanın neden

²¹⁷ Baş, H. (1967). Emperyalizmin Kıbrıs Oyunu. *Ant.* (38), s. 13.

²¹⁸ Özgüden, D. (1967). Şimdi Ne Olacak. *Ant.* (49), s. 3.

yanlış olduğunu ve Kıbrıs'taki sorunların çözümü için “federasyon” modelini neden talep ettiğini şu şekilde belirtmiştir:

“ (...) Bir kere «Üçüncü Dünya devletleri» dediğimiz ve dünya politikasında gittikçe ağır basan camia, Kıbrıs Devletini, anti – emperyalist bir savaş sonunda kurulmuş bir devlet olarak kabul etmektedir. Kıbrıs Devletinin Başkanı, zannedirim 1964 Sonbaharında, Kahire’de toplanan konferansta kendisini Üçüncü Dünya devletlerine» İngiliz emperyalizmine karşı ve genellikle emperyalizme karşı mücadele veren bir mücahit olarak kabul ettirmeyi başarmıştır. Bunun böyle olduğu, Birleşmiş Milletler Assamblesi’nde ancak altı oy almamızla sonuçlanan müzakerelerde de belli olmuştur. Demek ki, taksim tezine evvelâ bu Üçüncü Dünya devletleri karşı çıkacaktır. Taksim tezine karşı çıkacak devletler yalnız Üçüncü Dünya devletlerinden ibaret de değildir; müttefiklerimiz de karşı çıkacaklardır. Amerika’nın taksimden ne anladığını Acheson plânlarında gördük. Amerika’nın indinde, taksim Türkiye’ye Ada’nın bir ucunda şöyle bahçe büyüklüğünde bir üs verilmesi anlamını taşımaktadır. Öyle zannediyorum ki, burada taksim tezini savunan arkadaşlarımızın taksimden anladıkları elbette bu değildir. Onlar Ada’nın taksimi derken, Ada’nın yarı yarıya, ikiye bölünmesini düşünüyorlar, ama dediğim gibi, Üçüncü Dünya devletleri bu teze karşı çıkacaktır, müttefiklerimiz karşı çıkacaktır ve Sovyetler Birliğiyle sosyalist devletler bloğu da karşı çıkacaktır. Taksim tezini kim destekleyecektir? Küçük bir azınlık büyük bir ihtimalle Birleşmiş Milletler Assamblesi’nde bize oy vermiş olan devletler, yani Pakistan, Suudi Arabistan ve diğer devletler. Taksim tezinin, demek ki, politik bakımdan önce böyle bir mahzuru var.”²¹⁹

Behice Boran da bağımsızlık temelli bir federasyon önerisinin gerekçelerini Enosis ve Taksim meselesinin ürettiği çözümlere karşılık olarak şu şekilde sunmaktadır:

“Türkiye'nin güvenliği bakımından elbette ki Kıbrıs Adasının stratejik önemi büyüktür. Bunun için gönül arzu eder ki, Kıbrıs, İmparatorluk zamanında olduğu gibi, Türkiye'nin kontrolü altında, Türkiye'nin elinde olsun. Ama biliyorsunuz ki, bugün bu söz konusu değil, müzakere dahi edilemiyor, münakaşa dahi edilemiyor. O zaman, biz Türkiye'nin menfaatini düşünerek meseleyi şöyle koyacağız. Mademki Türkiye' nin elinde olamıyor, öyle ise Türkiye'yi askerî kontrol altında tutabilecek olan stratejik önemli bu Ada hiçbir yabancı Devletin eli olmamalı, hiçbir yabancı Devlet Kıbrıs'ta üslenerek Türkiye'yi veya Orta - Doğu'daki diğer genç milliyetçi memleketlerini askerî nüfuzları ve kontrolları altında tutamamalıdır. Millî menfaat de, mantık da bunu icabettirir. Binaenaleyh, gerek Türkiye'nin menfaati, gerekse Türk Cemaatinin menfaati icabı Kıbrıs'ın bağımsız bir Devlet olmasıdır.”²²⁰

²¹⁹ Millet Meclisi Tutanakları 34. Birleşim 1. Oturum. (1969). s. 407.

²²⁰ Millet Meclisi Tutanakları 29. Birleşim 2. Oturum. (1967), s. 79, 80.

Mehmet Ali Aybar, Uğur Mumcu ile yaptığı röportajda Kıbrıs meselesi ilgili tavırlarını özetlerken federasyon modeli önerisinin geliştiği süreci şu şekilde ifade etmektedir:

“Kıbrıs’ta kanlı olaylar oluyordu. Rumlar, Türk köylerine, mahallelerine saldırıyor, Türkleri öldürüyordu. Zürih ve Londra Anlaşmaları imzalanmış, bir de anayasa yapılmıştı. Ancak Rumlar, anayasanın değiştirilmesini istiyorlar, EOKA’cılar, Türklere karşı tedhiş hareketleri yürütüyorlar. Amaçları, Kıbrıs’ı Yunanistan’a bağlamaktı. İngiltere, Kıbrıs’tan çekilene dek Türkiye’nin bir Kıbrıs politikası olmamıştı. İngiltere’nin adadan çekilmesi üzerine “Kıbrıs Türktür, Türk kalacaktır” sloganı ile özetlenebilecek bir politika izlenmeye başlanmıştı. Bunun bir geçmişi yoktu.

Biz TİP olarak hükümetin, öncelikle kan dökülmesine son verilmesi için, Birleşmiş Milletler silahlı birliğinin etkin biçimde önlemler alması için harekete geçmesini ve Türk toplumunun can ve mal güvenliğini güvence altına almak için kararlı bir politika yürütmesini istiyorduk. Bunun ancak Atatürk’ün tam bağımsızlık politikası ile sağlanabileceğini ileri sürüyorduk. Üsler verip yardım sağlamak politikası ile hiçbir sonuç alınamaya- çağını söylüyorduk. (...) 1967’de Millet Meclisi’nde açıkladığımız TİP’in Kıbrıs hakkındaki görüşü, Türk ve Rum topluluklarının eşit haklara sahip olacakları, askersizleştirilmiş, üslerden arındırılmış, tarafsız ve bağımsız bir federatif devlet kurulması idi.”²²¹

Kıbrıs ile ilgili federasyon modeli önerisine baktığımız zaman NATO’dan bağımsız ve tarafsız bir federatif devlet kurulması iddiası ilk bakışta pür bir ideal gibi gelmektedir. Ancak diğer taraftan bakıldığı zaman ise şartların her türlü detayı ile dikkate alındığı, mevcut durumun analiz edildiği ve ilerleyen süreçte iki halkın bağımsız ve özgür yaşaması için böyle bir sistemin ideal olduğu kadar zaruri olduğu sonucunu çıkarmak da mümkündür. Türkiye solu bir devlet modeli önerisi dayatmasından öte daha farklı gerekçelerle bir modele ulaşmıştır. Bunlardan ilki adada yaşayan iki halkın bir arada ve özgür bir biçimde kardeşçe yaşamalarını sağlamaktır. Federasyon modelinin 60’ların ikinci yarısından itibaren dile getirilmesinin temel sebeplerinden biri Kıbrıs’ın içinde bulunduğu gerçeklikten hareket edilmiş olmasıdır. Öyle Kıbrıs’ta şartlar birleşik bir cumhuriyet altında yaşayacak kadar yumuşak değildi. Bu sebeple federasyon modeli yaşanan bu fiili bölünmüş duruma karşı taksimi engellemek için bir ara model gibi görünmektedir. Taksim zaten hiçbir şekilde talep edilmemektedir. Çünkü, taksim gerçekleştiği anda adanın iki halkı birbirinden bir daha bir araya gelmemek üzere kopacak ve

²²¹ Mumcu, U. (1995). *Aybar ile Söyleşi: Sosyalizm ve Bağımsızlık*. Ankara: Tekin Yayınevi, s. 72.

adanın bölünmüş parçaları üzerinde Anglo-Amerikan emperyalizmi sahip olduğu üslerle denetimini devam ettirecekti. Londra-Zurich Anlaşmaları ile tesis edilen ortamın devamına yönelik inancın süreç içinde kırıldığını, Yön ve TİP'in ilk yıllarda bu modelin devamı ve iyileştirilmesini istediğini ancak sonradan federasyon önerisini yüksek sesle dile getirdiklerini görmekteyiz. Bu değişimin sebebi Kıbrıs'ta yaşanan realite karşısında zaruri bir değişim olarak göze çarpmaktadır. Ant ise ilk günden itibaren Kıbrıs meselesi ile ilgili görüşlerini açık bir şekilde belirtmiş ve federasyon önerisi noktasında daha stabil bir tavır sergilemiştir.

3.2.5.2. Kıbrıs Türk Cemaati Liderliği ve TMT'ye Bakış

Kıbrıs ile ilgili gündemi oluşturan konuların yanısıra sıcak çatışmaların gölgesinde kalan bir takım olaylar da Türkiye solunun gündemini meşgul etmiştir. Bunlardan ilki Denктаş'ın liderliği meselesidir. Türkiye solu Denктаş'ın adadaki Türk cemaatinin liderliğini yapması noktasında taraftar görünmemektedir. Denктаş'ın liderliği meselesini Demirel iktidarına bağlayan Ant dergisi, 1967 yılında yaşananları anlattığı köşesinde Denктаş'ın Makarios tarafından adadan sürgün edilmesini ve Denктаş'ın adaya 1967 yılında gizlice girerken tutuklanmasını ancak tutuklanmaya rağmen hala yargılanmamasını kasıtlı bir tavır olarak görmektedir. Denктаş'ın tutuklanmasına rağmen yargılanmaması Makarios'a önemli ölçüde zaman kazandırmaktadır. Bunun yanısıra Demirel iktidarının Denктаş'ı her şekilde koruyan tavrı Denктаş'ın adadaki konumu güçlendirmektedir. Son yaşanan olayda Denктаş'ın tutuklanması ve Türk cemaatinin liderliğini almasına neden olmuştur. Rum lideri Klerides'in de çocukluk arkadaşı Denктаş'ı ziyaret etmesi, Denктаş ile bir çözüm yolu arandığı yönünde de bir işaret vermektedir.²²²

Hüseyin Baş da aynı şekilde Denктаş'ın adaya gizlice girmesinin zamanlamasına dikkat çekmiştir:

“Amerikan baskısıyla düzenlenen Dedeagaç pazarlığı(nın) istenilen sonucu verme(mesi)... bağımsız Kıbrıs tezinin güç kazanmasına yol açmıştır...Türkiye’de bu eğilimin güç kazandığı bir sırada Kıbrıs’ta Makarios’un sözcüsü Klerides’in Kıbrıs Türkleriyle Rumlar arasında bağımsız Kıbrıs

²²² Rauf Denктаş'ın Yargılanması Niçin Ertelendi?. (1967). Ant. (46), s. 5.

düşüncesi üstünde temellendirilecek görüşmelerin yapılmasını teklif etmesi (sırasında)... Denктаş'ın adaya gizlice girmek için harekete geçmesinin böyle bir eğilimin somutlaştığı ana rastlaması düşündürücüdür.”²²³

Denктаş'ın liderliği meselesi Türkiye solunun o dönemde tartıştığı ikincil gündemlerim başında gelmektedir. Rauf Denктаş o dönemde Türkiye solu açısından Anglo-Amerikan emperyalizmi ile uyumlu ve Demirel liderliğinde himaye altına alınmış, Kıbrıs meselesinin çözümü noktasında Batı'yla en yakın ve rahat anlaşma zeminini kurmaya çalışan bir lider profili ortaya koymaktadır. Bu konuda bir istisnadan bahsetmek gerekir. Yön dergisi çevresi Denктаş'ın liderliği meselesinde solun diğer bölümü kadar keskin sınırlar içinde bakmamaktadır. Bağımsızlık, federasyon ve adanın NATO'dan arındırılması gibi hususlarda görüş birliğine varılmasına rağmen Denктаş'ın liderliği meselesi daha farklı bir noktadan incelenmektedir. Yön dergisi, adadaki Türk cemaatine yönelik tedhiş faaliyetlerine diğerlerine nazaran daha hassas davranmakta ve daha yakından ilgilenmektedir. Türklere yönelik katliam faaliyetlerine karşı olarak kurulan Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)'na sayfalarında yer veren neredeyse yalnızca Yön dergisi olmuştur. Yön dergisinin TMT'ye yer vermesi iki açıdan oldukça önemlidir. Bunlardan ilki yukarıda da bahsettiğimiz üzere Denктаş'ın liderliği meselesi ile yakından ilgilidir. Yön, TMT'nin Rauf Denктаş ve Fazıl Küçük arasında yaşanan çatışmayla ilgili görüşlerini belirttiği mektubuna yer vermiştir. Bu mektup, Fazıl Küçük'ün faaliyetlerini eleştirmekte ve Kıbrıs'ın geleceği konusunda emperyalistlerle pazarlık masasına oturmakla itham etmektedir. Fazıl Küçük bu noktada TMT açısından “işbirlikçi” bir yöneticidir. Ankara'nın hala Küçük ile işbirliği yapması da TMT açısından oldukça önemli bir sorunu teşkil etmektedir:

“Bugün Kıbrıs'ta bir mücadele devam ediyor. Ama kabul etmek gerekir ki, bu mücadeleyi yürüten mücahitler Ankara'ya kızgındırlar. Çünkü mücadelenin en kritik devresinde bu mücadeleyi, yürüten güçlü bir komutanın bir takım oyunlar sonucu geri alınması ve Amerikan planını engelsiz uygulama yoluna girmesi Kıbrıslı Türkleri Ankara'ya gücendirmiştir. Halihazırda kendi kaderi ile başbaşa bırakmış olduğumuz Kıbrıslı soydaşlarımız bir yandan karşıdaki düşmanla savaşırken öte yandan da işbirlikçilerle mücadele etmektedir. Hariciye onlara mücadelelerinde yardım edeceği yerde, alabildiğince güçlük çıkararak

²²³ Baş, H. (1967). Kıbrıs'ta Oynanan Oyun. *Ant.* (47), s. 7.

mukavemeti zayıflatmaktadırlar. Bu durumun daha ne kadar devam edeceği, sorulmaya değer bir sorudur."²²⁴

Buna karşılık Denktaş, Kıbrıs davasında "mukavemetçilerin lideri" pozisyonundadır:

"Mukavemetçiler, AP iktidarına ve Fazıl Küçük ekibine bütün güvenlerini yitirmişlerdir. Günün birinde Fazıl Küçük'ün hemen kabullenebileceği bir oldu-bitti ile karşılaşabilecekleri endişesidir ki onları Denktaş'ın liderliğini ileri sürmeye itmektedir. Raporda mukavemetçi aydınlar bu hassasiyetlerini şöyle dile getirmektedirler: 'Liderlik konusunda niçin hassasız? Çünkü istenilen Dr Küçük ve ekibi eliyle, Türk çıkarlarına olmasa bir çözüm, Kıbrıs Türkleri adına imzalatabilmektedir. Mukavemetçiler bunun için Denktaş'ı istemekte, bunun için Hariciye karşı durmaktadır."²²⁵

TMT, Denktaş'ın liderliğini resmileştirirken Yön'ün bu konuya geniş bir şekilde yer vermiş olması Denktaş'a daha ılımlı bakıldığı yönünde bir yorum yapılabilmesine de sebep olmaktadır. Bu noktada şu hususu ifade etmek gerekir ki Yön'ün bu konuyla daha yakından ilgilendiği dönemde Ant dergisi yayın hayatında değildi. Yön dergisi de 1967 yılında yayın hayatına son verdiği için Ant dergisi ile eş zamanlı olarak Kıbrıs meselesini incelememiştir. Ancak TİP muhalif sesini her geçen gün yükseltmeye devam ediyordu. Bu bağlamda 1967 yılında yayın hayatına giren Ant dergisi açısından Denktaş merkezli bir Kıbrıs meselesi incelemesi oldukça makuldür ve Fazıl Küçük'ün bu dönemde Kıbrıs gündeminde olmaması da Ant'ın Fazıl Küçük'ü gündemine almamasına sebep olmuştur. 60'lı yılların ilk yarısında Yön ve TİP'in eş zamanlı olarak faaliyet yürütmesine bakacak olursak Denktaş'ın liderliği meselesine bakıştaki farklılığın bu iki yapı arasında değerlendirilmesi gerektiğini söylemek mümkün olacaktır. TİP, konu ile ilgili tüm karar alıcıları karşısına alırken Yön, Küçük ve Denktaş arasındaki ayrılığı gündemine almış ve TMT'nin mektubunu yayınlayarak bu konuda bir taraf olduğunu ortaya koymuştur.

Yön'ün TMT'yi sayfalarına taşımış olmasının ikinci bir anlamı da bulunmaktadır. Bilindiği gibi Yön çevresi, Türkiye'yi sosyalist devrime götürecektir

²²⁴ Bir Kıbrıs Raporu. (1967). *Yön*. (217), s. ?.

²²⁵ AP İktidarının Kıbrıs Planı. (1967). *Yön*. (214), s. ?.

yolu çizirken “zinde kuvvetler” olarak tanımladığı ordu gücünün önemine işaret etmektedir. Mevcut siyasal krizden çıkış yolunun yurtsever subaylardan oluşan silahlı kuvvetlerle temas etmekten geçtiğini iddia eden Yön çevresi özellikle de 12 Mart’a geline süreçte yayınladıkları Devrim dergisi döneminde bu yönelimi daha yüksek bir tonda ifade etmişlerdir. Yön dergisi döneminin son zamanları ve Devrim dergisi dönemiyle ortaya çıkan bu eğilimin sonucunda 12 Mart’a giden süreçte “yurtsever, Atatürkçü” olarak adlandırılan subayların kurduğu ve “cunta” olarak adlandırılan küçük gruplar ile bir “devrim” hedefi için yola girildiğini de söylememiz gerekmektedir. TMT de Kıbrıs gibi milli bir davada emperyalizmin Enosis dayatmasına karşılık ve bu doğrultuda girişilen tedhiş faaliyetlerine karşılık bir mücadele vermektedir. Yön, belli bir dönemden sonra Türkiye’nin içinde bulunduğu kriz ortamından çıkışın demokratik yollarla ve parlamenter yöntemlerle çözümünün mümkün olmadığı belirterek yeni bir yol arayışı içine girmiştir. Benzer bir görüşe Kıbrıs’taki gelişmeler üzerine de sahip olmuş olacak ki adada Denktaş’ın liderliğini kabul etmiş ve Batı emperyalizminin oyuncağı haline gelmiş Enosis’e karşı mücadele veren silahlı bir direniş grubuna da benzer saiklerle desteğini gizlememiştir. Emperyalizmin kanlı eylemlerle varacak kadar şiddetini artırmış olması Yön açısından sorunların demokratik yollarla halledilmesinin önünü tıkamakta, emperyalizme karşı bağımsızlığı koruyabilmek adına gerekirse zinde kuvvetler ile bir mücadeleye girişmek zaruri görünmektedir. Tabi TMT gibi silahlı bir direniş grubu ile ülkede bir devrim gerçekleştirme amacından bahsetmiyoruz. Türkiye için uygun görülen bu yöntemin Kıbrıs’ı ilgilendiren bir yönü olduğunu iddia etmek zordur. Bu benzerlik yalnızca belirtilen konular ile sınırlıdır. Yön’ün Kıbrıs meselesinde Türkiye solu içinde TMT’ye destek veren tek grup olmasının sebeplerini bu mecrada aramak yanlış olmayacaktır.

Yön’ün bu tavrına karşılık Aydınlik dergisi TMT’yi tamamen karşısına alan bir tavır sergilemektedir. Fuat Fegan, TİP’i eleştirerek başladığı yazısında TMT ile ilgili düşüncelerini ortaya koyarken Yön’den de ayrılmakta hatta TMT konusunda karşısına geçmektedir. Fegan, Makarios ve Yunan cuntasının aynı kefeye konmaması noktasında TİP’i açık bir şekilde eleştirmiş ve bunun gerekçesi olarak da Yunan cuntasının Amerikan emperyalizmine hizmet ettiğini fakat buna karşılık

Makarios'un emperyalizme karşı direndiğini iddia etmiştir. Kıbrıs Türk yönetiminin emperyalizmin oyuncağı olduğu yönündeki söylemlerine ek olarak İngiliz emperyalizminin boyunduruğu altında kurulan Türk komando timlerini gündeme getirerek üstü örtülü bir biçimde TMT'ye göndermekte bulunmaktadır. Buna göre TMT, İngiliz emperyalizminin adada iki halkın kardeşliğini bozmaya çalışan güdümlü bir suç örgütüdür.²²⁶

Aydınlık dergisinin bir başka yazarı Fuat Adalı da Kıbrıs'taki seçimleri incelediği çalışmasında Kıbrıs Türk toplumunu sınıfsal yapısını incelemiş, Denктаş ve birlikte çalıştığı ekibin egemen sınıfı temsil ettiğini, Kıbrıs'taki yönetimin de Denктаş ve çevresinin oluşturduğu egemen sınıfın diktatörlüğü olduğu yönünde ifadelerde bulunmuştur. TMT'nin ardından Denктаş değerlendirmesi de birbirini tamamlayan ifadeler olup Aydınlık ekibinin Kıbrıs'a ve özellikle de Denктаş'a nasıl baktığı konusunda da oldukça önemli fikirler vermektedir.²²⁷

3.2.5.3. İngiliz Üslerinin Türkiye'ye Devri Meselesi

İngiltere'nin, Türkiye'yi Kıbrıs meselesine müdahil etmesinin ardından adadaki üslerini Türkiye'ye devredeceğine yönelik çıkan haberler Kıbrıs ile ilgili bambaşka bir gündemin oluşmasını da beraberinde getirmiştir. İngiltere için üsler meselesi oldukça kritik bir meseledir. Bu sebeple İngiltere'nin neden bu yönde bir karar verdiği konusunda fikir edinebilmek için bu meselenin geçmişine temas etmek gerekir. İngiltere 1950'li yılların ortalarından itibaren eski sömürgeleri olarak adlandırılan coğrafyalara ulaşabilmesi açısından elinde oldukça kritik iki nokta bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Süveyş Kanalı, ikinci de Kıbrıs adasıdır. Mısır'da yaşanan yönetim değişikliği sonucunda iktidara gelen Nasır öncülüğündeki Arap milliyetçiliği/Arap sosyalizmi, Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi yönünde bir karar alarak İngiltere'nin bu noktada çıkarlarına oldukça ters bir kararın alınmasını sağlamıştır. Yaşanan bu gelişmenin ardından İngiltere'nin bölgesel çıkarları açısından elinde kalan tek stratejik nokta da Kıbrıs

²²⁶ Fegan, F. (1969). Kıbrıs Meselesi. *Aydınlık*. (10), s. 279.

²²⁷ Adalı, F. (1970). Kıbrıs'ta Seçimler. *Aydınlık*. (21), s. 213.

adası olmuştur.²²⁸ Adadaki üslerinin geleceği daha önemli bir hale gelen İngiltere açısından bu üslerin korunması oldukça önemlidir. Adadaki İngiliz üslerinin Türkiye'ye devri hususunu bir gerçeklikten ziyade dönemsel bir stratejik hamle olarak görmek gerekir. Zira, Kıbrıs Cumhuriyeti kurulurken İngiliz üslerinin adadaki iki topluma dahi devredilmeyeceğinin garantisini İngiliz yönetimi Fazıl Küçük ve Makarios'tan almıştır.²²⁹ Böyle bir noktada adada yaşayan toplumlara dahi tanınmayan bu hakkın başka bir ülkeye tanınması gerçekçi görünmemektedir.

İngiliz üslerinin Türkiye'ye devredilmesi Türkiye solu açısından bir kandırmaca olarak görünmekte ve bu sayede federasyon tezinden uzaklaşarak adanın Türkiye ve Yunanistan arasında bölünmesine sebep olacaktır. Hüseyin Baş, Ant dergisinde İngiliz üslerinin devredilmesi ile ilgili konuyu şu cümlelerle gündeme taşımıştır:

“İngiliz üslerinin Türkiye'ye devredilmesi yani üslü bir Enosis, Demirel'in 'destekleyebileceği bir anlaşma' olabilir. Ne var ki üslerin Türkiye'ye devri, ya da üs niyetine Türkiye'ye bir miktar toprak parçasının verilmesi Türkiye'ye daha önce de teklif edilmişti. Acheson planının, Başkan Johnson'ın isteğiyle, değiştirilmiş şekli olan bu teklif İnönü hükümetince reddedilmişti. İnönü, o zaman reddettiği bu teklifin bugün kabulü halinde susacak mıdır?

Bunun dışında, Türkiye'yi tatmin için verileceği söylenen bu üsler, gerçekte, Türkiye'nin başına bir bela olmayacak mıdır?

Üslü Enosis'in kabulü demek, uzun yıllardır savunulan “bağımsız ve federatif Kıbrıs”ın bir yana itilmesi demektir. Oysa Türkiye, bir çözüm yolu için Üçüncü Dünya ülkelerinin de, sosyalist bloğun da desteğini sağlamak yolunda büyük çabalar harcamış, oldukça olumlu sonuçlar elde etmişti. Şimdi, üslü Enosis'i benimsemek, Türkiye'yi yeniden, Ortadoğu'da Anglo-Amerikan petrol çıkarlarının bedava bekçisi durumuna sokacak ve Üçüncü Dünya ülkeleri ile karşı karşıya getirecektir. Yeryüzünde bütün askerî üslere karşı direnmenin alabildiğine geliştiği bir dönemde bize verileceği söylenen üslerin kısa sürede tekrar Yunanistan'ın eline geçeceği bir yana, bu üsler için harcanacak paraları bulmak ayrı bir dert olacaktır. Ve gerçekte, bizim yerimize yerleşecek olanlar Amerikalılar olacaktır.”²³⁰

İngiliz üslerinin Türkiye'ye devredilmesi ile ilgili çıkan haberler yalnızca basında değil meclisin de gündeminde yerini almıştır. TİP adına bir konuşma

²²⁸ Tamçelik, S. (2011), Kıbrıs'taki İngiliz Üslerinin Stratejik Önemi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 8(1), s. 1514.

²²⁹ Tamçelik. *a.g.m.*, s. 1523.

²³⁰ Naci, F. (1967). Kıbrıs Gitti Gider. *Ant*. (30), s. 7.

yapan Behice Boran, İngiliz üslerinin Türkiye'ye devredilmesinin Enosis'in kabul edilmesi anlamına geldiğini ve bu durumun da Türkiye'nin işini zorlaştıracağını meclis kürsüsünden ifade etmiştir:

“ (...) Yine Türkiye'ye bir üs vermek hikâyesi ortaya atılıyor. İngiliz Hükümeti güya üslerini bize devretmeyi teklif etmiş, Amerika'da bu teklifi destekliyormuş ve bu teklif Yunanistan'ın askerî cunta çevrelerinde de müsait karşılanıyormuş. Bu teklifin kabulü Türkiye için çok vahim bir sonuç olur, hattâ bir felâket olur. Böyle bir çözüm şeklini kabul etmek bir defa başta beri şart koştuğumuz Türklerin cemaat olarak varlığı ve cemaat olarak hakları şartından vazgeçmek demektir. Kıbrıslı Türkler o takdirde Yunanistan'ın tebaası haline gelecek ve bizim orada üslere sahip olmamız onlar için bir teminat teşkil etmeyecektir. Çünkü Türklere yapılacak muamele Yunanistan'ın bir iç işleri muamelesi haline geleceği için biz hiçbir suretle müdahale edemeyeceğiz. Nasıl ki, şimdi Batı – Trakya'daki Türklere yapılan muamelelere karşı hiçbir şey yapamıyoruz. İkincisi, bu bize askerî ve malî bir yük olacak, Amerika'ya büsbütün tabi, onun yardımına bağlı bir hale geleceğiz. Üçüncüsü, askerî üslerin tasfiye edildiği ve tasfiye edilmesinin istendiği bir dünya- da biz bir işgal kuvveti, bir başka memleketlerde askerî üslere sahip bir devlet haline geleceğiz, son zamanlarda desteklerini kazanmak için bu kadar uğraştığımız 3 üncü dünya devletlerini büsbütün kendimizden uzaklaştıracağız. Hele Orta Doğu devletleri Türkiye'nin bu adada bir üsse sahip olmasına karşı tamamen direneceklerdir.”²³¹

Türkiye solu özet olarak İngiltere'nin adadaki üslerini Türkiye'ye devretme iddiasının Türkiye'nin çıkarlarına aykırı bir durum olarak görmektedirler. Türkiye'nin Kıbrıs adasında bir üs sahibi olmasına ihtimaline karşı geliştirilen bu tepki. Barış Harekatı sonrası süreçte Türkiye solunun neredeyse tamamını etki altına alacak bir “işgal” söylemine de ön hazırlık olarak düşünmek mümkün olacaktır. İleriki bölümde ayrıntılı olarak görüleceği gibi Türkiye solu, Barış Harekatı'nı büyük ölçüde bir “işgal” harekatı olarak görmüş ve Türk ordusunun bölgedeki varlığını Kıbrıs'ın bağımsızlığına yönelik bir tehdit unsuru olarak değerlendirmiştir. Harekat öncesi dönemde Türkiye'nin adada bir üs sahibi olma ihtimali böylesi bir “işgal” sürecinin ön hazırlığı olarak değerlendirerek buna karşı solun bir refleks geliştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Adadaki İngiliz üslerinin varlığı meselesine ek olarak bu noktada önemli bir detaydan da bahsetmek gerekir. Türkiye solu, bağımsızlık söylemlerinin merkezine adadaki her türlü askeri üssü yerleştirmiş ve bağımsızlık söylemini Üçüncü Dünya ülkeleri

²³¹ Millet Meclisi Tutanakları 144. Birleşim 1. Oturum. (1967). s. 351, 352.

üzerinden kurmaya özen göstermiştir. Ancak, Bağlantısızlar Hareketi olarak tarif edebileceğimiz ve Üçüncü Dünya ülkelerini temsil ettiği iddia edilen bir örgüt İngiliz üsleri meselesinde görüş beyan etmemiş ve bu konuda sessiz kalmayı tercih etmiştir.²³²

3.3. 1971-1980 DÖNEMİ: BARIŞ HAREKATI VE SONRASINDA TÜRKİYE SOLU

3.3.1. Barış Harekatı Süreci

Kıbrıs meselesinde dönüm noktası olan konuların başından gelen olaylardan birisi Türkiye'nin 1974 yılı Temmuz ve Ağustos aylarında adaya yaptığı müdahaledir. Bu müdahalenin öncesinde ise 15 Temmuz tarihinde Yunanistan'daki cuntanın Kıbrıs adasına yaptığı müdahaleden bahsetmek gerekecektir. 67 darbesinin ardından adadaki liderlik sürecinin farklı bir noktaya doğru gittiğinden bahsetmiştik. Atina cuntasının Makarios ile yaşadığı sorunlar ve Makarios'un tutumunun deyim yerindeyse Atina'yı tatmin etmemesi cuntanın adada farklı bir politika izlemesine sebep olmuştur. Cunta, adada oluşturulan Rum Milli Muhafız Ordusu (RMMO) aracılığı ile Makarios'a karşı bir darbe gerçekleştirmiş ve Albay Grivas adayı kontrolü altına almıştır. Bu durum Yunanistan'ın adaya fiilen müdahalesi olarak yorumlanmaktadır.²³³

Türkiye'nin bu müdahaleye karşı garantörlük hakkını kullanarak adaya müdahale etmesi Kıbrıs meselesi açısından farklı bir sürece girilmesine de neden olmuştur. Türkiye solunun bu meseleye bakışı da tıpkı diğer konularda olduğu gibi oldukça farklı olmuştur. Türkiye solu yaklaşık 10 yıldır adada yaşanan gelişmeleri yakından takip etmekte ve Türklere yönelik yapılan saldırıları şiddetle kınamaktadır. Türkiye solunun bu noktada dikkat çekmek istediği başka bir husus daha vardır. O da bu müdahale üzerinden adaya kalıcı olarak yerleşilmesi ihtimali ve bu durumun Batı'nın çıkarları ile uyumlu olması hususudur. İleride de göreceğimiz gibi Türkiye solunun bir bölümü açısından Türkiye'nin yaptığı ilk müdahalenin adada yaşayan nüfusun can ve mal güvenliği açısından bir anlamı

²³² Tamçelik, *a.g.m.*, s. 1529.

²³³ Eroğlu, H. (1975). *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekatı*. Ankara: Emel Matbaacılık, s. 49.

bulunmaktadır. Ancak ikinci müdahale ve sonrasında gelişen olaylar bu amacın dışına çıkmış ve Türkiye adada “işgalci” pozisyonuna düşmüştür. Türkiye adanın bir bölümünü işgal etmekle de kalmamış, Amerikan emperyalizminin bölgesel çıkarlarıyla paralel bir sürecin başlamasına da sebep olmuştur. “Barış Harekatı” olarak bilenen ve Türk askerinin Kıbrıs adasına müdahale etmesiyle sonuçlanan olay Türkiye solunun farklı kanatlarından çeşitli tepkileri beraberinde getirmiştir. TKP, müdahale öncesi süreci de yakından takip etmiş ve yaşanacak muhtemel gelişmeleri şu şekilde değerlendirmiştir.

“Amerikan emperyalizminin, NATO’nun, Yunan cuntasının amacı Enosis’i gerçekleştirmek, yani Kıbrıs’ın bağımsızlığına son vermek ve onu bir NATO üssü haline getirmektir. Böylece NATO’nun, emperyalizmin elinde halkların demokratik haklarına ve ulusal bağımsızlığa karşı kanlı faşist darbeler tertipleyen askeri bir saldırı örgütü olduğu gerçeği bir daha doğrulanmıştır.”²³⁴

TKP’nin geçmişten beri süregelen SSCB eksenli dış politik tavrı kendisini bu mesele SSCB’nin de içinde olduğu bir çözüm sürecine doğru sevk etmiştir. Adada yaşanan darbenin olumsuz etkilerinden kurtulabilmek ve Kıbrıs adasının bağımsızlığını sağlayabilmek için SSCB ile enternasyonal bir dayanışma içinde olmak oldukça önemlidir. Kıbrıs’ta yaşayan Türklerin de bu noktada AKEL’i adadaki Rum yurtseverleri desteklemek gibi acil bir görevleri de bulunmaktadır:

“Sovyetler Birliği’nin Kıbrıs’ın bağımsızlığını ve halkın seçtiği hükümeti savunmadan yana tutumu kesindir. Sovyetler Birliği’nin ve öteki sosyalist ülkelerin bu tutumları göz önüne tutulmadan, emperyalizmin ve Yunan cuntasının bağımsız bir devlet olan Kıbrıs’a saldırısını ada halkı, bağımsızlık, demokrasi ve barış yararına çözümlemeye imkan yoktur. Bugünkü koşullarda Kıbrıs Türklerine de tarihsel bir sorumluluk düşüyor. Kıbrıs’ın bağımsızlığını, tarafsızlığını savunan, emperyalizme karşı cephe alan, demokratik hakları genişletmek isteyen AKEL Partisi’ni, Makarios hükümetini ve bütün Rum yurtseverlerini desteklemek, onlarla birlikte ortak düşmana, emperyalizme, NATO’ya ve Yunan faşist cuntasına karşı savaşmak, Kıbrıs Türklerinin de, Türkiye’nin de menfaatlerine uygun bir tutumdur. Kıbrıs Türkleri için de tek çıkar yol adanın bağımsız olması, bütün dış müdahalelerden, emperyalizmin, NATO’nun baskısından ve üslerinden arınmasıdır.”²³⁵

²³⁴ Açıklama. (2010). Ekrem Sarioğlu (Editör). *Atılım: Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Organı Cilt 1*. İstanbul: Ürün Yayınları, s. 67-68.

²³⁵ Aynı yerde

TKP Merkez Komitesi Politik Bürosu adına yapılan bu açıklama 17 Temmuz tarihinde yapılmıştır. Yani yalnızca 15 Temmuz darbe sürecini irdelemektedir. Türkiye'nin aynı süreçte adaya yaptığı müdahale de dergi sayfalarına taşınmıştır. Saydan, 20 Temmuz'da Türk askerinin adaya çıkarma yapmasıyla ilgili olarak da çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Türk ordusunun Kıbrıs’a çıkarma yapması, Yunan ve Kıbrıs cuntalarının yıkılma sürecini hızlandırdı. Bu bakımdan Türk ordusunun Kıbrıs’a yaptığı çıkarma olumlu bir rol oynadı. Ama burjuva ordularının halkları kurtarabileceği düşünülemez. NATO’daki militarist klikler arasındaki çelişkiler, Türk ve Yunan burjuvazisinin çatışmaları çıkarmayı tarihsel bakımdan olumlu bir yörengeye oturttu. Ama çıkarmadan hemen sonra Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği Yürütme Kurulu Başkanı Berker verdiği bir demeçte, Türk sermayecilerinin Kıbrıs’ın Türk kuvvetleri tarafından işgal edilmiş kısmına yatırım yapmak istediklerini açıkladı. Böylece Türkiye’yi sömüren yerli yabancı tekeller Kıbrıs halkını da sömürmek üzere tedbirler almaya başladılar. Bütün bunlar Türk hükümetinin Kıbrıs’ta işgal ettiği topraklardan çekilmek niyetinde olmadığını gösteriyordu.”²³⁶

Saydan açısından Türkiye'nin bu konudaki tutumu, adanın taksime götürülmesine sebep olacak bir gelişmedir ve bu durum Türkiye'nin Amerikan çıkarlarına hizmet eden görüntüsü dünya kamuoyu önünde küçük düşmekten başka hiçbir işe yaramayacaktır:

“Türk kuvvetlerinin adanın bir kısmını işgal atında tutmaları, geri kalan kısmının da Yunanistan tarafından işgal edilmesi gibi adayı taksime götüren bir durum yaratabilir. Bu da adanın bölünmesi demektir ki, NATO’nun ve Amerikan emperyalizminin adayı üs haline getirme planlarından biridir. Ecevit hükümeti bu tutumuna devam ettiği takdirde dünya kamuoyu karşısında işgalci ve saldırgan durumuna düşecektir. Çünkü dünya ilerici kamuoyu, sosyalist ülkeler Güvenlik Konseyi’nin 20 Temmuz’daki kararının uygulanmasını, yani adadan bütün yabancı askeri kuvvetlerin çekilmesini, adanın bağımsızlık ve egemenliğine saygı gösterilmesini ve yasal hükümetin geri gelmesini istiyorlar. Türk Hükümeti 20 Temmuz tarihinde ilan ettiği ilkelere sadık kalmadığı, verdiği sözü tutmadığı takdirde emperyalizmin ve NATO’daki en gerici çevrelerin aleti haline gelmiş olacaktır.”²³⁷

“Kıbrıs’a yapılan müdahale, sonuç olarak Türkiye’deki gerici iktidarlara, iki süper devlet arasındaki hegemonya yarışının daha fazla içine çekmiştir. Türkiye’nin gerici hakim sınıfları, Kıbrıs’taki işgalci politikalarını devam ettirmek için, süper

²³⁶ Saydan, A. (2010). Kıbrıs Olayları. Ekrem Sarioğlu (Editör). *Atılım: Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Organı Cilt 1*. İstanbul: Ürün Yayınları, s. 69.

²³⁷ Aynı yerde

*devletlere ve özellikle ABD emperyalizmine her zamankinden daha fazla muhtaç duruma düşmüştür.*²³⁸

Perinçek, o dönemde Türkiye soluna hakim olan görüşten biraz daha farklı olarak yukarıda kısaca değindiği gibi bu meseleyi iki süper devletin hegemonya mücadelesi bağlamında değerlendirmektedir. Buna göre Amerikan emperyalizmi ne kadar bu meselede sorumlu ise Sovyet sosyal emperyalizmi de o kadar sorumludur:

*“Kıbrıs buhranının esas sorumlusu, ABD emperyalistleri ve Sovyet sosyal-emperyalistleridir. İki süper devlet, dünyanın her tarafında olduğu gibi Akdeniz’de de şiddetli bir rekabet ve çekişme içindedirler. Her ikisi de hakimiyet alanlarını genişletmeye, bu bölgedeki tahakküm ve sömürülerini artırmaya çalışıyorlar.*²³⁹

Perinçek’e göre bu hegemonya çatışması içinde Amerika emperyalizminin adaya müdahale edebilmesi ve kontrol altına alabilmesi için adanın iki halkı kasıtlı olarak birbirine kırdırılmış ve Amerikan emperyalizmi Türkiye eliyle adaya müdahale ederek Kıbrıs adasının bir NATO üssü olması sağlanmıştır. Adaya barış götürme yönünde öne sürülen hedefler yalnızca bir kandırmacadan ibarettir. Amerikan emperyalizmi, adanın iki halkının birbirine kırdırılması için Rum ve Türk faşistlerini kullanmıştır. Kıbrıs’ta Türklerin uğradığı milli baskı bir gerçektir. Ancak bu baskıyı ortadan kaldırmak için adaya yapılan müdahale ve ardından gelen işgal süreci bu soruna çare olmamıştır. “Yangını kundaklayanlar Kıbrıs’tan çıkarılmadıkça, halklar arasında sürekli düşmanlık körüklenecektir” ifadesi Kıbrıs adasında yaşanan sorunların çözümü noktasında bir öneri sunmaktadır. “Yangını kundaklayanlar” ifadesinden de anlaşılacağı gibi Amerikan ve Sovyet emperyalizmi ile bunlara destek verdiği iddia edilen “faşistler”dir.²⁴⁰ Adaya yapılan müdahalenin Perinçek açısından bir başka sonucu da ada halkının “kendi kaderini tayin hakkı”nı ortadan kalkmış olmasıdır. Perinçek’e göre, ada halkının bağımsızlığını savunmak her türlü silahlı müdahaleye açık bir şekilde karşı durmak anlamına gelmektedir. Bu bağlamda da adaya müdahaleyi savunan herkese karşı durmak gerekmektedir. Yalnızca ABD, Türkiye ve Yunanistan değil SSCB de

²³⁸ Perinçek, D. (1976). *Kıbrıs Meselesi*. İstanbul: Aydınlık Yayınları, s. 13.

²³⁹ Perinçek. *a.g.e.*, s. 17.

²⁴⁰ Perinçek. *a.g.e.*, s. 30-32.

ilkesel olarak müdahalenin yanında bir tavır almıştır. Bu bağlamda bu meselede SSCB'yi bir çözüm ortağı olarak göstermek adanın emperyalizme teslimiyeti ile aynı anlama gelmektedir.²⁴¹ Ayrıca, Türkiye'nin adaya müdahalesi kendisine gerekçe olarak Yunanistan'ın adaya müdahalesini gösteremez. Çünkü silahlı müdahalenin her hangi birini meşru görmek, bundan sonra silahlı müdahale yolunun açılması anlamına gelir ki bu da güçlü olanın kazanacağına inanan bir emperyalist teoriye doğru gidişata sebep olabilir.

TKP adaya yapılan müdahaleye karşı tavrını koymasına rağmen halen durumun düzeleceğine yönelik bir beklenti içindedir. Düzelmesinden kasıt ise görevini tamamlayan Türk askerinin adadan çekilmesi Türkiye'nin "işgalci" pozisyonunu terk etmesidir. Atılım dergisi Ağustos 1974 tarihli sayısının kapağında "Çağrı" başlıklı bir yazı yayımlayarak hem hükümete hem de silahlı kuvvetlere yönelik bir çağrıda bulunmaktadır. Bu çağrıda hükümetin Cenevre Konferansı'nda alınan kararlara uyması gerektiğini belirtmektedir. Hükümetin halka bir söz verdiğini belirten TKP, verilen bu sözün yerine getirilmesi için beklentisini sürdürmekte ve bunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Cenevre Konferansı kararlarını merkeze alan TKP, konferansta alınan bu kararların uygulanmasının Kıbrıs'ın bağımsızlığı açısından oldukça önemli olduğunu belirtmiştir.²⁴² Partinin diğer yayın organı olan Yeniçağ dergisinde de Saydan konu ile yazdığı makalede benzer hususları belirtmiş ve "dünya demokratik kamuoyu" olarak nitelendirdiği Birleşmiş Milletler bünyesinde konunun çözümünün önemine değinmiştir.²⁴³ Atılım dergisi Eylül 1974 tarihli sayısının ilk sayfasında da "Orduya Çağrı" başlıklı bir metin ile aynı konuya değinmiştir. Bu metinde askerlerin bu savaşta yer almaması gerektiği ve NATO tarafından kullanıldıkları ve düşmanların Kıbrıs adasında değil onları askeri gönderenlerin içinde aranması gerektiği belirtilmiş ve "Mehmetçik memlekete dön!" ifadesi vurgulu bir biçimde kullanılarak Türk askerinin ülkeye dönmesi çağrısında bulunulmuştur.²⁴⁴ TKP'nin bu dönemden sonra Kıbrıs'a olan ilgisinin yoğun olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. 71-80 dönemini

²⁴¹ Perinçek. *a.g.e.*, s. 45, 46.

²⁴² Çağrı. (1974). *Atılım*. (8), s. 71.

²⁴³ Saydan, A. (2010). Kıbrıs Olayları ve Sonuçları. Ekrem Sarioğlu (Editör). *Atılım: Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Organı Cilt 1*. İstanbul: Ürün Yayınları, s. 77.

²⁴⁴ Orduya Çağrı. (1974). *Atılım*. (9), s. 1.

kapsayan ikinci dönemde TKP, hareket sürecinde Kıbrıs meselesi ile daha yoğun bir şekilde ilgilenirken hareket sonrası süreçte bu ilginin azaldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

TKP, Atılım dergisinin Nisan 1976 tarihli sayısında AKEL ve Yunanistan Komünist Partisi (YKP) ile yaptığı üçlü görüşmenin sonuç bildirgesini yayınlamıştır. Bu bildirmede barış hareketinin arkasından gelen sürecin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Ege Denizi'ndeki zengin petrol kaynaklarının Amerikan şirketlerine peşkeş çekilmek istenmesinin de Kıbrıs meselesinde önemli bir rolü olduğunu belirten bu bildirme, adanın tarafsızlığını, tüm yabancı askerlerin çekilmesi gerektiğini ve Kıbrıs adasının geleceğinin Kıbrıs halkının kendi isteğine bırakılması bu sebeple de Kıbrıs'ın içişlerine karışılmaması gerektiği ifade edilmiştir.²⁴⁵ Aynı görüşme 1977 yılının Nisan ayı içinde de gerçekleştirilmiş ve adanın geleceğine yönelik temenniler benzer cümlelerle dile getirilmiştir.²⁴⁶

Yeni dönemde Kıbrıs meselesinin çözümü ile ilgili federasyon modelinin yerine üstü örtülü olarak Londra ve Zürich Anlaşmaları ile tesis edilen modelin yenilenerek uygulamaya konmasını önermektedir. Hatırlanacağı gibi 60'lı yıllar boyunca Türkiye solunun Kıbrıs meselesi ile ilgili görüşleri "federasyon" modeli temelinde şekillenmişti. Federasyon modeli talebi ise iki argüman üzerine kurulmuştu. Bunlardan birincisi anlaşmalarla kurulan düzenin iflas ettiği iddiasıdır. Buna göre anlaşmalarla kurulan düzen Anglo-Amerikan emperyalizmine hizmet etmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak savunulan ikinci argüman ise adada kurulacak bir federatif sistem ile iflas eden düzenin yerine emperyalizm tehdidine karşı bağımsız bir ülke yaratılacağına yöneliktir. Çünkü federasyon modeli adaya taksim sürecine götürmenin bir ön aşamasıdır. Bu nedenle iki halkın bir arada yaşayacağı bir sistemi yeniden kurmak adanın bağımsızlığı açısından oldukça kritiktir. Saydan bu durumu özetleyen yazısında şu ifadeleri kullanmıştır:

"Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Cenevre Konferansı'na giderken, Türkiye'nin Kıbrıs'ta federasyon tezini savunacağını söyledi. Federasyon tezi, taksimin

²⁴⁵ Bildiri. (1976). *Atılım*. (4), s. 1.

²⁴⁶ Ortak Bildiri. (2010). Ekrem Sarıoğlu (Editör). *Atılım: Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Organı Cilt 4*. İstanbul: Ürün Yayınları, s. 94, 95.

başka bir şeklidir, taksime yöneliktir. Emperyalizmin kışkırtmaları, iki cemaattaki faşist ve gericilerin çabalarıyla federe hükümetler her zaman Yunanistan ve Türkiye'ye katılma kararı alabilirler. Bundan ötürü, federasyon, emperyalizmin taksim planını uygulamaktan başka bir şey değildir. Ayrıca, adadaki durum da federasyona elverişli değildir. Türklerle Rumlar yüz yıllar boyunca yanyana ve kardeşçe yaşadıklarından demografik durum içiçe geçmiştir. Bu şartlar altında yüz yıllar boyunca sürdürülen cemaat sisteminin bugünkü koşullara uydurularak yeniden canlandırılması ve uygulanması Kıbrıs'ın bağımsızlık ve egemenliğini sağlamanın tek yoludur.”²⁴⁷

Perinçek ise “federasyon tezi” meselesi ile ilgili şunları söylemektedir:

“Bugün Türkiye'nin savunduğu sözde ‘federatif Kıbrıs devleti’ tezi, tamamen bu amaca hizmet etmektedir. ‘Federasyon’ adı altında, Kıbrıs’ta iki devlet kurulacak, bugün Türkiye'nin işgali altındaki bölge gerçekte Türkiye'nin altmış sekizinci vilayeti olarak kalacaktır. Geri kalan kesimde kurulan Kıbrıs Rum devleti ise, Türkiye tarafından her an ortadan kaldırılabilir. Türkiye, Kıbrıs’ı Yunanistan’la değil, güçsüz bir Rum devletiyle paylaşmak istemektedir. Hemen belirtelim ki, biz Kıbrıs’ta bir federasyon kurulmasını reddediyor değiliz. Bizim savunduğumuz şudur: Federasyona veya başka bir devlet şekline karar verme hakkına sahip olan, yalnız ve yalnız Kıbrıs halkıdır. Böyle bir şeyi dayatmaya kimsenin hakkı yoktur. Ayrıca ‘federasyon’ yaftası altında Kıbrıs’ın taksim edilmesine karşıyız. Bugün ‘bağımsız Kıbrıs’ lafları arkasında gerçekleştirilmek istenen budur. ‘Bağımsızlık’ sözcüğü, işgalci Türk hakim sınıflarının ağzında bir aldatmaca olmaktadır.”²⁴⁸

Federasyon modeli ile ilgili yapılan açıklama konunun yavaş yavaş dış etkilere iç etkilere doğru yönelmeye başladığını da göstermektedir. Perinçek, yalnızca dış etkenlerden değil iç etkenlerden de bahsetmeye başlamış ve “hakim sınıflar” olarak belirtilen yönetici ve sermaye çevresinin içiçe geçtiği bu sistemi “sömürüye bekçilik etmek” ifadesiyle yorumlamıştır. Sömürüye bekçilik edenler olarak nitelendirdiği yönetici sınıf ve sermaye çevresi yabancı sermayenin adadaki maddi varlıklarını koruyabilmek için büyük bir çaba sarfetmektedirler. Fakat buna karşılık adadaki emekçi halkı sömürmeye devam eden bu zümre Kıbrıs’a yapılan müdahalenin nedenlerini de oldukça net bir şekilde ortaya koymaktadır. İki tarafın da hakim sınıfları kendi emekçilerini sömürmektedir. Bu sömürü düzeni ise özellikle Türk tarafı bağlamında adaya müdahaleden sonra gerçeklemiştir.

²⁴⁷ Saydan. a.g.m., s. 70.

²⁴⁸ Perinçek. a.g.e., s. 33, 34.

Denktaş ve çevresinin merkeze oturtulduğu bu konuda Perinçek bu durumu şu cümlelerle özetlemektedir:

“Rauf Denktaş ve çevresinin istifçilik ve vurgunculuğu herkes tarafından görülmektedir. Mesela Türkiye’den ithal edilen tuz ve şeker tekeli elinde tutan Eti şirketi, Denktaş kliğinin zenginleşmesine hizmet ediyor. ‘Cypfruvex’ adlı yeni ihracat firması da, Rumlara ait narenciye bahçelerinin ürünlerini Avrupa’ya sevkederek büyük karlar vurmaktadır ve bütün bunlar Denktaş kliğinin cebine dolmaktadır.”

(...)

“Türkiye emekçilerini emperyalistlerle işbirliği ederek sömürenler, bugün Denktaş faşistleriyle beraber, Kıbrıs’ın her iki milliyetten emekçilerini de sömürüyorlar ve Rum halkının mallarını açıkça yağma ediyorlar. Türkiye hakim sınıfları, Türkiye ve Kıbrıs halklarının ortak düşmanıdır.”²⁴⁹

Perinçek, Kıbrıs konusundaki tezlerini “Devrimcilerin Kıbrıs Konusundaki Tezleri” başlığıyla 7 maddede açıklamıştır. Üslerden ve NATO baskısından arındırılmış bir Kıbrıs adası, halkların kendi kaderini tayin hakkı, “Akdeniz Akdenizlilerindir” söylemi ve Sovyet sosyal emperyalistlerinin elini Kıbrıs’tan çekmesine yönelik ifadeler bildiride yer alan görüşlerdir.²⁵⁰

3.3.2. Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin Kurulması ve Sonrası

Yürüyüş dergisi, 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD)’nin kuruluş sürecinde liderlik meselesi ile ilgili görüşlerini belirtirken Rauf Denktaş’ın ismini ön plana çıkarmıştır. Denktaş’ın sert bir şekilde eleştirildiği yazıda şu ifadeler yer almaktadır:

“Kıbrıs Türk Federe Devletinin Devlet Başkanı kim olacak dersiniz? Hemen söyleyelim: Yıllardır adanın bağımsızlığı için savaşanları yargılayan İngiliz Mahkemesinin savcılığını yapmış, şimdi ise adanın Türk kesiminin işletmelerinin hemen hemen hepsinde payı bulunan, oğlu ‘ülkücü genç’ olan Türk kesimindeki her ilerici hareketi ezmiş, baskı ve terör kurmuş olan sayın bay Rauf Denktaş.”²⁵¹

KTFD’nin liderliğine Yürüyüş dergisinin de iddia ettiği gibi Denktaş ve ekibi gelmiştir. Ancak dergi Kıbrıs’ta yaşanan bu dönüşümü büyük bir tepkiyle karşılamıştır. Buna, göre Denktaş’ın liderliğe gelişi, anayasa tasarısı ve Kurucu

²⁴⁹ Perinçek. a.g.e., s. 66, 67.

²⁵⁰ Perinçek. a.g.e., s. 81-89.

²⁵¹ Kıbrıs’ta Anayasa. (1975). *Yürüyüş*. (1), s. 10.

Meclis'in kurulma aşaması, adadaki iki halkın değil hem Denктаş ve çevresinin hem de Türkiye'deki egemen sınıfların siyasi ve maddi çıkarları çerçevesinde ele alınmalıdır:

“Kurucu Meclis'in oluşturulması sırasında çevrilen dolaplar Türkiye kamuoyunda yankısını buldu. Denктаş'ın taktiği açıktı. Amacı, kendi sözünden çıkmayacak dar bir çıkarıcılar kliğini bir oldubittiyle Türk topluluğunun başına musallat etmek. Geniş bir ilerici aydınlar topluluğunu tasfiye etmek.(...)”

Denктаşın ‘Anayasa’ tasarısı, Kıbrıs'ı bir bizansa çevirme düşlerinin ikinci büyük belgesi. İnsanın evinde yalnızken kurabileceği planları bir Anayasa tasarısı olarak ortaya çıkarma cüretini nasıl bulduğunu sormak gerekli. Kıbrıs'ta ve Türkiye'de egemen çevreler bu ‘Anayasa’ tasarısını alkışladılar. Demokratların tepkisi ise sanıldan büyük oldu.

(...)

Bu dikta planlarının hangi güçler tarafından beslendiğini bulmak zor değil. Hangi amaca yönelik olduğu da ortada. Dost mektubu buna da ışık tutuyor. Kısa ve öz: Kıbrıs'taki Türk büyük sermaye çevreleri 1974 yazından bu yana pembe düşler görüyor. Amaçları, Türkiye'de büyük burjuvaziden alacakları destekle ganimetlerin üzerine oturmak. Yani sermaye biriktirimi. Oynamaya hevesli gelin yerini dar buluyor, açılış istiyor. Faşist tertiplerin hedefi de bu.”²⁵²

Bu yazıda bahsi geçen iddiaları somutlaştırabilmek adına Denктаş'ın Türk yatırımcılar ile ortaklığı bulunduğunu, bu bağlamda ETİ ve Saray Ltd. şirketlerindeki hisselerinin Kıbrıs'taki yatırımların sebebi olduğunu da belirtmişlerdir.²⁵³

KTFD'nin kuruluşundan sonraki dönemde Kıbrıs'taki gelişmeleri en yakından takip eden yayın organı Yürüyüş dergisi olmuştur. Tıpkı 60'lı yıllardaki Yön ve Ant dergileri gibi 70'li yıllarda da Yürüyüş dergisi Türkiye solunun Kıbrıs'a bakış açısını en kapsamlı değerlendiren yayın organlarının başında gelmiştir. Bu bağlamda TKP'nin Atılım ve Yeniçağ dergileri ile Doğu Perinçek'in PDA çevresinin görüşlerini özetleyen Kıbrıs Meselesi kitabının yanı sıra sürecin ana hatlarını Yürüyüş dergisi üzerinden takip etmeye devam edeceğiz.

1975 yılında Kıbrıs meselesi açısından önemli gelişmelerden birisi Cenevre Görüşmeleri'dir. 1975 yılının Nisan ayında başlayıp 1976 yılının Şubat ayına kadar

²⁵² Federe Denктаş Devleti. (1975). *Yürüyüş*. (3), s. 12, 13.

²⁵³ Aynı yerde

devam eden ve 5 etaptan oluşan görüşmeler Denktaş ve Klerides arasında gerçekleşmiştir. Yürüyüş dergisi Cenevre’de başlayan görüşmeleri de yakından takip etmiştir. Görüşmelerde Kıbrıs meselesinin esas sorunlarının tartışılmadığını iddia eden Yürüyüş, Kıbrıs meselesinin çözümü noktasında dönemin Milliyetçi Cephe hükümetinin de ön ayak olmasıyla Türkiye ve Yunanistan gibi iki NATO üyesi ülke arasında sorunun çözülmesinin talep edildiğini, mevcut durum kabul edilerek adaya demokrasi ve barışın gelmeyeceği savunulmuştur.²⁵⁴ Aynı yılın KTFD açısından bir diğer önemi de KTFD Anayasası ile ilgili referandum hazırlıklarıdır. Ancak bu anayasa referandumu öncesinde Yürüyüş dergisine göre Demirel bu referandum sürecinde diplomatik bir oyun oynamıştır. Referandumun Demirel yüzünden geciktirilmesine dikkat çeken Yürüyüş, anayasa referandumu sürecindeki diplomatik “oyun”u ortaya koyarken referandumda kullanılacak pusulanın üzerinde isim ve soy isim hanelerinin bulunmasının da oldukça dikkat çekici olduğunu belirtmiştir.²⁵⁵

Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafında bu gelişmeler yaşanırken Makarios, Arap ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye devam etmektedir. Yürüyüş dergisi, Makarios’un bu çabalarına dikkat çekmektedir. Makarios’un bu girişimi Üçüncü Dünya ülkeleriyle dostluğun temellendirilmesini ve emperyalizme karşı direnişin güçlendirilmesini sağlamaktadır. Buna karşılık MC hükümetinin de Arap ülkeleriyle ilişkileri gelişmektedir. Ancak, “Arap ülkeleri”nden kasıt Makarios’un işbirliğini geliştirdiği değil, petrol kaynakları üzerinden ABD ile yakın ilişki içinde olan Arap devletleridir. Türkiye, bu tavrını devam ettirdiği sürece yalnızlığa ve yenilgiye mahkum olacaktır.²⁵⁶

Dergi, 29 Temmuz 1975 tarihli sayısında ise Kıbrıs meselesinde CIA’nın rolünü inceleyen Yalçın Küçük’e ait bir yazıyı okuyucularıyla paylaşmıştır. Küçük yazısında, CIA’nın Kıbrıs’a yapılacak çıkarma ile ilgili yanıldığını yönelik yaygın bir görüşten bahsetmek gerekmektedir. Küçük bu yaygın görüşe karşı çıkmakta ve CIA’nın yanıldığını değil “yenildiğini” söylemenin daha doğru olacağını iddia

²⁵⁴ ‘İyi Niyet’li Kıbrıslılar. (1975). *Yürüyüş*. (5), s. 12.

²⁵⁵ MC’nin Kıbrıs Anayasa Referandumu Oyunu. (1975). *Yürüyüş*. (10), s. 6.

²⁵⁶ Ortadoğu, Kıbrıs ve Türkiye. (1975). *Yürüyüş*. (13), s. 12, 13.

etmektedir. Küçük, Kıbrıs'a yapılan çıkarmayı CIA'nın engelleyeme çalıştığını fakat başarılı olmadığını bu sebeple de yenilmiş sayılacağını iddia etmektedir. Türkiye solu içinde Kıbrıs çıkarmasına yönelik olarak geliştirilen genel iddianın aksine Küçük, çıkarma olayının kendisinin sonraki süreçle bir tutulmaması gerektiği mesajını vermektedir. Zira, yazının devamında emperyalizmin en temel stratejilerinden birinin "böl-yönet" olduğu ve bu bağlamda coğrafi temele dayalı bir federasyonun Amerikan emperyalizmine hizmet edeceği, sürecin bu yönde işlemeye devam ettiğini belirtmiştir.²⁵⁷

Denktaş meselesine yeniden döndüğümüz zaman derginin Denktaş'ın Türkiye'den gelen yatırımlar ve şirketlerle olan ilişkilerini sorgulamaya devam etmektedir. Bakanlarından birinin ortağı olduğu şirketin sigara üretiminden kazanılan rant, toprak ağası olan bir diğer bakanın Türkiye'den gelen göçmenlere toprak bulunamazken çevresindeki toprak ağalarına dağıtılan toprak ve sol görüşlü yayın organlarına uygulanan baskı ve "ilerici" olarak nitelenen çevrenin bu baskı yüzünden Mersin'de yayınlarını çıkarmak istemesi, derginin sayfalarına "Kıbrıs'ta Denktaş Faşizmi Devam Ediyor" başlığıyla yayınlanmıştır.²⁵⁸ Bir sonraki sayıda da Denktaş'ın şirketler üzerinden sağladığı iddia edilen rant ile ilgili konu incelenmeye devam etmektedir. Kıbrıs'ta yaratılan bu rant düzeninin Demirel ve Denktaş ikilisi arasındaki ortaklıkla şekillendiğinin belirtildiği yazının sonunda bu durum şu cümle ile özetlenmektedir: *"Kıbrıs'taki bu sömürü ve talan düzeninin asıl sorumlusu tabii ki emperyalizm ve onun Türk olsun Rum olsun ortağı olan gerici sermaye çevreleri."*²⁵⁹ Yalnızca Denktaş'ın da değil çevresinin de bu rant meselesinin içinde olması hatta belirli zamanlarda bu rant meselesi yüzünde yönetim değişiklikleri yaşanmasına da tanık olunmuştur. Bahsi geçen siyasilerin Türkiye'deki siyasi partilerle yakın ilişki içinde olmaları da bir başka sorunu teşkil etmektedir. Yürüyüş dergisi, 1978 yılında yaşanan Başbakan değişikliği meselesinde de bu konuya geniş bir yer ayırmış ve Osman Örek'in yerine MHP'ye yakınlığı olduğu iddia edilen Mustafa Çağatay'ın atanması haberini okuyucuları ile paylaşmıştır.²⁶⁰ 1979 yılı içinde de Kıbrıs'taki Türk firmalarının Arap ülkelerinde aldığı ihaleler ile ilgili bir

²⁵⁷ Küçük, Y. (1975). CIA ve Kıbrıs. *Yürüyüş*. (16), s. 3.

²⁵⁸ Kıbrıs'ta Denktaş Faşizmi Devam Ediyor. (1975). *Yürüyüş*. (19), s. 12.

²⁵⁹ Denktaş Şirketi Soyguna Devam Ediyor. (1975). *Yürüyüş*. (20), s. 12.

²⁶⁰ Kıbrıs'ta Barış Düşmanlığıyla Demokrasi Düşmanlığı Elele. (1978). *Yürüyüş*. (192), s. 7.

haber yapılmıştır. Bu haberin Denктаş'ı ilgilendiren kısmı ise Ecevit aracılığı ile bir Türk bankası için teminat mektubu alınmasıdır. Teminat mektubu alan firmanın başındaki kişi ise bu teminatı kolaylaştırdığı iddia edilen Denктаş'ın ağabeyi Ertuğrul Denктаş'tır.²⁶¹

1976 yılına gelindiği zaman bu yılın en önemli olaylarından birinin 28 Nisan 1975'te başlayıp 1976 yılının Şubat ayına kadar devam eden Cenevre görüşmeleri olduğunu söylemek gerekir. Görüşmelerin ilk etabının ardından derginin bu meseleyi sayfalarına taşıdığından bahsetmiştik. Görüşmelerin son etabının bitmesinin ardından dergi bu görüşmelerle ilgili bir değerlendirme yapmıştır. Buna göre “iki bölgeli federasyon” konusunda anlaşılan Denктаş ve Klerides'in önündeki tek engel Makarios'tur. Bu sebeple de Denктаş, meselenin çözümünün önünde engel olarak Makarios'u hedef göstermeye başlamıştır.²⁶²

Kıbrıs meselesi bilindiği gibi Ege sorunundan bağımsız değildir. Türkiye'nin Kıbrıs sorununa yaklaşımı ve adada yaşanan gelişmeler Ege meselesinde de tansiyonun giderek yükselmesine sebep olmuştur. Boran, Ege ve Kıbrıs meselelerinin çözümü noktasında Lozan Antlaşmasının öneminden bahsetmiş ve hükümlerinin derhal uygulanmasını talep etmiştir. Bunun yanı sıra “Misak-ı Milli”ye de değinen Boran, Türkiye'nin sınırları dışında hiçbir şekilde toprak talebi olmaması gerektiğinden bahsetmiştir.²⁶³ Bu açıklama Mehmet Ali Aybar döneminin ilk zamanlarındaki TİP'in Kıbrıs meselesindeki tavrını anımsatmaktadır.

1977 yılı ise farklı bir gündemle başlamıştır. Türkiye solunun önemli bir bölümünün Makarios'a olan bakışını çeşitli gündemler sebebiyle daha önce dile getirmiştik. Makarios'un “tasfiye” edilmek istendiğinden bahseden Yürüyüş dergisi 1977 yılında Denктаş ile Makarios arasındaki görüşmelere de değinerek Makarios'un bu meselede tutum değiştirmeye başladığından bahsetmiştir. Daha önce de belirttiğimiz üzere Yürüyüş dergisinin bu konudaki tavrı, Makarios'un devreden çıkartılıp Denктаş ve Klerides arasında devam eden görüşmelerle birlikte

²⁶¹ ‘Yavru Vatan’ Para Babalarının Emrinde. (1979). *Yürüyüş*. (240), s. 10.

²⁶² Denктаş Makarios'un Tasfiyesine Çalışıyor. (1976). *Yürüyüş*. (47), s. 12, 13.

²⁶³ Boran, B. (1976). Ege ve Kıbrıs. *Yürüyüş*. (71), s. 16.

adanın coğrafi temel dayalı bir federasyon ile bölünmesi ve bölünen parçaların Türkiye ve Yunanistan arasında bölüşdürölmek suretiyle dolaylı olarak NATO'nun ve ABD'nin hegemonyasına girme ihtimali yönündedir. Ancak, Denktaş ve Makarios arasında yapılan görüşmeler sonucunda bu modelin uygulamaya konmasına yönelik Makarios'un yeşil ışık yakması da derginin dikkatinden kaçmamıştır. Yazıda Makarios ile ilgili bir eleştiri getirilmemesi ve bu planın "Makarios'a zorla dayatıldı" şeklinde ifadelerle Makarios'a karşı bir tavır sergilemekten kaçınıldığını da belirtmek gerekir.²⁶⁴ Bu yazıdan yaklaşık 6 ay sonra Makarios'un vefatını da sayfalarına taşıyan Yürüyüş, Makarios'un ölümünün ardından adadaki anti-emperyalist ve ilerici güçlerin işini daha da zorlaşacağını ve Kıbrıs meselesinde ilerici güçlerin yükünün daha da ağırlaşacağını belirterek Makarios konusundaki tavrını değıştirmedığını de ortaya koymuştur.²⁶⁵

Türkiye solu, Türkiye'de olduğu kadar Kıbrıs'ta da sendikal mücadeleye özel bir önem vermektedir. Kıbrıs'ın pek çok gündemi ile yakından ilgilenen Yürüyüş aynı şekilde Kıbrıs'taki sendikal gelişmelerle de yakından ilgilenmektedir. KTFD lideri Rauf Denktaş'ın oğlu Raif Denktaş'ın kendisine ait olan *Zaman* adlı gazetede muhalif sendikaların aleyhinde yazdığı bir yazı büyük tepkiyle karşılanmıştır. Kıbrıs'taki sosyalist sendikaların Kıbrıs Türk Amme Memurları Sendikası (KTAMS) ve Dev-İş'in bazı liderlerinin Türkiye'deki en etkin sendika birliğı olan DİSK ile yakın ilişki içinde olması Denktaş'ı rahatsız etmiş ve bu durum sendika liderlerinin "KGB ajanı" olarak suçlanmasına sebep olmuştur. Yürüyüş buna tepki olarak paylaştığı yazıda sendika liderlerinin suçlanmasının asıl sebebinin Sanayi Holding'teki yetkilerin Denktaş'a bağılı olarak faaliyet gösteren Türk-Sen'den Dev-İş kontrolüne geçmiş olduğunu ve ilerici sendikaların dayanışmasını Denktaş faşizmine karşı yükseltmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁶⁶ 10-11 Temmuz 1979 tarihlerinde Kıbrıs'ın iki tarafını temsil eden iki önemli sendika bir araya gelerek ortak bir bildiri yayınlamışlardır. PEO (Kıbrıs İşçi Sendikaları Federasyonu) ve DEV-İŞ (Devrimci İşçi Sendikaları Federasyonu)'in bir araya geldiğı bu toplantı Yürüyüş dergisi sayfalarına taşınmıştır. İki sendika birliğinin

²⁶⁴ Makarios Amerikan Planına Yaklaşıyor. (1977). *Yürüyüş*. (95), s. 13.

²⁶⁵ Makarios'tan Sonra Kıbrıs'ı Daha Zor Günler Bekliyor. (1977). *Yürüyüş*. (122), s. 14.

²⁶⁶ Yavru Denktaş'ın 'Yavru Vatan'da Marifetleri. (1977). *Yürüyüş*. (120), s. 2.

yayınladığı ortak bildiride Denктаş ve Kyprianu arasında başlayan uluslararası görüşmelerin Kıbrıs açısından önemine değinilmiş ve bu anlaşmaların Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve birliği açısından savunulması gerektiğinin altı çizilmiştir.²⁶⁷ Denктаş'a karşı tavrı net olan Türkiye solu ve Kıbrıs solunun uluslararası görüşmelere yönelik beklentileri adada yaşanan tartışmaların oldukça uzağında kalmaktadır.

Yürüyüş dergisi, Kıbrıs meselesini incelediği yazıların bundan sonraki bir bölümünü Kıbrıs meselesinin çözümünde Birleşmiş Milletlere atfedilen rolü açıklamak için ayırmıştır. Türkiye solunun, SSCB'yi ve Üçüncü Dünya ülkelerini bu meseleye dahil ederek ABD'ye karşı bir denge arayışı içinde girmesi BM'nin bu meseledeki önemini artırmıştır. Tansiyonun giderek yükselmesi ve Türkiye solu açısından adadaki barış ortamının yerini bölünme ve çatışmaya yeniden bırakması durumu bu konuda acilen bir çözüm bulunmasını da beraberinde getirmektedir. Kıbrıs meselesinin çözümü konusunda uluslararası kamuoyunun dahil olduğu bir çözüme olan ihtiyaç şu şekilde ifade edilmektedir:

*"Kıbrıs sorununun uluslararası forumlarda ele alınması gerekliliği, Kıbrıs sorununun özünden kaynaklanmaktadır. Kıbrıs sorunu, ancak dünya barışını garanti altına alacak bir çerçevede çözümlenebilir. Bunun yolu ise dünyadaki barışçı güçlerin tam olarak temsil edildiği, kararları dünya barışçı güçlerinin de iradesini de yansıtan forumların, Kıbrıs sorununun çözümünde belirleyici olmasından geçmektedir. Başta sosyalist ülkeler olmak üzere dünya barışçı güçleri dışlanarak Kıbrıs'ta ulaşılacak, daha doğrusu ulaşıldığı sanılacak bir çözüm, geçici bir çözüm olmaya mahkumdur. Ne Ankara'daki yönetici çevreler, ne de Kıbrıs'ın Türk kesimindeki gerici, faşist güçler, ne de emperyalizm bu gerçeği değiştiremez."*²⁶⁸ Kıbrıs meselesi konusunda BM çerçevesinde bir çözüm derginin sonraki sayılarında da açık ve net bir şekilde benzer ifadelerle vurgulanmıştır.²⁶⁹

Derginin 4 Temmuz ve 11 Temmuz 1978 tarihli sayılarında Mesut Odman'ın "Kıbrıs Notları" başlığını taşıyan ve iki sayıda yayınlanan gözlemlerine yer verilmiştir. Odman, 4 Temmuz tarihli sayısında Kıbrıs'ta artan işsizlik ve bağlı

²⁶⁷ Dev-İş/PEO Buluşması: Bağımsız Kıbrıs'ın Güvencesi Emekçilerin Birliği. (1979). *Yürüyüş*. (224), s. 5.

²⁶⁸ Kıbrıs Sorunu Birleşmiş Milletlerden Kaçırılmayacaktır. (1977). *Yürüyüş*. (126), s. 12.

²⁶⁹ Kıbrıs Sorununa BM Çerçevesinde Çözüm Aranmalıdır. (1978). *Yürüyüş*. (145), s. 10, 11., Kıbrıs'ın Birleşmiş Milletlerden Kaçırılmasına Hayır. (1978). *Yürüyüş*. (160), s. 10.

olduğu ekonomik sorunlara değinirken²⁷⁰, 11 Temmuz tarihli sayısında ise Kıbrıs'ta solu temsil eden Cumhuriyetçi Türk Partisi lideri Özgür Özker ve Toplumcu Kurtuluş Partisi lideri Alpay Durduran ile röportaj yapmıştır. İki liderle yapılan görüşmede Kıbrıs meselesi ile ilgili gündeme dair pek çok konu tartışılmıştır. Röportajın sonucuna baktığımız zaman ise Kıbrıs'taki sosyalist partilerin Türkiye'deki sosyalist partilerle Kıbrıs meselesi konusunda büyük ölçüde benzerlikler taşıdığını söylememiz mümkün olacaktır. Kıbrıs'taki sosyalist partiler de tıpkı Türkiye'de olduğu gibi emperyalizmin adayı bölme planlarından, uluslararası çözümün gerekliliğinden ve Denктаş'ın liderliğinden duyulan rahatsızlıktan bahsetmişlerdir.²⁷¹

²⁷⁰ Odman, M. (1978). Kıbrıs Notları: Korku Dağları Bekliyor. *Yürüyüş*. (169), s. 6.

²⁷¹ Odman, M. (1978). Kıbrıs Notları: TKP ve CTP Genel Başkanlarıyla Görüşme. *Yürüyüş*. (170), s. 10, 11.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE SOLUNUN DIŞ POLİTİKA VE KIBRIS MESELESİNE BAKIŞININ KAVRAMSAL ANALİZİ

Türkiye solunun genel olarak Türk dış politikasına, özel olarak da Kıbrıs meselesine bakışını incelerken kullanılan kavramlar üzerinden bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, önceki bölümde söylem bazında incelenen ve ilgili metinlerle desteklenen görüşlerin kavramsal olarak incelenmesi yapılacak, ardından da Türkiye solunun Kıbrıs meselesine ilişkin yürüttüğü tartışmaların kavramsal olarak ne anlam ifade ettiği değerlendirmeye alınacaktır.

4.1. TÜRKİYE SOLUNUN DIŞ POLİTİKAYA BAKIŞI

Türkiye solunun, dış politika ile ilgili fikir üretirken en çok kullandığı kavramlardan birinin “emperyalizm” olduğuna değinilmiştir. Tıpkı diğer pek çok kavramda olduğu gibi bu kavramın da Türkiye’ye özgü çeşitli yönlerinin olduğunu söylemek mümkündür. Emperyalizm kavramı, Sovyet Devrimi lideri Lenin’in Buharin ve Hilferding katkısıyla şekillenmiş klasik kavramının ötesinde bir anlam ifade ettiği oldukça açıktır. Klasik emperyalizm tanımının banka ve ticaret sermayesi ile birleşen sınıfsal niteliğinin dünya ölçeğinde yarattığı iddia edilen “tekelleşme” kavramının ötesinde, yeniden bir önceki dönemde olduğu gibi hem mali hem de ulusal güvenlik açısından emperyalizm kavramı “işgal” olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Türkiye solu, Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu sistemi içinde Türkiye’ye yer bulmaya çalışırken ilk hareket noktası emperyalizm kavramına eş değer olarak gördüğü Amerikan dış politikasını hedef tahtasına koymak olmuştur. Emperyalizm kavramı bu dönemin sol tahayyülü açısından ABD’nin temsil ettiği “Batı” ile eş değer bir hal almıştır. Türkiye’nin ulusal güvenliğine, birlik ve bütünlüğüne yönelik tehdidin “Batı”dan geldiğine olan inanç diğer tarafta SSCB olan ilişkilerde her daim “bulanık” bir siyasetin yürütülmesini de beraberinde getirmiştir. Türkiye solunun dış politika algılarının temelini oluşturan ABD karşıtlığındaki netlik, aynı ölçüde SSCB ile ilişkilere yansımamıştır. Zira, ABD

meselesinde oluşan homojenlik SSCB meselesine gelindiği zaman yerini kimi zaman çatışma ortamlarına bırakmıştır. İkinci bölümde temel ayırım noktalarına göz atılan Türkiye solunun SSCB konusunda bu denli farklı tavırlar sergilemesi sol içinde yaşanan ayrımların temel sebeplerinden biri haline gelmiştir.

SSCB meselesi dışında da Türkiye solunun dış politika ile olan ilişkisinde çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Her şeyden önce Türkiye solu, dış politika ile ilgili çok sayıda üretim yapmış olsa da ülke içinde yaşanan sorunlar dış politikadaki meselelerin çoğu zaman geri planda kalmasına sebep olmuştur. Dış politika meselesi başlığı altında konuşulan konular ya “devrim” olarak nitelendirilen dönüşüm ile işbaşına gelen hükümetlerin faaliyetlerini merkeze almakta ya da henüz “devrim”i gerçekleştirememiş ancak bu noktada hala mevcut iktidar ile mücadele veren grupların içinde bulundukları süreç tartışılmaktadır. İlk duruma örnek olarak Yön dergisinin Mısır’da Cemal Abdülnasır iktidarının ardından Mısır ile ilgili yazıların artması ve yazıların içinde Nasır iktidarındaki Mısır’ın Türkiye’ye bir model oluşturabileceğine yönelik ifadelerin bulunmasıdır.²⁷² İkinci duruma örnek olarak ise solun kendi merceğinden baktığımız zaman Kıbrıs meselesini vermek mümkün olacaktır. Önceki bölümde de belirtildiği gibi Kıbrıs’ın İngiliz yönetiminden çıkışının bir bağımsızlık olmadığı ve genel olarak NATO’nun denetimi altında bağımsızlığını kaybeden bir ada ülkesi görüntüsündedir. Bir diğer örnek ise Küba Devrimi’nin ardından Latin Amerika’da, Bağlantısızlar Hareketi’nin dünya siyasetinde aldığı rol itibarıyla Asya ve Afrika’da birbiri ardına yaşanan “ulusal kurtuluş mücadeleleri”dir.²⁷³

Türkiye solu, her ne kadar bütünüyle olmasa da, genel olarak dış politika meselesine devletlerarası ilişki kurabilme meselesine oldukça uzak bir noktada tavır sergilemiştir. Devletlerle ittifak kurabilme ifadesinden burada kastedilen nokta, hükümetler düzeyinde kurulması ve sürdürülmesi gereken ilişki ya da ilişkiler ağıdır. Türkiye solu böylesi bir düzlemde bakmayı değil, farklı ülkelerden yaşanan deneyimlerden model alma ihtiyacını daha çok ön plana çıkarmıştır. Yine

²⁷² Selçuk, İ. (1962). Nasır’a Övgü. *Yön*. (28), s. 6, (1962). Dış Durum. *Yön*. (10), s. 17.

²⁷³ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Brutents, K. (1979). *Günümüzde Asya ve Afrika Halklarının Kurtuluş Savaşı ve Devrimci Demokrasi*. (çev. Ş. Bakırsan). İstanbul: Ürün Yayınları.

tam bu noktada iki farklı durumdan bahsetmek gerekecektir. Türkiye solunun belirli bir bölümü model alma davranışı açısından oldukça net bir pozisyon almış ve model alınan ülkeyi başat konuma getirmiştir. Enternasyonalizm kavramı bağlamında TKP, Hikmet Kıvılcımlı ve Boran dönemini TİP deneyimlerinin incelendiği bölümde sosyalizmin bu kanadının SSCB eksenli bir faaliyet yürüttüğünden bahsedilmiştir. SSCB'yi merkeze alan bu yaklaşım SSCB'ye başat bir rol vermiş ve kurulması talep edilen ittifak ilişkisi eşitler arası bir ilişki kurmanın önüne geçmiştir. SSCB'nin başat bir güç haline gelmesi aynı zamanda SBKP'in de siyaseti belirleyen güç olmasını sağlamaktadır. Bu da SBKP tarafından belirlenen politikalarla uyumlu bir politika takip etmeyi sağlamaktadır. Böylesi bir ilişki durumu ise dış politikada ittifak arayışından farklı bir noktaya işaret etmektedir. SSCB merkezli dış politika tavrı değerlendirildiği zaman burada iki ülke arasında kurulması gereken diplomatik bir diyalogtan söz edilmemektedir.

İki kutuplu sistem içinde bir taraf olma ihtiyacı burada daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. İki başat gücün olduğu bir sistem içinde ülkelerarası eşitlikten söz etmek pek mümkün olmadığı gibi aksine lider olarak ortaya çıkan iki devletin liderliğinde kurulmaya çalışılan iki ittifak düzleminden söz etmek gerekir. Liderlik rolü üstlenen devletler ittifak içinde olan ya da olmak isteyen devletler nezdinde “aktif” olan devletlerdir ve karar alma süreçlerinde lider konumdaki devletler karar alma sürecinde merkezi konumda bulunmaktadırlar. Birbiriyle hukuken ve fiilen eşit olmayan devletler arasında kurulan bu ittifak düzlemi içindeki devletler bir bakıma lider pozisyonundaki devletlerin ortaya koyduğu iradeye paralel olarak şekil almaktadırlar. SSCB örneğinden hareket edildiği zaman “Enternasyonal” merkezli kurulan bu ittifak düzleminde yer alan devletler SSCB tarafından belirlenen irade ekseninde politikalarını şekillendirme yoluna gitmişlerdir. Enternasyonalizm bölümünde ifade edildiği gibi TKP geleneği, Kıvılcımlı'nın önderlik ettiği hareket ve Boran dönemi TİP'i dış politikada SSCB'nin bölgesel ve küresel politikalarının yanında taraf tutmuşlardır. Bunu sağlayan en önemli sebep ise iki kutuplu sistemin diğer tarafı olan NATO'nun ve NATO'nun lideri konumundaki ABD'nin dünyada emperyalizmin temsilcisi olduğu ve Türkiye'nin ve bölge ülkelerinin yaşadığı baskının politik ve ekonomik bir “işgal”

olduğu yönündeki iddiasıdır. Buna karşılık SSCB'nin önderlik ettiği Varşova Paktı bünyesinde şekillenen “Komünist Enternasyonal”, bahsedilen “emperyalist işgal” iddiasına karşı dünya barışını sağlamaya çalışan bir uluslararası kampı ifade etmektedir. SSCB ekseninde bir dış politika takip etmek ise o dönemin siyasal atmosferi içinde kimi zaman tekrarlara kimi zamanda irade devrine kadar varan bir edilgenliğe de sebep olmuştur.

Aynı şekilde Çin'in dünyadaki uluslararası pozisyonu üzerinden dış politika algılarını şekillendiren ve SSCB'yi “Sosyal Emperyalist” olarak gören Aydınlık geleneği açısından da benzer bir durum bulunmaktadır. Tıpkı yukarıda sayılan yapılar gibi Aydınlık geleneği de özellikle Doğu Perinçek grubunun Mihri Belli ekibinden koparak PDA'yı inşa ettiği dönem merkeze alındığı zaman SSCB ile ilgili yapılan değerlendirmenin bir benzeri Çin açısından da yapılabilir. Bu pencereden baktığımız zaman ise enternasyonalist yapılanmalarda olduğu gibi burada da ÇKP eksenli bir dış politika algısının inşa edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Maocu dış politika geleneği açısından ise ÇKP'nin bölgesel ve küresel faaliyetleri merkeze alınarak bir dış politika algısı inşa edilmeye çalışılmıştır.

Bu iki farklı dış politika yaklaşımında önemli bir ortak nokta bulunmaktadır. Gerek enternasyonalist gerekse Maocu dış politika ekseninin her ikisi de bir karşıtlık üzerine inşa edilmiştir. Enternasyonalizmin kuruluş aşamasındaki “emperyalizm” karşıtlığı Soğuk Savaş dönemi içinde “Amerikan karşıtlığı”na indirgenmiş ve kavramın kendisi bir fikir savaşıdan ülkelerarası bir savaş niteliği kazanmıştır. Çıkışı itibarıyla devletlerin ötesinde ve üzerinde bir emperyalizm inşası mevcut olması gerekiyorken bunun tekil bir özneye indirgenmesi amacın farklılaşmasına da sebep olmuştur. Aynı şekilde Çin merkezli bir dış politika algısı da “SSCB Sosyal Emperyalizmi” karşıtlığı üzerine kurulmuştur. Emperyalizm, tekil öznelerde vücut bulan bir indirgemecilik açısından incelendiği zaman kavramı kullanan özne ya da öznelerin başta kendi ülkesi olmak üzere ittifak düzlemi kurmaya çalıştığı diğer ülkeleri de korunaklı bir alana aldığını görmek mümkün olacaktır. Emperyalizmin yalnızca NATO ve bağlı Batılı ülkelere ya da yalnızca SSCB'ye ait olduğu seviyesine çekilen bir tartışma ortamında kavramın kendisini tanımlamak ve sorgulamak oldukça güç bir hale gelmiş ve kendine göre

sorgulama çerçeveleri oluşturan fraksiyonlar geride kalan alanlarda bir tartışma ortamı yaratılmasını kendi siyasal güçlerinin devamı açısından engellemişlerdir. Dış politika ile ilgili yaşanan tartışmalar belli bir noktadan sonra sol içi fraksiyonların kendi aralarında bir haklılık mücadelesinin aracı haline gelmiştir. Dış politikaya olan ilgi, bahsi geçen konunun açıklanmasından ve akademik bir perspektifte değerlendirilmesinden ziyade grupların kendi devrim stratejilerinin haklılığını desteklemek için kullanılmıştır.

Türkiye solunun dış politika üretebilme ilgili sorunu da tam bu noktada ortaya çıkmaktadır. Siyasal gruplar, bulundukları ülkeleri merkeze alan dış politika üretmedikleri için dış politika ile ilgili konular kendi çizdikleri pencereden değil bir başka pencereden değerlendirilerek kabul edilmiştir. Türkiye solunun kurulduğu günden itibaren Türkiye'nin pek çok meselesiyle yakından ilgilendiği ve gündem oluşturacak pek çok soruna parmak bastığı gerçeğini bir ön kabul olarak aldığımız zaman bu çabanın ardından gelen çözüm sürecinde Türkiye merkezli olmayan önerilerin sağlıklı bir dış politika üretmekten uzaklaşmaya başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bir başka açıdan bakıldığında zaman dış politika başlığı altında geliştirilen tavır aslında model alınan ülkelerin stratejik tercihleriyle paralel bir mevzi almakla eş değer hale gelmiştir. İki kutuplu dönem içerisinde yalnızca sol siyaset açısından değil genel olarak Türk siyasetinin dış politika tercihleri belli ölçülerde bir irade devri noktasında kendisini göstermiştir. Soğuk Savaş sürecinin etkisiyle politik pozisyonunu şekillendiren grupların bir kısmı açısından Türkiye'nin çıkarları NATO ile uyumluyken, bir başkası için de SSCB ya da Çin Halk Cumhuriyeti ile uyumludur. Böylesi bir uyumun test edilerek kabul edildiğini söylemek oldukça güç olmakla birlikte bu durum Türk siyasal hayatının bu döneminde dış politika tercihlerinin mevcut siyasal atmosferden doğrudan etkilendiğini ve zaman zaman bir iç siyasal malzeme haline geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye solunun belli bir bölümü açısından bu duruma aykırılık teşkil edecek örnekler vermek de mümkündür. Zira, Türkiye solu bütünü itibarıyla ortak özellikler gösteren bir benzerliğe de sahip değildir. Bu çalışmanın temel iddialarından biri olan Türkiye solunun homojen olmadığına dair önermeyi desteklemek açısından

bu noktayı biraz daha açmak gerekecektir. Türkiye solu içindeki ayrımların anlatıldığı bölümlerde Türkiye solunun Kemalizmle ya da bir başka deyişle kurucu ideoloji ile ilişkisinin önemli bir ayırım noktası olduğundan bahsedilmiştir. Dış politika hususunda da benzer bir ayırımın yaşandığını söylemek mümkün olacaktır. Türkiye solu özellikle 1960'lı yıllar itibariyle Mustafa Kemal Atatürk ve kurucu ideoloji ile bir temas kurmuştur. Bu temas kimisi açısından bir öncüllük-ardıllık kadar yakındır, kimisi için de saygı duyulması gereken bir tarihsel referans olarak mesafeli bir alanda durmaktadır. Türkiye solu kurucu ideoloji ile temasına bakıldığı zaman birinci bölümde detaylı bir şekilde incelendiği üzere kimi grupların ya da kişilerin daha yakın bir temas kurduğunu söylemek mümkün olacaktır. Bu bağlamda Doğan Avcıoğlu ve Yön dergisi çevresi akla ilk gelen örneklerden birisini oluşturmaktadır. Öte yandan Mehmet Ali Aybar dönemi TİP'in politik duruşuna bakıldığı zaman Mustafa Kemal'in söylevleriyle başlayan bir program ve kendisini 1923'te kurulan cumhuriyeti daha ileriye taşımayı hedeflediğini iddia eden bir parti görüntüsü vermektedir. MDD hareketi ise Mihri Belli öncülüğündeki dönemde temel referanslarını Milli Mücadele döneminden aldığını belirtmektedir. Bu üç temel özne üzerinden bir denklem kurmaya çalışıldığında bu birliktelik ikinci bölümde "Üçüncü Dünyacılık" bağlamında açıklanan görüşlerle bir paralellik arz edecektir.

Türkiye solunun "Üçüncü Dünyacı" kanadı, yukarıda bahsedilen aykırılık durumuna önemli bir örneği teşkil etmektedir. Bunun çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bu aykırılık durumunu yaratan en temel etken bahsedildiği üzere Türkiye solunun bu bölümünün kurucu ideoloji ile kurduğu ilişkiden kaynaklanmaktadır. Kurulan bu ilişkinin en önemli niteliği ise Türkiye solunun bu bölümünün "devlet" kavramına daha az yabancı olmasıdır. Devlet kavramından kastedilen şey Türkiye Cumhuriyeti'ni yalnızca toprağı ve halkı üzerinde savunmak değil aynı zamanda nitelikleri itibariyle de savunma refleksi gösterme anlamına gelmektedir. Bu noktada farklılıkları sağlayan en önemli husus Atatürk'ün önderliğinde kurulan cumhuriyetin bir emanet olarak görülmesi ve Milli Mücadele döneminin mirasını hareket noktası alarak ülkeyi sosyalist bir rejime doğru

götürme iddiasını taşımasıdır. Başka bir ifadeyle ülkeyi sahiplenme şeklinde bir sorumluluğun üretildiğini de söylemek mümkündür.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Milli Mücadele'den o günlere kendisini esas temsilci olarak gören solun bu bölümü açısından yalnızca halkı değil devleti de temsil etme noktasında bir savunma refleksinin geliştiği görülecektir. 1923'ü merkez alan ve bu noktadan hareket eden bir siyasal profil çizen solun bu bölümü açısından dış politikada çizilen doğrultu da aynı şekilde diğer gruplara nazaran daha Türkiye merkezli bir görüntü verilmemektedir. "Üçüncü Dünyacılık" olarak şekillenen ve ortaya konan bu dış politik tavrın kökenlerinde Kemalist dış politikaya atfedilen "Mazlum Milletlerin Kurtuluşu" söyleminin yattığını söylemek mümkündür. Bu dış politik tavrı diğerlerinden farklı olarak dış politikaya bir önderlik arayışı üzerinden bakma ihtiyacı hissetmemektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu itibarıyla Atatürk'ün "Mazlum Milletler"e önder olduğu bir görüş olarak saklı kalmakla birlikte "Üçüncü Dünyacı" perspektifin içinde ya da ona yakın görüşlere bakıldığı zaman burada bir öncü devletin izini sürmekten ziyade "emperyalist işgal" altında olduğu iddia edilen devletler arasında bir kader ortaklığı üzerinden bir mücadele zemini yaratılmaya çalışılmaktadır.²⁷⁴

SSCB ve Çin gibi "öncü" devletler yaratılmadığı gibi başka herhangi bir ülkeye de eşitliğe dayalı ilişkiyi zedeleyecek ölçüde bir bakış açısı geliştirilmemiştir. Üçüncü Dünyacı bakış açısı da Türkiye solunun bütünü gibi ABD ve NATO eksenli bir emperyalizm algısına sahiptir ve bunun karşısındaki tüm ülkelerin mücadelesini yakından takip etmektedir. Özellikle de SSCB ile ilişkiler bağlamında Türkiye solunun incelendiği bölümde Üçüncü Dünyacı perspektifin de SSCB ilişkilere önem verdiğinden bahsedilmiştir. Ancak bu önem Türkiye'nin çıkarlarıyla uyumlu olduğu ölçüde kabul görmektedir. Başka bir ifadeyle "Amerikan emperyalizmi" başlığının merkeze alınması ile bu perspektife sahip ülkeler arasında koşulsuz bir paralellik kurma yoluna gidilmemiştir. Zira, Türkiye solunun bu kısmı sosyalizm kavramını kullanırken milliyetçilik kavramını kullanmaktan çekinmemiş hatta çoğu zaman iki kavramı aynı potada eriterek kendi ideolojik

²⁷⁴ Suriye: Birlik, Hürriyet, Sosyalizm. (1963). *Yön*. (65), s. 12, 13.

perspektiflerine uygun bir milliyetçilik anlayışı geliştirmişlerdir. Dış politikada özellikle de “Üçüncü Dünya” olarak adlandırdıkları coğrafyalarda yaşanan gelişmeleri de “milliyetçilik” ile bağdaştırmaktadırlar. Bahsi geçen ülkelerdeki faaliyetlerin çoğunluğu milliyetçi bir niteliğe de sahiptir. Yön dergisinde bu durum çok daha belirgindir.²⁷⁵ Türkiye’nin merkezi rolünün ve Türkiye’nin ulusal çıkarlarının daha belirgin olduğu bu perspektif bu bölümde anlatılmak istenen aykırılığı temsil etmektedir.

4.2. TÜRKİYE SOLUNUN KIBRIS MESELESİNE BAKIŞI

4.2.1. Genel Bakış

Kıbrıs meselesi, Türkiye soluna bir bütün olarak bakıldığı zaman yeteri kadar incelenmiş bir konu olduğunu söylemek mümkün değildir. Bunun pek çok muhtemel sebebinden bahsetmek mümkündür ancak bu yargıya varılmasını sağlayan en temel sebep Türkiye solunun belirtilen dönem içindeki bilimsel faaliyetlerin gerek niceliksel gerek niteliksel olarak yoğunluğun ve tartışma zenginliğinin yarattığı beklentiden kaynaklanmaktadır. Türkiye solu, dünyadan Türkiye’ye, iktisattan siyasete çok çeşitli konularda çok sayıda eser üretmiş zengin bir literatüre sahiptir. Özellikle de siyasal konumlarının da yarattığı doğal bir sonuç olarak iktisat, siyaset bilimi ve tarihe ait pek çok konuda dönemine damgasını vurmuş önemli eserler bırakmıştır. Çalışmamızın giriş bölümünde detaylı bir şekilde bahsettiğimiz bu çalışmalar Türkiye’de bilimsel faaliyetlere yön veren niteliğe sahip olmakla birlikte akademik tartışmaların zenginleşmesine de olanak tanımıştır.

Dış politika meselesine gediğimiz zaman Türkiye solunun yukarıda belirtilen başlıklar kadar derinlemesine akademik çalışmalar yaptığını söylemenin oldukça zor olduğundan bahsedilmiştir. Kıbrıs meselesi de aynı şekilde Türkiye solunun derinlemesine düşünsel üretim yaptığı bir konu başlığı olmamıştır. Üçüncü bölümde çok çeşitli konu başlıkları ile ilgili çok sayıda metinden alıntı yaparak

²⁷⁵ Asya’da Sosyalizmin Milliyetçi Kaynağı. (1962). *Yön*. (12), s. 16, Cezayir’de Sosyalizm: FLN’nin Ana Programı. (1962). *Yön*. (42), s. 13, General De Gaulle’ün Milliyetçi Politikası. (1965). *Yön*. (141), s. 7, 8.

Kıbrıs meselesi ile ilgili genel fikirlerin ortaya konulması sağlanmıştır. Kıbrıs adasında o dönemde yaşanan pek çok güncel gelişme ile ilgili ayrıntılı haberlerin ve değerlendirmelerin yer aldığı çok sayıda metne bu çalışma kapsamında yer verilmiştir. Bu konuların başında ABD ve NATO merkezli stratejik hamlelerin içeriklerinin ve sonuçlarının değerlendirilmesi gelmektedir. Kıbrıs adasının geleceğini yakından ilgilendiren bu husus, konuyu dış dinamikler bağlamında incelemek açısından deyim yerindeyse bir hareket noktası haline gelmiştir. Konunun ikinci boyutu iç dinamiklerle ilgilidir. İç dinamikler meselesi ise adanın fiilen bölünmeye başladığı süreçte daha yoğun bir şekilde gündeme gelmiş ve kimi zaman iç dinamiklerle ilgili değerlendirmeler dış dinamiklerle ilgili değerlendirmelerin önüne geçmeye başlamıştır.

Çok çeşitli dergilerde ve çok çeşitli zaman dilimlerinde Kıbrıs meselesinin pek çok açıdan incelendiği bu çalışma bağlamında ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra Kıbrıs meselesi ile ilgili oldukça önemli eksikliklerde bulunmaktadır. Bu eksikliklerin başında ise Kıbrıs meselesinin çözümüne yönelik önerilerin muğlak kalmasıdır. Türkiye solu, Kıbrıs meselesinin çözümü noktasında ABD ve NATO etkisinden kurtarılıp adanın silahsızlandırılarak tarafsız, bağımsız ve birleşik bir federasyon olarak varlığını sürdürmesini talep etmiştir ancak söylem düzeyinde kalan bu çözüm önerisini detaylandırma noktasında yetersiz kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Adanın ABD ve NATO etkisinden kurtarılması, silahsızlandırılması, tarafsız olması gibi önerilere bakıldığında bu kavramların nispeten net bir tavır olduğunu söylemek mümkündür. Ancak buradaki esas vurgulanması gereken nokta Kıbrıs'ın geleceği için net bir model önerisinin bulunmamasıdır. Türkiye solu özellikle 1960'lı yıllar boyunca oldukça baskın bir şekilde Kıbrıs adası için "federasyon" modeli önermiştir. Kıbrıs adasının bağımsız, silahlardan arındırılmış bir federasyon olması oldukça sık bir şekilde dile getirilmiştir²⁷⁶ ancak önerilen "federasyon" modelinin içeriği ile net bir bilgi bulmak oldukça zordur.

²⁷⁶ Kıbrıs ve Yön. (1964). *Yön.* (79), s. 8, 9, Türkiye İşçi Partisi. (1969). *Türkiye İşçi Partisi Seçim Bildirisi*. İstanbul: Çınar Matbaası, s. 10, Baş, H. (1967). *Emperyalizmin Kıbrıs Oyunu*. (1967). *Ant.* (38), s. 13.

4.2.2. Federasyon Meselesi

Federasyon meselesine kavramsal olarak bakıldığı zaman 19. yüzyıldan itibaren bugüne kadar çok çeşitli başlıklar altında tartışıldığını görmek mümkün olacaktır. Bu tartışmalar merkeze alındığı zaman karşılaşılan en belirgin özellik “federasyon” kavramının çok çeşitli alt başlıklarının bulunmasıdır. Federasyon kavramı geçmişten günümüze üç ana başlık altında incelenmiştir. Bu üç ana başlık ise merkeze alınan sorunsallar üzerinden yapılan farklı dönemlere ait değerlendirmeleri içermektedir. Federasyon kavramının salt bir tanımının yapılması, kavramın kökenlerinin açıklanması ve işlevselliğine göre tanımlama yapılması bu ana başlıkları içermektedir.

Tüm bu farklı tanımlardan ortak bir noktaya ulaşmaya çalışacak olursak karşımıza en belirgin özellik olarak federasyon ülke yönetiminde yetki bölüşümü anlamına gelmektedir. Ancak bu yetki bölüşümü bir tarafın diğerine yetki vermesiyle değil yönetim oluşturulurken yapılan anlaşmayla ortaya çıkmaktadır. Federasyon, ülkede tek bir yönetim merkezi olmaması anlamına gelmektedir. Ülkede federal devlet ve federe birimler olmak üzere en az iki farklı yönetim birimi bulunmaktadır. Literatürde kimi zaman buna yerel yönetimler de eklenerek yönetim birimleri üç farklı kategoride incelemeye tabi tutulmuştur. Klasik teoride yönetim birimleri bu yetkileri birbirinden değil anayasadan almaktadır. Başka bir deyişle anayasa, devletin idari yapısının federasyon olup olmadığının tespitinde merkezi bir noktada bulunmaktadır.

Anayasa merkezli tespitlerin dışında federasyon modeli dışında yapılan tartışmalarda o ülkenin tarihsel ve sosyo-kültürel olarak federasyona uygun olup olmadığının incelenmesi bu tartışmalara farklı bir boyut kazandırmıştır. Bu ana başlık da kendi içinde pek çok alt başlıktan oluşmaktadır. Dünyada federasyon tartışmalarına bakıldığı zaman üç ana başlık altında incelendiği görülecektir. Bunlar niteliğine göre, kökenine göre ve işleyişine göre federal devleti açıklayan teorilerdir.²⁷⁷ Niteliğine göre federal devleti inceleyen teori yetki paylaşımı ve

²⁷⁷ Uygun, O. (2007). *Federal Devlet: Temel İlkeleri, Başlıca Kurumları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s. 7.

anayasanın belirleyici özelliğine göre devletin şeklini tayin eden bir noktadan yaklaşmaktadır. Başka bir deyişle devletin anayasal niteliği onun federasyon olup olmadığını belirten bir niteliğe sahiptir.²⁷⁸ Kökenine göre federal devleti açıklayan teoriler ise sosyolojik, politik ve çok etkenli olmak üzere üç başlık altında incelenmektedir. Federal özelliklerin devlette değil toplumda aranması gerektiğini düşünen sosyolojik teoriye²⁷⁹ karşılık bunun toplumsal değil siyasal bir mesele olduğu ve devletin siyasal yapısında aranması gerektiğini iddia eden politik teori²⁸⁰ bulunmaktadır. Bunlara ek olarak da bir devletin federasyon olması için pek çok etkenin bir arada olması gerektiğini iddia eden çok etkenli teori²⁸¹ de federal devleti açıklamak için kullanılan teorilerden birisidir. Son olarak federal devleti işleyişine göre açıklayan ve üç ana başlık altında incelenen teoriler vardır. Bu teorilere göre ise federal devlet ya işbirliği ihtiyacından²⁸² ya da toplumlar arası rekabetin doğal bir sonucu olarak²⁸³ ortaya çıkmaktadır. İşleyişine göre federal devleti inceleyen teorilerin sonuncusu ise federal devletin belirli bir kurallar bütününe bağlı olarak değil güncel gereksinimlere bağlı olarak kurulduğunu iddia eden pragmatik federalizm olmak üzere, mali federalizm ve dinamik federalizm²⁸⁴ vb. kavramlar yer almaktadır. Federal devlet ile ilgili teoriler bununla sınırlı kalmamakta değişen şartlara göre pek çok yeni federal devlet tanımı yapılmaktadır.

Kıbrıs'ta 1960 yılında kurulan düzen ise bu başlık kapsamında "topluluk esasına dayanan federasyon" başlığı altında incelenmiştir. İki ayrı federe birimden oluşan federasyon, iki toplumun içiçe geçmesi nedeniyle bölgesel özellik göstermediği için coğrafi esasa göre düzenlenmemiştir. İki ayrı dili ve dini olan kültürel olarak bölünmüş iki toplumun merkezinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti bu niteliği sebebiyle topluluk esasına dayalı federasyon modeline en iyi örneklerden birisi olarak tanımlanmaktadır.²⁸⁵ Başka bir tanımlama ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin

²⁷⁸ Uygun, *a.g.e.*, s. 8.

²⁷⁹ Uygun, *a.g.e.*, s. 25.

²⁸⁰ Uygun, *a.g.e.*, s. 33.

²⁸¹ Uygun, *a.g.e.*, s. 45.

²⁸² Uygun, *a.g.e.*, s. 56.

²⁸³ Uygun, *a.g.e.*, s. 66.

²⁸⁴ Uygun, *a.g.e.*, s. 70.

²⁸⁵ Uygun, *a.g.e.*, s. 214.

“Ortaklıkçı” bir modeli temsil etmesi ile ilgilidir. Gülboy’a göre Kıbrıs’ta ilk olarak hayata geçirilen model, bölge merkezini esas almaması sebebiyle “topluluk esasına dayalı federasyon” modeline benzeyen “fonksiyonel federalizm” olarak adlandırılmaktadır.²⁸⁶ Ancak Ortaklıkçı model²⁸⁷, Kıbrıs Cumhuriyeti’ni tanımlamak için daha uygun bir seçenek olarak sunulmaktadır.

Türkiye solunun “federasyon” kavramına baktığımız zaman, literatürdeki tartışmalara temas eden bir öneri sunulduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Her ne kadar dış dinamikler ve iç dinamikler meselesinde ayrıntılı pek çok çalışma bulunsada Kıbrıs’ın geleceği noktasında kapsamlı ve çözüme yönelik öneriler bulmak oldukça zordur. Kıbrıs ile ilgili yapılan değerlendirmeler kısa vadede nelerin yapılması gerektiği ile ilgilidir. Kıbrıs ile ilgili haberlerin, makalelerin vb. yayınların ortak mesajı Kıbrıs adası üzerindeki küresel, bölgesel ve ülke düzeyinde de Denktaş iktidarının sonlandırılmasına yönelik oluşturulmuştur. Kısa vadeli verilen yanıtlar ise orta ve uzun vadede Kıbrıs ile ilgili kapsamlı bir çözüm önerisi sunulmasını engellemektedir. Federasyon kavramı ile ilgili muğlak durum tam bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde bahsedilen muğlak durum içinde çeşitli tespitler yapabilmek için önceki bölümde verilen bilgilerin ışığında bu mesele yorumlanmaya çalışılacaktır.

Kıbrıs meselesinin çözümü ile ilgili Türkiye solunun “federasyon” modelini çözüm önerisi olarak sunmuştur fakat Kıbrıs meselesi ile ilgili federasyon modelini öneren yalnızca Türkiye solu değildir. Johnson Mektubu sonrası süreç içinde belirli bir dönem CHP iktidarı ve Kıbrıs Barış Harekatı sürecinde Ecevit’in Kıbrıs meselesi ile ilgili görüşlerinde de “federasyon” kavramını bulmak mümkün

²⁸⁶ Gülboy, P. E. (2015). *Sömürgeci Ulus Devlete: Çok Etnili Coğrafyalarda Ortak Yaşam*. İstanbul: Kalkedon Yayınları, s. 244.

²⁸⁷ Ortaklıkçılık şu şekilde tanımlanmaktadır: “ Ortaklıkçılık çoğunluğu kabul ederek tüm toplulukların haklarını ve kimliklerini korumayı amaçlayan, farklılıkların yönetiminde devlet veya yerel yönetim düzeyinde sosyal, ekonomik ve siyasal olarak zorunlu asimilasyondan korunmayı ve eşitlik sağlamayı hedefleyen bir farklılıkları yönetme metodudur. Uluslararası toplum tarafından onay görmeyen siyasi ayrılmanın sürekli daha küçük ve daha homojen etnik devletler oluşturarak şiddeti önleme amacı, devlet çerçevesi içerisinde demokratik çatışma yönetimleri yani uzlaşma politikaları aracılığı ile önlenir. Bu kapsamda yaklaşıldığında ortaklıkçı demokrasi derin bölünmüş toplumların ayrılması yerine bir arada yaşamasına dair çözümler geliştirir.” Gülboy. a.g.e., s. 92.

olacaktır. Hem bir iktidar partisinin hem de ülkedeki sol muhalefetin aynı anda “federasyon” modelini önermesini ve bunun gerekçelerini açıklamak gerekecektir.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki CHP'nin iktidar olduğu iki farklı dönem içinde önerdiği federasyon modeli Londra-Zürich Anlaşmaları ile kurulu olan sürecin devam etmesine yöneliktir. 1963 Kanlı Noeli'nin ardından Makarios'un anlaşmaları tek taraflı olarak feshetmesi, adadaki mevcut durumu ve Türk toplumunun güvenliğini tehdit etmeye başladığı gerekçesiyle adada güvenliği yeniden tesis edebilmek için Türkiye, gerek anlaşmalarla tanınan haklarını kaybetmemek gerekse adadaki Türklerin güvenliğini sağlayabilmek amacıyla “federasyon” önerisinin arkasında durmuştur. Kıbrıs meselesinin Türkiye'nin gündemine girdiği 1950'li yılların ortalarından bu yana Kıbrıs ile ilgili ana fikir iktidar ve halkın büyük bir bölümü nezdinde “taksim” planının uygulamaya sokulmak istenmesi olmuştur. Anlaşmalarla kurulan yeni düzen ile birlikte CHP'nin iktidar olduğu dönem içerisinde “taksim” kelimesi çok fazla telaffuz edilmemiş, “federasyon” modeli daha çok ön plana çıkan bir söylem haline gelmiştir. Federasyon modeli ile ilgili yaygın kullanım 1960 yılında kurulan düzenin niteliği ile ilgili de doğrudan ilgilidir. Literatürde Londra-Zürich Anlaşmaları ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki toplumlu bir federasyon olduğu belirtilmektedir. Başka bir deyişle CHP döneminde ön plana çıkan “federasyon” söylemi mevcut statükoyu temsil eden bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Federasyon kavramının kullanılmasının bir diğer sebebi de bu modelin ENOSİS'in gerçekleşme ihtimaline karşı bir set oluşturması olmuştur. Bülent Ecevit, Başbakan olduğu dönemde hükümetin Kıbrıs meselesine yaklaşımını Barış Harekatından 12 gün önce meclis kürsüsünde şu şekilde açıklamaktadır:

“Biz Hükümet olarak, Kıbrıs Devletinin statüsü belirlenirken Türk toplumunun azınlık hakları ile yetinmeye zorlanmasını kabul edemeyeceğimizi ortaya koymuş bulunuyoruz. Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak kalmasını içtenlikle istiyoruz; fakat Türklerin, o devletin aslî ve eşit bir unsuru olması şartıyla. Türk Hükümetinin belirttiği bu istektir ki aslında, meselelerin biraz belki zorlaşmasına yol açmıştır. Aslında bu, yalnız Hükümetimizin değil, bütün Türk Milletinin isteğidir. Bunu herkesin böyle bilmesi ve değerlendirmesi gerekir. Öyle sanıyorum ki veya umuyorum ki, bu mesele şimdi kapanmış sayılabilir. Toplumlararası görüşmelerin daha fazla uzamadan olumlu bir sonuca varabileceğini umuyoruz. Biz, biraz önce belirttiğim gibi, Kıbrıs'ın bir bağımsız devlet olmasını istiyoruz. Bu konudaki iyi niyetimizden kimsenin kuşku duyması gerekmez. İleride Adanın bölünmesine yol açabilecek her kapının kapatılmasına

*razıyız; ama bunun için de bir şartımız var; ileride ENOSİS' e gidebilecek her kapının da kapatılması şartıyla...*²⁸⁸

CHP'nin "federasyon" söylemi yukarıda da belirtildiği gibi anlaşmalarla kurulu düzenin ve kazanılan bir takım hakların devamı için statükonun kabul edilmesine yönelik bir tutum ile yakından ilgilidir. Mevcut statükodan kasıt yalnızca adada anlaşmalarla kurulan yeni devletin devamından ibaret değildir. Aynı zamanda Doğu Akdeniz'de NATO'nun etki alanını genişleten politikalarına ve ABD ile kurulan yakın ilişkileri de göz ardı etmeyen tutum da bahsedilen statükonun kapsamına dahildir. Türkiye solu ile CHP'nin "federasyon" modeli arasındaki farklılık tam bu noktada ortaya çıkmaktadır. Kısacası CHP'nin federasyon modeli Batı ile ilişkileri gözetken ve onunla uyumlu bir modeldir. Buna karşılık Türkiye solunun "federasyon" modeli CHP'nin talebinden çok çeşitli farklılıklar içermektedir. Bu farklılıkların en önemlisi "emperyalist" olarak tanımladığı Batı'nın çıkarları ile paralel bir federasyon modelinin reddedilmesidir. Bu pencereden bakıldığı zaman federasyon modelinin bir amaç değil, hedeflere ulaşılabilmesi açısından bir araç olduğu görülecektir.

Federasyon modelinin bir araç haline gelişi iki farklı algının aynı noktada çözüm üretme isteğinde kendisini göstermektedir. CHP'nin federasyondan kastettiği husus Batı ile uyumu ortaya koyarken Türkiye solu, NATO ve İngiltere gibi başar unsurların etkisinin dışında bir federasyon modeli önermektedir. Bu temel ayrım noktası, Kıbrıs'a önerilen modelin içeriğinden ziyade niteliğinin tartışıldığını da göstermektedir. Federasyon modeli önerisinde ikinci temel fark adanın silahsızlandırılması ile ilgilidir. CHP iktidarının Batı ile uyumlu federasyon modeli önerisinde silahsızlanma gibi bir madde bulunmamaktadır. Ecevit'in adayla ilgili öne sürdüğü "bağımsızlık" önerisi içi doldurulmuş bir kavram olmayıp yoruma açık bir nitelik taşımaktadır. Buna karşılık Türkiye solu, adanın askerlerden, silahlardan ve üslerden ülke ayrımı gözetmeden arındırılmasını talep etmektedir. Böylelikle hem tarihsel olarak İngiliz egemenliğine hem de kendi dönemi itibarıyla NATO'nun adadaki varlığına karşı bir mücadele perspektifi geliştirilmiştir.

²⁸⁸ İnternet. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları Birleşim 105, Oturum 1. (1974, Ağustos). Web: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d04/c006/mm__04006105.pdf 08.10.2015'te alınmıştır.

Türkiye solunun federasyon modelinin önerisi 1960'lı yıllarda daha çok belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Barış Harekatı'ndan sonraki sürece bakıldığı zaman “federasyon” kavramının kullanılmadığı, buna karşılık Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasındaki sisteme geri dönülmesi gerektiğinden bahsedildiği yönünde bir söylem değişikliğine gidilmiştir.

Üçüncü bölüm kapsamında ayrıntılı bir biçimde yer verilen bu yaklaşıma bakıldığında “federasyon” modelinin Kıbrıs adasının geleceği açısından bir amaçtan ziyade bir araç olduğuna yönelik tezin bir kez daha doğrulandığı görülecektir. Federasyon modelinin Barış Harekatı'nda sonraki süreçte zikredilmemesi, tam aksine federasyon modelinin Kıbrıs'ın geleceği açısından olumsuz sonuçlara yol açacağı da belirtilen görüşler arasındadır. Bu değişim süreci, federasyon modelinin bir araç haline gelmesi bağlamında incelendiğinde karşımıza federasyon talebinin ötesinde bazı durumların ortaya çıktığını söylemek mümkün olacaktır.

Türkiye solunun Kıbrıs adasının geleceği bağlamında hareket ettiği temel nokta Batı'nın bölge üzerindeki denetimine son vermektir. İngiltere, ABD ve NATO karşıtlığı üzerinden kurulan bu denklemin somut karşılığı 1960'lı yıllarda “federasyon” olarak Türkiye solunun gündemine girmiştir. Federasyon modeli kendi başına değil önüne aldığı “bağımsız”, “silahlardan arınmış” gibi özelliklerle bir anlam kazanmaktadır. Bu durum Barış Harekatı sonrası süreçte farklılık göstermiştir. Bu farklılığı anlayabilmek için Barış Harekatı öncesi dönem ile ilgili bir ayrımı ortaya koymak gerekir. Barış Harekatı öncesi ve sonrası dönemi birbirinden ayırmanın iki önemli gerekçesi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Barış Harekatı öncesi dönemde Türkiye solunun Kıbrıs meselesi konusunda hareket sonrası sürece göre pek çok farklılığı bünyesinde barındırmasıdır. Bir başka deyişle hareket sonrası dönem önceki döneme göre oldukça homojendir denilebilir. İkinci gerekçe ise yukarıda belirtildiği gibi federasyon kavramının kullanımı ile ilgilidir.

Sol siyasetin federasyon kavramı ile ilgili teorik açılımları Türkiye ölçeğinde net bir karşılık bulmamasına rağmen Kıbrıs Türk solu bağlamında bakıldığı zaman bunun bir karşılığının olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Kıbrıs Türk solunun federasyon kavramı ile ilgili görüşleri bu çalışmanın kapsamını oluşturan 1960-

1980 arası dönemi değil daha ziyade 1980'li ve 1990'lı yıllarını kapsamaktadır. Tamçelik, Kıbrıs Türk solunda ortaya çıkan federalist eğilimleri “toplumsal haklar” merkezinde tanımladığı çalışmasında bu yönelimi şu cümlelerle özetlemiştir:

“ Federalist eğilim, bu hakları, siyasal katılma ve özerklik ilkeleriyle bağlantılı ve siyasal çoğulculuğun bir unsuru olarak görmektedir. Bu açıdan bakıldığında her iki toplum içindeki federalist eğilimin savunduğu ‘Kıbrıslılık’ kavramı, ‘milliyetçilik’ ve ‘milli devlet’ kavramlarını içermeyen, buna karşın çok kültürlü bir siyasal birimde, devlet yönetimine toplum düzeyinde katılma ve siyasal bütünleşmeye ideolojik zemin hazırlayan siyasal bir kavram olarak ileri sürmektedir. Bundan hareketle federalist eğilimin toplum haklarını ‘belirli koşullarda elde edilen siyasal haklar’ olarak gördüğü ve bunların hukuki yönlerine önem verdiği ortaya çıkmaktadır.”²⁸⁹

Barış Harekatı öncesi dönem içerisinde Türkiye solunun Kıbrıs meselesi ile ilgili görüşleri yalnızca hareket sonrası dönemle değil 1960'lı yıllar boyunca kendi içinde de çeşitlilik arz etmektedir. Bunun çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Türkiye solunun dış politika üretiminde ortak söylem üretilmemesidir. Politik olarak farklılaşan ve bu farklılıkları süreç içinde oldukça keskinleşen Türkiye solu açısından dış politika gibi hassas bir konuda ve daha özelinde Kıbrıs meselesi gibi Türkiye'yi 1960'lı yıllar boyunca meşgul etmiş bir meseleyle ilgili ortak bir söylem geliştirmenin oldukça zor olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Federasyon kavramının kullanılması ve federasyon önerisinin önüne getirilen “Tam bağımsız” ve “silahlardan arındırılmış” vb. sıfatların solun kendi içinde yarattığı bir homojenlikten bahsetmek mümkün olduğu kadar o dönemde Kıbrıs meselesine bakış açılarında oldukça önemli farklılıklar olduğunu da ifade etmek gerekecektir.

4.2.3. Kıbrıs Meselesi Bağlamında Sol İçinde Farklılıklar

Çalışma kapsamında 1960'lı yıllarda Kıbrıs meselesinin Türkiye solu açısından ifade ettiği anlam tartışılırken ana aktörler olarak Yön dergisine, Mehmet Ali Aybar dönemi TİP'e, Ant Dergisi'ne ve sınırlı olarak da MDD'ye yer verilmiştir. Dolayısıyla 1960'lı yıllarda Türkiye solu ve Kıbrıs meselesine bakılırken bu aktörler arasındaki çeşitli görüş farklılıklarına değinmek gerekecektir. Çalışmanın üçüncü

²⁸⁹ Tamçelik, S. (2008). *Kıbrıs'ta Federal Çözümü Destekleyenlerle, Karşı Çıkanların Görüşleri ve Bunların Mukayesesi*. Stratejik Araştırmalar Dergisi. 1(2), s. 100, 101.

bölümünde bu farklılıkları ortaya çıkan metinlere ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Bu metinlerle ilgili bir değerlendirme çabası içine girildiği zaman konu ile ilgili farklı çıkarımlara yer vermek mümkün olacaktır.

Türkiye solunun Kıbrıs meselesi ile ilgili görüşlerini değerlendirmeden önce solun Kıbrıs meselesine hangi noktalarda temas kurduğunu açıklamak gerekecektir. Kıbrıs meselesinde temas edilen ana noktaların belirlenmesi solun Kıbrıs meselesine yaklaşım farklılıklarını ortaya koyabilmek açısından oldukça önemli olacaktır. Türkiye solu bir bütün olarak Kıbrıs meselesine aynı noktalar üzerinden temas etmemiştir. Daha doğru bir ifadeyle Türkiye solunun Kıbrıs meselesinde bakışı açısından merkeze aldığı konular çoğu zaman birbirine yakın olmakla birlikte bu farklı konulara verilen ağırlık da birbirinden farklı olmuştur. Kıbrıs meselesi içinde incelenen çok sayıda konunun Türkiye solu açısından eşit ağırlıklar taşıması bu farklılıkların ana kaynağını oluşturmaktadır. İncelediğimiz dönem bağlamında bakacak olursak bu farklılıklar daha çok göze çarpacaktır. Türkiye solunun Kıbrıs gündemindeki temel konulara yer verilen bölümdeki başlıklara paralel olarak bir değerlendirme yapıldığı zaman ilk olarak karşımıza adada Türk toplumuna yönelik geliştirilen ve şiddete kadar varan, anlaşmalarla kurulan düzeni hedef alan anti-demokratik tavır alacaktır. Kıbrıs meselesi Türkiye'nin bütünü itibariyle olduğu kadar solun gündemine de bahsi geçen şiddet eylemleri ile daha net bir şekilde girmiştir. Ancak burada açıklanması gereken husus solun bu meseleye ne ölçüde ağırlık verdiğidir. 1960'lı yıllar itibariyle bakacak olursak bu meseleyi merkeze aldığımızda Yön dergisi ve TİP'i bir tarafta, Ant Dergisi'ni ve kısmen de MDD'nin belli bir bölümünü diğer tarafta değerlendirmek gerekecektir.

Burada önemli olan husus Kıbrıs politikalarına bakılırken merkeze hangi kavramın ya da hangi aktörün alındığıdır. Solun her öznesi Kıbrıs meselesine aynı kavramları merkeze alarak bakmamıştır. İleride de görüleceği gibi kimisi açısından Türk toplumunun güvenlik sorunu temel problemi teşkil ederken kimisi açısından güvenlik sorununa ek olarak Türkiye'nin NATO üyesi olarak müdahalesinin engellenmesi de eş değer bir sorun olarak merkeze alınmıştır. Kimisi bunu Türk liderliği ile bir ortaklık kurarak görüp Rum liderliğini emperyalizme hizmet etmekle

şuçlarken kimisi de tam aksine Rum liderliğinin yanında durarak Türk liderliğini emperyalizme hizmet etmekle suçlamaktadır.

Dönemin ana aktörlerinin Kıbrıs meselesi ile ilgili fikirlerine göz atacak olursak ilk olarak Yön dergisinden başlamak gerekecektir. Yön dergisi Kıbrıs meselesi ile ilgili çalışmalarına Kıbrıs meselesi açısından oldukça kritik olan Johnson Mektubu dönemi öncesinde başlamış ve yaptığı çeşitli haberlerle Kıbrıs meselesini farklı açılardan Türkiye’de kitle ile buluşmasını sağlamıştır. Yön dergisinin Kıbrıs meselesi ile ilgili fikirlerine daha önce detaylı bir şekilde anlatıldığı için burada yer verilmeyecektir. Ancak Yön dergisini bu noktada önemli kılan oldukça önemli bir farktan bahsedilecektir. Türkiye solunun genelinden farklı olarak Yön dergisi, adada Denktaş liderliğinde ortaya çıkan örgütlenmenin bir nevi destekçisi olmuştur. Başka bir deyişle Yön dergisi o dönemde Denktaş’ın liderliği ile ilgili solun diğer taraflarından gelen eleştirilerin içine girmekten ziyade adadaki mevcut durum içinde yer alan gelişmelerin paralelinde bir tutum sergilemiştir. Adada Rauf Denktaş ile Fazıl Küçük arasında yaşanan gerginlik sürecinde Türk Mukavemet Teşkilatı’nın Denktaş’ın liderliğinden yana alınan tavrı sayfalarına taşıyan Yön dergisi Türkiye solu içinde adadaki Türk liderliği ile dirsek teması kuran yegane yapılanmalardan birisi olmuştur. Buna karşılık Rum kesimi liderliği ile herhangi bir temas kurulmamış ya da Kıbrıs’ın geleceği ile ilgili Rum kesimi liderliği üzerinden bir beklenti içine girilmemiştir.

Yön’ün Kıbrıs meselesine bakış açısına oldukça benzer bir başka bakış açısını Mehmet Ali Aybar’ın liderliğindeki TİP içinde de görmek mümkündür. Burada kastedilen benzerlik adadaki Türk liderliği ile kurulan bağlantı değil, Rum kesimindeki liderlik ile bir bağlantı kurulmamasıdır. Bu benzerliği kurmanın gerekçesi ise ileride görüleceği gibi Türkiye solunun kalan bölümünün büyük ölçüde Kıbrıs politikalarını Makarios üzerinden inşa etmeleri olacaktır.

TİP’in Kıbrıs meselesine bakışı tıpkı Yön gibi adadaki kriz ortamına Türkiye’nin müdahale etmesi yönündedir. Öte yandan yukarıda da bahsedildiği gibi TİP de aynı Yön gibi Kıbrıs’ın mevcut durumu ve geleceği ile ilgili Rum kesimi liderliği ile bir ilişki kurma çabası içine girmemiştir. Yön ve Mehmet Ali Aybar

dönemi TİP'in ortak özelliği Makarios önderliğindeki Rum kesimi liderliğini Batı emperyalizminin güdümünde faaliyet göstermekle itham etmeleri olmuştur. Yön ve TİP'e göre adada Türk toplumuna yönelik faaliyetlerin gelişmesinin sorumluları Enosis'i hayata geçirmek isteyen Batı ve adadaki işbirlikçisi Makarios'tur. Batı ve Makarios arasında böylesi bir eş değerlik kurma çabası Yön ve TİP'i o dönemde Türkiye solunun geri kalanından farklılaştıran bir özellik olmuştur. Tam bu noktada Yön ile TİP arasında bir başka farklılıktan da söz etmek gerekir. İki aktör de Kıbrıs meselesine yaşanan gelişmelere karşı sessiz kalmayı tercih etmemiş, aksine adada yürütülen ve Türk toplumunun aleyhine doğru gelişmeye başlayan faaliyetlere müdahale edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Müdahale kavramında ortaya çıkan mutabakat müdahalenin içeriğine gelindiği zaman ortadan kalkmıştır. Yön, Kıbrıs meselesinde "diplomatik" bir müdahale önermişken TİP "askeri" müdahaleye yeşil ışık yakmıştır. Bu da iki aktörün ortaya çıkış ve genel olarak siyaseti algılama süreci incelendiği zaman çelişkili bir durumu da ortaya koymaktadır. Burada çelişki olarak görünen durumun ne olduğunu anlayabilmek için iki aktörün de "devrim" stratejilerini yeniden hatırlamak gerekecektir.

Çalışmanın ilgili bölümlerinde ayrıntılı şekilde incelenmiş olan bu konuya döndüğümüz zaman Yön ve TİP ile ilgili temel birkaç husustan bahsetmek gerekir. Yön'ün devrim perspektifine bakıldığı zaman en belirgin olan özellik "zinde kuvvetler" adı verilen silahlı kuvvetler aracılığı ile Türkiye'yi bir devrim sürecine doğru ilerletme talebidir. Başka bir deyişle Yön çevresi, Devrim dergisi döneminde daha belirgin olduğu üzere anti-parlamentaristtir. Siyasetin demokratik yollar ile yürütmesine olan inancın tükenmesiyle oluşan bu tavrın sonucunda ortaya çıkan bu durum parlamento dışı yollardan iktidarı değiştirmeyi amaçlamıştır. TİP açısından bakıldığı zaman ise Yön'ün aksine iktidarı demokratik yollarla değiştirme hedefinden vazgeçilmemiştir. Türkiye'de gerçekleşecek muhtemel bir devrim işçi sınıfının öncülüğünde ve parlamento kanalıyla gerçekleşecektir. Bu temel farklılıktan hareket edildiği zaman Kıbrıs meselesi ile ilgili Yön'ün ve TİP'in tavırlarındaki farklılığı daha net bir şekilde anlamak mümkün olacaktır. Yön, silahlı kuvvetler eliyle yaşanacak bir değişimi hedefleyen bir aktör olarak Kıbrıs'a "diplomatik müdahale"yi öngörürken, parlamenter yoldan mücadeleyi savunan TİP

adaya askeri müdahale talebinde bulunmuştur. Bu bir anlamda Kıbrıs'ta rollerin değişmesi gibi bir yorumun yapılmasına neden olabilir.

Yön ve TİP'in Kıbrıs meselesinde farklılaşan tavırlarının anlaşılabilmesi için iki önemli noktayı vurgulamak gerekir. Bunlardan birincisi, TİP'in parlamentoda olmasıdır. Başka bir deyişle TİP'in muhalefet kanadında da olsa devleti temsil eden pozisyonu itibarıyla mecliste yükselen tansiyonun etkisinde bu yönde bir karara olumlu bakmış olma ihtimali bulunmaktadır. Nihayetinde Türkiye solunun parlamentoda temsili incelenen dönem itibarıyla yalnızca TİP çatısı altında gerçeklemiştir. Yön ise parlamentoda temsil imkanı bulabilmiş bir siyasal aktör olmadığı gibi siyasal mücadelesi o dönemin parlamentosuna seçim yoluyla girme gibi bir çabanın içinde bulunmamıştır. Yön'ün diplomatik müdahale kavramı ile ilgili bir çıkarımda bulunmak istenirse “zinde kuvvetler” kavramını biraz daha açmak gerekecektir.

Türk dış politikasının sorgulanmasının NATO üyeliği kavramı ile başladığından bahsedilmiştir. NATO üyeliği tartışmaları aynı zamanda silahlı kuvvetler içinde görev yapan askerlerin NATO'cu veya Atatürkçü olduğu yönünde bir ayrım yapılmasına da sebep olmuştur. Türkiye'nin ulusal güvenliğini doğrudan ilgilendiren bu tartışma içinde Türk ordusunun bağımsız bir ordu olabilmesi için NATO'dan çıkarılması ve Türk subayların yeniden Atatürk'ün subayları olması fikri ön plana çıkmıştır. Bu noktadan hareketle Kıbrıs meselesindeki tavrı Türk Silahlı Kuvvetleri'nin NATO ile ilişkisi üzerinden açıklamak faydalı olacaktır. Türkiye solu açısından silahlı kuvvetler NATO'ya ve dolayısıyla ABD'ye bağımlı bir yapı durumuna gelmiştir. Bu sebeple “zinde kuvvetler” ile siyasete müdahale etme fikri bir bütün olarak Türk Silahlı Kuvvetleri'ni tarif etmemektedir. Burada “zinde kuvvetler”den kastedilen şey NATO'nun hükmü altına girmeyen, Milli Mücadele'nin anti-empyralist ruhunu kaybetmemiş askerlerdir. Başka bir ifadeyle Yön çerçevesinden “zinde kuvvetler” aracılığı ile bir devrim perspektifi bu şekilde tarif edilen askerlerle gerçekleştirilmelidir. Kıbrıs'a müdahale meselesine döndüğümüz zaman ise bu farklılaşmayı daha net bir şekilde ortaya koymak gerekir. Yön, Türkiye'nin devrim için öngördüğü zinde kuvvetleri bir ayrıştırma sonucunda ortaya çıkarmakta ve silahlı kuvvetlere bağlı askerler arasında bir ayrım yapmaktadır.

Buna karşılık Kıbrıs'a yapılacak bir askeri müdahale böyle bir ayrımın gözetilmemesi ve NATO'ya bağlı olduğunu iddia ettiği silahlı kuvvetler aracılığı ile bir müdahale gerçekleşmesi muhtemeldir. Bunun sonucunda da müdahale kendi penceresinden "Atatürkçü subaylar" eliyle değil bizzat NATO müdahalesiyle gerçekleşecektir. Başka bir deyişle bu müdahale bir NATO müdahalesi olacak ve kendi tabirleriyle "emperyalizm"ın Kıbrıs'a etki etmesiyle sonuçlanacaktır. Bu sebeple Yön, adaya askeri müdahaleyi desteklememiş yalnızca TMT'nin mektubunu sayfalarına taşıyarak silahlı bir direniş dolaylı bir destek vermiştir. Burada da Yön'ün TMT'yi kendi kriterlerine daha yakın bulduğunu söylemek mümkün olacaktır.

TİP, söylem olarak aynı görüşlere sahip olmasına rağmen böylesi bir ayrım yapmamış ve müdahaleye yeşil ışık yakmıştır. Bu noktada şunu söylemek gerekir ki adada yaşanan baskı ortamının tedhiş ortamına dönüşmesi ve tansiyonun giderek daha çok yükselmesi söylem-eylem arasındaki birlikteliği ve uyumu kimi zaman çelişkiye düşürmüş ve gerginliğin belki de en çok hissedildiği parlamento içinde bulunan TİP'in kararlarının doğrudan etkilenmesine sebep olmuştur.

1960'lı yıllarda bu meseleye solun penceresinden bakan bir diğer taraf ise Ant dergisidir. Ant dergisi, Yön ve TİP'ten farklı bir Kıbrıs politikası oluşturma yoluna gitmiştir. Her üç aktöre de söylem bazında bakılacak olursa Kıbrıs meselesinin çözümü ile ilgili "Bağımsız, tarafsız ve federatif bir Kıbrıs" söyleminin ön plana çıktığı görülecektir. Ancak söylemdeki bu birliktelik pratik siyasetin içinde doğrudan bir yer teşkil etmemektedir. Ant dergisi, güncel siyaset bağlamında Kıbrıs ile ilgili denklemini Makarios üzerinden kurma yoluna gitmiştir. Burada söylem ve pratikteki bir başka çelişkiye daha işaret etmek gerekmektedir. Her üç aktör açısından "Üçüncü Dünya"nın Batı karşısında aldığı anti-emperyalist tavır kendi dış politik pozisyonları açısından oldukça kritiktir. Kıbrıs'ın bağımsızlığı "Üçüncü Dünya" bağlamında ön plana çıkmaktadır. Burada farklılığı yaratan husus Makarios'ın "Üçüncü Dünya"ya ait olup olmaması ile ilgilidir. Yön ve TİP açısından bakıldığında Makarios kendi perspektifleri içinde "Üçüncü Dünya"ya ait değildir. Dolayısıyla anti-emperyalist kamp içinde de yer almamaktadır. Tam aksine Makarios, Batı ile birlikte faaliyet yürüten dolayısıyla Üçüncü Dünya'nın çıkarları ile

ters bir pozisyonda yer almaktadır. Ant dergisi penceresinden bakıldığı zaman ise tam aksine bir durumun varlığından söz etmek mümkün olacaktır. Ant açısından ise Makarios tam anlamıyla “Üçüncü Dünya”nın anti-emperyalist duruşunu temsil etmektedir. Batı, adayı kontrol altına alabilmek için her türlü kaynağını seferber etmiş ve bu bağlamda adadaki Türk liderliğini de etkisi altına almıştır. Ant açısından da adadaki Türk liderliği Batı ile işbirliği içindedir. Bu nokta oldukça önemlidir. Çünkü adadaki liderlik mekanizmaları ile kurulan ilişki Kıbrıs meselesine bakış açısının belirlenmesinde oldukça kritik bir noktayı oluşturmaktadır. Söylemde birbirine oldukça yakın kavramlar kullanılmasına rağmen, çözüm önerisi olarak neredeyse birbiriyle aynı gibi görünen projeler ortaya konmasına rağmen ortaya konulan bu hedefe gidiş yolları arasındaki farklılık Kıbrıs meselesinde Türkiye solunun homojen bir nitelik taşıdığına yönelik tezleri zayıflatır niteliktedir.

Türkiye solunun Kıbrıs adası için bağımsız bir federasyon talep ettiğine yönelik bir kuşku bulunmamaktadır. 1970’li yıllarda federasyon kavramının tercih edilmediği dönemlerde bile asıl hedefin benzer nitelikte bir federasyon olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Federasyon modelinin niteliği ve içeriği ile ilgili Türkiye solunun bu konudaki teorik eksikliklerinden bahsedilmiştir. Devletler hukuku bağlamında adada kurulması istenen muhtemel bir federasyonun içeriği ile ilgili bütünlüklü bir görüş belirtmeyen sol, devletin niteliğinde bıraktığı eksikliği bu devletin kimlerle birlikte kurulacağını ya da kurulmaması gerektiğini ifade eden söylemlere daha çok yer vermiştir. Başka bir ifadeyle Kıbrıs adasının geleceği için kimlerle ve nasıl bir ittifak ilişkisi içine girilmesi gerektiği daha çok tartışılan bir konu haline gelmiştir. Bu tartışma zemini yabancı değildir. Sol cenah, Türkiye içinde de benzer bir tartışmanın içindedir. Ortada bir sosyalizm hedefi vardır ve her fraksiyon açısından bu hedef mutlak bir olgudur. Ancak bu hedefe varılacak yollar ile ilgili anlaşmazlık aradaki bağlantıları ya da benzerlikleri ortadan kaldırmaktadır. Tartışma belli bir noktadan sonra ittifak stratejisi tartışması halini almış ve hedefin içeriğinden ziyade bu hedefe kimlerle varılması gerektiği tartışılmaya başlanmıştır. 1960’lı yıllarda Kıbrıs meselesinin tartışılması tam da bu noktada anlam kazanmaktadır. Türkiye’de yürütülen tartışmalar yöntem olarak Kıbrıs tartışmalarına da yansımıştır.

4.2.4. 1970’li Yıllar ve Değişim

1970’li yıllara bakıldığında Türkiye solunun Kıbrıs meselesinde nispeten daha homojen bir tavır aldığını söylememiz mümkündür. Bu durumun en temel sebebi Türkiye soluna yön veren aktörlerin önemli bir bölümünün siyaset sahnesinden uzaklaşmış olmasıdır. 1970’li yıllar itibariyle Yön dergisi yayın hayatında değildir. 1967 yılının ardından 12 Mart sürecine kadar “Devrim” dergisi ile yoluna devam eden Doğan Avcıoğlu ve çevresi bu süreçte dış politik açılımlardan ziyade ülkede bir devrim sürecini silahlı kuvvetler eliyle başlatmak yönünde bir çaba içerisine girmiştir. Dolayısıyla 1970’li yıllarda Yön dergisi ya da sahip olduğu politik tavrı sürdüren bir yapılanma bulunmamaktadır. Bu dönemde yaşanan ikinci önemli değişim TİP saflarında yaşanmıştır. Mehmet Ali Aybar’ın ardından “ikinci dönem” olarak adlandırılan ve Behice Boran’ın liderliğinde politik mücadeleye devam eden TİP için artık Kıbrıs meselesi oldukça farklı bir mecrada anlam kazanmaya başlamıştır.

1960’lı yıllarda TİP’e baktığımız zaman Kıbrıs meselesi ile ilgili iki farklı tavrın ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Misak-ı Milli kavramı üzerinden Kıbrıs meselesine uzak duran bir TİP’ten Kıbrıs meselesine silahlı müdahale talebini ortaya koyan bir TİP bu dönüşüm sürecini özetlemektedir. 1970’li yıllara gelindiğinde ise TİP’in ciddi bir söylem değişimine gittiğini söylemek mümkün olacaktır. Aslında bu değişim yalnızca TİP ile sınırlı değil, Türkiye solunun Kıbrıs meselesine bakışında yaşanan genel bir değişikliğin sonucu olarak göze çarpmaktadır.

1970’li yıllarda Kıbrıs meselesine bakıldığı zaman iki temel özellik ortaya çıkacaktır. Bunlardan birincisi Ant dergisinden itibaren süre gelen Kıbrıs Türk liderliğine yönelik karşıtlık ve Makarios’un bir bağımsızlık simgesi haline getiren düşüncenin sürekliliğidir. Diğer ise 1960’lı yıllar boyunca “federasyon” kavramının bir model olarak belirlenmesine rağmen bu dönemde artık kullanılmamasıdır. Federasyon kavramının kullanımına yönelik yaşanan bu değişim Türkiye solunun Kıbrıs meselesine yaklaşımını anlamak açısından oldukça önemlidir. Daha önce de belirtildiği üzere Türkiye solu “federasyon” kavramını çözüme yönelik bir hedef

olmaktan ziyade bir araç olarak kullanma eğilimi göstermiştir. Öyle ki 1970’li yıllar itibariyle benzer söylemlere sahip olmasına rağmen, adada benzer problem tespitleri yapmasına rağmen çözüm noktası olarak aynı kavramı kullanmaması oldukça dikkat çekicidir.

1970’li yıllarda federasyon kavramının kullanılmamasının en temel sebebi o dönemde federasyon kavramının artık gerçekten bir federasyon modelini temsil etmediği, federasyon kelimesinin adanın bölünmesine yönelik gerçekleştirildiği iddia edilen projeye bir araç olarak kullanılmasına yönelik ortaya atılan görüşlerdir. Türkiye solu açısından federasyon kavramı o dönemde artık adanın bölünmesine hizmet eden bir noktaya gelmiştir. Bu kavram yalnızca Türkiye tarafından değil Batı’nın bölgesel politikalarını gerçekleştirilmesi için de kullanılmaya başlanmıştır. Solun federasyon kavramı ile ilgili ortaya attığı bu iddia kendisinin bu kavramı kullanmaktan imtina etmesi ile sonuçlanmıştır. Federasyon kavramı deyim yerindeyse Türkiye’deki ve Kıbrıs Türk kesimindeki siyasetçilere teslim edilmiştir. Böylesi bir durumda ise federasyon kavramı açıkta kalmıştır. Çünkü ne sol kendi federasyon kavramını tanımlamaya yanaşmakta ne de kendisi dışında kullanılan federasyon tanımının kendi içeriğinde kullanılmasını kabul etmektedir. Böylelikle federasyon kavramı Türkiye’nin ve Kıbrıs Türk liderliğinin adanın bölünmesi için kullandığı bir araç olma halinin dışında tanımlanamamıştır. Bu noktada 1960’lı ve 1970’li yıllar arasındaki bir farkı daha ortaya koymak gerekmektedir. Türkiye solu 1960’lı yıllarda iktidarın kullandığı kavramları kullanmaktan çekinmemiş ve aynı kavramı kendi ideolojik perspektifiyle yeniden tanımlayarak kullanmaya devam etmiştir. Buna karşılık 1970’li yıllar itibariyle federasyon kavramının kullanımının ortadan kalkması örneğinden hareket ile kavramın kendisi bizzat iktidara teslim edilerek kavramın kullanılması engellenmiş ve aynı kavram üzerinden alternatif bakış açısı geliştirilememiştir.

Türkiye solu federasyon kavramının ifade ettiği yeni içeriği gerekçe olarak göstererek farklı bir çözüm önerisi sunmaya başlamıştır. Federasyon kavramını kendi söyleminden kaldıran sol bunun yerine “kuruluş sistemine geri dönülmesi” yönünde bir fikir beyan etmiştir. Kuruluştaki düzene geri dönme iddiası hiç şüphesiz Londra-Zürih Anlaşmaları ile kurulan düzeni kastetmektedir. Kıbrıs

Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasındaki düzenin niteliği ile ilgili incelemenin yer aldığı bölümde Londra-Zürih Anlaşmaları ile kurulan düzenin niteliğinin de bir "federasyon" olduğundan bahsedilmiştir. Türkiye solunun Kıbrıs meselesine bakışı açısından iki önemli soruna sebep olmaktadır. Bunlardan ilki kuruluş dönemindeki sistemin de önemli ölçüde federasyon kavramını karşılıyor olmasıdır. Adada yaşayan iki ayrı dili ve dini olan iki topluma dayalı bir federasyon modeline dönülmesi gerektiği iddiası bu özelliği itibariyle solu federasyon kavramından uzaklaştırmamaktadır. Ancak, evrensel düzeyde ve önemli tarihsel geçmişlere sahip kavramların bu ölçüde siyasallaşması konu ile ilgili teorik tartışmaların da tıkanmasına sebep olmaktadır. Solun 1970'li yıllardaki kuruluş düzenine dönüş iddiası daha önce de belirtildiği üzere yine bir federasyon modelini ifade etmektedir. Bu noktadan hareket edildiği zaman federasyon kavramının siyasallaşması üzerinden bir değerlendirme yapıldığına yönelik iddia bir kez daha güçlenmiş olmaktadır. Buradaki sorun kuruluş sürecindeki devletin niteliğinin de federasyon olarak belirtilmesine rağmen bu kavramın kullanılmasından çekinilmesinde yatmaktadır. Federasyon kavramının ifade ettiği siyasal anlamın 1960'lı ve 1970'li yıllarda farklılık arz etmesi bu meselede teorik bir tartışma yapılmasını da oldukça zayıflatmaktadır.

Çalışmanın bu yönü itibariyle kavramsal analiz kısmı büyük ölçüde eylemsel bir analize doğru dönüşmektedir. Çünkü teorik bir tartışma olarak ortaya çıkan bu mesele kısa sürede kişiler ve kurumlar üzerinden yapılan bir tartışmaya doğru değişim göstermeye başlamıştır. Kıbrıs adasının bağımsız, silahlardan arınmış ve federatif bir yapıya kavuşabilmesi ideali üzerinden geliştirilen stratejiler kavramlar üzerinden değil kişiler ve kurumları merkeze alacak şekilde düzenlenme yoluna gitmiştir. Bunun sonucu olarak da kişiler veya kurumlar Kıbrıs ile ilgili idealin gerçekleşebilmesi için kavramlara ikame edilmeye başlanmıştır. Bu farklılıklara geçmeden önce Türkiye solunu Kıbrıs meselesinde teorik olarak birleştiren birkaç husus bulunmaktadır. Bunların ilki NATO'nun ve dolayısıyla ABD'nin bölgedeki varlığının verdiği rahatsızlıktır. Türkiye solunun dış politik eğilimlerinin Amerikan karşıtlığı seviyesinde kendini daha çok göstermesi Kıbrıs meselesinde de oldukça net bir şekilde ortaya çıkmıştır. NATO'nun bölgedeki varlığı hiçbir tartışmaya

neden olmaksızın Türkiye solunun tüm tarafları açısından reddedilmektedir. Bir diğer husus ise çok çeşitli tartışmalara sebep olsa da Kıbrıs adasının geleceği açısından ifade ettiği siyasal anlamının ötesinde kendi anlamını da taşıyan federasyon kavramıdır.

Türkiye solunun, federasyon kavramı ile özellikle de 1970'li yıllar itibariyle problem yaşadığından bahsedilmiştir. 1960'lı yılların aksine 1970'li yıllarda federasyon kavramına yüklenen anlam itibariyle kullanımının engellendiği de oldukça net bir şekilde görülmüştür. Buna karşılık olarak Türkiye solu açısından Kıbrıs meselesine kriz dönemleri haricinde bakmaya çalışıldığında Kıbrıs'ın durumu ile ilgili bir takım ön kabullerin de üstü örtülü olarak yer aldığını söylemek mümkün olacaktır. Çalışmanın bu bölümünde solun Kıbrıs metinlerinde değinilen veya değinilmeyen hususlar üzerinden bir takım çıkarımlar yapılmaya çalışılacaktır.

Federasyon kavramını merkeze alan bir değerlendirme yapılacak olursa dikkat çeken en önemli husus federasyon modeli dışında hiçbir yönetim şeklinin telaffuz edilmemiş olmasıdır. Türkiye solu Kıbrıs ile ilgili çözüm önerisi sunarken üniter bir yapıdan ya da konfederal bir yapıdan bahsetmemiştir. Bunun çeşitli gerekçelerinin olduğunu iddia etmek mümkündür. İncelenen metinler itibariyle bu konu ile ilgili açık bir cevap bulunmamaktadır. Ancak, solun Kıbrıs meselesinde aldığı pozisyon itibariyle inceleyecek olursak federasyon dışında bir yönetim modeli önermesinin oldukça zor olduğu da görülecektir. Adada iki ayrı dili ve iki ayrı dini olan bir halk bulunması durumundan hareket edildiği zaman böyle bir coğrafyada üniter bir devletin kurulmasını solun önermesi oldukça zor gözükmemektedir. Aynı zamanda yaşanan çatışmalar ve giderek artan tedhiş faaliyetlerinin iki toplumu hem maddi hem de manevi sınırlarla birbirinden ayırdığı gerçeğini kabul eden²⁹⁰ sol açısından üniter devlet modeli Kıbrıs için bir seçenek olmanın oldukça ötesindedir. Aynı şekilde konfederal model de yine Kıbrıs için öngörülen bir seçenek olmamıştır. Konfederal modelin esnek yapısı ve oldukça sınırlı bir birlikteliği temsil etmesi doğrudan "taksim" sürecinin oluşmasına sebep olabilir ve bu da adanın bölünmesi demek anlamına gelebilirdi. Çeşitli metinlerde

²⁹⁰ Mumcu, U. (1995). *Aybar ile Söyleşi: Sosyalizm ve Bağımsızlık*. Ankara: Tekin Yayınevi. s. 72.

de ortaya konduğu üzere solun adanın herhangi bir şekilde bölünmesine taraftar olmadığı oldukça aşikardır.

Türkiye solunun taksim tezine karşı çıkışı ile ilgili çeşitli nüansları da tam bu noktada dile getirmekte yarar vardır. Türkiye solunun Kıbrıs meselesine bakış açısında çeşitli kişileri veya kurumları merkeze aldığından bahsedilmiştir. Bu bağlamda solun bir bölümü açısından Rum liderliği emperyalizme hizmet etmekte, bir bölümü açısından da Türk liderliği emperyalizme hizmet etmektedir. İki farklı yaklaşım taksim modeli açısından da iki farklı değerlendirmenin yapılmasına sebep olmuştur. İki farklı değerlendirmeden kastedilen şey aslında iki farklı durumun daha ön plana çıkarılarak merkeze alınmasıdır. Hedefine Rum liderliğini koyan sol açısından Taksim fikri Makarios üzerinden Enosis'e hizmet anlamına gelirken, hedefine Türk liderliğini koyan sol açısından taksim modeli Türkiye'nin adayı işgaliyle sonuçlanacak bir NATO müdahalesi anlamına gelmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere bu değerlendirmeler diğer koşulları görmezden gelme anlamına gelmemekte ancak olası bir bölünme durumunda yaşanacak muhtemel problemler içinde en önemli olanı ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

4.2.5. AKEL Meselesi

Bahsedilmesi gereken bir diğer önemli husus ise Kıbrıs Rum kesiminde sosyalizmi temsil eden AKEL ile Türkiye solu arasındaki ilişkiler ve politik uyum meselesidir. Kıbrıs meselesine sosyalizm ve bağımsızlık penceresinden bakıldığı zaman ilk akla gelen husus Türkiye'deki ve Kıbrıs'taki sol-sosyalist fikirler arasında organik bir bağ inşa etme çabasıdır. Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler karşısında Türkiye solu ile Kıbrıs'ta solu temsil eden AKEL arasında çeşitli ölçülerde bir bağ kurabilmek mümkündür. Ancak bu organik bir ilişki olarak değerlendirmek oldukça güç olacaktır. Öncelikle şunu söylemek gerekir ki Türkiye solu bir bütün olarak AKEL ile doğrudan bir ilişki içine girmemiştir. Türkiye solunu AKEL ile ilişkiye sokan husus hiç şüphesiz SSCB'nin bölgedeki etkisidir. Bu noktadan hareketle Türkiye solunun AKEL ile ilişkisini açıklayabilmek için Türkiye solu ve Kıbrıs solu içinde SSCB ile ilişki kuran örgütler üzerinden bir değerlendirme yapılması gerektiği söylenebilir. Dolayısıyla böyle bir bağı tespit edebilmek için Türkiye'deki ve Kıbrıs'taki enternasyonalist örgütlenmeleri doğru tespit etmek gerekir. Bu yapılmadığı ölçüde Türkiye solunun genel bir "Sovyetçilik" değerlendirmesi

üzerinden bütün olarak AKEL ile düşünsel ortaklığı olduğunu da iddia etmek mümkün olacaktır.

Kıbrıs ölçeğinde baktığımız zaman AKEL'in enternasyonalist bir yapı olduğunu söylemek mümkündür. AKEL, enternasyonalist bir niteliğe sahip olduğu kadar aynı zamanda "Enosis" taraftarı bir örgüttür. Tamçelik'e göre AKEL, Enosis kavramını açıktan sahiplenmemekle beraber bu kavramı SSCB üretimi olan "Self-determinasyon" kavramı ile ikame etmiştir.²⁹¹ AKEL'in Enosis ile kurduğu ilişki hiçbir şekilde reddilmemiş aksine birincil kaynaklar üzerinden AKEL'in de Enosis meselesi lehinde bir tavır aldığı açıklanmıştır.²⁹² Ancak bu kabullenme çeşitli gerekçeler üzerinden netleştirilmek istenmiştir. AKEL Genel Sekreteri Papayouannou'un konu ile ilgili açıklamaları üzerinden bir değerlendirme yapan Güvenç, AKEL'in savunduğu Enosis'in NATO'ya ve tüm askeri üslere karşı olduğunu, Makarios ile kurulan ilişkide SSCB'nin doğrudan bir etkisi olduğunu belirtmiştir.²⁹³ Türkiye solunun AKEL ile ilişkisini açıklamak için en net örnek, 1960'lı yıllarda Türkiye dışında faaliyet gösteren TKP'nin AKEL Genel Sekreteri'nin konu ile ilgili yazısına kendi yayın organlarında yer vermiş olmasıdır. Ezekias Papaioanu imzasıyla çıkan yazı²⁹⁴ AKEL'in Kıbrıs meselesine yaklaşımı ile ilgilidir. Bu yazıda Papaionau genel olarak Makarios'un emperyalist olarak adlandırılan Batı'ya karşı geliştirdiği tavrın haklı olduğunu, SSCB'nin burada merkezi bir konumda bulunduğunu ve anlaşmalara kurulan ve emperyalizme hizmet ettiği iddia edilen düzene karşı Makarios önderliğinde gelişen başkaldırının haklı olduğundan bahsedilmiştir. TKP'nin AKEL Genel Sekreteri'nin bu yazısına yer vermesi Türkiye solunun AKEL ile ilişkisinin açıklanması noktasında önemli örneklerden birini oluşturmaktadır. TİP'in Behice Boran döneminin enternasyonalist niteliği itibarıyla de AKEL ile böylesi bir ilişki içine girdiği iddia edilse Güvenç'e göre bu kadar yakın bir ilişkiden bahsetmek mümkün değildir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi AKEL'in her ne kadar SSCB'ye yakın bir sosyalist parti olsa da Enosis üzerinden oldukça belirgin olan milliyetçi damarının yarattığı rahatsızlıktır.²⁹⁵

²⁹¹ Tamçelik, S. (1998, 24-27 Kasım). *Kıbrıs Komünist Parti'nin (AKEL) İlhak Kararı ve S.S.C.B.'nin Kıbrıs Politikası*. II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresinde sunuldu, KKTC.

²⁹² Güvenç. *a.g.e.*, s. 188-190.

²⁹³ Güvenç. *a.g.e.*, s. 190.

²⁹⁴ Papaionau, E. (1964). Kıbrıs Halkı Tam Bir Bağımsızlık İstiyor. *Yeniçağ*. (1-2), s. 61-65.

²⁹⁵ Güvenç. *a.g.e.*, s. 192.

SONUÇ

27 Mayıs'ın yarattığı siyasal ortam içinde mesafe kaydeden Türkiye solunun bu dönemi belirli yönleriyle başka bir "kuruluş" dönemidir. Köklerini "Milli Mücadale" döneminden alma iddiasıyla ortaya çıkan Türkiye solunun 27 Mayıs sonrası dönemdeki etkinliği toplumsal yaşamın hemen hemen her yönünde kendisini göstermiştir. İlerleyen süreçte her ne kadar farklı yöntemler önerse ve oldukça keskin farklılaşmaların içinde bulunsalar da ortak söylem olarak Türkiye'nin bağımsızlığının yeniden kazanılmasını, özgür ve demokratik bir ülke özlemini geliştirdiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Akademik yayın ve tartışma zenginliği içinde gelecek döneme önemli bir birikimin miras bırakan Türkiye solu, Türkiye'nin o dönemdeki mevcut durumunu ve geleceğini yakından ilgilendiren pek çok konuda bugün hala konuşulan tartışma zeminlerini yaratmıştır. 1940'lı ve 1950'li yıllarda inşa edilen ve "resmi ideoloji" olarak nitelendirilen statik duruma karşı farklı bir tavır geliştirmiş ve Türkiye'deki tartışmaları oldukça farklı boyutlara taşımıştır. Türkiye'nin içinde bulunduğu süreci, yaşanan sorunların sebeplerini ve çözüm yollarını farklı yerlerde arayan Türkiye solu, ülkenin dış politikada yaşadığı gelişmelerle de yakından ilgilenmiştir.

Özellikle de 1960-1971 dönemi Türkiye solunun dış politika ile daha yakından ilgilendiği bir dönem olarak göze çarpmaktadır. 1960'lı yıllar, başta Kıbrıs meselesi olmak üzere Türkiye'yi doğrudan etkileyen çok sayıda gelişmenin yaşandığı bir dönem olmuştur. Küba Krizi, Jüpiter Füzeleri Krizi, U2 Olayı, Johnson Mektubu, Kıbrıs meselesinin uluslararası bir boyut kazanması vb. gelişmeler o dönemin tartışmalarını doğrudan etkilemiştir. Türkiye solunun dış politikaya daha yoğun eğilim gösterdiği bu dönemde bu eğilimin en önemli sebeplerinden birisi bu dönemde oldukça kritik gelişmelerin yaşanmış olmasıdır. Buna karşılık 1971-1980 dönemi Türkiye solunun dış politik gelişmelerle ilgilendiği ancak yoğunluğu daha çok artan kriz ve çatışma ortamı ile birlikte iç politikaya ayırdığı bir dönemdir. Türkiye solunun dış politikaya olan ilgisinin emperyalist baskı altında özgürlük mücadelesi veren ülkelere daha çok yoğunlaşması da bu dönemin temel özelliklerinden birisi olmuştur. Bu dönemde Türkiye solunun Türkiye merkezli dış politik gelişmelere yüzünü dönmesini sağlayan olay hiç

şüphesiz Kıbrıs Barış Harekatı sürecidir. 12 Mart sonrası Türkiye solu açısından yaşanan bunalımın ardından 1974 yılının yeniden kuruluş süreci olması da bu durumda oldukça etkilidir. Ancak 1970'li yıllar Kıbrıs mevzusu haricinde genellikle mevcut iktidarla mücadele ile geçmiştir. Buna ek olarak Türkiye solunun içinde yaşanan bölünmenin giderek artması, fraksiyonların sınırlarının oldukça keskinleşmesi, sokak çatışmalarının giderek tırmanması gibi sebeplerle geçmiş döneme göre siyasal atmosfer oldukça gerginleşmiş ve gündemin ülke içinde giderek daha dar alanlara sıkışması eskiye nazaran teorik tartışmaları ve dünyayı anlama çabasının önünde engel olmaya başlamıştır. Bu durum Türkiye solunun dış politikaya olan ilgisini görece azaltmış ve ağırlığın farklı yerlere kaymasına da sebep olmuştur. Türkiye solu açısından bu alanda üretmeye devam eden ve legal parti olarak varlığını sürdüren TİP gibi örneklerin çalışmalarını veri olarak ele almak mümkün olmuştur.

Çalışmanın başındaki temel varsayımda da belirtildiği gibi Türkiye solu homojen bir bütünlüğü temsil etmemektedir. Özellikle de SSCB üzerinden kurulan denklemlerin Türkiye solunun bütününe yönelik bir eleştiri olarak kabul edilmesi de mümkün görünmemektedir. Burada oldukça kritik bir noktanın altını yeniden çizmek gerekmektedir. SSCB merkeze alındığı zaman SSCB ile ilişki kurmayı önemsemek ile SSCB'nin ürettiği politikaların paralelinde ve kurumsal olarak da iç içe bir siyaseti kabul etmek arasında oldukça önemli bir fark bulunmaktadır. ABD'ye ve NATO'ya tek yanlı bağlılık olarak kabul edilen 2. Dünya Savaşı sonrası dönemin bu niteliğinden duyulan rahatsızlık Türkiye solunu yeniden Atatürk dönemindeki gibi bir "denge" arayışına yöneltmiştir. Yeniden dış politikada "denge" arayışının sonucu olarak Türkiye solunun SSCB'yi ve onunla yeniden kurulacak ilişkileri önemsemesi farklı bir konudur. Buna karşılık 1951'den bu yana yasaklı olan ve yurtdışında faaliyet göstermek zorunda kalan, SSCB'ye ve SSCB merkezli kurulan "enternasyonalist" sisteme ait partilerle organik ilişki içinde bulunan bir TKP'nin bu konudaki tavrı da oldukça farklı bir konudur. Burada iki tavır arasında doğru ya da yanlış şeklinde bir ayırım yapılmamakta yalnızca SSCB ile ilişkiler konusunda Türkiye solu içinde oldukça farklı yaklaşımların ortaya çıktığına yönelik bir değerlendirmede bulunmaktadır.

Kıbrıs meselesi de buna bağı olarak homojenite iddiasını çürüten örneklerle sahiptir. Türkiye solunun SSCB eksenini üzerinden hareket ettiğine yönelik ortaya çıkan iddia aynı zamanda Türkiye solunun bütününü Rumlarla, Makarios'la SSCB'ye paralel olarak işbirliği yaptığı şeklinde değerlendirmiştir. Halbuki çok farklı örnekler görmüş olacağımız üzere Türkiye solunun Kıbrıs meselesinin önde gelen aktörleri ile ilişkisinde de pek çok farklılıklar bulunmaktadır. Yön dergisi örneğine baktığımız zaman SSCB ve Makarios örneklerinin net bir şekilde kenara bırakıldığını buna karşılık Kıbrıs Türk liderliğini merkez alan bir Kıbrıs değerlendirmesi yapıldığını gördük. Yön, bununla da yetinmemiş Kıbrıs Türk liderliği içinde yaşanan bölünmeye de taraf olmuş ve Fazıl Küçük-Denktaş liderliğinin ayrım noktasına geldiği süreçte TMT'nin etkisini artırmasına paralel olarak Denktaş'a verilen desteği sayfalarına taşımaktan çekinmemiştir. Bu bağlamda Yön dergisi bu meselede zaten oldukça farklı bir noktada bulunmaktadır.

Öte yandan TİP'e bakıldığı zaman ise TİP'in Mehmet Ali Aybar'ın liderliğinde olduğu dönemde Kıbrıs meselesine oldukça değişik açılardan yaklaşıldığı da görülmüştür. TİP öncelikle "Misak-ı Milli"yi merkeze alarak Türkiye'nin böyle sorunu olmaması ve ülke dışındaki topraklara göz dikilmemesi yönünde yaptığı açıklamalarından ardından Johnson Mektubu ile değişen süreç içinde Kıbrıs meselesine müdahil olmuştur. Kıbrıs Rum liderliğini emperyalizmin hizmetinde gören TİP, Kıbrıs Türk liderliği ile ilgili net bir tavır ortaya koymamasına rağmen gerilen ortamda farklı bir şekilde Kıbrıs meselesi ile ilgili oldukça farklı bir çıkış yapmış ve Türk ordusunun adaya müdahalesi için Demirel hükümetine yetki verilmesine yönelik olumlu oy kullanmıştır. Yön çevresi ise Kıbrıs meselesiyle başından beri oldukça iç içe olan ve Sol-Kemalist bir cenah olarak kurucu ideolojiye ve devlet aklına daha yatkın olan bir yapı olmasına rağmen adaya yapılacak bir müdahale konusunda TİP'i eleştiren bir tavır almıştır. Başka bir ifadeyle TİP'in bu tavrı Yön'den daha radikal bir adım atılmasına sebep olmuştur. Bu genel ortamın aksine MDD cenahı ise TİP'i eleştirirken Kıbrıs Rum liderliğini ve Makarios'un etkisini yok saydığını iddia ettiği tavrını eleştirmiştir. Buna göre Makarios, Üçüncü Dünya içinde önemli bir anti-emperyalist lider olarak Kıbrıs adasının bağımsızlığı açısından göz ardı edilmemesi gerekir. MDD'ye TİP'in bu

tavrını “CHP’nin de sağına düşmek” ile eleştirmiştir. Dönemin diğer önemli bir aktörü olan Kıbrıs meselesi ile oldukça yakından ilgilenen Ant dergisi ise Yön ve TİP’in aksine Makarios’un yanında yer almıştır. Kıbrıs adasının bağımsızlığını Üçüncü Dünya’nın liderliğinde ve Makarios’un “anti-emperyalist” mücadelesinde gören Ant, Türkiye solunun Kıbrıs’a bakış açısını farklılaştıran bir etkiye sahip olmuştur. Yön ve TİP’in Milli Mücadele döneminden gelen Kemalizmle yakın hatta kimi zaman da iç içe pozisyonu Kıbrıs’ın “milli” bir dava olarak görülmesine sebep olmuştur. Ancak Türkiye solunun geri kalanında bu mesele ile ilgili “milli” dava tanımı görmek oldukça zor olacaktır. Ant dergisi bu mevcut tavrın aksine Makarios merkezli bir Kıbrıs meselesi incelemesi yapmıştır. Makarios’un Üçüncü Dünya üzerinde etkili bir anti-emperyalist lider olmasından hareketle Amerikan emperyalizmi ile mücadele perspektifi yarattığını düşünen Ant çevresi bu meselede oldukça farklı bir noktada durmuştur. 1960-1971 dönemi olarak adlandırılan ilk dönemin temel ayırım noktası sonraki dönemde daha da belirginleşecek olan Türkiye’nin bağımsız ve özgür bir ada için etkin olup olmaması hususunda ortaya çıkmaya başlamıştır. Adada Türk nüfusa yönelik girişilen katliamlara sessiz kalınmamış kimi örnekler üzerinden Türkiye’nin müdahale etmesi gündeme gelmiştir.

1971-1980 dönemi ilk döneme nazaran daha farklı niteliklere sahip bir dönem olmuştur. Türkiye solu, 12 Mart’ın ardından 1974 yılında yeniden kurulma dönemini yaşarken “Barış Harekatı” ile karşı karşıya kalmıştır. Bu dönem geçmiş dönemin izlerini taşısa da daha radikal ve keskin tavırların alındığı bir süreç olma özelliğine de sahiptir. Türkiye solu, Kıbrıs’a bakarken Amerikan emperyalizmi bağlamının merkezinin dışında bir algıya sahip değildir. Tıpkı ilk dönemde olduğunu gibi dış politik gelişmeler ve Akdeniz üzerinde yaşanan hegemonya çabası Kıbrıs ile ilgili politikaların belirginleşmesine sebep olmuştur. Kıbrıs adasının NATO’dan arındırılmış, bağımsız ve iki toplumun özgür bir biçimde yaşadığı bir yer olması ilk dönemin izlerini taşımaktadır. Buna karşılık Makarios’a olan ilginin de giderek arttığı da görülecektir. Makarios, 1970’li yıllardan itibaren iktidarı paylaşmaya hatta kaybetmeye başlayan bir lider görüntüsü vermiştir. Adada Rum liderliği adına kontrolü ele geçiren Grivas liderliğindeki EOKA ile Makarios arasında yaşanan güç mücadelesi süreç içinde bir kopmaya doğru gitmiş

ve Makarios eski pozisyonunu kaybetmiştir. Türkiye solunun bu dönemi mevcut algıya karşı bu iki özneyi birbirinden kesin çizgilerle ayıran bir tavır almıştır. Emperyalizmin hizmetinde bir Grivas ve karşısında emperyalizmle mücadele eden bir Makarios figürü bu dönemde Türkiye solunun Kıbrıs algısının şekillenmesine yardımcı olmuştur.

Öte yandan, 1967 darbesinin ardından Kıbrıs'ta yaşanan bu dönüşüm ve beraberinde gelen Türkiye'nin müdahalesi de Kıbrıs ile ilgili gündemi işgal eden asıl konu olmuştur. Müdahaleye karşı alınan tavıra bakıldığı zaman yine sol içinde farklı yaklaşımların olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Türkiye solu adaya yapılan müdahaleyi kabaca bir "işgal" olarak görmektedir. Ancak şu noktaya da dikkat çekmekte fayda vardır ki Türkiye solu adada yaşanan gelişmelere sessiz kalmamış ve Türk nüfusa yönelik yapılan katliamlara sessiz kalmamıştır. Bu sorunun çözülmesini ve iki halkın barış içinde yaşamasını isteyen Türkiye solu adaya yapılan ilk müdahaleden sonra bir bekleyiş içine girmiş ve ikinci hareketin ardından bu eyleme karşı tepkisini göstermeye başlamıştır. Dönemin Başbakanı Ecevit'in beyanlarına karşı bir bekleyiş içine giren Türkiye solu, müdahalenin geçici değil kalıcı bir sürece doğru ilerlediğini hissetmesi gerekçesiyle Türk ordusunun adaya yaptığı müdahaleye karşı çıkmıştır. Çatışmaların durdurulması, can ve mal güvenliğinin sağlanması kabul edilebilir bir durum olarak görünürken, ikinci müdahalenin ardından farklı bir noktaya doğru gidildiği iddiası Türkiye solunun tepki vermesine sebep olmuştur. Buna göre müdahale artık amacını aşmış ve Türkiye'nin hakim sınıfları adadaki çatışmaları körükleyerek ada topraklarını işgal süreci içine girmiştir. Bu müdahale adayı bölecek ve bölünmüş bir Kıbrıs adası Amerikan emperyalizminin çıkarlarına hizmet etmeye hazır bir noktaya gelecektir. Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kuruluşu ve Denktaş'ın çeşitli faaliyetlerini de sayfalarına taşıyan sol yayınlar, hakim sınıflar içinde nitelendirdikleri Denktaş ve çevresini ağır bir dille eleştirmişler, Türkiye'de Demirel iktidarına karşı yürütülen karşı propagandanın oldukça benzerini Kıbrıs'ta Denktaş'a karşı yürütmüşlerdir. Ancak yine de bu dönemin sol özneleri içinde de bir homojen tavrıdan söz etmek mümkün olmayacaktır.

Döneme damgasını vuran üç temel öznenen bahsedilmiştir. Bunlardan ilki TKP'nin tavrıdır. TKP, Kıbrıs meselesine yaklaşırken SSCB üzerinden konuya

yaklaşmıştır. Amerikan emperyalizminin bölgesel barışı tehdit ettiğini ve SSCB'nin emperyalizme karşı bölgeye barış getireceğini dile getiren TKP, Kıbrıs özneleriyle olan mesafesini SSCB ile paralel bir şekilde kurmuştur. Barış hareketi meselesinde adaya müdahaleye katliamların durdurulması için sessiz kalan ve Ecevit'in "barış götürme" sözüne paralel olarak bu sessizliğini koruyan TKP, ikinci harekattan sonra Türkiye'nin adayı "işgal" ettiğini iddia eden bir tavır almıştır.

İkincisi, Doğu Perinçek ve çevresinin Aydınlık dergisinin bölünmesi ile ortaya çıkardığı Maocu PDA çevresinin Kıbrıs meselesine yaklaşımıdır. PDA çevresi, Amerikan emperyalizminin varlığından bahsetmekle birlikte aynı şekilde SSCB'nin de bölgede emperyalist planları olduğunu ve iki "süper emperyalizm"e karşı ortak tavır alınması gerektiğini iddia etmektedir. Türkiye'nin adayı işgal etmesine yönelik olarak tepkisini ortaya koyan PDA çevresi, Denktaş ve genel olarak Kıbrıs Türk liderliği ile de yakından ilgilenmiş ve bu konu Perinçek'in yazılarında detayı bir şekilde incelenmiştir.

Üçüncüsü de TİP'in Behice Boran döneminin Kıbrıs meselesine yaklaşımıdır. TİP ise TKP ile paralellik arz edecek şekilde SSCB'nin bölgesel politikalarda daha etkin olmasını dile getiren ve SSCB'nin bölgedeki varlığına önem veren bir yaklaşıma sahiptir. Buna karşılık her iki parti de "enternasyonalist" bir pozisyona uygun olarak siyaset yürütse de TİP'in SSCB ile ilişkisinin TKP ölçüsünde olmadığını da söylemek gerekmektedir. TİP, TKP'den farklı olarak Kıbrıs'taki öznelerle ve siyasal süreçle daha yakından ilgilenmiş, Perinçek çevresinden farklı olarak da SSCB'yi emperyalist bir devlet olarak tanımlamamıştır. TİP, Amerikan emperyalizmini merkeze alan Kıbrıs tezlerini Kıbrıs'ın siyasal süreci ile oldukça yakından ilgilenerek geliştirmiştir. Bu özelliği ile de 71 öncesinin Ant dergisine benzemektedir. TİP, *Yürüyüş* dergisinde yapılan haber ve yorumlarla Kıbrıs meselesine dış politika üzerinden yapılan makro yaklaşımların yanısıra Denktaş'ın liderlik süreciyle de yakından ilgilenerek bu konuda Türkiye solu içindeki en kapsamlı ürünleri vermiştir. Kıbrıs Türk burjuvazisinin durumu, Denktaş'ın Demirel ile olan ilişkisi ve bunun Kıbrıs'a yansması, Denktaş'ın şirketler üzerinden sağladığı iddia edilen rant meselesi, Kıbrıs Türk soluna yapılan siyasi baskılar, siyasal mücadelenin sendikal boyutu ve daha pek çok konu *Yürüyüş* dergisinde gündeme getirilmiştir.

Sonuç olarak Türkiye solunun 1960-1980 dönemi içinde Kıbrıs meselesi ile ilgili bütünlüklü ve ortak bir tavır koyduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. İki ana dönem altında incelenen süreç dahi pek çok farklılığı bünyesinde barındırmaktadır. “Misak-ı Milli”cilik üzerinden başlayan bir mesele süreci içinde milli bir davaya dönüşmüş ve Kıbrıs Rum liderliği de emperyalizm ile işbirliği yapmakla suçlanmış, buna muhalif olanlar Makarios üzerinden Kıbrıs Türk liderliğini de mücadele gündemine dahil etmiştir. SSCB bu meselede de gündeme gelmiş, kimisi için merkeze alınması gerekirken kimisi için yalnızca bir “denge” unsuru olmakla sınırlı kalmıştır. Kıbrıs Türklerine yönelik gerçekleştiren tedhiş faaliyetleri Türkiye solunun tamamının hassasiyet gösterdiği bir konu olmasına rağmen bu meselenin nasıl çözüleceği hususu Türkiye solunun Kıbrıs meselesinde yaşadığı farklılıkların temelini oluşturmuştur. Kıbrıs Türk liderliği üzerinden mücadeleye dahil olmak bir seçenek iken, bir başkası için Kıbrıs Türk liderliği de emperyalizmle işbirliği yapan ve emekçileri ezen bir sınıfı temsil ettiği için mücadele edilmesi gereken bir öznedir. 60’lı yılların “milli” tonunun yüksekliği Kıbrıs Türk liderliğine bu gözle bakmazken ve Denктаş’a daha yakın bir görüntü sergiliyor iken, 1970’li yıllarda yükselen “enternasyonalist” eğilim sınıf çatışması perspektifini merkeze alarak Kıbrıs Türk liderliğine sınıf çatışması gözüyle de incelemiştir. Adada yaşananlar Türkiye’nin tavır almasını gerektirirken, üstüste yapılan iki müdahale Türkiye’nin barış götürmekten ziyade “işgal” niyeti ile adada bulunduğu yönündeki yorumların sol içinde ağırlık kazanmasına sebep olmuştur. Türkiye solu, hükümetin adaya mevcut haliyle müdahalesini değil dış politika tercihlerini değiştirerek adaya kalıcı barış getirebileceğini iddia etmiştir.

Adada iki halkın barış içinde yaşaması için 1960’lı yıllarda “taksim tehdidi”ne karşı “federasyon” bağımsızlığı temsil ederken 1970’li yıllarda “federasyon” modeli, adayı bölünmeye götürecek bir süreç olarak nitelendirilmiş, iki halkın barış içinde ve eşit bir biçimde yaşadığı tek bir devletin kurulması gündeme getirilmiştir. Kıbrıs’ın geleceği ile ilgili bu taleplerin yarattığı ortak söylemin farklı yöntemlerle hayata geçirilmek istenmesi Türkiye solu içinde Kıbrıs meselesi ile ilgili yaşanan farklılaşmalara da kaynaklık etmiştir.

Türkiye solu, gerek 1960’lı gerekse 1970’li yıllarda geliştirdiği söylemler ile Kıbrıs meselesinde Türk kamuoyuna farklı bir pencere açmış ve hükümetler

üzerinden geliştirilen “resmi söylem/resmi ideoloji”ye karşı alternatif bir bakış açısı geliştirmiştir. O dönemde Kıbrıs meselesi ile gündeme getirilen pek çok konu 12 Eylül ile birlikte rafa kaldırılmış ve Kıbrıs meselesinde gelinen noktada yaşanan bölünmeleri belirlemekten uzak kalmıştır. Türkiye solunun bu dönemine bakmak, gerek o dönemi daha detaylı bir biçimde anlamak gerekse bugünkü temsilcilerin pozisyonlarını anlamak açısından oldukça önemlidir. Hem alternatif bir dış politika perspektifi olarak hem de Türkiye’nin temel gündemlerine farklı açılardan yaklaşabilmek adına Türkiye solu, gidişatı değiştirmeyi bir bütün olarak gerçekleştiremese de gündeme getirdiği farklı sorular ve değişik bakış açıları ile 27 Mayıs ile 12 Eylül arasındaki bu döneme damgasını vurmuştur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Ahmad, F. (2014). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. (çev. S. C. Karadeli). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ahmad, F. (2007). *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*. (çev. A. Fethi). İstanbul: Hil Yayın.
- Akalın, C. (2000). *Askerler ve Dış Güçler: Amerikan Belgeleriyle 27 Mayıs Olayı*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Akalın, C. (2010). *27 Mayıs Bir Devrimdir: 50. Yılında 27 Mayıs*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akgün, S. K. (2009). *27 Mayıs: Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Akşin, S. (2014). *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2002). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Ataöv, T. (2006). *NATO, Amerika ve Türkiye*. İstanbul: İleri Yayınları.
- Ateşoğlu, E. (2009). *Türk Siyasal Yaşamında Milli Demokratik Devrim*. İstanbul: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Atılğan, G. (2008). *Yön-Devrim Hareketi: Marksizm ile Kemalizm Arasında Geleneksel Aydınlar*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Avcıoğlu, D. (1998). *Türkiye'nin Düzeni: Dün-Bugün-Yarın*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Avcıoğlu, D. (1978). *Türklerin Tarihi*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Aybar, M. A. (1968). *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Aydın, S., Taşkın, Y., *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydinoğlu, E. (2007). *Türkiye Solu: 1960-1980*. İstanbul: Versus Kitap.
- Bairoch, P. (1973). *Üçüncü Dünya Çıkmazda*. (çev. M. Dülger). Ankara: Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası.
- Başgil, A. F. (2014). *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

- Belli, M. (1970). *Milli Demokratik Devrim*. Ankara: Aydınlık Yayınları.
- Belli, M. (1970). *Yazılar 1965-1970*, Ankara: Sol Yayınları.
- Berkes, N. (1965). *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Berkes, N. (1965). *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*. İstanbul: Yön Yayınları.
- Berkes, N. (2002). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Boran, B. (1992). *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Buharin, N. I. (2009). *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*. (çev. U. S. Akalın). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Bursa, Z. (2011). *Türkiye Solunda Kalkınma Düşüncesi 1920’lerden 1970’lere*. İstanbul: Versus Kitap.
- Cem, İ. (2008). *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çamlı, İ. (1966). *Dünya, Amerika, Türkiye ve Diğer Dış Politika Yazıları*. İstanbul: Köprü Yayınları.
- Çavdar, T. (2004). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950’den Günümüze)*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Çayan, M. (2008). *Toplu Yazılar*. İstanbul: Su Yayınları.
- Çulhaoğlu, M. (2015). *Binyıl Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Dağcı, G. T. (2006). *Osmanlı’dan Cumhuriyete Ordu Siyaset İlişkisi: 27 Mayıs 1960 Darbesi*. İstanbul: İlgi Yayınları.
- Divitçioğlu, S. (2003). *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Divitçioğlu, S. (2000). *Kök Türkler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Doğan, Z. (2005). *Türkiyeli Bir Sosyalist: Mehmet Ali Aybar*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Duman, D. (1999). *Demokrasi Sürecinde Türkiye’de İslamcılık*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Ege, S. (1975). *Pekin-Moskova Catışması: İki Komünist Merkez Arasında Dünya Kamuoyu Önünde Yürütülen İdeolojik Tartışmanın Belgeleri: Haziran-Temmuz 1963*. İstanbul: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.

- Eroğlu, H. (1975). *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekatı*. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Fırat, M. (1997). *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Foster, W. Z. (2011). *Üç Enternasyonalin Tarihi: 1848'den 1955'e Dünya Sosyalist ve Komünist Hareketleri*. (çev. C. Saday). İstanbul: Yazılama Yayınları.
- Garaudy, R. (1965). *Sosyalizm ve İslamiyet*. (çev. D. Avcioğlu, E. Tüfekçi). İstanbul: Yön Yayınları.
- Gülboy, P. E. (2015). *Sömürgeci Uluş Devlete: Çok Etnili Coğrafyalarda Ortak Yaşam*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Güler, A. (2012). *Türkiye Sol Tarihinde Yöntem ve Tartışmalar*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Gürel, Ş. S. (1985). *Kıbrıs Tarihi (1878-1960): Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika 2*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Güvenç, S. Ç., (2008). *Solun Merceğinden Dış Politika*. İstanbul: Daktylos Yayınları.
- Hilferding, R. (1995). *Finans Kapital*. (çev. Y. Öner). İstanbul: Belge Yayınları.
- İsmail, S. (2000). *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu (1960-1983)*. İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.
- Jalee, P. (1975). *Üçüncü Dünyanın Yağması*. (çev. A. B. Kafaoğlu). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Jukov, E., İskenderov, A. (1975). *Çağımızda Ulusal Kurtuluş Savaşları ve Üçüncü Dünya*. (çev. M. Türkben). İstanbul: Konuk Yayınları.
- Kıvılcımlı, H. (2007). *Emperyalizm: Geberen Kapitalizm*, İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları.
- Kıvılcımlı, H. (2007b). *Kuvayimilliyeciliğimiz ve II. Kuvayimilliyeciliğimiz*. İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları.
- Kıvılcımlı, H. (2007). *Osmanlı Tarihinin Maddesi*. İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları.
- Kıvılcımlı, H. (2011). *Vatan Partisi Tüzük ve Programı*. İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları.
- Kurmuş, O. (2012). *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Küçükömer, İ. (2010). *Batılılaşma ve Düzenin Yabancılaşması*. İstanbul: Profil Yayıncılık.

- Lenin, V. İ. (1998). *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*. (çev. C. Süreyya). Ankara: Sol Yayınları.
- Mumcu, U. (1995). *Aybar ile Söyleşi: Sosyalizm ve Bağımsızlık*. Ankara: Tekin Yayınevi.
- Naci, F. (1965). *Az Gelişmiş Ülkeler ve Sosyalizm*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Naci, F. (1965). *Emperyalizm Nedir?*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Nikitin. (2012). *Ekonomi Politik* (çev. H. Konur). Ankara: Sol Yayınları.
- Özdağ, Ü. (2004). *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Özdemir, H. (1986). *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özkol, S. (1970). *Emperyalizm, Tekelci Kapital ve Türkiye*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Perinçek, D. (1976). *Kıbrıs Meselesi*. İstanbul: Aydınlık Yayınları.
- Sağlam, Ö. (1978). *Türkiye Komünist Partisi Program*. İstanbul: Ürün Yayınları.
- Saray, M. (2000). *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi: III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler*. Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi.
- Sargın, N. (2001). *TİP'li Yıllar (1961-1971)*. İstanbul: Felis Yayınevi.
- Sarıca, M., Teziç, E., Eskiyyurt, Ö. (1975). *Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Sertel, Y. (1969). *Türkiye'de İlerici Akımlar*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Shpirt, A. (1976). *Bilimsel Teknolojik Devrim ve Üçüncü Dünya*. (çev. N. Tören, N. İçerde). İstanbul: Sorun Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2006). *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, İstanbul: Der Yayınları.
- Şener, M. (2010). *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Tanilli, S. (2007). *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Tekin, Y., Okutan, Ç. (2012). *Türk Siyasal Hayatı*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Tunçkanat, H. (1996). *27 Mayıs 1960 Devrimi*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

- Türkiye İşçi Partisi. (1969). *Türkiye İşçi Partisi Seçim Bildirisi*. İstanbul: Çınar Matbaası.
- Türkiye İşçi Partisi. (1978). *Ulusal Bağımsızlık İçin NATO'ya Hayır*. İstanbul: Türkiye İşçi Partisi Yayınları.
- Yetkin, Ç. (2003). *Karşıdevrim*. İstanbul: Otopsi Yayınları.
- Yetkin, Ç. (2006). *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika*. İstanbul: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Yetkin, Ç. (1970). *Türkiye'de Soldaki Bölünmeler*. Ankara: Toplum Yayınevi.

Makaleler

- Abraham, I. (2008). From Bandung To NAM: Non-Alignment Movement and India's Foreign Policy, 1947, 65. *Commonwealth&Comparative Politics*. 46(2), p. 195.
- Açıklama. (2010). Ekrem Sarioğlu (Editör). *Atılım: Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Organı Cilt 1*. İstanbul: Ürün Yayınları, s. 67-68.
- Adalı, F. (1970). Kıbrıs'ta Seçimler. *Aydınlık*. (21), s. 213.
- Akça, İ. (2010). Ordu, Devlet ve Sınıflar: 27 Mayıs 1960 Darbesi Örneği Üzerinden Alternatif Bir Okuma Denemesi, E. Balta Paker, İ. Akça (Editörler). *Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 351-406.
- Akıncı, A. (2014). Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960-1971 Müdahaleleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*. 9(1), s. 59, 60.
- Aksakal, H. (2009). "Güler Yüzlü" Bir Sosyalist, İlkeli Bir Siyasetçi: Mehmet Ali Aybar'ın Türk Siyasal Yaşamındaki Yeri ve Önemi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (20), s. 79-102.
- Aktükün, İ. (2008). Türkiye'de Sosyalist Muhalefetin Tarihi Üzerine Bazı Değınmeler. A. Komsuoğlu (Editör). *Türkiye'de Siyasal Muhalefet*. İstanbul: Bengi Yayınları, s. 302-305.
- Alpkaya, F. (2002). Bir 20. Yüzyıl Akımı: Sol Kemalizm. A. İnsel (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Kemalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 477-500.
- Amerika, Neden Enosisten Yanadır. (1965). *Yön*. (99), s. 6.
- Anglosaksonların İhaneti. (1965). *Yön*. (143), s. 4.

- AP İktidarının Kıbrıs Planı. (1967). *Yön.* (214), s. ?.
- Arap Halklarının Kurtuluş Mücadelesini Hiçbir Güç Durduramayacaktır. (1970). *Proleter Devrimci Aydınlik.* (9), s. 369-376.
- Arda, N. (1967). Nato'ya Girişimizin On Beşinci Yılında. *Yön.* (203), s. 10.
- Asya'da Sosyalizmin Milliyetçi Kaynağı. (1962). *Yön.* (12), s. 16.
- Atılğan, G. (2007). Mihri Belli. M. Gültekingil (Editör). Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 548-570.
- Atılğan, G. (2009). Sosyalist Milliyetçilik Söylemi (Türkiye, 1961-1968): Temeller, Ayrılıklar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3), s. 1-25.
- Atılğan, G. (2009). Sosyalist Soldan Kemalizme Olumlu Bakışlar (1920-1971): Nedenler, İmkanlar, Dönemler ve Bazı Sonuçlar. *Praksis*, (21), s. 49.
- Atılğan, G. (2007). Türkiye Sosyalist Hareketinde Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık. M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 661-704.
- Atılğan, G. (2007). Yön-Devrim Hareketi. M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 547-646.
- Avcioğlu, D. (1965). Kıbrıs ve Ötesi. *Yön.* (144), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1965). Milli Kurtuluş Savaşları ve Amerika. *Yön.* (142), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1966). Sovyetler ve Biz. *Yön.* (148), s. 3.
- Avcioğlu, D. (1963). Türkiye'yi Saran Tehlikeler. *Yön.* (72), s. 8.
- Avcioğlu, D. (1962). Yapıcı Milliyetçilik. *Yön.* (4), s. 3.
- Aydın, S., Ünüvar, K. (2007). ATÜT Tartışmaları ve Sol. M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 1082-1088.
- Baş, H. (1967). Emperyalizmin Kıbrıs Oyunu. *Ant.* (38), s. 13.
- Baş, H. (1967). Kıbrıs'ta Oynanan Oyun. *Ant.* (47), s. 7.
- Baş, H. (1967). Pasifi Ağır Basan Bir Bilanço. *Ant.* (1), s. 13.
- Baş, H. (1967). Tehlike Kapıda!. *Ant.* (18), s. 13.
- Bildiri. (1976). *Atılım*. (4), s. 1.
- Bildiri. (1961). *Yön.* (1), s. 12, 13.

- Bilgiç, A. U. (2007). Doktor Hikmet Kıvılcımlı. M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 585-596.
- Bir Kıbrıs Raporu. (1967). *Yön*. (217), s. ?.
- Bora, T., Taşkın, Y. (2002). Sağ Kemalizm. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 529-545.
- Boran, B. (1976). Ege ve Kıbrıs. *Yürüyüş*. (71), s. 16.
- Cezayir’de Sosyalizm: FLN’nin Ana Programı. (1962). *Yön*. (42), s. 13.
- Çağrı. (1974). *Atılım*. (8), s. 71.
- Çakmak, D. (2008). Türkiye’de Asker-Hükümet İlişkisi: Albay Talat Aydemir Örneği. *Akademik Bakış*. 1(2), s. 64-66.
- Çamlı, İ. (1964). Kıbrıs Gerçeği-1. *Yön*. (78), s. 8, 9.
- Çamlı, İ. (1964). Kıbrıs Gerçeği-2. *Yön*. (79), s. 8, 9.
- Çamlı, İ. (1965). Kıbrıs İşinde Gene Yanlış ve Tehlikeli Bir Yoldayız. (1965). *Yön*. (95), s. 13.
- Çamlı, İ. (1964). Türk Dış Politikası Bir Felsefeye Dayanmalıdır. *Yön*. (86), s. 3.
- Çamlı, İ. (1965). Yalnızlığa Doğru. *Yön*. (107), s. 16.
- Çetinkaya, Y. D., Doğan, M. G. (2007). TKP’nin Sosyalizmi (1920-1990). M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 278-338.
- Denктаş Makarios’un Tasfiyesine Çalışıyor. (1976). *Yürüyüş*. (47), s. 12, 13.
- Denктаş Şirketi Soyguna Devam Ediyor. (1975). *Yürüyüş*. (20), s. 12.
- Dev-İş/PEO Buluşması: Bağımsız Kıbrıs’ın Güvencesi Emekçilerin Birliği. (1979). *Yürüyüş*. (224), s. 5.
- Dış Politika. (1962). *Yön*. (5), s. 6.
- Doğan, E. (2011). Türk Solunun Kısa Tarihi: Sosyalizmi Milliyetçiliğe Eklemlmek. *Doğu Batı*. (59), s. 135-155.
- Enternasyonalizm ve Bozguncular. (1976). *Atılım*. (25), s. 8.
- Erdoğdu, V. (1966). TİP Nereye Gidiyor. *Yön*. (189), s. 10-12.
- Erhan, Ç. (2006). ABD ve NATO ile İlişkiler. Baskın Oran (Editör). *Türk Dış Politikası Cilt: 1 1919-1980*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 522-574.

- Erkiner, E. (2007). Küba'dan Türkiye'ye Öncü Savaşı. M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 536-542.
- Federe Denктаş Devleti. (1975). *Yürüyüş*. (3), s. 12, 13.
- Fegan, F. (1969). Kıbrıs Meselesi. *Aydınlık*. (10), s. 279.
- Fırat, M. (2006). Yunanistan ile İlişkiler. Baskın Oran (Editör). *Türk Dış Politikası Cilt: 1 1919-1980*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 716-768.
- General De Gaulle'ün Milliyetçi Politikası. (1965). *Yön*. (141), s. 7, 8.
- Grivas Kıbrıs'a Faşizmi Hakim Kılmak İstiyor. (1967). *Ant*. (20), s. 12, 13.
- Gönensin, O. (1970). Güney-Doğu Asya'da Emperyalizm ve Halk Savaşı. *Aydınlık*. (24), s. 484-495.
- Hindiçini Halklarının Kurtuluş Savaşları Zafere Doğru İlerliyor. (1970). *Proleter Devrimci Aydınlık*. (9), s. 363, 364.
- Hükümet Programının Kabulünden Sonra Süleyman Demirel'in Durumu. (1965). *Yön*. (141), s. 7.
- İyi Niyet'li Kıbrıslılar. (1975). *Yürüyüş*. (5), s. 12.
- Kalaycıoğlu, E. (1998). 27 Mayıs 1960 İhtilaline Giden Yol. S. Kili (Editör). *27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası*. İstanbul: Boyut Yayıncılık, s. 33-48.
- Kayalı, K. (2007). ATÜT Tartışmasının Hafife Alınmasının Nedenleri ve Bu Tartışmaların Atlanan Ruhı. M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 1089-1094.
- Kıbrıs: "Anglo-Saksonlar Adım Adım Planlarını Uyguluyorlar. (1965). *Yön*. (106), s. 4.
- Kıbrıs: Cinayetler. (1962). *Yön*. (20), s. 15.
- Kıbrıs İkinci İsrail Haline Getiriliyor. (1970). *Ant*. (170), s. 12, 13.
- Kıbrıs: NATO Genel Sekreterinin Çabası. (1964). *Yön*. (85), s. 12.
- Kıbrıs Sorunu Birleşmiş Milletlerden Kaçırılamayacaktır. (1977). *Yürüyüş*. (126), s. 12.
- Kıbrıs Sorununa BM Çerçevesinde Çözüm Aranmalıdır. (1978). *Yürüyüş*. (145), s. 10, 11.
- Kıbrıs ve Yön. (1964). *Yön*. (79), s. 8, 9.

- Kıbrıs'ı dümen suyu politikası yüzünden kaybetmek üzereyiz!. (1965). *Yön.* (108), s. 4.
- Kıbrıs'ın Birleşmiş Milletlerden Kaçırılmasına Hayır. (1978). *Yürüyüş.* (160), s. 10.
- Kıbrıs'ta Anayasa. (1975). *Yürüyüş.* (1), s. 10.
- Kıbrıs'ta Barış Düşmanlığıyla Demokrasi Düşmanlığı Elele. (1978). *Yürüyüş.* (192), s. 7.
- Kıbrıs'ta Denктаş Faşizmi Devam Ediyor. (1975). *Yürüyüş.* (19), s. 12.
- Kıbrıs'ta Emperyalizmin Tahrikleri. (1970). *Ant.* (162), s. 12, 13.
- Koç, Y. (2010). İşçi Sınıfsız Demokratik Devrim'in İşçi Sınıfına Katkıları: 27 Mayıs Örneği. *Mülkiye.* 26(267), s. 230, 231.
- Kral Niçin Cuntaya Karşı Çıktı?. (1967). *Ant.* (51), s. 4.
- Küçük, Y. (1975). CIA ve Kıbrıs. *Yürüyüş.* (16), s. 3.
- Kürkçü, E. (2007). Türkiye Sosyalist Hareketine Silahlı Mücadelenin Girişi. M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol.* İstanbul: İletişim Yayınları, s. 494-509.
- Makarios Amerikan Planına Yaklaşıyor. (1977). *Yürüyüş.* (95), s. 13.
- Makarios'tan Sonra Kıbrıs'ı Daha Zor Günler Bekliyor. (1977). *Yürüyüş.* (122), s. 14.
- Makarios Ankara'da. (1962). *Yön.* (50), s. 4.
- MC'nin Kıbrıs Anayasa Referandumu Oyunu. (1975). *Yürüyüş.* (10), s. 6.
- Mısır: Milli Yasa. (1962). *Yön.* (24), s. 17.
- Millet Meclisi Tutanakları 28. Birleşim 1. Oturum.* (1965), s. 32, 33.
- Millet Meclisi Tutanakları 29. Birleşim 2. Oturum.* (1967), s. 79, 80.
- Millet Meclisi Tutanakları 144. Birleşim 1. Oturum.* (1967). s. 351, 352.
- Millet Meclisi Tutanakları 34. Birleşim 1. Oturum.* (1969), s. 407.
- Naci, F. (1967). Kıbrıs Gitti Gider. *Ant.* (30), s. 7.
- Naci, F. (1965). Milli Kalkınma ve Milli Savunma. *Yön.* (97), s. 5.
- Odman, M. (1978). Kıbrıs Notları: Korku Dağları Bekliyor. *Yürüyüş.* (169), s. 6.

- Odman, M. (1978). Kıbrıs Notları: TKP ve CTP Genel Başkanlarıyla Görüşme. *Yürüyüş*. (170), s. 10, 11.
- Oğuz, M. C. (2014). “Birlik” Arzusunda Araçsallaşan “Sosyalizm”: BAAS Partisi’nde Sosyalist Düşüncenin Niteliği. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(1), s. 32-35.
- Ordunya Çağrı. (1974). *Atılım*. (9), s. 1.
- Ortadoğu, Kıbrıs ve Türkiye. (1975). *Yürüyüş*. (13), s. 12, 13.
- Ortak Bildiri. (2010). Ekrem Sarioğlu (Editör). *Atılım: Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Organı Cilt 4*. İstanbul: Ürün Yayınları, s. 94, 95.
- Oturum 1, Birleşim 13. (1961). *TBMM Tutanak Dergisi*. 1(?), s. 124.
- Özçınar, S. (2013). Tarihsel Materyalizm’de Diyalektik ve Belirlenimcilik. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 6(2), s. 96.
- Özdemir, H. (2011). Siyasal Tarih (1960-1980). Sina Akşin vd. (Editörler). *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*. İstanbul: Cem Yayınevi, s. 227-292.
- Özgüden, D. (1967). Oyun Açığa Çıktı. *Ant*. (51), s. 3.
- Özgüden, D. (1967). Şimdi Ne Olacak. *Ant*. (49), s. 3.
- Özgüden, D. (1967). Zorbalar, *Ant*. (35), s. 3.
- Özgürel, A. (2010). Bürokratik Vesayetin Kilit Taşı Olarak 27 Mayıs. *Türkiye Günlüğü*. (101), s. 18.
- Papaionau, E. (1964). Kıbrıs Halkı Tam Bir Bağımsızlık İstiyor. *Yeniçağ*. (1-2), s. 61-65.
- Perinçek, D. (1969). Ho Şi Minh Öldü. Yaşasın Dünya Halklarının Devrimci Dayanışması. *Aydınlık*. (12), s. 419-422.
- Rauf Denктаş’ın Yargılanması Niçin Ertelendi?. (1967). *Ant*. (46), s. 5.
- Saydan, A. (2010). Kıbrıs Olayları. Ekrem Sarioğlu (Editör). *Atılım: Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Organı Cilt 1*. İstanbul: Ürün Yayınları, s. 69.
- Saydan, A. (2010). Kıbrıs Olayları ve Sonuçları. Ekrem Sarioğlu (Editör). *Atılım: Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Organı Cilt 1*. İstanbul: Ürün Yayınları, s. 77.
- Saydan, A. (2010). Komintern’in 7. Kongresinin 40. Yıldönümü ve Dünya İşçi Hareketinin Bazı Sorunları. Ekrem Sarioğlu (Editör). *Atılım: Türkiye Komünist Partisi Merkez Organı Cilt 2*. İstanbul: Ürün Yayınları, s. 186-193.

- Silier, O. (2007). TİP'in İkinci Dönemi. M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 443-446.
- Soysal, M. (1965). Sistem Yapar. *Yön*. (112), s. 3.
- Soysal, M. (1965). Yalnızlık. *Yön*. (143), s. 3.
- Suriye: Birlik, Hürriyet, Sosyalizm. (1963). *Yön*. (65), s. 12, 13.
- Şener, M. (2007). Türkiye İşçi Partisi, M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 367.
- Tamçelik, S. (2011). Kıbrıs'ta Askersizleştirme Faaliyetleri ve Bununla İlgili Olarak Saldırmazlık Doktrininin Esasları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 4(17), s. 356.
- Tamçelik, S. (2008). *Kıbrıs'ta Federal Çözümü Destekleyenlerle, Karşı Çıkanların Görüşleri ve Bunların Mukayesesi*. Stratejik Araştırmalar Dergisi. 1(2), s. 100, 101.
- Tamçelik, S. (2011), Kıbrıs'taki İngiliz Üslerinin Stratejik Önemi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 8(1), s. 1510-1539.
- Tansuğ, H. (1967). Grivas ENOSİS İçin Harekete Geçiyor. *Ant*. (22), s. 13.
- Tek Çözüm: Bağımsız Federatif Kıbrıs. (1970). *Aydınlık*. (18), s. 473.
- Tellal, E. (2006). SSCB ile İlişkiler. Baskın Oran (Editör). *Türk Dış Politikası Cilt: 1 1919-1980*. İstanbul: İletişim Yayınları, s.
- Timur, T. (2002). CHP, DP ve 27 Mayıs Devrimciliği. *Mülkiye*, 26(237), s. 85.
- Türkiye İşçi Partisi'nin Bursa'daki Yönetim Kurulu Toplantısı. (1964). *Eylem*. (4), s. 56.
- Ünsal, A. (2003). TİP'in Ulusal Bağımsızlık Anlayışı. G. Vassaf (Editör). *Mehmet Ali Aybar Sempozyumları 1997-2002*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, s. 247-252.
- Ünüvar, K. (2007). Öğrenci Hareketleri ve Sol. M. Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 811-820.
- Yaşasın Hindiçini Halklarının Devrimci Mücadelesi!. (1970). *Proleter Devrimci Aydınlık*. (6), s. 84-100.
- Yavru Denктаş'ın 'Yavru Vatan'da Marifetleri. (1977). *Yürüyüş*. (120), s. 2.
- 'Yavru Vatan' Para Babalarının Emrinde. (1979). *Yürüyüş*. (240), s. 10.
- Yurtsever, H. (2008). *Yükseliş ve Düşüş: Türkiye Solu 1960-1980*. İstanbul: Yordam Kitap, s. 106.

Tezler

Dikici, M. (2007). *Yön Dergisi ve Türk Dış Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sempozyum, Bildiri, Kongre

Tamçelik, S. (1998, 24-27 Kasım). *Kıbrıs Komünist Parti'nin (AKEL) İlhak Kararı ve S.S.C.B.'nin Kıbrıs Politikası*. II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresinde sunuldu, KKTC.

İnternet Kaynakları

İnternet: Türkiye Büyük Millet Meclisi 1. Dönem 3. Yasama Yılı Açılış Konuşmaları. (1922, Mart). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*. Cilt 8. https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/1d3yy.htm adresinden 08.09.2015 tarihinde alınmıştır.

İnternet.Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları Birleşim 105, Oturum 1. (1974, Ağustos). Web: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM___/d04/c006/mm___04006105.pdf 08.10.2015'te alınmıştır.

Ardıç, E. (2009, Eylül). Baas'çı Kafa "Cahil Halkı" Eğitti!. Web: <http://www.aktifhaber.com/baasci-kafa-cahil-halki-egitti-243182h.htm> 12.10.2015'te alınmıştır.

İnternet: Kahraman, B. (2013, Kasım). Avcıoğlu'nun Kötü Mirası. Web: <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/pazar/kahraman/2013/11/24/avcioglunun-kotu-mirasi> 12.10.2015'te alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ATAGENÇ, İhsan Ömer
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 08.06.1982/ANKARA
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 0 (554) 498 22 80
 Faks :
 e-mail : atagencomer@yahoo.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi S.B.E.	2010
Lisans	Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F.	2007
Lise	Kocatepe Mimar Kemal Lisesi (Y.D.A.)	2000

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2013-...	Kırklareli Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

- “Çin ve Hindistan’ın Deniz Stratejisi ve Hint Okyanusu’nda Güç Mücadelesi”, **Bilge Strateji**, Cilt 4, Sayı 6, Bahar 2012, s. 135-166.
- “Yön Dergisi’nde Anti-Emperyalist Söylem ve Ortadoğu”, **Mülkiye**, Cilt 36, Sayı 3, 2012, s. 33-59.

- “Özbekistan: 20 Yıllık Yeni Tarih”, **EkoAvrasya**, Sayı 16, Güz 2011, s. 16-19.
- “İsrail’in Kıbrıs Politikası”, **Kuzey Kıbrıs Gelecek Vizyonu**, (ed.) Soyalp Tamçelik, Ankara, Eko Avrasya Yayınları, 2013, s. 335-354.
- “Çin Dış Politikasında Kriz Yönetimi”, **Krizler ve Kriz Yönetimi**, (ed.) Mehmet Seyfettin Erol, Ertan Efegil, Ankara, Barış Platin Yayınları, 2012, s. 273-284.
- “Yön-TİP-Ant Çerçevesinden Hareketle 1960-1971 Dönemi Türkiye Solunun Kıbrıs Politikası”, **Kuzey Kıbrıs Geleceğin Planlanması**, (ed.) Soyalp Tamçelik, Ankara, Eko Avrasya Yayınları, 2014, s. 359-376.
- (Soyalp Tamçelik ile birlikte) “Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadelelerinde Milliyetçilik ve Sosyalizm”, **Küresel Politikada Yükselen Afrika**, (ed.) Soyalp Tamçelik, Ankara, Gazi Kitabevi Yayınları, 2014, ss. 5-23.

Hobiler

Müzik (Profesyonel)

Dart (Ferdî Lisanslı Oyuncu)

GAZİ GELECEKTİR..

